

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Första kammaren.

Nr 23.

Tisdagen den 11 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 4 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 212, i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945;

nr 306, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 307, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till kristidsnämndernas verksamhet;

nr 308, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till åtgärder för främjande av tillverkningen av tegelrör;

nr 309, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om befrielse från ersättningskyldighet;

nr 311, i anledning av vissa i Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47 behandlade allmänna principfrågor;

nr 312, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 313, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 315, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1946/47 till riksförsäkringsanstalten m. m.;

nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till ersättning till Stockholms stad för underhåll av fångar i stadens rannsakningsfängelse;

nr 317, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till allmän bostadsräkning m. m.;

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till avlöningar åt distriktsbarnmorskor samt angående provisorisk förbättring av deras löneförmåner;

nr 319, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 320, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 310, angående godkännande av en mellan Sverige och Island träffad handelsöverenskommelse.

Föredrogs och bordlades änyo utrikesutskottets utlåtande nr 4, konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 176—191, bevillningsutskottets betänkande nr 37, bankoutskottets utlåtanden nr 53—55, första lagutskottets utlåtanden nr 36—45, andra lagutskottets utlåtanden nr 29, 30 och 33—36, jordbruksutskottets utlåtanden nr 62—69 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10 och 11.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att statsutskottets utlåtande nr 180 skulle uppföras näst efter utrikesutskottets utlåtande nr 4 på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Herr *Wistrand* väckte en motion, nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m.

Motionen bordlades.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 12 juni förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr **talmannen** yttrade: Efter samråd med talmannen i andra kammaren och talmanskonferensen får jag med avseende å riksdagsarbetets ordnande meddela, att arbetsplena med kamrarna komma att hållas nästa lördag, den 15 juni. Bordlägningsplena anordnas tisdagen den 18 juni. De sista arbetsplena före midsommaren komma att hållas onsdagen den 19 och, om så erfordras, torsdagen den 20 juni. Sedermera hålles intet plenum förrän onsdagen den 26 juni, då sammanträdena börja kl. 11 förmiddagen. Därefter komma arbetsplena att hållas så ofta arbetet det kräver.

Justerades protokollen för den 5 och den 7 innevarande månad.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *Wistrands* motion, nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet av den 6 mars 1945, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anordnande av skolmåltider jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 174, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för ecklesiastikdepartementet i nämnda statsrådsprotokoll förordat;

2. till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till Kurser för utbildande av personal för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att den anslagspost till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal, som kunde komma att uppföras i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47, finge för av departementschefen angivna ändamål överstridas med högst 20 000 kronor.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmältider. (Forts.)

Enligt vad den kungl. propositionen utvisade hade departementschefen ansett, att skolmältiderna i princip borde vara tillgängliga för alla elever; deltagandet borde dock vara fullt frivilligt. Departementschefen hade emellertid framhållit, att tekniska förhållanden — framför allt lokalsvårigheter — lade hinder i vägen för ett omedelbart realiserande av principen om skolmältidernas öppethållande för alla, som önskade delta i dem. Med hänsyn härtill hade departementschefen förordat, att under en övergångstid av fem år deltagandet i mältiderna skulle begränsas att avse främst de barnkategorier, som funnes angivna i § 6 av gällande statsbidragskungörelse, d. v. s. barn med lång skolväg, klena eller sjuka barn, barn från hem med svag ekonomisk ställning samt barn, vilka eljest icke kunde under frukostrasten erhålla en ur näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl. väckt motion (II: 447), i vilken hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 174 måtte besluta

1:o) att nu icke bifalla det av departementschefen framlagda förslaget om genomförande under en femårsperiod av för alla barn öppna avgiftsfria skolfrukostar i folkskolorna;

2:o) att 1942 års kungörelse angående statsbidrag till skolbarnsbespisning i folkskolorna skulle i fortsättningen tillämpas, dock med den ändringen att kommuner, som ville anordna skolbarnsbespisning, skulle oavsett skattetryckets höjd eller om arbetslöshet rådde bli berättigade till statsbidrag för av kommunen lämnade avgiftsfria mältider enligt de grunder, som funnes angivna å s. 100—101 i propositionen nr 174;

3:o) att godkänna den av departementschefen föreslagna försöksverksamheten med bespisning i högre skolor; samt

4:o) att i övrigt bevilja de i propositionen för budgetåret 1946/47 begärda anslagen å tillhoppa 3 771 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Pettersson* i Dahl och *Nilson* i Spånstad väckt motion (II: 443), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 måtte taga hänsyn till vissa i motionen framförda synpunkter.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 447, i vad den skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag,

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmältider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

2. till Bidrag till anordnande av skolmältider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmältider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till Kurser för utbildande av personal för skolmältider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att anslagsposten till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47 finge för av departementschefen angivna ändamål överskridas med högst 20 000 kronor;

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

B. att motionen II: 443, i den mån den icke kunde anses besvarad med vad utskottet förut anfört, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Johan Bernhard Johansson, Manner-skantz, Ragnar Bergh, Staxäng och Sefve*, vilka ansett dels att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den ändrade lydelse, reservationen visade, dels ock att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 447, i vad den skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag.

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad reservanterna förordat;

2. till Bidrag — — — 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag — — — 200 000 kronor.

4. till Kurser — — — 51 000 kronor;

5. medgiva, att — — — 20 000 kronor;

B. att motionen — — — åtgärd föranleda.

Herr **Bergh, Ragnar**: Herr talman! Jämte ett par andra ledamöter av denna kammare har jag fogat en reservation till det föreliggande utskottsutlåtandet om avgiftsfria skolmåltider. Jag har visserligen inga större förhoppningar om att den linje, som reservanterna förordat, skall vinna allmän anslutning i kammaren, men eftersom denna fråga inte bara i och för sig är ganska stor, utan också åtminstone i ett par avseenden erbjuder visst intresse ur allmänpolitiska synpunkter, må det tillåtas mig att säga några ord.

Allra först vill jag undanröja ett missförstånd som har uppkommit i fråga om den motion i detta ämne som har väckts av herr Skoglund m. fl. i andra kammaren. Var och en som har läst motionen och den reservation, som vi från vårt håll ha avlämnat, torde utan vidare vara villig att medge, att man från reservanternas och motionärernas sida icke reser något motstånd mot en ganska avsevärd utvidgning av skolmåltiderna. Reservanterna betrakta det såsom önskvärt, att varje skolbarn under skoldagen får en ur näringssynpunkt tillfredsställande måltid. Vi äro lika medvetna som utskottsmajoriteten om att det finns ett stort antal folkskolebarn på landsbygden, som måste leva på matsäck, och även vi anse, att en sådan ordning inte är tillfredsställande. Vi äro också liksom utskottsmajoriteten fullt på det klara med att det finns många hem även i städer och tätorter, där barnen av olika skäl — hemmets fattigdom, moderns sjuklighet eller frånvaro från hemmet för förvärvsarbete eller av andra orsaker — inte få en fullgod måltid under skoldagen. Vi anse att olägenheterna härav äro så stora, att där hemmen inte kunna ordna med en tillfredsställande måltid för skolbarnen, bör det allmänna på något sätt träda hjälpende till. Vi vända oss således icke emot en ganska avsevärd utvidgning av skolmåltiderna. Vad vi opponera mot är i första hand att man redan nu skall fatta ett principbeslut om att *alla* barn skola erhålla avgiftsfria skolmåltider.

Vi grunda vår mening först och främst därpå, att föredragande departementschefen, så vitt jag kan se, inte har förebragt hållbara argument för att ett sådant principbeslut bör fattas redan nu. Departementschefen tänker sig en övergångstid av fem år, varefter alla folkskolebarn skulle ha tillgång till avgiftsfria skolmåltider. När jag i propositionen läser vad departementschefen har anfört till förmån för sin ståndpunkt, kan jag inte komma till annat resultat, än att herr eklekasiastikministern själv åtminstone indirekt erkänner, att om man anlägger behovssynpunkten såsom argument, kan man inte komma fram till de slutsatser som han har gjort. I propositionen erinras i den delen först om att

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)
när skolbarnsbespisningen infördes i vårt land med hjälp av statsmedel, syftade man till att avhjälpa den värsta näringsbristen för de ekonomiskt sämst ställda folkskolebarnen. Det erkännes emellertid också i propositionen, att på grund av den allmänna välståndshöjningen har situationen i näringsavseende för våra skolbarn starkt förbättrats. Något annat är väl heller inte möjligt att påstå.

Om man söker auktoriteter på detta område till vägledning för sitt omdöme, måste man tillmäta läkaropinionen ett ganska starkt vitsord. Även läkaropinionen är ju delad, men från läkarnas sida framhålles rätt allmänt, att man inte i näringsfysiologiska skäl eller från strängt behovsmässiga utgångspunkter kan finna full täckning för propositionens förslag. Skolöverläkaren har för sin del framhållit, att den svenska skolungdomens hälsotillstånd är så gott, att införandet av avgiftsfria skolmåltider för alla, som önska sådana, för närvarande synes vara endast svagt motiverat ur folkhälsans synpunkt. Skolöverläkaren i Stockholm intar en motsvarande inställning. Svenska barnläkarförbundet förklarar, att näringsstandarden bland de svenska skolbarnen inte ger den ringaste anledning till oro. Sveriges läkarförbund är av den åsikten, att utvidgningen av de fria skolmåltiderna i den omfattning, som det föreliggande förslaget avser, inte bör komma till utförande och att det i varje fall inte kan anföras bärande skäl ur medicinska synpunkter för denna stora utvidgning. Samtidigt som det i propositionen erkännes, att situationen har blivit betydligt förbättrad, säger emellertid departementschefen, att en utvidgning av skolmåltiderna är i *högre* grad motiverad av andra skäl. Här ansluter ecklesiastikministern till en synpunkt, som institutet för folkhälsan har tillhandagått med. Departementschefen framhåller nämligen, att det inte bara är fråga om att avhjälpa de värsta näringsbristerna, utan att man betydligt mer positivt än så bör använda skolmåltiderna såsom ett medel att överhuvud taget stärka barnens fysik. Det skälet bör, såvitt jag förstår, tillmätas ganska stor vikt, men så länge man inte kan påstå och än mindre visa, att alla hem sakna möjlighet att tillgodose även den synpunkten, räcker inte heller det argumentet som motiv för att *alla* barn skola ha tillgång till fria skolmåltider.

För att fylla den lucka i argumenteringen, som sålunda har uppstått, anföras i propositionen ytterligare två skäl. Departementschefen hänvisar till bristen på kvinnlig arbetskraft och menar, att skolmåltiderna skulle få stor betydelse för de hårt arbetsträngda husmödrarna. Han säger också, att skolmåltiderna till och med skulle ge många husmödrar möjlighet att åtaga sig förvärvsarbete utom hemmet några timmar om dagen. Enligt min uppfattning är detta ett ganska svagt argument. Tänker man till en början på de hem, där barnen på grund av skolans avlägsenhet från hemmet måste leva på matsäck, kommer ju arbetskraftsbesparingen för dessa husmödrar att inskränka sig till den tid, som åtgår för att iordningställa barnens matsäck, och den tiden kan inte sägas vara särskilt lång. Den ringa tidsbesparingen kan i varje fall inte ge husmödrarna någon möjlighet att i nämnvärd utsträckning åtaga sig förvärvsarbete utom hemmet. De ha sannerligen tillräckligt med arbete ändå. För många andra hem gäller, att det inte tar någon nämnvärd extra tid, om husmodern samtidigt lagar till mat för t. ex. fem personer i stället för fyra. Någon arbetskraftsbesparing att tala om uppstår endast i de fall, då familjemedlemmarna inte äta samtidigt och det åtgår särskild tid för att hålla maten varm åt skolbarnen.

Jag tror därför inte, att införandet av skolmåltider i nämnvärd grad kommer att minska behovet av kvinnlig arbetskraft i hemmen. Ser man på detta problem som en totalitet och besinnar, att skolmåltiderna för sin organisation i och för sig kräva en myckenhet av kvinnlig arbetskraft, ter det sig åtminstone för mig närmast på det sättet, att hänsynen till behovet av arbetskraft snarare

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

talare mot förslaget än för detsamma. Jag kan således inte finna, att departementschefens argumentering i denna del är tillräckligt bärande för att jämte hans övriga skäl motivera, att de avgiftsfria skolmåltiderna skola stå öppna för alla barn.

I propositionen anföres vidare, att en av samhället finansierad barnbespisning skulle bli av stor betydelse då det gäller att utjämna kostnaderna för barnens vård och fostran. Det förklaras vidare, att införandet av avgiftsfria skolmåltider är ett för det allmänna relativt billigt sätt att understödja barnfamiljerna. Jag vet inte, med vilken annan metod herr ecklesiastikministern jämför för de fria skolmåltiderna, när han talar om att detta är ett relativt billigt sätt att utjämna barnkostnaderna. Om han tänker på kostnaderna i stort för folkhushållet och menar, att skolmåltiderna skulle bli billigare än motsvarande måltider i hemmen, tar han säkerligen fel. I hemmen finns det redan förut kök och köksattiralj samt i regel tillgång till behövlig arbetskraft för matlagningen. Skolmåltiderna däremot förutsätta i stor utsträckning uppförandet av särskilda lokaler, anskaffande av utrustning och arbetskraft för matens tillredning och servering, varjämte det krävs personal för övervakning av det hela.

I detta sammanhang kanske det är lämpligt att påpeka, att jag inte i propositionen kunnat finna något försök till uppskattning av vad de erforderliga lokalerna komma att kosta staten och kommunerna. Ingen kan väl dock bestrida, att det här kommer att röra sig om mycket stora belopp. Det blir dessutom fråga om lokaler, som i regel icke kunna användas för andra skoländamål. Lokalerna för skolbarnsbespisningen komma således att få en mycket ringa utnyttjningstid. Vad de direkta driftkostnaderna beträffar, har man ju den erfarenheten från internatskolor, att måltider, som tillagas i internat ingalunda bli billigare än motsvarande måltider som tillagas i hemmen.

Jag kommer därför till den slutsatsen, att om man, såsom man bör göra, räknar med lokalkostnaden, är införandet av fria skolmåltider en relativt dyrbar metod att utjämna barnkostnaderna. Det är inte direkt utsagt i propositionen, att departementschefen, när han talar om, att detta skulle vara en relativt billig metod, har gjort någon jämförelse med t. ex. skatteavdragen. Av naturliga skäl har inte heller någon jämförelse kunnat göras med de ifrågasatta barnbidragen. Departementschefen måste därför, så vitt jag förstår, ha gjort en jämförelse med vad motsvarande måltider skulle kosta i hemmen. Därvidlag pekar enligt min uppfattning all erfarenhet i motsatt riktning mot vad departementschefen här synes vilja göra gällande. Om man således eftersträvar ett relativt billigt sätt att utjämna barnkostnaderna, förefaller det mig, som om det vore angeläget att söka en annan metod, om man anlägger ekonomiska synpunkter på frågan.

Då jag på detta sätt summerar ihop de argument, som anföras i propositionen, kommer jag till det resultatet, att en avsevärd utvidgning av skolbarnsbespisningen är motiverad, men att de skäl, som förebragts av departementschefen, icke äro tillräckligt bärande för att motivera att vi efter en femårig övergångsperiod skulle låta de avgiftsfria skolmåltiderna bli tillgängliga för alla barn. Det förefaller därför, som om man tills vidare skulle kunna inskränka beslutet om skolmåltider till att gälla endast barn med lång skolväg, klena eller sjuka barn, barn från hem med svag ekonomisk ställning och barn från hem, där de på grund av moderns sjuklighet eller frånvaro från hemmet för förvärvsarbete eller av andra skäl icke eljest kunna under frukostrasten erhålla en ur närings-synpunkt fullgod måltid.

Det invändes, att det är svårt att åstadkomma en dylik kategoriklyvning. Jag kan emellertid inte tänka mig, att ecklesiastikministern skulle anse den svårigheten oöverkomlig. I propositionen föreslås nämligen, att just dessa kategorier under övergångstiden främst skola komma i åtnjutande av skolmåltider. Om

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)
problemet att åstadkomma en kategoriklyvning av departementschefen hade ansetts olösligt, hade han ju inte kunnat föreslå denna begränsning för övergångsperioden. Erfarenheten har dessutom visat, att det mycket väl går att genomföra en dylik gallring.

Mot mitt resonemang kan invändas, att det inte i propositionen föreslås, att alla barn *skola* deltaga i skolmåltiderna, utan blott att skolmåltiderna skola stå öppna för de barn, som önska deltaga i dem. Jag tror, att vi utan vidare kunna komma överens om att om skolmåltiderna komma att stå öppna för alla skolbarn, så kommer flertalet barn också att deltaga i dem. Mentaliteten blir dess värre mer och mer sådan, att om människor kunna få ekonomiska förmåner på andras bekostnad, utnyttjar man också dessa förmåner. Det finns säkerligen tyvärr föräldrar, som ge avkall på hemmets primära uppgift att föda, vårda och fostra de egna barnen.

Reservanterna ha således icke av ecklesiastikministerns argument kunnat bli övertygade om att skolmåltiderna efter en övergångsperiod på fem år böra stå öppna för alla barn. Vi ha även i reservationen anført en del positiva skäl för vår ståndpunkt, att man i varje fall bör se tiden an, innan man fattar ett dylikt principbeslut. Vi ha bl. a. pekat på den tilltagande bristen på kvinnlig arbetskraft och erinrat om att konkurrensen om den tillgängliga kvinnliga arbetskraften skärpes undan för undan. Vi ha vidare påpekat svårigheterna att med nuvarande brist på byggnadsmaterial och den konkurrens om byggnadstillstånd, som är att vänta, kunna ordna lokalfrågan på ett tillfredsställande sätt, om det nu kommer att bli en våldsamt ansvällning av skolbarnsbespisningen. Vi ha även fäst uppmärksamheten på att den förestående förändrade kommunindelningen rent organisatoriskt kommer att medföra förändringar, som det hade varit angeläget att också beakta. Det förefaller mig, som om inte minst erfarenheterna från folktandvården borde ha lärt oss, att man i fråga om sådana här reformer bör intaga en försiktigare hållning. Även i fråga om folktandvården yxade man ju till en vid ram, men den beslutade organisationen har i stor utsträckning blivit en besvikelse. Ramen har helt enkelt inte kunnat fyllas, vare sig kvantitativt eller kvalitativt. Reservanterna anse, att man även i fråga om skolbarnsbespisningen bör avvakta erfarenheterna ännu några år, innan man beslutar en sådan utvidgning som den, som nu föreslås skall komma till stånd efter en femårig övergångstid. Man bör enligt reservanternas uppfattning bida ännu en tid, innan man fattar ett principbeslut om denna reform.

Även departementschefen själv synes räkna med att det under den femåriga övergångstiden kommer att uppstå vissa svårigheter att ordna skolbarnsbespisningen. Detta framgår av att han ställer i utsikt, att övergångstidens längd kan tas under förnyad omprövning, varjämte han tänker sig, att skolöverstyrelsen skall få rätt att dispensvägen förlänga övergångstiden i enskilda fall. Riksdagen föreslås således här besluta en reform, om vars genomförbarhet förslagsställaren själv är tveksam. Även om man anser, att en sådan ståndpunkt är både försvarlig och förklarlig ifrån en energisk departementschefs sida, förefaller den vara oacceptabel för riksdagen. Reformerna bara på papperet äro inga goda reformer. Jag har också redan påpekat, att riksdagen för ögonblicket saknar varje möjlighet att överblicka de ekonomiska konsekvenserna av den föreslagna reformen, särskilt då i fråga om lokalkostnaderna. Propositionen innebär därför, att riksdagen i själva verket skulle ge Kungl. Maj:ten en ganska vid finansfullmakt. Det kommer att bero på Kungl. Maj:ts avgörande, inte bara hur stor den sammanlagda utgiftssumman kommer att bli, utan även hur snart lokalkostnaderna komma att inträda. Jag anser, att en dylik ordning icke överensstämmer med riksdagens ställning i vårt statsliv. Det är riksdagen, som beslutar statens utgifter och bär ansvaret för skatterna. Följaktligen bör man också

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

kräva, att riksdagen, när den beslutar en utgift, skall veta, till vilka ekonomiska konsekvenser beslutet i fråga leder. Här är det inte bara fråga om de 60 miljoner kronor, som driftskostnaderna uppskattas till, utan också om sannolikt mycket betydande lokalkostnader, om vilka riksdagen för närvarande saknar varje uppgift.

Synpunkten om riksdagens ekonomiska prövningsrätt synes mig ha fått en särskild aktualitet på grund av ett intermezzo i andra kammaren förra veckan, då finansministern allvarligt varnade för en utgift, som hade föreslagits motionsledes. Jag bortser i detta sammanhang från att det då liksom vid tidigare tillfällen föreföll, som om finansministerns hämningar framför allt skulle göra sig gällande när det gäller utgifter på produktionssidan, medan vi märka mindre av dessa hämningar då det är fråga om utgifter på konsumtionssidan. Jag fäster mig särskilt vid det resonemang, som finansministern förde i andra kammaren, då han varnade för att om riksdagen beslutade denna utgift — det rörde sig om inte fullt två miljoner kronor — skulle man behöva befara antingen underbalansering av budgeten eller höjd statsskatt. Det finns enligt detta resonemang således mycket litet utrymme för riksdagens egen initiativkraft. Situationen kan karakteriseras på det sättet, att regeringen med oblida ögon ser, om det göres någon prutning på vad den själv har föreslagit, men med minst lika oblida ögon ser, om riksdagen själv av eget initiativ beslutar några utgifter.

Om riksdagen inskränker sin roll till att lyssna till husbondens röst och att blott votera efter regeringens rekommendationer, betyder detta naturligtvis, att riksdagens ställning i statslivet blir en helt annan än vad den är avsedd att vara.

Finansministern ansåg vid sitt framträdande i andra kammaren i förra veckan, att vårt finansiella läge var mycket ansträngt. Den gången rörde det sig emellertid blott om en utgift på inte fullt två miljoner kronor. Här är det fråga om en utgift på 60 miljoner kronor för staten och kommunerna, var till kommer lokalkostnader, om vilkas storlek vi sakna varje uppgift. Jag förutsätter givetvis, att ett övervägande har skett inom regeringen, innan den föreliggande propositionen framlagts, och att finansministern därvid ansett sig kunna acceptera dessa utgifter. Jag kan dock inte förstå, hur det varit möjligt att göra ett dylikt ekonomiskt övervägande, då man ju inte vet, vilka belopp det här kommer att röra sig om. Den praktiska slutsatsen av intermezzot i andra kammaren måste bli, att om det utan underbalansering av budgeten eller nya skattehöjningar skall finnas något utrymme för riksdagens egen initiativkraft på utgiftssidan, måste riksdagen vara desto angelägnare att ge akt på de utgifter, som regeringen föreslår, och därvidlag göra erforderliga prutningar, så att det kan bli något utrymme över för riksdagens egna initiativ.

Det kan visserligen invändas, att reservanterna inte ha föreslagit någon prutning av här ifrågasatta belopp. Orsaken härtill är, att det för ögonblicket är fråga om relativt blygsamma belopp. Men reformen kommer ju att medföra en stark ökning av utgifterna inom en mycket kort tid, och vi ha, som sagt, inga möjligheter att överblicka omfattningen av denna utgiftsökning. Det förefaller mig, som om även den ansträngda ekonomiska situationen borde utgöra ett argument för att vi till en början bära nöja oss med att låta de fria skolmåltiderna omfatta blott de barnkategorier, som jag tidigare angivit, och att frågan om ytterligare utvidgning av skolbarnsbespisningen bör ställas på framtiden. Det synes mig, som om vi kunna dra den lärdomen av vad som hände i andra kammaren häromdagen, att finansministern har presterat ett extra argument för denna i och för sig riktiga ståndpunkt.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Om vi pröva oss fram ytterligare några år, komma de praktiska svårigheterna för reformens genomförande att bli mindre. Det kommer att bli lättare att ordna lokalfrågan, och även arbetskraftsproblemet kommer sannolikt att bli mindre svårbemästrat. I fråga om lokalerna har invänts, att skoldistriktet i varje fall måste anskaffa lokaler för skolbarnsbespisning och att det därvid ofta är likgiltigt, om det är få eller många barn som äro med i skolbarnsbespisningen. Det må gälla i en del fall, men över lag kan man väl säga, att om lokalerna skola göras så stora, att alla barn kunna delta i skolmåltiderna, kommer detta att medföra en betydande höjning av lokalkostnaderna.

Det förklaras vidare, att skoldistriktet redan nu böra få veta, hur de skola planera sina skolbyggnader. Mot detta argument anför reservanterna att man genom ett förhastat beslut kan komma att riskera, att dessa lokaler liksom lokalerna för folktandvården i stor utsträckning komma att stå oanvända eller otillräckligt utnyttjade på grund av att man inte kan tillgodose personalbehovet.

Vi böra därför, upprepar jag, tills vidare nöja oss med att låta de barnkategorier, som ecklesiastikministern själv förordar skola komma i åtnjutande av skolmåltider under den femåriga övergångsperioden, få denna förmån och sedan ställa ytterligare utvidgningar på framtiden. Då kunna vi säkerligen lättare bemästra de svårigheter i fråga om arbetskraftsbrist och materialbrist, som vi måste räkna med. Reservanterna anse sig ha förebragt goda skäl för att riksdagen inte nu bör hasta åstad och fatta ett beslut, som det sedan kan bli svårt att omsätta i praktiken.

Jag kommer härefter till den intrikata frågan, huruvida skolmåltiderna skola vara avgiftsfria för alla barn eller inte. På den punkten är, som bekant, opinionen i landet delad. 45 procent av skolstyrelserna ha menat, att måltiderna böra vara avgiftsfria, 37 procent av skolstyrelserna ha ansett, att de föräldrar, som kunna betala, skola göra det. De återstående 18 procenten av skolstyrelserna ha enligt befolkningsutredningens redovisning inte gett någon mening till känna.

Det är ganska naturligt, att opinionen reagerat olika i denna sak. För min del anser jag det vara en ganska sund inställning, att föräldrar skola bekosta sina barns uppehälle, i den mån de kunna. Men jag erkänner också, att en gallring i ekonomiskt avseende från skolstyrelsernas sida blir ganska besvärlig, och därför ha vi reservanter pekat på ett sätt att komma ifrån dessa svårigheter och i det sammanhanget hänvisat till kommunernas självbestämmanderätt. Det är inte så, att den utgift, som här föreslås, allenast faller på staten; i en del och i många skoldistrikt faller den största delen av kostnaden på skoldistriktet. Det vore väl ändå ganska rimligt, om kommunerna finge besluta över sina egna utgifter på det sättet, att de åtminstone finge avgöra, om de vilja skaffa sig täckning för kommunens egna utgifter. Jag vet mycket väl, att det finns ett flertal områden, där riksdagen beslutar utgifter, som kommunernas medlemmar få betala. Men det har hittills inte rört sig om så pass för hemmen primära uppgifter som att sörja för barnens föda och kläder m. m.

Just med hänvisning till kommunernas självbestämmanderätt, då det rör sig om deras egna pengar, ha vi alltså menat, att eftersom opinionen är delad — den är till och med delad inom olika områden av landet, så att man i vissa sådana kan finna en övervägande opinion för den ena uppfattningen och i andra en övervägande opinion för den andra uppfattningen — vore det rimligt, att kommunerna själva, när det rör sig om deras egna pengar, borde få avgöra, om de skola skaffa sig täckning eller icke i form av måltidsavgifter.

Detta är, herr talman, det huvudsakliga innehållet i reservationen. Vi gå

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

positivt in för en avsevärd utvidgning. Vi peka på att man inte har kunnat, såvitt jag förstår, förebringa hållbara argument för att redan nu besluta, att dessa måltider skola stå öppna för alla skolbarn. Vi veta allesamman vilket även departementschefen erkänner, att det är tveksamt, huruvida beslutet kan förverkligas inom den avsedda tiden. Av dessa skäl förefaller det mig vara riktigare, både med hänsyn till vanlig försiktighet och med hänsyn till riksdagens skyldighet och rättighet att få överblicka åtminstone de ekonomiska verkningarna av sina beslut, att för dagen nöja sig med att låta beslutet gälla de kategorier, som jag nyss nämnde, alltså barn med lång skolväg och barn från ekonomiskt svagt ställda hem, klena och sjuka barn och barn ifrån hem, där modern är ute på förvärvsarbete eller av andra skäl inte kan se till, att barnen få lagad mat, och att man avvaktar de närmaste årens erfarenheter, innan man går ytterligare ett steg.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr statsrådet **Erlander**: Jag ber först, herr talman, att få uttrycka min tillfredsställelse över att denna stora och, som jag hoppas, för hundratusentals hem betydelsefulla reform nu kan genomföras under så stor enighet i uppfattningarna som ändå blir fallet. Enigheten föreföll mig vara så stor, att jag trodde mig icke behöva principiellt motivera, varför jag anser att denna reform är så betydelsefull. Här samverka de sociala, de medicinska, de pedagogiska och de befolkningspolitiska motiven på ett alldeles sällsynt sätt och ge anvisningar om, efter vilka linjer denna fråga rimligtvis bör lösas.

Om jag får begagna tillfället att på en punkt uttrycka en speciell glädje, är det över att det förslag till statsbidragssystem, som befolkningsutredningen på sin tid och sedermera Kungl. Maj:t framlagt, har vunnit, såvitt man nu kan se, enhällig anslutning. Jag tror att vi få vänja oss vid att på skolans område utgifterna böra bäras likformigt per skattekrona i de fattigare som i de rikare kommunerna. Det förekom någon opposition, då regeringen lade fram ett likartat förslag i fråga om skolbyggnaderna. Det gläder mig nu, att denna princip har kunnat så snabbt vinna enhällig anslutning, när det gäller en fråga, som i det långa loppet kommer att innebära större utgifter än kostnaderna för skolbyggena, vilka dock äro engångsutgifter, som en kommun kanske bara en enda gång under sitt liv har anledning att göra.

Jag hade, som sagt, trott att jag efter dessa deklARATIONER skulle kunna ganska snabbt avfärda reservationen. När man läser den, får man nämligen närmast det intrycket, att den till en början inte är något annat än ett instämmande i och ett understrykande av föredragande departementschefens uppfattning. Men, när jag sultit och lyssnat till den, som här företräder reservanterna, herr Bergh, har jag funnit, att jag tyvärr måste ta upp kammarens tid med ett bemötande av hans tankegångar, som inte riktigt överensstämmer med dem, som äro uttryckta i reservationen. Det verkar nämligen, som om det för herr Bergh icke är fråga om ett mer eller mindre tillfälligt uppskov, utan att han har en principiellt annan uppfattning om skolmåltidernas betydelse än den, som präglar den kungl. propositionen och utskottets utlåtande och, vill jag säga, även den, som präglar reservanternas skrivsätt.

Herr Bergh tar upp en diskussion om huruvida man behöver utvidga skolmåltiderna i så stor utsträckning som departementschefen anser, och han hänvisar till vad läkaropinionen på denna punkt har anfört. Ja, herr Bergh vet lika väl som jag, att läkaropinionen i denna fråga är utomordentligt splittrad. Det är riktigt, att de läkare, vilka han åberopat, ha den uppfattningen, att det av medicinska skäl inte finns någon fara på taket, men jag skulle kunna

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

åberopa andra, t. ex. förste provinsialläkaren i Värmlands län. Om man läser hans yttrande, blir man inte lugn, förrän man får denna reform i hamn. Om vi läsa vad den, som har undersökt tuberkulosförhållandena i Blekinge län, doktor Levin, har att anföra i en uppsats, som publicerats bland annat i Nationalföreningens mot tuberkulosen tidskrift, tror jag också man måste säga, att det här finns allvarliga brister i barnens uppfödning, som skolöverläkaren tydligen inte har tillräckligt observerat. Jag vill vidare fästa uppmärksamheten på att i Socialmedicinsk tidskrift, återfinnes i ett av de senaste numren en artikel av provinsialläkare Myrgård, som jag ord för ord kunde ha tagit till departementschefsanförande i den proposition, som nu är föremål för kammarens debatt. Man kan alltså icke, herr talman, tala om en läkaropinion, som förklarar att allting är väl beställt för Sveriges skolbarn. Jag har här tagit fram tre framstående läkarrepresentanter, auktoriteter inom sina områden, som ha en annan uppfattning än de auktoriteter, som herr Bergh har anfört.

Herr Bergh uppehöll sig dessutom mycket vid arbetskraftsproblemet, som han ansåg att departementschefen delvis hade viftat bort och delvis hade missuppfattat, när departementschefen förklarar, att skolmåltidernas införande skulle betyda en lättnad för husmödrarna. Han anförde som exempel alla de barn, vilka ha matsäck med sig i skolan, och sade, att för dem betyder den lättnad, som uppstår, intet annat än att husmodern slipper laga i ordning smörgåsarna. Men, herr Bergh, dessa barn komma väl någon gång hem från skolan. De komma hem vid 3—4-tiden och husmodern måste då avbryta det arbete hon håller på med och ge dem mat.

Jag trodde verkligen inte, att det skulle finnas någon kammarledamot, som på denna punkt kunde ha någon annan uppfattning, än att skolmåltidernas införande betyder en väsentlig lättnad i husmödrarnas arbetsböda. Hur denna lättnad sedan användes, veta vi inte. En stor del av husmödrarna kanske begagnar sig av denna lättnad till att ta anställning, korttidsarbete inom industrien, inom sjukvård, kanske som hembiträden, som hemassistenter. Det torde icke vara herr Bergh obekant, att skolmåltiderna i de krigförande länderna ha genomförts i rekordsnabb takt. Varför? Jo, för att lätta läget på den kvinnliga arbetsmarknaden, därför att de lösgöra arbetskraft i hemmen. Hemmens kvinnor få därigenom möjlighet att välja, om de antingen vilja ha denna lättnad i sin arbetsböda eller om de vilja ta anställning utanför hemmet.

Jag hade för en tid sedan tillfälle att diskutera med ett annat lands undervisningsminister hans lands genomförande av de fria skolmåltiderna. Då jag frågade honom, hur lång tid det tog att genomföra detta, svarade han, att det tog två år. Jag sade: »Vi tycka att det är förfärligt snabbt att genomföra denna sak på två år. Varför var det så bråttom?» Han svarade: »Arbetsmarknaden krävde den kvinnliga arbetskraftens mobilisering.» Jag önskar, herr talman, att vi aldrig skola komma i den situationen, att vi på detta sätt måste mobilisera den kvinnliga arbetskraften, men bara denna replik från detta främmande lands undervisningsminister torde visa, hur ihålig herr Berghs argumentation är.

Herr Bergh uppehöll sig dessutom mycket vid att lokalfrågorna voro bristfälligt utredda. Vi ha inte någon anledning att se för mörkt på lokalfrågorna. Vi ha för närvarande skolmåltider med en anslutning av 80, 90 och ibland 100 procent i landets allra fattigaste kommuner, vilka ha gått i land med att klara sina skolmåltidslokaler. Jag tror att man kan resa genom Västernorrlands län och i kommun efter kommun se, att det är oerhört överdrivet, när man här blåser upp skolmåltidslokalfrågan till en första klassens statsfinansiell fråga.

Men det är inte riktigt, att icke regeringen har ägnat uppmärksamhet åt

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

skolmåltidslokalfrågan. Det har utarbetats en rad skisser och förslag till, som jag hoppas, praktiska och kloka lösningar i fråga om både lokaler och inventarier. Dessa förslag ha varit underkastade en omfattande remissbehandling, och så snart tiden det medger, kommer skolöverstyrelsen att ge ut anvisningar, som man tror att kommunerna komma att ha glädje av.

Jag tror att riksdagen vet ganska väl vad den här gör. Det finns tillräckligt med erfaret kommunalfolk här, för att de skola veta vad de göra, om de besluta en reform, vilken inte har större ekonomiska konsekvenser än dem, som nu herr Bergh uppehöll sig så utförligt vid, då det gällde lokalfrågorna.

Hans argumentation föranledde mig att tro att det är en principiell skillnad mellan departementschefens ställningstagande och hans eget, eftersom dessa argument ju otvivelaktigt alltid komma att existera. Jag trodde faktiskt att det låg till så, att den enda skiljaktighet, som fanns mellan departementschefen och reservanterna, uteslutande gällde frågan om tidpunkten för reformens genomförande. Det var vad jag läste ut ur reservationen. Men nu måste jag fråga reservanterna: mena verkligen reservanterna, att det skulle vara en klok politik att lämna kommunerna i ovisshet om efter vilka linjer skolmåltidsfrågan skall ordnas? Mena verkligen reservanterna, att det, när vi nu skola gå till ett omfattande bygge av skollokaler — i kommun efter kommun ligga planer färdiga att realiseras, och planer hålla på att utarbetas — skulle vara en klok politik av statsmakterna att säga, att det kan hända, att det skall bli skolmåltider någon gång i framtiden och att dessa kanske bli öppna för alla, men att man inte vill ta position i dag? Är det inte rimligare att säga: »Vi ta i dag position till hur skolmåltiderna skola vara organiserade, vi bestämma oss för vilket antal barn som skall vara med om skolmåltiderna, men sedan tillmäta vi en relativt lång övergångstid, för att kommunerna skola hinna anpassa sig.» Det är väl ett besked, som kommunerna förstå, ett besked, som ger dem vägledning för deras arbete. Skulle man följa reservanternas och herr Berghs mening, skulle man alltså lämna kommunerna i full ovisshet om hur den framtida skolmåltidspolitik skulle se ut. Jag tror att det skulle vara en ytterligt oklok metod.

Herr Bergh talade om, att opinionen är så delad, att riksdagen inte bör böja sig för ett diktat ifrån regeringens sida. Jag har aldrig haft några diktatorspretentioner, och det vare mig fjärran att göra gällande att icke riksdagen skulle begagna sitt sunda förnuft vid bedömandet av denna proposition liksom vid bedömandet av alla Kungl. Maj:ts förslag. Kommer riksdagen till den uppfattningen, att detta är ett dumt förslag, skall riksdagen naturligtvis kasta förslaget, men om den anser, att det är ett riktigt förslag, kan jag inte förstå, varför man skulle vara rädd för att ge sin anslutning till departementschefens ställningstagande.

Det förhåller sig ju så, att opinionen i denna fråga visserligen har varit delad; när befolkningsutredningen frågade kommunerna, om de ville ha skolmåltiderna öppna för alla, svarade, mycket riktigt, 37 procent av skolstyrelserna, att de inte ville det. De tyckte att måltiderna skulle vara avgiftsbelagda. 37 procent är ingen majoritet, men det är ju rätt många. Det gällde emellertid en helt ny tanke, och vi hade frågat på ett ganska brutalt sätt, ty vi hade frågat så här: »Anse ni, att skolmåltiderna skola gratis stå öppna för alla?» Detta var inte någon smidig och mjuk formulering, och kommunernas reaktion blev en helt annan, när förslaget låg på bordet. Det kanske kan intressera kammarens ledamöter att höra, hur denna »delade» kommunopinion nu ser ut.

607 kommuner över hela landet ha hörts. Dessa kommuner äro utvalda av länsstyrelserna, bland vilka många ha varit tveksamma, varför det bakom

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmältider. (Forts.)

detta inte kan sägas ha legat någon vilja att få fram kommuner, som skulle tillstyrka förslaget. Av dessa 607 kommuner ha 492 kommuner tillstyrkt förslaget i den utformning som det nu huvudsakligen har, d. v. s. 81 procent. Herr Bergh kanske känner till ett län, som heter Norrbottens län. Där äro 23 kommuner hörda; 23 kommuner ha tillstyrkt förslaget. I Västerbottens län äro 17 kommuner hörda; 16 ha tillstyrkt förslaget. I Jämtlands län äro 22 kommuner hörda, och 20 kommuner ha tillstyrkt. I Västernorrlands län — det län, som har den största erfarenheten i fråga om skolmältider i detta land — äro 29 kommuner hörda, och 29 kommuner ha tillstyrkt. I Gävleborgs län äro 17 kommuner hörda, varav 16 ha tillstyrkt. I Kopparbergs län äro 20 kommuner hörda, och 18 ha tillstyrkt. I Örebro län äro 27 kommuner hörda, och 21 ha tillstyrkt. I Västmanlands län äro 29 kommuner hörda, och 24 ha tillstyrkt. I Värmlands län äro 24 kommuner hörda, 21 kommuner ha tillstyrkt. I Skaraborgs län — vilket kanske är det län, där någon större meningsskiljaktighet förekommer — är det av 24 hörda kommuner inte mindre än 6, som man har lyckats mobilisera på herr Berghs linje, och i Kristianstads län är det 7 av 27 hörda — alltså ungefär lika många i dessa båda län — som ha avstyrkt. I Malmöhus län är det av 25 hörda kommuner 18 kommuner som ha tillstyrkt.

Herr talman! Jag har velat lämna dessa siffror för att åtminstone göra klart för kammaren, att man inte gör någon större kränkning av kommunernas självbestämmanderätt, om man följer Kungl. Maj:ts förslag, eftersom den alldeles övervägande delen av landets kommuner står på samma linje som Kungl. Maj:ts förslag.

Den grupp av kommuner, som har en annan mening, utgör cirka 20 procent. Kan det då, herr talman, vara rimligt att för deras skull möjliggöra uttagandet av avgifter, som inte komma att tillämpas i andra delar av landet? Kan det, herr talman, vara en rimlig politik, att man i vissa kommuner, där man kanske inte har full förståelse för denna nya reform, under en tid tar ut avgifter, medan man i praktiskt taget varje industrikommun helt enkelt befriar alla från avgifter och drar till sig statsbidraget?

Jag tror, att då det är en så kraftig uppslutning kring den linje, som Kungl. Maj:t företrätt, skulle det vara ganska besynnerligt att här splittra och låta somliga barn få komma i åtnjutande av en förmån, en favör, som man i andra och ett fåtal kommuner skulle förvägra dem.

Jag skall inte uppta tiden längre. Jag vill bara ha sagt detta, för att det skall vara klart, att det icke förhåller sig så, att Kungl. Maj:ts och utskottets förslag är ett dåligt uppbyggt förslag, som det skulle vara lätt för reservanterna att skjuta sönder. Det är tvärtom så, att det förefaller enligt min mening nästan obegripligt, hur reservanternas linje skulle kunna realiseras. Och jag vill, herr talman, sluta med att säga, att när det gäller frågan, om man skall tillämpa avgift eller icke avgift vid våra skolmältider, kan det väl hända att man kan klara denna behovsprövning något så när, men nog är det besynnerligt, att ett parti som högerpartiet, vilket säger sig så energiskt gå emot behovsprövningen inom socialpolitiken, väljer ut ett för behovsprövning så olämpligt område som skolan. Jag har själv haft tillfälle att konstatera, vilket instrument skolan kan vara för att hos barnen inpräglade klassmotsättning och klassmedvetande. Det är inte så roligt, när barnen komma hem och tala om »de fattiga barnen» och »de rika barnen». Jag höll på att säga, att de fattiga barnen klara sig nog, men det är värre för dem, som räkna sig till de rika barnen och som i skolan få inpräglad, att de tillhöra ett slags privilegierad grupp i samhället — de barnen komma att få möta många bekymmer och många svårigheter i fram-

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

tiden. Det kan icke vara rimligt, att man i skolan använder en behovsprövning, som man på andra områden är beredd att slopa.

Jag tror därför, att det, vilken mening man än har om övergångstiden och om svårigheterna att realisera förslaget nu etc., skulle på den punkten vara ytterst olyckligt, om reservanternas linje vunne kammarens bifall.

Herr **Bergh, Ragnar**, erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är på ett par punkter, som jag i ett kort genmäle vill konstatera, att när herr statsrådet nyss sökte bemöta mitt inlägg, så bemötte han vad som icke sagts.

När det gäller arbetskraftsproblemet, var det till en början fråga om lantbrukarhemmen, och mot min invändning, att där föga arbetskraft skulle sparas, frågade ecklesiastikministern, om dessa barn, som hade matsäck, inte skulle få mat, då de komma hem. Jag vill fråga herr ecklesiastikministern: skola de inte få mat, när de komma hem från skolan, vare sig de få skolmåltid eller icke? Hans replik går, såvitt jag förstår, på sidan av vad som sagts.

När jag vidare påstår, att det saknas beräkningar rörande lokalkostnaderna, svarar ecklesiastikministern med en hänvisning till att man håller på att utarbeta en broschyr med planer, skisser, inventarieförteckningar o. s. v. för att visa, hur dessa lokaler böra byggas. Det var inte fråga om den saken, utan vad jag efterlyste var kostnadsberäkningar för dessa lokaler.

Vidare sattes det i fråga, om min mening överensstämmer med de övriga reservanternas, när jag resonerar som jag gör. Jag har anfört en rad skäl, som tala för att man icke *nu* bör fatta beslut om att alla barn skola få tillgång till dessa skolmåltider, utan att man på den punkten bör avbida. Till stöd för min uppfattning har jag dels anfört principiella synpunkter, dels hänvisat till propositionens svaga motivering för att skolmåltiderna skola ges gratis till alla barn och dels pekat på de praktiska svårigheterna. Meningsskiljaktigheten mellan oss och utskottet är för ögonblicket den att vi vilja ställa den frågan öppen, huruvida i framtiden alla barn skola få vara med eller inte.

Vidare åberopar ecklesiastikministern som stöd för sin uppfattning i denna fråga, att så och så många av de tillfrågade kommunalfullmäktige- och stadsfullmäktigeförsamlingarna svarat det och det. Jag trodde, att det var bekant på regeringshåll, att de remissvar, som man numera får från kommunerna, på grund av den i regel knappt utmätta tiden icke alltid kunna vara uttryck för den kommunala förvaltningens mening. Om ecklesiastikministern skulle gå ut i landet och fråga folk, är jag övertygad om att han skulle finna en stark folkopinion för den meningen, att föräldrarna fortfarande, i den mån de kunna, böra ge sina barn föda och kläder.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag skall inte taga upp någon mera ingående diskussion med den siste talaren om värdet av de kommunala remissvaren. Men jag har också en kommunal erfarenhet bakom mig, och jag kan försäkra att vi fäste stor vikt vid vad vi skrevo, när vi svarade på remisser. Och så bråttom kunna väl inte kommunerna ha vid remissvarens avfattande, att de inte kunna svara ja eller nej på en sådan fråga som den, om de vilja ha fria skolmåltider. Att försöka bagatellisera den kolossala övervikten för ett förslag i enlighet med Kungl. Maj:ts linje genom en sådan argumentation, tycker jag närmast är en förolämpning mot våra kommunalmän.

Jag skulle dessutom vilja inkassera den vinsten, att herr Bergh i sitt andra anförande säger, att vad det nu gäller är att bestämma tidpunkten. I så fall hade man ju icke behövt föra alla dessa resonemanger om skolmåltidernas risker

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

med hänsyn till bristen på arbetskraft och deras betydelselöshet ur medicinska synpunkter, och jag hade sluppit att upptaga kammarens tid under 15 å 20 minuter med ett bemötande. Men herr Bergh gjorde ju i sitt första anförande en principiell uppläggning, och därför kunde jag inte tänka mig annat än att det var meningen att resa ett motstånd, som icke bara dikterades av dagens situation.

Beträffande dagens situation äro vi ju ense om att materialbristen och andra förhållanden göra, att man får gå fram med stor varsamhet. Men vad jag vill fråga reservanterna och fortfarande icke fått något svar på är detta: kan det vara rimligt att lämna kommunerna i ovisshet om efter vilka linjer denna fråga i framtiden skall lösas? Vad Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten föreslå är ju ingenting annat än att riksdagen skall fatta ett beslut av den innebörden, att när det finns tekniska förutsättningar — om fem, sex eller sju år; det får riksdagen i sinom tid ta ställning till — skall det ordnas med avgiftsfria skolmåltider för alla barn, som önska deltaga i dem. Det är den frågan vi nu skola taga ställning till, och jag vill än en gång upprepa den fråga, som jag inte har fått svar på: är det rimligt att man icke upplyser kommunerna om hur den frågan skall lösas en gång i framtiden? Skola vi sätta i gång med skolbyggen ute i distrikten utan att kunna taga hänsyn till behovet av skolmåltidslokaler?

Ordet lämnades ånyo för kort genmäle till herr **Bergh, Ragnar**, som nu anförde: Reservanterna skilja sig från utskottsmajoriteten i fråga om dessa skolmåltider bland annat och framför allt däri, att reservanterna icke anse, att en tillräcklig utredning förebrotts, för att man redan nu skall kunna bedöma, huruvida skolmåltiderna böra vara tillgängliga för alla.

Beträffande den andra frågan, huruvida inte kommunerna böra få besked om hur de skola ordna med sina bespisningslokaler, vill jag upprepa vad jag redan har sagt: det är önskligt, att de så få, men vi ha litet varstans här i landet tandvårdslokaler som stå tomma, därför att de inte kunnat förses med personal och användas för avsett ändamål. Vi räkna med att motsvarande läge här kan komma att inträda, bland annat på grund av bristen på arbetskraft, och vi anse, att man i den situationen får väga den ena olägenheten mot den andra.

Herr **Lindén**: Herr talman! Det var med en allt mer stigande förvåning jag hörde herr Ragnar Berghs anförande. Den principiella inställning, som där kom till uttryck, skall jag inte uppehålla mig närmare vid efter det anförande, som ecklesiastikministern redan har hållit. Men mycket förvånade mig det förhållandet, att en skolman i herr Berghs ställning ser på skolmåltiderna på det sätt, som han här gav till känna. Detta förmår mig, herr talman, att försöka passa in det förslag om skolmåltider, som i dag föreligger, i sitt större sammanhang.

Skolans huvuduppgift är givetvis att meddela kunskaper, men parallellt med den uppgiften, herr Bergh, löper skolans hälsovårdande och sociala verksamhet. Denna verksamhet har så småningom sprungit fram ur omständigheter, som ha redovisats av den svenska lärarkåren. Den moderna skolans socialpedagogiska anordningar ha framgått — det bör man kunna komma ihåg — dels ur skolans egna erfarenheter och därav betingade önskemål och dels även ur det faktum, att skolan har visat sig vara ett utmärkt instrument i den svenska socialvårdens tjänst.

Om jag lägger detta till grund för ett vidare resonemang, skulle jag till herr Bergh i hans egenskap av skolman vilja ställa den frågan: vad kostar

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

undervisningen av ett folkskolebarn per år, om man slår ut det allmännas totala kostnader för folkundervisningen på antalet elever? Jag tror att man kan ange kostnaden till ungefär 500 kronor per år och barn. Då ställer jag en ny fråga: vilken garanti har samhället egentligen hittills haft för att de 500 kronor, som ett skolebarn årligen kostar, verkligen ha kommit till hundra procentig nytta och givit fullgod valuta? Som landsbygds lärare har jag lärt mig inse, att sjuka, trötta, hungriga bristnärda barn inte äro så receptiva, att läraren med fullt fog kan säga sig, att dessa lärjungar ha tillgodogjort sig den »visdom» och den undervisning han låtit komma dem till del. Sådana barn äro på grund av sitt allmäntillstånd oförmögna att följa med och intressera sig för undervisningen, varför den inte leder till det resultat, som man annars skulle kunna förvänta. Det är min erfarenhet, och den bestyrkes av hela den erfarenhet, som finnes hopad i Sveriges lärarorganisationer och som har kommit dessa lärarorganisationer att utan någon som helst gensaga tacka ja till Kungl. Maj:ts förslag.

Den, som följt med skolväsendets utveckling här i landet, har dessutom lärt sig en annan sak, nämligen att allt det, som vi nu kalla för social-pedagogiska anordningar och som vi numera betrakta såsom en helt naturlig del av skolans verksamhet — jag tänker på åtgärder beträffande såväl den personliga hygienien som läkarvården, skoltandvården, tuberkulosvården, sommar-koloniverksamheten o. s. v. — har sprungit fram ur skolan själv via kommuner och landsting och först så småningom accepterats av staten. Lär man sig inse, att alla dessa socialpedagogiska anordningar, tagna var och en för sig, inte äro tillräckliga, utan få sin verkligt stora betydelse endast i samband med alla övriga åtgärder, så har man också förstått, att man endast genom dessa åtgärder sammantagna klart och hundra procentigt kan nå syftet med skolans undervisande och fostrande verksamhet.

Skolan är således enligt min mening inte endast ett instrument för att meddela barnen kunskaper, utan den måste också vara ett medel i den allmänna socialvårdens tjänst — och skolan passar utmärkt för denna uppgift. Jag har, herr talman, velat säga detta för att göra klart, att skolmåltiderna inte böra betraktas såsom en isolerad företeelse utan sammanhang med andra åtgärder. Detta förslag om skolmåltider är i stället ett nytt led i utvecklingen, en ny länk i den kedja, som den svenska staten och de svenska kommunerna under de senaste hundra åren smitt.

Reservanterna säga nu i sin reservation, att dessa skolmåltider skola ordnas så, att de tillgodose det faktiska behovet. Det är klart, att detta låter sig sägas. Men man frågar sig ändå, vem som har möjligheter att exakt kunna säga, vad som är ett »faktiskt behov» och vad som icke är det i fråga om skolmåltiderna. Det är en mängd skäl som befolkningsutredningen i sitt betänkande har redovisat för att styrka uppfattningen, att skolmåltiderna äro behöfliga. Man har pekat på att i en del fall målsmännens ekonomiska situation talar för skolmåltider och att i andra fall medicinska skäl tala för dem. Som ett tredje motiv har man anfört de långa skolvägarna. Den mer eller mindre bristfälliga koststandarden i åtskilliga hem är ett fjärde motiv. Man har vidare hänvisat till husmödrarnas arbetsbörda och bristen på arbetskraft. Man har hänvisat till att det bör vara likställighet mellan eleverna i en skola och att skolan till sin karaktär och uppbyggnad skall vara rent demokratisk. Vidare har man anfört, att skolmåltiderna kunna tjäna som ett led i samhällets strävan att fördela barnkostnaderna.

För varje skolebarn kan något av dessa skäl gälla, för många barn kunna ett par av dem äga giltighet, och beträffande vissa barn kunna säkerligen

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

ännu flera skäl vara tillämpliga. Hur skall man då — med hänsyn till alla dessa omständigheter — i en skolstyrelse eller i ett lärarkollegium med säkerhet kunna avgöra, huruvida ett faktiskt behov föreligger? Då man närmare sysslar med denna fråga, kommer man förr eller senare fram till den slutsatsen, att den överväldigande delen av svenska skolbarn i själva verket befinner sig i en situation, där åtminstone något av dessa skäl gäller.

I detta sammanhang bör det kanske också erinras om att ungefär 160 000 folkskolebarn vid mitten av 1930-talet hade en skolväg, som var längre än 4 km, och förskjutningen sedan dess kan icke antagas ha varit stor. Detta betyder, att ungefär 40 procent av Sveriges skolbarn ha minst 4 km att gå för att komma till och från skolan. Vi ha inom befolkningsutredningens socialpedagogiska delegation haft tillfälle att ta del av undersökningar som visa, att husmödrarnas arbetsbörda uppenbarligen lagt hinder i vägen för mödrarna att på ett tillfredsställande sätt utrusta barnen och att en lättnad för dem i detta avseende kommer att innebära en förbättring i deras arbetsförhållanden och kanske också, som ecklesiastikministern så starkt underströk, få betydelse för arbetsmarknaden. Den, som tagit del av Kooperativa förbundets utredning rörande husmödrarnas arbetsbörda, har med förvåning funnit, att de svenska husmödrarna genomsnittligt ha att tillaga sju måltider om dagen. Man kan utgå från att tillredningen av måltider och diskningen tar inemot hälften av de svenska husmödrarnas arbetstid.

Jag skall, herr talman, inte ytterligare uppehålla mig vid detta. Jag har med det sagda bara velat framhålla, att när man som herr Bergh påstår att det inte blivit visat, att alla barn böra komma i åtnjutande av fria skolmåltider, så måste anledningen vara att man inte tagit hänsyn till alla de förutsättningar som föreligga. Man kan också betrakta saken på det sättet, att detta förslag om skolmåltider naturligt ansluter sig till övriga befolkningspolitiska reformer, sådana de under de senaste åren utformats av Kungl. Maj:it och riksdagen — jag nämner som exempel mödra- och spädbarnsvården, stipendierna och barnbidragen.

Jag kan livligt föreställa mig att man på sina håll vid bedömningen av denna fråga om de fria skolmåltiderna fortfarande lever kvar i den gamla föreställningen, att de, som ha skaffat sig barn, också må försörja dem. Herr Bergh snuddade i sitt anförande vid detta, då han menade, att det största ansvaret självklart skall ligga på föräldrarna. Men å andra sidan kan man väl inte undgå att ägna åtminstone någon tanke åt det förhållandet, att i ett modernt samhälle andras barn i hög grad äro ens egna barn. Det är andras barn som komma att bli framtidens samhällsnyttiga medborgare och som skola utföra det produktiva arbetet i industrier och på kontor, ett arbete av vilket även de barnlösa komma att draga nytta. Det kan då inte anses i och för sig orimligt, att de barnlösa eller de, som ha få barn, taga på sig en del av de kostnader, som de barnrika familjerna annars ensamma måste bära.

Det är alltså många skäl som tala för att skolmåltiderna skola vara tillgängliga för alla och serveras utan kostnader för de barn, som komma i åtnjutande av dem. Det är ganska upplysande att — trots den nuvarande lagstiftningen, som ger kommunerna rätt att uttaga avgifter för dessa måltider — inte mindre än 80 procent av de i skolbarnsbespisningarna deltagande barnen fått sina måltider gratis. I den landsända, där herr Bergh hör hemma, är det regel att barnen få sina skolmåltider gratis. Och skulle jag särskilt nämna några kommuner, där avgifter uttagas, kan jag inte förbigå Sveriges storstäder, i första hand Stockholm och i andra hand Göteborg. Det är barn i dessa storstäder som ingå i den grupp på 20 procent, som fått erlägga avgifter. Men ute på den fattiga landsbygden har man klarare än i storstäderna lärt

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

sig inse, vilka faror som äro förenade med att i sådana fall uttaga avgifter av barnen. Nere i Göteborg anser man — om det kan intressera kammaren att höra något närmare om dessa saker — att man har kommit ifrån de sociala olägenheterna genom att införa ett slags pollettsystem. Om man har polletter — säger man — syns det inte vem som betalar och vem som inte betalar. Jag skulle till det vilja säga, att det iorstäder som Stockholm eller Göteborg kanske inte gör barnen större skada eller väcker en sådan uppmärksamhet, att barnen själva reagera särskilt starkt, om de genom en behovsprövning gallras med hänsyn till föräldrarnas förmögenhetsvillkor. Men det ligger helt anorlunda till i mindre tätorter och på landsbygden, där alla känna varandra och där man genast skulle veta, vem som gallrats undan av det ena eller andra skälet.

Det kan måhända synas betydelselöst att man anlägger sådana synpunkter på en sak som denna, men jag faller tillbaka på den erfarenhet jag har såsom lärare i en landsbygdsskola. Jag kan för min del icke vara med om ett system, som innebär att barnen i skolan skiljas ut med hänsyn till föräldrarnas inkomst- och förmögenhetsvillkor, med hänsyn till frågan om husmodern har förvärvsarbete eller överhuvud taget med hänsyn till den mängd omständigheter, över vilka ett barn inte råder och som i och för sig inte ha med skolan att göra.

Jag uppmärksammar på den punkten ett uttalande i reservationen, som, så vitt jag har läst rätt, går ut på att statsbidragen skulle utgå endast för avgiftsfria måltider. Om detta är riktigt, innebär det att kommunerna, även ifall reservationen skulle bifallas, komma att starkt lockas att ge skolmåltiderna gratis. Ty det är ju en sedan gammalt känd sak för erfarna kommunalmän, att om en kommun får löfte om statsbidrag, anammar den detta bidrag, även om den kommunala delen blir väsentligt mycket större. Jag har i min erfarenhet ett bra exempel på detta. När det landsting, jag tillhör, en gång i världen började animera kommunerna att införa skoltandvård, var det endast ett mycket litet antal kommuner — de kunde räknas på ena handens fingrar — som hade någon tillstymmelse till skoltandvård. Landstinget utlovade, att kommunerna skulle få ett bidrag med 2 kronor per barn och år, om de införde skoltandvård. Skoltandvården kostade vid den tidpunkten ungefär 10 kronor på barn och år, men för att få landstingsbidraget på 2 kronor skyndade sig kommunerna att ge ut de 8 kronorna, och inom loppet av tre eller fyra år hade 36 kommuner av 38 inom landstingets område infört skoltandvård. Jag misstänker att bakom reservationens förslag i detta hänseende endast döljer sig ett försök att framträda såsom speciella representanter för sparsamhetssynpunkten. Reellt ansluter man sig emellertid till den uppfattning, som ligger till grund för befolkningsutredningens förslag och enligt vilken man utan varje som helst tvekan uttalar förhoppningen, att alla barn mycket snabbt skola komma i åtnjutande av fria skolmåltider.

Jag skall be att få tillägga, herr talman, att frågan om lokaler för skolbarnsbespisningen naturligtvis inte blivit definitivt löst. Det är riktigt när man säger, att det för närvarande inte finns tillräckligt många och för ändamålet lämpade lokaler. Men förslaget bygger ju på den principen, att man skall göra så gott man kan. Man utnyttjar det som finns och bygger vidare, och det bör vara möjligt att inom relativt få år färdigställa hela organisationen. Det väsentliga är ju inte lokalerna, utan själva måltiderna. Det kan hända att man får nöja sig med mer eller mindre bristfälliga lokaler, men det kan också tänkas att tillgängliga lokaler i och för sig äro någorlunda tillfredsställande, även om de av den allmänna opinionen inte anses fylla alla krav. Vi äro här i landet så vana vid vad jag tillåter mig kalla »den förgyllda so-

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)
cialvården», att det bästa lätt blir det godas fiende. Det kan hända att många nyttiga åtgärder inte komma till stånd, helt enkelt därför att man inte anser sig ha tillräckligt tillfredsställande yttre förutsättningar. Ofta verkar det — om jag får uttrycka saken på det sättet — som om man tillmätte ramen större värde än själva tavlan, och att man inte gärna skaffar sig konstverket, förrän man har lyckats snickra ihop en ordentlig ram. Vi ha emellertid här i Stockholms närhet — jag ber er vara övertygade om det — skoldistrikt som genomfört skolbarnsbespisning nära nog till 100 procent, men som praktiskt taget icke ha en enda ordentlig matsal. Man har utnyttjat korridorer, samlingsrum och biutrymmen och gjort det på ett fyndigt och estetiskt tilltalande sätt. Med hjälp av erfarenheterna från sådana skoldistrikt och med litet god vilja bör det vara möjligt för skoldistriktet att ordna skolbarnsbespisningen även under en övergångstid, i förhoppningen att den dag snart skall komma, då även skolmåltiderna kunna inramas på det sätt, som vi här i landet anse vara nödvändigt eller i varje fall riktigast.

Jag ber, herr talman, med dessa ord att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr **Arrhén**: Herr talman! Det kan finnas anledning att i detta sammanhang erinra om, att skolbarnsbespisningens utbyggande här i landet i ganska hög grad är förknippad med ledande högerpolitikens namn. Under statsrådet Bagges tid som eklestiasitikminister utgick detta anslag från början med 400 000 kronor, och när han lämnade sin statsrådspost, var anslaget uppe i 2 250 000 kronor. När statsrådet Andréén i fjol lämnade sitt ämbete, var anslaget uppe i 3 miljoner kronor. Jag säger detta endast i förbigående, men dock som en erinran om, att det glödande intresse för denna sak, som från olika håll har redovisats, sannerligen också finnes på vårt håll. Jag vill därtill lägga den erinringen, att alla rimliga praktiska önskemål i denna fråga äro tillgodosedda genom det förslag, som innehålles i reservationen, vilket ganska väl rimmar med de övergångsbestämmelser, som äro upptagna i propositionen.

De kvalifikationsgrunder, som det under övergångstiden gäller att uppfylla, äro, att eleverna skola ha lång skolväg, att de skola vara klena eller sjuka, att de skola komma från hem med svag ekonomisk ställning eller att de eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem. Redan dessa bestämmelser måste, i synnerhet vid en generös tolkning, betyda ofantligt mycket. De komma, så vitt jag förstår, att leda till fria skolmåltider för en mycket stor procent av barnklientelet vid folkskolorna i vårt land. Jag vill understryka detta, för att inte den uppfattningen här skall bli den bestående, att vi å ena sidan ha ett vittsyftande och väl utbyggt system, som föreslås av Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten, och å andra sidan något slags fattigtillvaro, som rekommenderas av oss andra. Så är icke alls förhållandet.

Herr statsrådet sade, att i detta spörsmål samverka — eller hur han uttryckte sig — de medicinska och de sociala motiven till den enhet, som han sökt framskapa. Han menade, att även den medicinska auktoriteten åtminstone i ganska stor utsträckning stod bakom det förslag, som han här framlagt. Men det är, mina damer och herrar, just det beklagliga i detta sammanhang, att den medicinska sakkunskapen *icke* står samlad bakom Kungl. Maj:ts proposition. Skall man här våga sig på ett omdöme, som har sken av någon grad av objektivitet, är det riktigare att säga, att den medicinska sakkunskapen icke står bakom det förslag, som i dag ligger på kammarens bord. Anledningarna äro flera. Man är på läkarhåll för det första icke helt övertygad om att åtgärder av propositionens vittsyftande art odelat äro till gagn för barnens hälsa, och

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

för det andra fruktar man, att genom de dåliga praktiska betingelser, som man här har att motse, anhopningen blir så stor och bespisningen så ohygienisk, att det icke är lämpligt att tillråda ett system, som kommer att öka tillströmningen i alltför hastig takt. Det är kanske mest om denna sak, som striden här står, och det är därför en så gott som samlad läkaropinion står bakom den meningsriktningen, att skolmåltiderna åtminstone till en början icke skola serveras gratis. Bakom denna uppfattning står hela Svenska skolläkarföreningen. Det är dock ganska märkligt, att skolläkarna själva ansluta sig till den meningen. Bakom den stå vidare Svenska provinsialläkarföreningen, Svenska barnläkarförbundet och Svenska läkaresällskapet, för att nu bara nämna några av de viktigaste läkarinstanserna. Man skulle också kunna räkna upp en hel del andra organisationer och institutioner, som i denna speciella detalj ha en liknande inställning. Det är därför sannerligen anledning att stryka under, vad statsrådet också senare erkände, att läkaropinionen härvidlag är *delad*. I själva verket synes den i stort sett vara ganska enhetlig.

Det är klart, att man kan genomföra en sådan här organisation i snabb takt, om de yttre omständigheterna äro sådana, att man är *tvingad* att göra det. Man kan, som man gjorde i Finland under de olika krig detta land varit med om under de sista sex åren, improvisera en skolmåltidsorganisation. Man kan exempelvis servera mjölk direkt ur flaskor i muggar, och man kan nöja sig med primitiva arrangemang överhuvud taget och avstå från servering vid sittande bord och annat. Men det är ju inte sådana arrangemang vi önska oss, utan vi vilja få denna sak bra och ändamålsenligt ordnad i överensstämmelse med svensk standard på detta område.

Herr statsrådet frågade vidare med stor emfas: är det rimligt, att vi i denna fråga lämna kommunerna i ovisshet om framtiden? Mina damer och herrar! Jag vill erinra om att genom ett senare beslut under detta plenum komma vi att lämna kommunerna i fullständig ovisshet om deras framtid. Jag åsyftar kommunindelningsslagen, som kommer att behandlas här om någon timme. Herr statsrådet frågade, om det var rimligt, att man lämnade kommunerna i ovisshet om framtiden beträffande skolmåltidernas arrangerande. Jag frågar: är det rimligt, att man i samma stund, som man kastar ut kommunerna i fullständig ovisshet om deras administrativa och organisatoriska framtid, lastar på dem bördan av att bygga upp en stor organisation för detta speciella ändamål, om vilken man dessutom säger, att den skall vara färdig om fem år — visserligen med möjlighet till dispens, varom propositionen och utskottsutlåtandet tala? Jag erinrar också om att den kommunindelningsslagen, som vi senare i dag komma att anta, förutsättes äga giltighet ända till 1951. Den tid, varom det där är fråga, *sammanfaller alltså med den tid, under vilken man förutsätter, att skolmåltidsorganisationen skall byggas ut.*

Det sades här, helt säkert med all rätt, att riksdagens kamrar innesluta praktiskt och kommunalt kunnigt folk. De sutto här också, när det gällde att organisera folktandvården, men det oaktat begingos stora misstag. Jag tror därför inte, att man med en dylik retorisk komplimang avfärdar de stora praktiska problem, som här vila i bakgrunden.

Jag skulle också med anledning av herr statsrådets yttrande kunna ställa en motfråga till honom. Han frågade: är det rimligt att lämna kommunerna i ovisshet beträffande skolmåltidsorganisationens framtid? Jag frågar: kanske det rent av *är* rimligt, eftersom herr statsrådet själv, när det gäller en speciell skolform, nämligen de högre skolorna, uppenbarligen anser, att detta är rimligt? Herr statsrådet sade nämligen, när det gällde de högre skolorna, att därvidlag förefinnas betänkligheter på grund av brist på lokal erfarenhet m. m., och därför böra skolmåltiderna där begränsas i huvudsak till de fyra kategorier, som

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmältider. (Forts.)
 jag tidigare i mitt anförande antytt, när det gällde folkskolan. De elever, som rymmas inom dessa fyra kategorier, skola alltså vid de högre skolorna få måltiden gratis. Definitivt beslut angående skolmältidens utformning i de högre skolorna torde i övrigt få anstå »tills erfarenheter hunnit samlas från den försöksverksamhet, som jag förordar bör igångsättas i dessa skolor».

Denna formulering är för mig av mycket stort intresse, därför att den i ett nötskal ger ungefär den konklusion, till vilken jag själv kom som medlem i socialpedagogiska delegationen av 1941 års befolkningsutredning. Det hade enligt min mening varit lyckligt, om det resonemang, som herr statsrådet tillämpat på de högre skolorna och som där ansågs fullt bärkraftigt, även hade utnyttjats för folkskolornas del. I själva verket föreligga nämligen här, efter vad jag kan förstå, precis samma tekniska och organisatoriska svårigheter som i de högre skolorna. Det borde, som sagt, ha lett till samma slutsats, nämligen en utökad verksamhet under en försöks- och övergångstid, som det lagts i Kungl. Maj:ts hand att i takt med erfarenheterna precisera. Det är visserligen tillfredsställande, att herr statsrådet öppnat möjligheter att tänja på de fem åren — antagligen få vi om några år ett lagförslag, som går ut på en synnerligen väsentlig tänjning på grund av de, jag höll på att säga självklara skäl, som jag här tidigare har antytt, kommunindelningen och allt vad därmed sammanhänger — men jag hade funnit det än mera tillfredsställande, om herr statsrådet nu hade undvikit att ta bestämd ståndpunkt till avgiftsfriheten. Det är ju i alla fall märkligt, att som jag här tidigare erinrat om, alla landets läkarorganisationer icke vilja avgiftsfrihet. Jag misstänker, som jag tidigare sagt, att deras huvudskäl är, att de frukta barnanhopningens och massutspisningens risker.

Det är emellertid också för mig ett önskemål, att skolmältiderna byggas ut. Detta kan jag säga desto ärligare, som jag under delegationsarbetet i befolkningsutredningen med särskild skärpa talade för de intressen, som därvidlag föreligga, när det gäller läroverksundomen. De läroverk, som vi nutilldags möta, ha nämligen en helt annan elevstruktur än förr — ja, trots att jag är tänkligen ung till åren, kan jag säga, att strukturen är en annan än i min egen ungdoms läroverk. Det nya inslaget i elevklientelet i läroverken nu äro de resande, och deras antal tror jag kommer att öka väsentligt med kommunikationsväsendets utveckling i framtiden, när bussarna kommit i gång på allvar o. s. v. Jag vill anföra en undersökning, som jag gjorde i mitt eget läroverk. Den visade, att något över 22 % av eleverna där voro resande. I befolkningsutredningens betänkande om skolmältiderna finns ett diagram, som för de högre allmänna läroverkens del visar, att de resande läroverkseleverna i hela landet i genomsnitt äro 20 %. När man differentierar undersökningen till realskolan, stiger procenttalet ända upp till 29. För mellanskolorna är procenttalet likaledes omkring 29. Det är då ett uppenbart behov, att anordningar träffas för detta resandeklientel, så att vi inte på frukostrasterna eller vid andra längre uppehåll ha dessa elever drivande i läroverksstäderna som några slags vilda barn, eller hur jag skall uttrycka mig. Möjlighet skall beredas dem att tillbringa fritiden på ett riktigt sätt och i enlighet med det behov, som föreligger för dem.

Vad jag alltså fruktar är forceringen, och läkarna frukta samma sak. Det är forceringstendensen i propositionens förslag, som mest inger mig betänkligheter, dels för barnens skull, dels för kommunernas skull. Man skall, tycker jag, börja i rätt ända. Man skall först skaffa bättre skollokaler, bättre undervisningsförhållanden överhuvud taget, och i takt därmed skall man utöka de sociala åtgärderna i skolan. Jag kan visserligen för min privata del mycket väl tänka mig, att framtidens skolmältid kommer att serveras avgiftsfritt,

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

men jag är själv lekman och vill, innan jag tar definitiv ståndpunkt till ett sådant problem, höra vad läkarna säga om den saken. Det förefaller mig ytterligt betänkligt, att den reform, som eventuellt antages i dag, inte har läkarna bakom sig. Detta förhållande kommer inte heller att bidra till att stimulera allmänheten till den utbyggnad i hastig takt, som förordas i propositionen och utskottsutlåtandet. Jag hänvisar särskilt — för att få ett kortfattat omdöme om hela denna sak — till skolöverläkaren C. W. Herlitz' särskilda yttrande, som finns i betänkandet om skolmåltiderna.

Med hänsyn till dessa medicinska betänkligheter, som, det måste jag erkänna, i mycket hög grad bestämma mitt ståndpunktstagande till denna sak överhuvud taget, tillåter jag mig till sist, herr talman, att hemställa till herr statsrådet, att — även om förslaget i propositionen nr 174 och statsutskottets utlåtande nr 180 nu antages, vilket jag naturligtvis är absolut säker på — en läkardelegation måtte tillsättas med uppgift att under de närmaste fem åren med uppmärksamhet och ur medicinska synpunkter följa den utökade skolbarnsbespisningens inverkan på barnens hälsa och att framlägga för statsmakterna de förslag, som objektiva forskningsresultat på detta område kunna ge anledning till.

Herr Wahlund: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av ett yttrande av herr Bergh. Han sade ungefär så här: »Flertalet av svenska folket anser, att man, i den mån man det kan, bör ge sina barn föda och kläder.» Det yttrandet togs sedan upp av herr Lindén, som använde det som utgångspunkt för en utläggning över temat »egna barn och andras ungar». Herr Lindén sade så rätt, att det dock är andras ungar, som skola försörja oss i en framtid. Vi leva inte av pensioner eller försäkringar eller av sparbanksböcker. De representera bara ett löfte om framtida försörjning, ett löfte, som inte kan infrias, om det inte finns folk, som arbetar. Vi leva inte av pengar, av mynt och sedlar; vi leva av de produkter, som arbetet frambringar, och de produkterna skola i en framtid åstadkommas av de nuvarande barnfamiljernas barn. Det är förvånande, att man ännu i dag kan få höra sådana åsikter, som här ha framförts av herr Bergh. »Flertalet av svenska folket anser, att man, i den mån man det kan, bör ge sina barn föda och kläder», sade han. Detta ger inte uttryck för svensk opinion av i dag, det kan jag försäkra herr Bergh.

Det har i denna debatt talats mycket om opinionen. Inom befolkningsutredningen gjorde vi på sin tid en opinionsundersökning. Det är rätt, som herr statsrådet Erlander sade, att frågorna den gången blevo väl hårt formulerade. Herr statsrådet bidrog i dag med att ge siffror från kommunerna. Jag kan kanske för min del också ge ett litet bidrag.

Vi hade i går styrelsesammanträde i Målsmännens riksförbund, centralorganisationen för Sveriges föräldraföreningar. Där deltog representanter från olika delar av landet, sammanlagt ett tjugotal, och jag vågar nog tryggt säga, att där befann sig en elit av de föräldrar här i landet, som intressera sig för skolfrågor. Det var intressant att se, med vilken verklig tillfredsställelse man mötte det förslag, som propositionen representerar. Vi kommo också in på frågan om huruvida och i vad mån det skall betalas för skolluncherna. Det var bara en i kretsen, som ansåg, att de, som så kunde, borde betala, det var inom parentes sagt en lärare. De övriga hävdade energiskt motsatsen.

Jag tror, att de, som där samlades, vilka kommo från de olika föräldraföreningarna, där också saken har diskuterats, äro ett ganska gott uttryck för den svenska målsmannaopinionen. Det fanns i denna krets, herr Bergh, flera,

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

som ha samma politiska åskådning som herr Bergh, men de sade så här: »Vi vilja betala för våra skolluncher, men vi vilja göra det på skattsedel.»

Där framhölls också vikten av att man inte drar ett fattigstreck i skolorna. Det berättades av en stockholmsrepresentant, hur det gått till, när man här i huvudstaden tagit upp betalning i skollunchlokalerna. Man hade av praktiska skäl vidtagit den anordningen, att man placerat dem, som skulle betala, vid särskilda bord. Då ingrep till sist borgarrådet Oscar Larsson, som såg till, att det blev slut på denna olämpliga och för barnen stötande anordning. Man fick i stället anställa folk för att kontrollera, att de, som skulle betala, verkligen också gjorde det.

Jag tror, att det är mycket viktigt, att vi inte i unga själar inplantera motsättningar mellan samhällsklasserna. Därtill kommer en annan sak. Man bör alltid vara tveksam, när man inför inkomststreck, ty följden blir, att vissa samhällsgrupper råka ganska illa ut. Det finns en kategori här i landet, som har det mycket dåligt ställt. Det är barnfamiljerna strax ovanför prISRABATTERINGSGRÄNSEN. De få vara med om att betala skatt, men de få aldrig vara med, när det regnar manna. De få aldrig ut någonting av de sociala hjälpåtgärderna. Detta är en missnöjd grupp, herr Bergh, och jag tror, att den kommer att vara alldeles särskilt missnöjd med den inställning, som herr Bergh företrätt i dag.

Högern har ju varit angelägen att se till, att barnbidragen skola utgå tillräckligt högt upp i inkomstskikten. Men, herr Bergh, här finns ju en annan möjlighet att också hjälpa inkomstskikt över de allra lägsta. Varför inte använda den? »Ja», säger herr Bergh — och det ligger kanske mycket i det — »det blir rätt dyrt med dessa skolluncher.» Jag menar — och där har jag kanske samma åsikt som herr Bergh — att utan särskild anledning bör man inte naturastämpla den befolkningspolitiskt inriktade hjälpen. Man bör helst ge den kontant. Man får naturligtvis se till, att hjälpen inte missbrukas i enskilda fall, men som princip bör hjälpen vara kontanthjälp. Man bör inte onödigtvis binda de fattiga barnfamiljernas livsföring.

Föreliggande speciella skäl, skall man dock inte här vara doktrinär. Beträffande dessa skolluncher, menar jag, finns det bestämda skäl att frångå kontantlinjen. Herr Arrhén talade nyss om de medicinska aspekterna på frågan. De spela inte för mig så stor roll. Läkareopinionen är delad. Vi kunna nog komma överens om att det inte är någon fara med våra svenska barns hälsotillstånd. Men jag menar, att vi inte böra vänta med att införa skolmåltiderna, till dess barnen börja uppvisa bristsymtom. Det vill säkert herr Arrhén inte heller.

Men det finns andra skäl för skolmåltider, framför allt det, som gång på gång anförts i denna debatt, att man genom skolluncherna åstadkommer en arbetsavlastning för husmödrarna. Jag menar bestämt — och här har jag en annan åsikt än herr Bergh — att vi i skolmåltiderna ha ett av de ytterst få medel, som äro till hands för att göra någonting åt bristen på hemhjälp.

Herr Bergh sade, att i hemmen finns det i regel arbetskraft. Jag tror inte, att herr Bergh innerst menar detta. Det råder ju påtaglig brist på arbetskraft i de svenska hemmen. I de barnrika hemmen i städerna, där man inte har råd att hålla sig med lejd arbetskraft eller inte har möjlighet att erhålla sådan, är husmoderns arbetsbelastning synnerligen stor. Och för landsbygdens del kan jag här lämna några siffror. Vi ha statistik rörande husmoderns arbete i ett småbrukarhem om 15 hektar åker. Denna sammanställdes av en utredning före kriget. Där såg husmoderns arbetsschema ut så här: 8¹/₂ timmars arbete i hemmet och köket — mer än en normal arbetsdag — och dessutom 4¹/₂ timmar i jordbrukssysslorna. Summa 13 timmar. Vidare var man så noggrann, att man tog reda på hur lång tid det gick åt för denna hustru att kläda av och

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

på sig, äta själv, tvättat sig och sådant. Det tog två timmar. Vi äro då uppe i 15 timmar. Det blir alltså 9 timmar över till sömn och småpauser i arbetet. Det finns inte mycken tid för barnen i det arbetsschemat. Denna genomsnittshustru — siffrorna äro genomsnittssiffror — kommer säkerligen att hälsa skol-luncherna med tillfredsställelse. Många av dessa hustrur ha hört från lärarhåll, att det är för galet att skicka barnen till skolan utan lagad mat på morgonen; det är för galet att skicka dit barnen med några torra smörgåsar och litet mjölk, i bästa fall uppvärmd i termosflaska. »Ni få se till», säga lärarna ofta och i största välmening, »att barnen få lagad mat på morgonen! De få inte vänta tills skoltiden är över.» — Det är lätt sagt, men mödrarna hinna helt enkelt inte. De ha för hård arbetsbelastning.

Jag tror, att det nu framlagda förslaget kommer att få alldeles särskild betydelse just för landsbygden. Detta är i och för sig självklart, då skol-lunchernas problem ju i mycket stor utsträckning sammanhänger med de långa skolvägarnas problem. Då jag dessutom är glad över att vi här ha fått fram ett statsbidragssystem, som tar hänsyn till kommunernas skattekraft, måste jag, herr talman, uttrycka min stora tillfredsställelse med den föreliggande propositionen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I herr Wahlunds yttrande instämde herrar *Schlyter, Friggeråker, Linderot, Jones Erik Andersson, Albert Andersson, Dahlström* och *Sten*.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Först skall jag be att få instämma med den senaste ärade talaren, som sade, att detta nog i stor utsträckning är en landsbygdsfråga och ett de långa skolvägarnas problem. Jag är av fullkomligt samma åsikt.

Vad som gjorde, att jag begärde ordet, var, att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet tyckte sig ur herr Berghs anförande kunna utläsa, att reservationen här var någonting annat än vad den verkligen är. Då jag har undertecknat samma reservation, skall jag här säga, ungefär hur vi sett på denna sak.

Vad jag framför allt tar hänsyn till är att läget på byggnadsmarknaden för närvarande är inte bara svårt och besvärligt, utan en direkt plåga och hämsko för all möjlig utveckling här i landet. Det råder väl inget tvivel om att, om man skulle genomföra denna reform i så snabb takt som möjligt, detta svåra läge skulle bli ytterligare oerhört skärpt.

Det är det ena. Det är därför, som vi anse att man härvidlag inte bör gå fram i snabbare takt än vad det med hänsyn till förhållandena på byggnadsmarknaden är möjligt att bygga matsalar och de lokaler i övrigt, som behövas, utan att man försvårar läget i landet i övrigt på byggnadsområdet.

Den andra huvudpunkten är ju den oerhörda brist på personal av olika kategorier, som råder här i landet. När herr statsrådet nämnde, att det måste innebära en avlastning för husmödrarna att inte behöva göra i ordning lunch hemma åt sina barn — han säger samtidigt, att man inte kan konstatera i vilken omfattning detta sker, men att det måste ske i en viss utsträckning — är detta sannolikt riktigt. Vad man emellertid kan vara säker på är att man inte kommer att få se något lösgörande av kvinnlig personal, som kan öka möjligheterna att få personer, som laga maten i skolhushållen och servera den; det kommer att bli mycket stora svårigheter att ordna de personella förhållandena, och även om detta ginge, försvårar det i sin tur på andra håll. Detta har för mig, när jag anslutit mig till reservationen, varit det andra huvudmomentet i denna fråga.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Vad jag nu anfört, skulle jag kunna sammanfatta så, att jag tycker, att det är onödigt, att man skapar fler folktandvårdsexempel, d. v. s. fattar beslut, som det antingen är absolut omöjligt att förverkliga under den tid man avsett eller som man försöker realisera med påföljd att det uppstår oerhörda olägenheter på andra områden. Det är därför, som vi mena, att denna sak måste få växa fram i den takt, som är möjlig med hänsyn till förhållandena på byggnadsmarknaden och arbetsmarknaden samt givetvis också först sedan vi något närmare sett hur den ekonomiska utvecklingen kommer att gestalta sig i framtiden. Det är klart, att man även beträffande det momentet vill stå på fastare mark än man gör i dag.

Nu säger statsrådet, att det skulle vara fel att hålla kommunerna i okunnighet om huru det skall bli med den här saken. Jag vill påstå, att reservationens linje icke innebär ett hållande i okunnighet om det slutliga målet. Enligt vad jag kan förstå av herr Berghs anförande, visa de skäl, som han framdrog, att brådskan med ett genomförande av detta ärende inte kan vara så stor, att man inte kan taga hänsyn till de av mig nyss nämnda förhållandena. Det är inte så att en stor del av våra svenska barn lida hungersnöd och att det därför är nödvändigt, att ett beslut — kosta vad det kosta vill och vilka olägenheter det än må medföra — snabbast möjligt måste komma till stånd. Vi befinna oss inte i ett sådant läge, utan det förhåller sig så att man kan anse det önskvärt särskilt för dem, som inte ha möjlighet att komma hem under frukostrasten, att få en lagad måltid, men detta är inte en så oavvislig nödvändighet att man får kasta alla andra hänsyn över bord.

Herr statsrådet talade på sådant sätt, att man nästan fick det intrycket, att vi för vår del i reservationen rekommendera en behovsprövning. På ett sätt kan man säga, att vi göra det, men inte alls på det sätt, som vi i dagligt tal mena med behovsprövning. Vi ha inte mera än statsrådet sagt, att en gradering skall göras med hänsyn till föräldrarnas möjligheter att betala eller icke, utan den behovsprövning, som vi anse att man till en början bör taga sikte på — åtminstone på vissa håll, där kommunerna inte vilja gå in för denna sak för fullt — gäller just vad herr Wahlund talade om — barn som ha lång väg till skolan samt husmödrarna i småbrukarhem och andra jordbrukarhem, som faktiskt ha ringa tid att ägna åt barnen och deras förplägnad. Den behovsprövningen ligger ju på ett helt annat plan än den ekonomiska behovsprövningen. Om man nu vill gå fram i en något mera avvägd takt, kan jag inte se annat än att den formen av behovsprövning är tämligen lätt att ordna. Resultatet därav blir väl i stort sett, att de flesta på landsbygden komma i åtnjutande av de fria måltiderna så snart det kan ordnas, medan däremot i städerna en mycket stor procent av barnen ha möjlighet att komma hem och äta sin lunch. Det är ju då inte nödvändigt att använda cement, tegel, avloppsrör, värmeelement, spisar o. s. v. för att bygga skolkök och matsalar åt barn, som inte ha så stor olägenhet av att få äta hemma utan tvärtom. Jag tycker, att det innebär en mera praktisk och verklighetsbetonad syn på tingen att gå fram denna väg. Jag tycker, att just herr Arrhén på ett ganska riktigt sätt har tolkat vad reservanterna mena med sin reservation.

Vad man kan säga i övrigt om denna sak är, att även om den nya kommunindelningen, som är nästa ärende på föredragningslistan här i dag, blir beslutad, genomföres ju denna först efter en lång övergångstid. Det kan bli en hel del trassel, om man skall göra det obligatoriskt för kommunerna att ordna skolmåltidsinstitutionen innan förhållandena ha stabiliserat sig, d. v. s. innan kommunindelningen är genomförd och dessa nybildade kommuner hunnit att arbeta sig samman. Det är inte riktigt lämpligt att ordna så att frågan om en sammanläggning av vissa kommuner och den här reformen ovillkorligen måste genom-

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

föras precis samtidigt, vilket blir fallet om utskottets förslag bifalles. Även detta är ett moment, som gör, att man bör gå fram mindre hårt bunden än vad som gjorts i utskottets förslag och i propositionen.

Det är också en annan sak, som jag tycker har varit en aning slarvigt utredd, och det är kostnadsfrågan. Man har gjort försök till en beräkning av kostnaderna per måltid och sådant, men kommunernas kostnader för lokaler för detta ändamål äro inte utredda. Det är väl ostridigt så, att det fortfarande måste anses vara en klok princip, att man vid ett besluts definitiva fattande känner till de sammanlagda kostnaderna för dess genomförande. Man bör inte onödigtvis gå ifrån sådana principer, som äro ägnade att ge en bättre överblick över en frågas storleksordning. Jag tror, att det i ett stort antal kommuner kommer att bli mycket stora kostnader, förutom att det kommer att bli svårigheter för kommunerna att sköta det hela. Det sätt, på vilket vi velat smidigt ordna denna fråga, består bland annat i att vi föreslagit en anordning, som gör det möjligt för kommunerna att själva bestämman, när de vilja införa denna institution. Vi ha då också utformat vårt förslag så, att statsbidrag endast skall utgå till de kommuner, som ordna måltiderna avgiftsfria. Detta är också en nära hundra procentig säkerhet för att de kommuner, som gå in för denna sak, göra det med avgiftsfria måltider. Det är dock en smidig form, som ger varje kommun möjlighet att ordna frågan efter sina speciella omständigheter; man tvingar inte uppifrån på en anordning, som på vissa håll kan vara mycket besvärligare än på andra, utan vårt förslag ger den nödvändiga smidigheten och möjliggör för kommunerna att rätta sig efter omständigheterna.

I detta sammanhang, herr talman, vill jag också påtala en sak, som jag har varit ganska rädd för, när det gäller denna fråga liksom många andra. Det är det sätt, på vilket den administrativa apparaten här kommer att skötas. Skall centraliseringen i detta fall drivas så långt, att skoldistriktet skola vara tvungna att följa order — man kan kalla det för anvisningar eller vad man vill — vilka äro tämligen hundra procentigt bindande, då ju myndigheterna säga att kommunerna, om de inte lyda, inte få statsbidrag? Skola alla detaljer bestämmas centralt, blir det mer eller mindre olidligt. Här har ju funnits förslag om att kommunerna inte skulle få köpa ens den minsta tallrik eller sked eller gaffel ens till komplettering av saker, som blivit sönderslagna eller kommit bort, utan att sådan anskaffning skall ske centralt i det att rekvisition skall skickas från kommunerna till Kungsholmen här i Stockholm. Om sedan även måltidernas sammansättning och sådant skall bestämmas härifrån, tror jag för det första, att det kommer att bli så att kommunerna komma att känna vantrevnad. För det andra kommer det att bli mycket sämre med en sådan anordning i vissa avseenden, ty det är inte så att de enda människor, som äro kloka och praktiska, finnas i den här staden; det finns en och annan som kan gå och fundera ut någonting förståndigt till och med i en ganska liten landsortskommun. Jag har för min del ganska många gånger sett exempel på kommunalmän, som äro till och med klokare än personer, som de bli tvungna att taga order av. Jag vill därför för min del uttrycka den önskan, att man avstår från att knyta ihop hela administrationen på ett sätt, som man har anledning att frukta kommer att ske. Jag tror, att man med en centralisering som den föreslagna skulle göra hela denna institution en otjänst. Låt i stället människornas duglighet och erfarenhet och praktiska handlag få göra sig tämligen fritt gällande. Det är givetvis nödvändigt, att vissa normer uppställas, så att garantier skapas för att de statsbidrag, som utgå, inte förbrukas onyttigt utan att det blir valuta för dem. Men för den sakens skull är det inte nödvändigt att man knyter till allting så hårt, som föreslagits från vissa håll. Enligt vad jag kan förstå har departementschefen i någon mån mildrat förslaget i detta hänseende. Jag måste

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

dock erkänna, att min misstänksamhet i detta avseende är ganska djupt rotad, och jag har inte så stora förhoppningar om att inte skolöverstyrelsen, när det hela väl kommer i gång, kommer att söka hålla tyglarna så strama som möjligt.

Herr talman! Jag har velat ytterligare något beskriva hur vi reservanter se på denna sak, och jag kan sammanfatta det så, att vi inte äro emot denna frågas genomförande, men anse, att den bör växa fram i en takt, som förhållandena i övrigt här i landet medgiva, och på ett sådant sätt, att den inte orsakar för stor skada på andra områden, samt slutligen så, att man kan överblicka, att det blir en reform i verkligheten och inte bara på papperet. Med hänsyn till att jag faktiskt tror, att detta bäst tillgodoses, om man följer den väg, som reservationen anvisat, ber jag för min del att få yrka bifall till denna.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Diskussionen har hos ett par av de senaste talarna för reservationen tagit en något annan karaktär, framför allt i tonfallet, än den haft ifrån början. Herr Mannerskantz försäkrade, att reservanterna ville komma till samma mål som propositionen. Detta är ju en synpunkt, som, om den kommit med från begynnelsen, kanske skulle lett i diskussionen på något lugnare banor. Då hade diskussionen kunnat begränsas till frågan om på vilken väg man kommer fortast och säkrast fram, på propositionens eller på reservationens. Hade diskussionen kommit att röra sig på det planet, hade det kanske kunnat finnas, att det i grund och botten inte fanns så stora skiljaktigheter mellan det kungl. förslaget och reservationen, som det nu finns, dels på grund av reservationens formulering och dels på grund av det sätt, varpå frågan lades upp. Ty herr Mannerskantz kan ändå inte komma ifrån att skiljaktighet fanns på en av de viktigaste principiella punkterna, nämligen i fråga om behovsprövningen. Herr Mannerskantz gjorde sitt bästa för att sudda ut att en behovsprövning dock förefanns, men kom slutligen fram till att en sådan på vissa håll bör förefinnas, en sak, som herr Wahlund hade uppe till bemötande i sitt anförande. Det, som gjort diskussionen i denna fråga här i riksdagen så hetsig redan innan den kom på kamrarnas bord, är understrykandet av den oenighet i frågan, som skulle förefinnas bland svenska folket. — Jag antar, att det var det, som föranledde herr Bergh att tala något om hurusom det här i riksdagen tycks bli en ganska vanlig företeelse att nödgas votera efter husbondens röst. Det fall, som herr Bergh antydde såsom ett bevis för detta, tycker jag var något egendomligt valt, redan med tanke på fördelningen av rösterna i statsutskottet. Det är således husbondens röst, som skulle vara bestämmande för tre av riksdagens partier, under det att det enda parti, som avhåller sig från att följa husbondens röst, skulle vara det parti, som reservanten tillhör. Detta parti skulle således i detta fall ensamt representera självständigheten. Är det inte litet för djärvt att taga till ett sådant slagträ i en diskussion som denna? Visserligen kunde inte inledaren av diskussionen, när han höll sitt anförande, veta hur ringa grund han hade för sin uppfattning om en stor och stark opinion emot denna proposition, men han borde ha fått bestämt besked om detta genom departementschefens yttrande. Försvaret för den ståndpunkt, som inledaren inlade i reservationen och kämpade för och som sedan i betydligt mildare tonfall har sekunderats av andra av högerns talare, kunde slutligen inte hävdas på annan grundval än en förklaring att man inte behövde fästa så stort avseende vid de svar, som kommunernas fullmäktige i väsentliga punkter lämnat på Kungl. Maj:ts förfrågningar. Jag vet nu inte, om de kommunala myndigheterna i herr Berghs län eller övriga norrländska län, där det i vissa fall var hundra-centig anslutning till propositionen, äro ansvarslösare än i andra delar av

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

landet, men jag tror inte att den ärade talaren i detta fall kan vara fullt säker på omdömetts riktighet beträffande den del av landet, som han representerar. Här ha vi i själva verket en fråga, omkring vilken opinionen här i landet har samlat sig med sällsynt styrka inom alla partier; det hade inte behövts att herr Wahlund upplyste om att det ute i bygderna även inom högerpartiet fanns en utomordentligt stark opinion för den kungl. propositionen. Det är, som herr Lindén påpekade, på det sättet, att denna fråga inte är en från skolpolitiken i övrigt isolerad fråga, utan den utgör en del av denna politik och skall därför också behandlas och har behandlats i den allmänna diskussionen på sådant sätt.

Efter den belysning, i vilken departementschefen och även herrar Lindén och Wahlund ställde reservanternas argumentering, har jag inte mycket att tillägga; det blir bara ett par synpunkter, brottstycken med anledning av ett och annat i de yttranden, som hållits.

Denna fråga är, sade herr Mannerskantz, ett landsbygdens och de långa vägnarnas problem. Det är den visst, men den är också ett tätorternas problem; man skall inte glömma dem heller i detta sammanhang. Det finns bra många arbetarhustrur i tätorterna, som ha det besvärligt med den extra matlagningen för barnen, när de rusa hem till lunchrasten, och jag vill fästa uppmärksamheten på att det inte heller i tätorterna är så enkelt för barnen att hinna hem till måltiderna och sedan tillbaka till skolan igen under den tid, som står till förfogande. I diskussionen har på vissa håll sagts, att det är betydligt bättre och mera uppfostrande för barnen att få komma hem och äta sin frukost än att äta den i skolan, även om maten är utmärkt och serveringen är bra och det är bra ordnat på olika sätt. Förhåller det sig på det sättet? Veta herrarna hur lång frukostrasten är i städerna och i tätorterna? Den brukar ofta — för att inte säga oftast — vara en timme. Det behövs bara att barnen ha tio minuters väg att springa hem från skolan, när de skola äta, och tio minuters väg när de springa tillbaka, för att det skall återstå en ganska ringa effektiv tid för själva måltiden, som de under sådana omständigheter måste jakta i sig. Det är åtskilliga platser på landsbygden med rätt tät befolkning, där det blir ännu besvärligare i detta avseende än i städerna och tätorterna. Frågan är således inte bara ett landsbygdens och de långa vägnarnas problem.

Sedan ha vi de två huvudgrunder, som de båda sista talarna för reservationen lade så utomordentligt stor vikt vid, nämligen, som herr Mannerskantz pekade på, besvärligheterna på byggnadsmarknaden och kostnaderna för att iordningställa de lokaler, som krävas, samt de personella förhållandena i samband med skolmåltiderna. Man borde inte göra så mycket väsen av dessa saker, sedan man fått reda på vad kunnigt och erfaret folk från just de skoldistrikt, där den fria skolmåltiden är genomförd, ha att säga i saken. Det är visst inte ur olika synpunkter särskilt gudabenådade kommuner, som kunnat framlägga dessa förvånansvärt goda erfarenheter, som de gjort. Vi sakna således inte erfarenheter för ett genomförande av detta förslag, och de erfarenheter, som vi äga, äro allt annat än avskräckande även på dessa båda punkter. Man kan naturligtvis måla hin på väggen i denna fråga liksom i andra frågor, om man är road av det. Jag tror emellertid inte, att svenska folket i stort sett är roat av sådana målningar i den här frågan.

Herr Wahlund sade också ett par ord om de familjer, vilka befinna sig just över vad reservanternas anse vara behovsgränsen och som därför kunde få betala avgift för skolfrukosten. Ja, men herrarna ha väl ändå betänkt vad den utgiften betyder i ett arbetar- eller lantbrukarhem, som av herrarna anses befinna sig bland dem, som stå närmast över behovsgränsen. För två barn blir det ju en skolavgift på mellan 200 och 300 kronor per år, vilken kommer att

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)
av föräldrarna betraktas och kännas som utomordentligt betungande. Är det någonting att sträva efter att införa sådana förhållanden?

Sedan ha vi det, som herr Arrhén med utomordentlig styrka var inne på, då han i något indignerad ton frågade departementschefen, om det verkligen skall vara rimligt att låta skoldistriktet sväva i ovisshet om hur det skall ordnas med denna fråga. Herr Arrhén drog fram en parallell med de högre skolorna, som han ansåg vara särskilt besvärande för departementschefen. Herr Arrhén är dock mycket väl medveten om att de högre skolorna, när det gäller denna anordning, är en liten fråga i jämförelse med folkskolorna. Vidare finns en annan anmärkning att framställa mot den jämförelsen. Det är, att departementschefen, när det gäller dessa högre skolor, följer befolkningsutredningen, som beträffande det här spörsmålet har lämnat en mycket klok motivering, som borde vara till fyllest. I fråga om de högre skolorna ha vi inte samma erfarenheter att falla tillbaka på, som i fråga om folkskolorna, bortsett nu ifrån problemens inbördes storleksordning. När det emellertid gäller den andra frågan, om det kan vara rimligt att skoldistriktet skola lämnas i ovisshet om hur saken skall ordnas, borde både herr Arrhén och herr Mannerskantz tänka på att det väl inte går an att inställa skolbyggnaderna till dess erfarenheter gjorts angående hur skolbarnsbespisningen skall utfalla. Herrarna veta väl — det veta herrarna säkert — i vilken utsträckning skoldistriktet ligga inne med byggnadskrav och byggnadsförslag. Det är många av dessa byggnadsförslag, som inte äro avsedda att genomföras under de närmaste fem åren, ty man behöver rätt lång tid på sig när det gäller genomförandet av stora skolbyggnadsförslag i våra dagar. Men det är nödvändigt, att kommunerna även beträffande planer, som ligga längre bort i tiden från denna femårsperiod, veta, hur det skall bli, för att de därav skola ha någon ledning vid planeringen av sina lokaler. Jag skulle tro, att denna fråga om rimligheten i det tillvägagångssätt, som reservationen på denna kant vill ha igenom, ganska allmänt betraktas som synnerligen befogad.

Sedan gjorde herr Mannerskantz i slutet av sitt anförande några anmärkningar, som nästan roade mig. Det var fråga om den ohyggligt byråkratiska och centraliserade administrationen av detta företag. Om jag inte misstar mig, kastade emellertid herr Mannerskantz i slutet av sitt anförande om, då han talade om att departementschefen mildrat något av vad som här på sina håll ifrågasatts. Jag höll på att säga, att hittills har jag bara hört talas om hur beundransvärt enkel den administration var, som skulle åtfölja detta förslag, när det genomfördes. Jag håller med herr Mannerskantz om att man alltid kan ha rätt att misstänka skolöverstyrelsen, men det bör vara någon måtta med vad man anser sig behöva befara t. o. m. från det hållet.

Herr talman! Jag har ingen anledning annat än att yrka bifall till statsutskottets här föreliggande förslag.

Herr **Mannerskantz** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Eftersom utskottets ärade talesman fortfarande tycks tro, att vi plädera för behovsprövning, vill jag säga, att vi bara uppställa det kravet, att de barn, som kunna få frukost i hemmen, inte skola äta i skolan. Alla barn, som kunna gå hem under frukostrasten, böra enligt min mening t. v. också göra det. Jag håller således inte alls på att det skall vara någon ekonomisk behovsprövning i fråga om de barn som på grund av det långa avståndet mellan hemmet och skolan böra få möjlighet att erhålla skolmåltid. Därvidlag ha vi följt departementschefens förslag för övergångstiden.

Jag har heller aldrig sagt, att detta endast är ett landsbygdens och de långa skolvägarnas problem. Jag har bara yttrat, att det kommer att bli på lands-

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

bygden som denna reform blir till den största nyttan. Det tror jag nog att herr Oscar Olsson måste hålla med mig om.

Herr **Bergh, Ragnar**: Herr talman! Då jag hade ordet för ett kort genmäle till herr eklestiasitikministern, var det givetvis svårt att nyansera mina omdömen på ett sådant sätt, att intet missförstånd kunde inträffa. Departementschefen missförstod mig, och det må vara förlåtligt, om även herr Oscar Olsson gör det.

Departementschefen antydde i sin replik, att jag skulle ha uttryckt mig förklenande om kommunalmännens ansvarskänsla vid avgivandet av remissyttranden. Det var ingalunda min avsikt att uttala något förklenande omdöme. Jag har ju själv sysslat med kommunalt arbete, och jag kan försäkra, att de kommunala instanserna nedlägga all den omsorg som är möjlig vid avgivandet av remissyttranden. Mitt uttalande om värdet av den opinionsyttning, som eklestiasitikministern anser sig finna i den omständigheten, att 81 procent av kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige tillstyrkt ett genomförande av det förslag, som nu diskuteras, grundar sig på det faktum, att kommunalförvaltningarna på grund av remisstidens i regel otillräckliga längd icke ha möjlighet att noggrant sätta sig in i de frågor, som de skola yttra sig över, varför de av denna orsak ofta äro ur stånd att kunna fälla ett välgrundat omdöme. Den uppfattningen vidhåller jag alltså.

Jag vill vidare konstatera, att det är ganska frappant, hurusom man här med behovsprövningssynpunkten som argument försöker att komma till slutsatser som icke täckas av detta resonemang. Det var i detta sammanhang ganska belysande, vad herr Lindén anförde. Han radade upp en hel rad skäl för denna reform. Han kom bl. a. med ett så pass självklart argument som det att om undervisningen skall få avsedd nytta, måste barnen befinna sig i ett sådant fysiskt tillstånd, att de äro arbetsdugliga. Det skälet är ju så självklart, att det är fullständigt överflödigt att nämna det. När herr Lindén vidare säger, att de kostnader, som vi lägga ned på barnens undervisning, äro dåligt använda pengar, om vi inte också i tillräcklig utsträckning tillgodose socialpolitiska och socialhygieniska synpunkter, är ju även detta så självklart, att det är överflödigt att nämna det. Man kan om herr Lindéns hela argumentering säga, att han slog in öppna dörrar. Hur man än diskuterar med behovsargumentet, kan man inte komma till det resultatet, att *alla* hem sakna förmåga och vilja att tillgodose de önskemål, som här ha radats upp. För att försvara sin position förklarade herr Lindén, att hans argument sammanställda ledde fram till att denna reform måste genomföras. Den slutsatsen är oriktig, så länge det inte kan visas, att det inte finns hem som själva kunna ge barnen tillfredsställande skolmåltider.

Herr Wahlund anförde ett mycket intressant resonemang. Han polemiserade i någon mån mot min framställning av läget beträffande arbetskraften. Jag vidhåller min mening därvidlag. Visserligen kan man ge herr Wahlund rätt i att man åstadkommer en lättnad i husmödrarnas arbete, vare sig den nu är stor eller liten, om barnen genomgående få äta i skolan. Men vi måste se arbetskraftsproblemet som en totalitet. Ingen kan bestrida, att en organisation för skolbarnsbespisningen av den omfattning, som man nu räknar med, kommer att kräva en sådan myckenhet av kvinnlig arbetskraft, att om man jämför lättnaden för husmödrarna med det nya behov av arbetskraft, som skapas genom reformen, talar arbetskraftssynpunkten *mot* förslaget i stället för *för* detsamma. Herr Wahlunds resonemang var emellertid intressant i så måtto, att han anlade utjämningspunkter på problemet. Han talade därvid om medelklassen och dess behov. Jag delar herr Wahlunds mening, att i nu-

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmältider. (Forts.)

varande läge med de allt mer svällande offentliga utgifterna och därav följande allt hårdare skattetryck, är medelklassen mycket hårt klämd. Den är så hårt trängd, att man, såvitt jag förstår, inte kan öka trycket på denna samhällsgrupp mycket mer. Jag ifrågasätter emellertid fortfarande, huruvida fria skolmältider för barnen är den för medelklassen bästa ekonomiska metoden att lätta bördan för denna medborgargrupp.

Herr Wahlund åberopade som stöd för sin uppfattning ett yttrande av en talesman för någon sammanslutning, som skulle ha sagt, att föräldrarna gärna vilja betala för barnens skolmältider, men att man vill göra det skattevägen. Som skatteuttaget nu är konstruerat, tror jag, att den metoden kommer att kosta mer än vad den smakar. Mältiderna komma nämligen att bli dyrare i skolan än i hemmen. Därigenom blir det totalt en större utgift som skall betalas. Eftersom medelklassen fortfarande är bland de hårdast skatte-tyngda grupperna i förhållande till möjligheten att betala skatterna, måste effekten rent ekonomiskt inte innebära någon lättnad för medelklassens familjer.

Som slutomdöme vill jag säga, att det är ganska förvånande, att samtidigt som man reagerar mot den kategoriklyvning, som vi reserverar förorda, intill dess att man lättare kan överblicka situationen för framtiden, rekommenderar man en dylik kategoriklyvning under den övergångsperiod, som förut-sattes i propositionen. Jag kan inte finna, att den propositionen är hållbar.

Till undanröjande av alla eventuellt kvarstående missförstånd vill jag dessutom betona, att det icke finns någon som helst skillnad mellan mitt sätt att se på denna sak och reservationens utformning. Reserverna anse, att vi tills vidare böra inrikta oss på att hjälpa de barn, som enligt departementschefens försök till kategoriklyvning framför allt böra komma i fråga för erhållande av skolmältider. På grund av organisatoriska skäl, arbetskraftsvårigheter, ekonomiska hänsyn o. s. v. vilja vi ställa på framtiden, om man skall utsträcka skolbarnsbespisningen längre. Vi hävda, att det i nuvarande situation ur alla dessa synpunkter är oklokt att gå längre.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Den föreliggande frågans principiella innebörd har så utförligt och uttömmande berörts först av ecklesiastikministern och sedan av utskottsmajoritetens talesmän, herrar Lindén och Wahlund, att en ytterligare uttänjd debatt kan synas onödig. Det får väl anses fastslaget, att den föreslagna reformen är betingad av pedagogiska och sociala skäl.

Herr Berghs första anförande i debatten var närmast en röst ur det för-gångna. Bland folkskolans män finner man inte många med samma uppfattning som den han här företrädde. Jag fäster kammarens uppmärksamhet på att skolöverstyrelsen med enigt tillstyrkande av överstyrelsens folkskoleavdelning har ställt sig på samma principiella linje som befolkningsutredningen. Samtliga folkskolans läroorganisationer, Sveriges allmänna folkskolläraförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Sveriges överläraryrkesförbund, ha, så vitt man kan se av handlingarna, enhälligt ställt sig på samma linje. Det övervägande flertalet av folkskolinspektörerna ha också anslutit sig till denna uppfattning.

Det har ju även här under debatten från högerhåll hållits mer nyanserade anföranden än det som herr Bergh höll. Herrar Arrhén och Mannerskantz ha visat, förefaller det mig, att åtminstone herr Berghs första anförande inte är representativt för uppfattningen inom högerns riksdagskretsar.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Då i denna debatt läkaropinionen med så stor skärpa åberopats särskilt av herr Arrhén, vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på att det här i första hand gäller ett socialt och pedagogiskt problem. Läkarna kunna inte anses ha några speciella förutsättningar att bedöma denna fråga bättre än riksdagen eller skolmännen.

Jag har närmast begärt ordet för att belysa frågan ur en synpunkt, som redan har tangerats av herr Wahlund, men som jag anser att inte minst kammarens högerparti bör beakta. Om man skall genomföra en behovsprövning, inte efter den linje som herr Mannerskantz tänker sig — jag finner hans linje förklarlig och har mindre att invända mot den — men efter den linje som herr Bergh urgerade, i varje fall i sitt första anförande, och som var det centrala i hans motstånd mot det föreliggande förslaget, var skall man då dra gränsen? Att gränsen inte skall dragas så snävt, att alla, som inte äro i behov av fattigvård, ställas utanför barnbespisningen, utgår jag ifrån såsom axiomatiskt. Det har i varje fall inte höjts någon röst för en dylik gränsdragning. Man vill alltså gå ett steg längre. Flertalet vilja nog också ge denna förmån åt familjer, som befinna sig i brydsamma ekonomiska omständigheter oaktat de inte behöva anlita fattigvården. För att belysa situationen skall jag tillåta mig att anföra några siffror som jag har fått av en ledamot av befolkningsutredningen, professor Curt Gyllensvärd. Eftersom herr Arrhén fäster så stort avseende vid den enligt hans uppfattning eniga läkaropinionen, tillåter jag mig att understryka, att här är det en av våra främsta barnläkare som står bakom det föreliggande förslaget. Efter vad jag övertygat mig om genom samtal med professor Wahlund nyss bygga dessa siffror på det material från folkräkningen som hopbragts av befolkningsutredningen.

Antag således att man väljer den undre gränsen så, att den för barnlösa makar går vid 2 000 kronors inkomst för jordbruksbefolkningen, 2 500 kronor för den övriga landsbygdsbefolkningen och 3 000 kronor för stadsbefolkningen. Låt oss sedan för makar med barn, vilket det ju här är fråga om, lägga till 500 kronor för varje barn. Ett skolbarn beräknas i genomsnitt kosta föräldrarna minst 700 kronor om året i småklasserna, varför man inte kan göra någon invändning mot ett tillägg av 500 kronor. Med dessa siffror som utgångspunkt kommer man till det resultatet, att 40 procent av alla familjer i landet, 77 procent av jordbruksbefolkningen, 76 procent av landsbygdens befolkning i övrigt och 45 procent av städernas befolkning ligga under denna gräns. Familjer med barn befinna sig vidare i en ekonomiskt svagare ställning än andra. Tar man nämligen familjer med minderåriga barn, kommer man i stället till det resultatet, att respektive 85, 83 och 56 procent falla under den av mig nyss angivna gränsen. Höjer man det nyss angivna inkomststrecket med 500 kronor växa 81 procent av samtliga minderåriga barn i riket upp i familjer under en så vald gräns. Det betyder att åtminstone för landsbygdens vidkommande praktiskt taget alla barn skulle bli berättigade att erhålla de omstridda fria skolmåltiderna. I industrisamhällen och städer skulle det bli en något större differentiering, men det skulle ekonomiskt inte betyda så mycket. Undersöker man, vilka grupper som huvudsakligen skulle ställas utanför skolbarnsbespisningen, finner man att det, såsom herr Bergh i sitt sista anförande var fullt medveten om, just är den medelklass, som herr Bergh förklarade sig ömma för och som han anser vara så hårt pressad. Det är väsentligen kontorister, vissa bättre betalda industriarbetare, verkmästare och småföretagare, d. v. s. medborgare som alltid få vara med om att betala skatt men inte få vara med om de fria nyttigheterna och som i olikhet med andra i samma situation skulle få en verklig ekonomisk lättnad, om de finge vara med. Jag hade verkligen trott, att man inom

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

högerpartiet mera allmänt skulle ha släppt tanken på att vid ett genomförande av sociala reformer hålla strängt fast vid kravet på inkomstprövning. Den ståndpunkt, som högern intar i fråga om folkpensionerna, vittnar ju om en nyorientering härvidlag, som jag trodde skulle ha spritt sig till att gälla även andra sociala reformer. Det kom därför för mig som en överraskning, att herr Bergh i sitt första anförande så hårt hävdade en annan linje.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindén: Herr talman! Jag uppkallades att begära ordet närmast av herr Mannerskantz. Min avsikt är inte att polemisera mot honom, men jag vill ge en förklaring till ett par saker som han fann anmärkningsvärda.

Beträffande de nuvarande svårigheterna på byggnadsmarknaden ha uppenbarligen de som sysslat med denna fråga tidigare varit fullt på det klara med de besvärligheter, som kunna möta, då det gäller att lösa lokalfrågan. Redan i mitt första anförande tillät jag mig emellertid att säga, att jag är övertygad om att man kommer att kunna få till stånd de lokaler som behövas för skolbarnsbespisningen. Man kan nämligen i mycket stor utsträckning utnyttja de lokaler som redan finnas. Genomförandet av skolbarnsbespisningen kommer dessutom säkerligen att medföra vissa fördelar för skolköks- och hushållsundervisningen i våra skolor. Ätminstone i de små skolorna på landsbygden torde man kunna utnyttja skolköken även för skolbarnsbespisningen. Man kan givetvis också anlita offentliga näringsställen för att få i gång skolbarnsbespisningen, och man behöver således inte vara bunden av hänsyn till särskilt anordnade lokaler.

Vad jag emellertid främst fäste mig vid i herr Mannerskantz anförande var hans försmädliga tonfall, när han talade om order från högre ort. Han förklarade, att om även måltidernas sammansättning skall bestämmas från högsta ort, kanske det blir litet för mycket av centralisering. Att man överhuvud taget anser sig behöva få till stånd denna centrala ledning av skolbarnsbespisningsverksamheten, beror emellertid på de avslöjanden som gjorts vid de undersökningar som företagits på olika områden i landet. Vid norrlandsundersökningen fann man t. ex. att invånarna i Norrland hänge sig åt en ensidig mjölmjölkkost. Befolkningskommissionen har också funnit allvarliga brister i svenska folkets näringsstandard. En undersökning av skolbarnens kostförhållanden har visat, att på Gotland 40 procent av skolbarnen gingo till skolan sedan de blott fått kaffe med dopp. I Värmland fingo 46 procent av skolbarnen på landsbygden lagad mat först efter hemkomsten från skolan. Socialstyrelsens hushållsbudgetundersökning åren 1932—1933 visade, att 22 procent av befolkningen i fråga om sin födoämneskonsumtion låg under det optimala i kalorimängd. I familjer med fyra eller flera barn var motsvarande procent 37. Ecklesiastikministern hänvisade nyss till doktor Nils Levins undersökningar i Blekinge. Doktor Levin anser sig i Blekinge ha upptäckt bristfällig mjölkkonsumtion hos 36 procent av befolkningen, bristfällig vegetabiliekonsumtion hos 87 procent och bristfällig animaliekonsumtion hos 16 procent av befolkningen. Jag vågar dra den slutsatsen, att dessa brister i koststandard icke i och för sig äro beroende av människornas möjligheter att inköpa varor, således inte av inkomstförhållandena, utan framför allt av deras oförmåga att laga och sammansätta en ordentlig kost. Det är väl närmast dessa konstateranden som ha gett anledning till att man anser det vara lämpligt att utforma typmatsedlar och centrala anvisningar för skolmåltiderna. Mot bakgrunden av de undersökningar beträffande kosthållet, som gjorts i vårt land, förefaller det mig vara väl motiverat att få till stånd dessa typmatsedlar och anvisningar från högre ort till ledning för skolmåltidernas anordnande.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Herr Arrhén: Herr talman! I mitt förra anförande erinrade jag om att herr statsrådet i sitt yttrande här i debatten hade frågat, huruvida det inte vore rimligt att redan nu ge kommunerna besked om hur denna fråga skall ordnas för framtiden, så att de kunna ta hänsyn därtill vid utformandet av sina byggnadsplaner. Jag fann denna fråga ganska betydelsefull med hänsyn till den nyans i uppfattningen härvidlag, som jag har och som jag tidigare försökt att redovisa. Jag tillät mig även att i mitt förra anförande som ett svar till herr statsrådet påpeka, att han i propositionen själv tillämpat det resonemang, som jag hävdar, i fråga om de högre skolorna. Jag anser, att han hade bort tillämpa det resonemanget litet längre. Herr Oscar Olsson invände, att problemet om de högre skolorna är en så liten fråga, att man inte behöver dra in de högre skolorna i detta sammanhang, utan att man för deras vidkommande kan resonera på ett annat sätt än för folkskolorna. För de högre skolornas vidkommande skulle man således kunna tillämpa ett resonemang, som man egentligen ogillar. Jag vill emellertid erinra om, att vi ha ett stort antal högre undervisningsanstalter här i landet, varför problemet för deras del inte är så begränsat, som man här synes vilja göra gällande. Vi ha ett hundratal högre allmänna läroverk, vartill komma alla realskolorna. Jag kan därför inte anse, att herr Olssons argumentering är hållbar.

Då herr Wagnsson förklarar, att läkaropinionen i detta sammanhang inte kan tillmätas samma betydelse som lärar- och lekmanopinionen här i riksdagen, tycker jag nog, att det är litet lättsinnigt att göra ett dylikt påstående. Den enda yrkesgrupp, som på detta område kan framlägga några *exakta* iakttagelser, är väl i alla fall läkarna. Vi ha därför all anledning att ta hänsyn till deras uppfattning om den föreslagna reformens betydelse för folkhälsan. Det var denna inställning, som låg bakom mina ord, när jag i mitt förra anförande vände mig till herr statsrådet och anhöll, att läkarna under skolbarnsbespisningens uppbyggnadsperiod måtte med uppmärksamhet studera de *medicinska* verkningarna av reformen.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill allenast i anledning av herr Arrhéns sista anförande säga, att jag inte har tillämpat olika bedömning när det gäller skolmåltiderna för läroverksungdomen och folkskoleungdomen. Skillnaden i behandlingen är bara ett uttryck för den rent praktiska situation, i vilken vi befinna oss, och som jag alltid har försökt att ta hänsyn till verkligheten har jag tvingats att taga litet olika på problemen. Det förhåller sig ju så, som herr Arrhén borde veta, att vi ha en mångårig erfarenhet att stödja oss på när det gäller folkskolans barn. Vi veta vad det finns för intresse för saken, vi veta vad kostnaderna bli, och vi veta hur man skall gå till väga. I fråga om läroverken däremot sakna vi denna erfarenhet, både när det gäller frågan om lokalernas art, intresset bland eleverna och alla de ting om vilka vi ha säkra belägg i fråga om folkskolan.

Om reservanterna hade velat studera propositionen så, som jag tycker den borde ha studerats och som utskottsmajoriteten har studerat den, så skulle de följaktligen ha funnit att just den omständigheten, att föredragande departementschefen har behandlat läroverken annorlunda än folkskolan, tyder på en vilja att taga stor hänsyn till de faktiskt föreliggande förhållandena.

Herr Olsson, **Oscar**: Herr talman! Departementschefen har nu sagt oss det samma som var det väsentliga i vad jag sade till herr Arrhén i denna sak. Det enda jag har att tillägga är, att jag inte ansåg att läroverksfrågan var en liten fråga, men att jag ansåg att den var en mindre fråga än folkskolefrågan i detta sammanhang.

Ang. statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Herr *Arrhén*: Herr talman! Med anledning av statsrådet Erlanders anförande nyss, i vilket han förklarade, att anledningen till, att han hade anlagt en annan bedömning, när det gäller läroverken, än när det gäller folkskolorna, låg däri, att man skulle sakna praktiska erfarenheter från verksamhet inom läroverken på detta område, vill jag säga, att jag tror det argumentet är litet väl tillrättat. Jag känner till åtskilliga skolor av typen högre allmänt läroverk, realskola eller mellanskola — t. ex. en kommunal mellanskola med över 500 elever i Göteborg — där man har en dylik bespising. I den nämnda skolan i Göteborg fungerar den sedan flera år, och jag har som medlem av socialpedagogiska delegationen haft tillfälle att själv se den.

Därför tillåter jag mig, herr statsråd, att fortfarande hävda den meningen, att det föreligger en viss brist på logik i propositionens resonemang och allmänna motivering.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergh, Ragnar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 180, röstar
Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Ang. ny kommunindelning.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna den 25 april 1946 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 236, däri Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden den 29 mars 1946, föreslagit riksdagen att dels antaga vid propositionen fogat förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m., dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 299 av herr *Friggeråker* m. fl.,

nr 300 av herr *Mannerskantz* m. fl.,

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

nr 326 av herr *Näsgård* m. fl. samt
nr 327 av herrar *Ekströmer* och *Arrhén*; ävensom

inom andra kammaren:

nr 461 av herr *Hægblom* m. fl.,
nr 462 av herr *Svensson* i Stenkyrka m. fl.,
nr 498 av herr *Hagård* m. fl.,
nr 499 av herrar *Ståhl* och *Svensson* i Ljungskile samt
nr 500 av herr *Svensson* i Grönvik m. fl.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition ej kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition ville

a) för sin del antaga i utlåtandet infört förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner;

b) godkänna av utskottet i utlåtandet förordade riktlinjer för nyindelningens genomförande;

2) att motionerna

a) I: 299 och II: 462,

b) I: 300 och II: 461,

c) I: 326 och II: 500,

d) I: 327 och II: 498 samt

e) II: 499,

i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I utskottets lagförslag var 1 § så lydande:

För att möjliggöra genomförandet av en med hänsyn till de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt lämplig indelning av riket i borgerliga kommuner skall en allmän lag sägs. Vid kommunindelningen äga rum i enlighet med vad i denna lag sägs.

Vid indelningsändring i anledning av översynen må, när förhållandena därtill föranleda, kommuner sammanläggas utan hinder av vad eljest är stadgat om villkor för ändring i kommunal indelning.

I motiveringen hade utskottet anført bland annat följande:

»I likhet med föredraganden anser utskottet det icke vara möjligt att finna en för alla fall och ur alla synpunkter tillfredsställande norm för kommunernas storlek. En schablonmässig lösning av storleksfrågan vid nyindelningen bör därför icke förekomma. Det sagda hindrar emellertid icke att vissa normerande riktlinjer böra fastslås, vilka vid en nyindelning säkerställa att likartade principer komma i tillämpning inom hela riket och garantera att reformens huvudsyfte uppnås, nämligen att kommunerna erhålla en sådan storlek att de göras lämpade som fristående förvaltnings- och självstyrelseenheter med hänsyn till samtliga en kommun åvilande arbetsuppgifter.

Mot de riktlinjer, som av föredraganden i anslutning till kommittén uppdragits för normalstorleken å kommunerna, har utskottet intet att erinra.

Den föreslagna minimigränsen på 2 000 innevånare och kravet på ett skatteunderlag å 8—10 000 skattekröner finner utskottet med iakttagande av vad här nedan anföres godtagbara. Utskottet har sålunda icke kunnat tillstyrka de i motionerna I: 326 och II: 500 samt II: 499 framlagda förslagen, att ingen befolkningssiffra eller liknande bestämmelse fixeras som minimum för en kommun. Detsamma gäller i motionerna I: 327 och II: 498 framställt yrkande, att minimigränsen bör sättas till 1 500 innevånare.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Ehuru utskottet som ovan sagts ansluter sig till tanken på en fixerad minimigräns vill utskottet, bland annat i anledning av ovan angivna motioner, betona, att denna gräns icke kan bliva undantagslös. Icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum. Huruvida en kommun med mindre inneväanareantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelseenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m. I de fall då fråga uppkommer om sammanläggning av stad eller köping med landskommun bör vid ställningstagande till ifrågasatt indelningsändring särskild hänsyn tagas till de speciella omständigheter, som därvid kunna tala för bibehållandet av gällande indelning.»

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herr *Larsson* i Stockholm med instämmande av herr *Björck* av angivna orsaker hemställt, att 1 § i lagförslaget måtte erhålla följande ändrade avfattning:

För att — — — lag sägs.

I anledning av översynen må, när förhållandena därtill föranleda, kommuner sammanläggas med varandra. Motsätter sig kommun sådan sammanläggning, må därom förordnas, endast då densamma finnes vara av betydande allmänt behov påkallad. Såsom sådant behov skall anses, att en med hänsyn till de i första stycket här ovan angivna omständigheterna lämplig kommunindelning icke kan utan sammanläggningen vinnas.

Enligt en annan reservation hade herr *Hæggbom* med instämmande av herr *Björck* ansett, att utskottets uttalande bort i viss del hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits. I berörda reservation hade för den nyss återgivna delen av utskottets motivering förordats följande avfattning:

»I likhet med — — — åvilande arbetsuppgifter.

Mot de — — — att erinra.

Den föreslagna minimigränsen på 2 000 inneväanare och ett skatteunderlag å 8—10 000 kronor har utskottet ej kunnat godtaga. Även mindre kommunenheter lära på ett tillfredsställande sätt kunna självständigt omhändera dem åliggande förvaltningsuppgifter och erhålla kvalificerade personer å förtroendeposterna. Det synes dock icke möjligt att helt frångå bestämmelser om fixerad minimigräns, därest icke reformens grundtanke i tillämpningen skall äventyras. Med hänsyn härtill torde den i motionerna I: 327 och II: 498 föreslagna minimigränsen på 1 500 inneväanare och ett däremot svarande skatteunderlag vara lämpligt avvägda. Med dessa utgångspunkter kommer nyindelningens genomförande i ett stort antal fall att underlättas utan att de nybildade kommunerna därför skulle bliva ur stånd att lösa sina uppgifter. De i motionerna I: 326 och II: 500 samt II: 499 framlagda förslagen att ingen befolkningssiffra fixeras som minimum för en kommun kan utskottet med hänsyn till vad nu anförts icke biträda.

Ehuru utskottet — — — äga rum. Huruvida en kommun med mindre inneväanarantal än 1 500 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelseenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer, såsom geografiska betingelser, bebyggelse och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m. I de fall — — — gällande indelning.»

Herr **Andersson, Jones Erik**: Herr talman! Även om kammarens ledamöter väl ha läst det utlåtande, som konstitutionsutskottet har avgivit i det nu föreliggande ärendet, tror jag att det inte kan vara ur vägen att jag här lämnar en resumé över frågans uppläggning och innebörd, sådan den här föreligger i utskottets utformning.

Den fråga, som här föreligger till behandling och slutligt avgörande, utgör väl en av de mest genomgripande i kommunalt samhälleligt liv som förekommit på mycket länge. De kommunala samhällsbildningar som under namn av socknar växt fram till självständiga administrativa enheter under egen förvaltning, ha under tidernas gång med traditionens makt vunnit grundmurad hävd och skapat grundvalen till det lilla rike, inom vars gränser hembygds-kärleken blommat och slagit sin starkaste rot. Socknen, sockenkyrkan, småskolan och »storskolan», gårdarna och byarna, som alla sorterat under det kära sockennamnet, allt har fått ett värde, som det vill något till att förgripa sig på.

Det må klart utsägas, att dessa socknar, dessa kommuner, ja, till och med de mycket små kommunerna, efter fattig förmåga sökt att hävda sig och satt en ära i att, låt vara med åtskillig försakelse och ibland kanske även »gnidighet», kunna klara sina uppgifter och stå på egna ben. Tack vare försiktighet och omtanke, billig administration med förtroendemän som skött sina uppdrag utan ersättning har det gått i lås och burit sig utan alltför stor press på debetsedlarna. När emellertid den nya tiden kommit med nya uppgifter och nya krav med ty åtföljande nya uppgifter, som hotat vederbörande att växa dem över huvudet, är det förklarligt om det känts dessa sockenbor litet hjärt-nupet att för den sakens skull nödgas uppge en del av sin självständighet inför nödvändigheten att i vissa delar söka samgång och samhäljöp hos närgränsande grannar. Så har dock måst ske, förutom i särskilda pastoratsindelningar även i bildandet av kommunalförbund eller andra samfälligheter, som på ett bättre sätt tillgodosett de egna intressena än vad som skulle kunnat ske om man ensam skulle nödgats klara saken. Det har varit tidens obönhörliga gång, och man har fått anpassa sig därefter.

De mycket små kommunernas dilemma inför dessa nya uppgifter på framför allt socialverksamhetens område har spontant frammanat tanken på sammanslagning med närgränsande kommuner till enhetliga större kommunala samhällsbildningar med bättre utsikter till en stabiliserad och bärkraftig ekonomi. Det är detta som utgjort impulsen till den stora reform, som nu i dag står på dagordningen. Det blir den stora uppgiften att utan opåkallad klåfingrighet och med största möjliga hänsyn till en utpräglad folkvilja söka skapa något av bestående nytta för framtiden.

Utän att alls breda ut mig i någon vidlyftigare historik över frågans förbehandling i riksdagen vill jag endast i största korthet erinra om att en kommitté, benämnd kommunindelningkommittén, år 1913 tillsattes av Kungl. Maj:t för utredning av detta spörsmål och att det är på grundval av denna kommittés otvivelaktigt mycket grundliga och klarläggande arbete som proposition nr 236 kommit till stånd. Emot den i propositionen och kommittébetänkandet uppdragna grundprincipen om angelägenheten av att i behöfliga fall tillskapa större kommunenheter har utskottet intet att erinra. Utskottet

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

finner, att »även om i vissa fall en nyindelning kan innebära ett ingrepp i gamla och traditionsrika kommunenheter, utgör dock reformens huvudsyfte bevarandet av självstyrelsen i former, som kunna tillgodose det nutida samhällets krav».

Det viktigaste och svåraste problemet vid genomförandet av en dylik reform utgör otvivelaktigt frågan om *kommunernas storlek och gränser*. För bedömningen av denna sak har utskottet i likhet med kommittén och föredragande statsrådet måst fastslå, att en schablonmässig lösning av storleksfrågan vid nyindelningen ej bör ifrågakomma. Detta hindrar emellertid icke att vissa normerande riktlinjer böra fastslås, vilka vid en nyindelning säkerställa att likartade principer komma i tillämpning inom hela riket och garantera att reformens huvudsyfte uppnås.

Att *befolkningstalet* här spelar en rätt viktig roll torde ej kunna bestridas. Talet 2 000 såsom ett befolkningsminimum i regel har av utskottet ansetts godtagbart. Likaså har ett skatteunderlag å minst 8 000—10 000 skattekronor såsom en plattform för ekonomisk bärighet ansetts som en normgivande bedömningsgrund. Detta hindrar icke — och härutinnan har utskottet väsentligt utvidgat Kungl. Maj:ts direktiv — att dessa gränser ingalunda behöva bli undantagslösa. Tvärtom säger utskottet: »Icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum. Huruvida en kommun med mindre invånarantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelsenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer, såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m.» Som synes antydvas här en mångfald av påverkande omständigheter, som böra vara utslagsgivande vid sidan av stela sifftertal.

Det har bland annat motionsledes ifrågasatts, att *befintlig pastoratsindelning* skulle få utgöra grund för blivande kommunbildning. I denna fråga anför utskottet, att pastoraten äro mycket växlande till sin storlek och att de olika kommunerna inom pastoraten understundom äro så belägna i förhållande till varandra, att de icke äro lämpade att bilda en borgerlig förvaltningsenhet. I de fall då gamla indelningsgränser, sålunda även pastoratsgränserna, kunna följas, har emellertid såväl kommittén som föredraganden framhållit det önskvärda uti att så sker. Utskottet ger sin anslutning till dessa uttalanden. — Att såsom flertalet motionärer framhållit, *nödig hänsyn skall tagas till befintligheten av en utpräglad folkmening* har klagjorts genom uttalanden av kommittén och föredraganden. Utskottet anser det självklart, att hänsyn tages till en bestämd folkmening inom berörda kommuner så långt detta är förenligt med reformens huvudsyfte och i de enskilda fallen en lämplig indelning kan åstadkommas. Införandet av vetorätt för kommunerna gentemot indelningsförslag är däremot enligt utskottets mening icke förenligt med förslaget karaktär av allmän reglering. En allmän vetorätt skulle, det ligger i sakens natur, i alltför hög grad äventyra hela reformens planerliga genomförande.

Beträffande angelägenheten av att vid nya kommunindelningar anpassa sig till möjligheten att bevara lekmannainslaget i kommunalförvaltningen vill utskottet framhålla följande: »Vid de fall av sammanläggning, vara motionärerna

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

syfta, bliva i regel de nybildade kommunerna icke av sådan storlek, att förvaltningen under alla förhållanden kräver anställandet av kommunala tjänstemän. Det må erinras om att betydligt större kommuner än som här äro i fråga icke anlita tjänstemän utan i stället lämna ersättning till en eller flera kommunala förtroendemän, som handhava vissa förvaltningsuppgifter, medan andra mindre kommuner anlita heltidsanställda tjänstemän. Även efter genomförandet av nyindelningen lär det kommunala förvaltningsarbetet komma att organiseras olika också inom kommuner av samma storleksordning.»

I fråga om *förfaringssättet vid sammanläggning av kommuner* är det tydligt, att en särskild, tidsbegränsad lag härom bör komma till. Därvid bör givetvis av lagtextens formulering klart framgå, att fråga är om sammanläggningar av hela kommuner, medan vid eventuella delningar av kommuner, även då de företagas i samband med reformen, 1919 års lag skall tillämpas. För att detta förhållande må tydligt framträda i lagtexten föreslår utskottet vissa formella jämkningar av det i propositionen intagna förslaget. Beträffande herr Yngve Larssons reservation med yrkande om tillämpning av 1919 års indelningsslag med vetorätt för kommunerna även i de vittomfattande omläggningar som med den nya kommunindelningsslagen avses, må det här framhållas, att därest det kommunala bestridandet bibehölles vid sin verkan enligt indelningsslagen, skulle vid val mellan olika alternativ en kommuns bestridande kunna tänkas få den verkan, att det ur allmän synpunkt mest fördelaktiga alternativet icke finge genomföras. För en helt fri prövning av ärendet talade även det förhållandet, att en nyindelningsfråga ofta torde komma att beröra ett större område, och att olika ifrågasatta indelningsändringars sammanhang med varandra också talade för att man vid den allmänna indelningsrevisionen icke kunde taga lika stor hänsyn till enskilda kommuners bestridande som vid lokala indelningsändringar.

Det har varit utskottet angeläget att poängtera *betydelsen av samråd med landstingens förvaltningsutskott* vid nyindelningen. Denna förvaltningsutskottets medverkan synes utskottet vara av sådan vikt, att den bör förekomma icke blott under utredningsarbetet utan även i den form, att i lagen föreskrives att förvaltningsutskottet, i likhet med kommunerna, bör lämnas tillfälle att avgiva yttrande över det i lagförslagets 3 § omnämnda preliminärförslaget från länsstyrelsen. Utskottet har i enlighet härmed föreslagit tillägg av sådan innebörd till nyssnämnda paragraf.

I full samklang härmed har utskottet härjämte även, vid sidan av själva lagförslaget, kraftigt understrukt *betydelsen av lekmanrepresentanternas medverkan*. Utskottet finner det angeläget att dessa om möjligt utses i så god tid, att de kunna närvara vid den informationskonferens, som avses komma att inleda indelningsarbetet. Utöver de föreslagna två lekmanrepresentanterna bör emellertid enligt utskottets mening en av Konungen utsedd representant för varje län deltaga vid beredningen inom kammarkollegiet av de förslag, som röra länet. Vid ärendenas behandling finner utskottet lämpligt, att detta sker i kollegial form, varvid de fasta representanterna, men ej den tillfälliga länsrepresentanten, skola deltaga i besluten.

Vissa ekonomiska uppgörelser kommunerna emellan vid sammanslagningar torde vara ofrånkomliga. Fondbildningar av donationer o. d. träda här i förgrunden, och beträffande dessa säger utskottet tydligt ifrån, att donators vilja så långt möjligt är bör respekteras.

I 5 § andra stycket uppställas vissa regler för hindrandet av att kommun i samband med sammanläggning till egen fördel uppsåtligt undandraget sig självklara utlägg. Även om denna stipulation i grunden torde få karaktären mera av en varningssignal, är det ju bara på sin plats att det sägs ifrån.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Bland övriga frågor i samband med kommunindelningen må nämnas den av utskottet uttalade meningen, att en överensstämmelse mellan skoldistrikten och de nybildade kommunerna bör eftersträvas.

Vidare har utskottet med skärpa framhåvt betydelsen av att kommunikationsförhållandena anpassas till de nybildade kommunerna, varigenom en naturlig samhörighet inom den nybildade kommunen kan komma till stånd.

De nya socknarnas namn torde mångenstädes bereda en hel del bekymmer, men med en del uppfinningsrikedom på basis av redan befintliga eller i anslutning till äldre beteckningar eller dylikt bör även den frågan nöjaktigt kunna lösas.

Beträffande den nya lagens giltighetstid har utskottet ansett det nödvändigt med en framflyttning till utgången av år 1951.

Till sist, herr talman, vill jag rent personligt uttala min förväntan och förtröstan till länsstyrelserna och Kungl. Maj:t att de — för övrigt i full överensstämmelse med av utskottet givna och, som jag hoppas, av riksdagen sanktionerade direktiv — vid avvägningen av en kommuns kompetens att alltfört få leva sitt fria liv i *största möjliga omfattning taga hänsyn till den livsvilja*, som förefinnes hos vederbörande och som uppenbart tager sig uttryck även bland kommunerna under tvåtusentalsgränsen. Den inneboende kraft, som — låt mig ta en aktuell beteckning — kommer till synes hos »de små nationerna», är en stark tillgång inte allenast för dem själva utan även för nationen i sin helhet. I den förhoppningen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekströmer: Herr talman! De sista ord, som den föregående talaren yttrade, skall jag be att livligt få instämma i. Emellertid har jag tillsammans med herr Arrhén i detta ärende väckt en motion, som i huvudsak går ut på att minimistorleken på kommunerna skulle minskas till 1 500 invånare med motsvarande minskning av antalet skattekronor men även en del smärre uppmjukningar i propositionens bestämmelser.

Jag vill till en början säga att jag är helt positivt inställd till denna reform. Jag tycker den är icke blott högst välbetänkt utan helt enkelt alldeles nödvändig, men när det gäller en så här genomgripande förändring anser jag att man bör gå fram med en viss varsamhet.

Nu vill jag från början framhålla att jag inte talar i egen sak, ty jag tillhör en kommun som är tillräckligt stor för att få bestå och har ett fullt tillräckligt skatteunderlag. Men jag vet, inte minst från egna bygder, att vi ha kommuner med mindre invånarantal än det i propositionen och utskottsutlåtandet såsom minimum bestämda, 2 000 invånare, vilka kommuner skötas alldeles förträffligt. De ha goda finanser och ha följt med tiden mycket tillfredsställande. De ha väl ordnade skolor och moderna ålderdomshem. De stå alltså, kort sagt, på en fullt tillfredsställande kommunal standard utan att därför utdebiteringen är alltför hög; kanske håller den sig omkring sex, sju kronor per bevillningskrona. Jag tror faktiskt, att pengarna i en liten kommun bli liksom litet drygare än i en större, vilket ju kan förklara, att man även i en mindre kommun kan komma ganska högt i fråga om den kommunala standarden. Jag tror ej heller att man i en sådan kommun behöver befara några svårigheter att erhålla personer som äro lämpade att ombesörja kommunalförvaltningen med hänsyn till det hos svenska lantbor medfödda intresset för kommunala frågor, som överallt kan spåras. Herr Jones Andersson nämnde visst också någonting om detta. Sådana kommuner anser jag borde få tillfälle att allt framgent bestå som självständiga enheter och med full självbestämmanderätt. Detta skulle förvisso ej skada den goda saken. Jag förstår ju mycket

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

väl att man, när man skall göra upp en sådan här plan, vill gå fram mera, schablonmässigt är kanske inte rätta ordet, men litet mera planmässigt, och göra en radikal förändring i kommunindelningen. Men vi som bo på landet veta ju, hur grundmurad den gamla kommunindelningen sitter i det allmänna medvetandet, och jag tycker att man inte bör göra större våld än nöden kräver.

Jag har med tillfredsställelse sett i utskottsutlåtandet, att en del av de synpunkter, som vi i vår motion ha framhållit, ha vunnit beaktande, och det är jag givetvis tacksam för. Men jag anser detta knappast tillräckligt. Jag tycker att länsstyrelserna och landstingens förvaltningsutskott borde hava ännu något större frihet, än som föreslagits, att förfara efter lägligheten. Jag tror att detta, utan att på något sätt äventyra ändamålet med reformen, skulle hälsas med största tillfredsställelse i vida kretsar ute på landsbygden.

Jag ber därför, herr vice talman, att få yrka bifall till den reservation som har avgivits av herr Hæggblom.

Herr Björck: Herr talman! Den nyordning av vårt lands borgerliga kommuner, som riksdagen i dag går att besluta om, har rönt rätt mycken kritik såväl bland kommunalmännen som övriga kommunalt intresserade på olika håll i vårt land. Det är framför allt de mindre kommunerna, som nu stå inför utsikten att förlora sin självständighet, som äro bekymrade för den utveckling de ställas inför. De flesta synas dock vara eniga därom att det inte är bra som det är, ty de minsta kommunerna med endast något hundratal invånare kunna under nu rådande förhållanden och med de uppgifter, som numera åvila kommunerna, inte nöjaktigt fylla sin uppgift. De ha därför i regel ingenting att invända emot att bli sammanförda med någon eller några angränsande kommuner till en större enhet. Men vad man fruktar är, att denna sammanslagning kommer att ske alltför schablonmässigt, så att sex, åtta, ja ända till tio kommuner sammanföres för att man skall uppnå den minimisiffra, som Kungl. Maj:t föreslagit och som utskottet har funnit sig kunna godtaga. Detta kommer att medföra, att i glest befolkade orter avstånden till kommunens cenrum bli så stora, att kontakten med ytterområdena försvåras och blir liten eller ingen. Vidare har man anledning att befara motsättningar mellan de olika socknar, som skola bilda den nya kommunen, vilket torde komma att försvåra samarbetet mellan de olika orterna. Följden blir minskat intresse för de kommunala uppgifterna och svårighet att få lämpliga personer för de kommunala förtroendeposterna o. s. v.

Såsom representant för ett av de län, som huvudsakligen bestå av mindre kommuner, har jag sökt att i någon mån taga reda på, vad ledande kommunalmän inom länet ha för önsknings och förslag då det gäller den nya kommunindelningen. Vad man framför allt har betonat är att kommuner med 1 200, 1 400 eller 1 500 invånare, som på ett nöjaktigt sätt skött sina åligganden, böra lämnas i fred och få fortsätta som förut. Undantag anser man dock kunna göras, därest en mindre grannkommun på exempelvis några hundra invånare anses böra tillföras den större kommunen. Vidare framhåller man, att hänsyn så långt möjligt bör tas till de geografiska förhållandena, så att de nya kommunernas gränser ej bli oformliga, att kommunikationerna bli någorlunda tillfredsställande samt att man i möjligaste mån söker få bort eller undvika onödiga motsättningar mellan kommunerna vid nyindelningen. Dessa och liknande synpunkter framhållas också av många av de myndigheter och institutioner — länsstyrelser m. fl. — som haft att yttra sig över förslaget. Det är rätt intressant att se, att av de kommuner, som inkommit med yttrande till kommunindelningskommittén, ha 58 procent antingen tillstyrkt eller förklarat sig intet ha att invända mot kommitténs förslag, under det att 42 procent antingen

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

avstyrkt eller ställt sig tvekande till reformen. Man ser sålunda att det råder mycket delade meningar ute bland landets kommuner om kommitténs förslag till kommunindelning.

Av den utredning som gjorts framgår, att landets samtliga kommuner ha en genomsnittsbefolkning av 1 600 personer — således obetydligt mer än vad vi i vår motion ansett böra vara minimum. Något över 50 procent ha mindre än 1 000 invånare och 77 procent ha mindre än 2 000 invånare. Om den nya kommunindelningen genomföres i enlighet med propositionens förslag, kommer den sålunda att i viss mån få en rent av revolutionerande verkan för ett mycket stort antal av kommunerna. Detta är i synnerhet fallet i Älvsborgs län — mitt eget län —, Skaraborgs, Malmöhus och Gotlands län. Man får därför inte förvåna sig över att många av dessa kommuner emotse nyindelningen med bekymmer och oro.

Jag erkänner emellertid gärna att utskottet i sin motivering uttalat sig mycket försiktigt och sålunda lämnat rum för den verkställande myndigheten att i viss mån ta vederbörlig hänsyn till omständigheter som föreligga i de olika kommunerna.

Men när det gäller storleken, invånarantalet, så följer utskottet Kungl. Maj:t och anser 2 000 vara det minimala som i regel bör följas vid nyindelningen. Detta kunna vi reservera ej ansluta oss till, av de skäl som jag här anför. Jag ber därför, herr talman, att när det gäller utskottets motivering få yrka bifall till herr Hæggblooms och min reservation.

När det sedan gäller lagtexten, har jag instämt i den reservation som herr Larsson i Stockholm har avgivit till utskottets utlåtande. Jag vill därom endast i korthet säga, att vi reservera finna det något egendomligt, att den nu föreslagna indelningslagen i viss mån upphäver 1919 års lag om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning. Ty i denna stadgas bl. a. att om indelningsändringen medför avsevärd olägenhet för berörd kommun, så må mot kommuns bestridande därom förordnas endast i det fall den är påkallad av ett betydande allmänt behov. Enligt nya lagen kunna sammanslagningar ske utan hinder av det nyss angivna stadgandet. Detta anse vi föga överensstämmande med demokratiska principer. En kommun, som vad gäller storlek, skatteförmåga etc. kan reda sig själv, bör inte utan synnerligen starka skäl berövas sin självständighet.

Jag ber att få citera, vad kommittén säger angående sättet för sammanslagningen, vilket återgivits i propositionen: »En tvångssammanslagning mot en stark folkopinion kan skapa allvarlig irritation. Ett schablonmässigt sammanslagande av närliggande socknar till storkommuner av viss storlek är icke möjligt. Vid uppbyggande av storkommuner måste hänsyn tagas till en mängd lokala förhållanden och synpunkter. Detta förutsätter för en lycklig lösning en intresserad medverkan från ortsbefolkningens sida. Ett irriterat passivt motstånd kan allvarligt försvåra en saklig diskussion och en rationell lösning av de lokala indelningsfrågorna.» Jag ber att få stryka under detta uttalande, ty så anse vi, inte minst ute i kommunerna, att saken ligger till.

Jag ber till sist, herr talman, att när det gäller 1 § i lagtexten få yrka bifall till herr Larssons i Stockholm och min reservation.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! I denna fråga har jag väckt en motion, som går ut på att man inte skall gå fram alltför rigoröst vid genomförandet av den nya kommunindelningen. Utskottsutlåtandet på s. 7 börjar med ett konstaterande, som jag skall be att få taga upp till närmare granskning. Utskottet säger där: »Svårigheten för de små kommunerna att på ett tillfredsställande sätt självständigt handha vissa förvaltningsuppgifter — — —, den ökade käns-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

ligheten i skatteavseende samt den icke sällan förekommande svårigheten att erhålla kvalificerad arbetskraft på de kommunala förtroendeposterna utgöra några av de väsentligaste skälen för den år 1939 väckta tanken på en ny kommunindelning.» Detta uttalande har naturligtvis sin riktighet, om man definierar »de små kommunerna» på rätt sätt. Även jag är av den uppfattningen, att det finns kommuner som äro så små att de icke i längden kunna klara sig om de skola hålla standarden, men det tycks råda olika uppfattning om vilka kommuner som skola anses för små.

Jag skall tala om för utskottets ärade vice ordförande hur det är i min hemtrakt. Jag bor i ett härad där det är sexton kommuner, därav tre som ha över 4 000 invånare — den största har uppemot 6 000. Av de övriga ha de flesta 1 000 å 1 500 invånare, och så finns det ett par mindre. Hur äro då förhållandena i den trakten? Jo, det första man kan konstatera är att de stora kommunerna alla ha högre kommunalskatt än medeltalet av de mindre. Vidare ha flertalet av de mindre kommunerna — vilka jag inte vill betrakta som ohjälpligt för små — sina allmänna sociala inrättningar fullt i ordning, i flera fall betydligt bättre än de tre stora kommunerna. De ha fullgoda ålderdomshem, de ha sitt skolväsen så bra ordnat som man kan få det i trakter där det är glest bebyggt. De ha överhuvud taget varit fullt med på noterna när det gäller utvecklingen både på det sociala området och i alla andra avseenden. Samtidigt ha de, som jag nyss nämnde, lägre kommunalskatt än de större kommunerna. I dessa små kommuner, som jag talar om, är det inte någon svårighet att få tag i tillräckligt många människor som äro kvalificerade att sköta alla de kommunala uppdrag som finnas. I den trakten är det så, att kommuner, som vi där nere betrakta som mellanstora, alltså de med omkring 1 000 invånare, ha förvaltat sina pund minst lika bra som de större. Nu säger man, att de små kommunerna icke skola få finnas kvar, utan att de skola slås tillsammans till större för att kunna fullgöra sina skyldigheter. Om resultatet endast blir att de sjunka ned till den nivå som de större kommunerna ha, vad har man då vunnit med saken, herr talman? Man kan reformera sig fram till en försämring också.

Det råder inget tvivel om att de kommuner, som ha ett tillräckligt skatteunderlag — och vi ha många exempel på kommuner som ha mindre än 1 000 invånare men som ha över 10 000 bevillningskronor — utgöra synnerligen lämpliga kommunala enheter. Det står i utlåtandet, att kommuner med mindre än 2 000 invånare kunna slippa bli sammanslagna med grannkommuner endast om det kan visas att en sammanslagning skulle bli till allvarligt förfång för vederbörande kommuner. Jag skulle vilja säga, att om man inte kan påvisa att det blir någonting att vinna på en sammanslagning så bör man avstå från den.

Det är en ganska stor hänsynslöshet, att det här i riksdagen skall sitta människor från städerna och från sådana kommuner, som äro så stora att de icke beröras av denna lag, och bilda majoritet och besluta om dessa mellanstora kommuners förhållanden, som de icke veta så mycket om. Det är kanske riktigt, att kommunerna med två, tre, fyra hundra invånare kunna antas få svårt att klara sig åtminstone i framtiden, men när det gäller de kommuner som ligga strax under tvåtusentalgränsen och nedåt tusentalet, då veta icke representanterna från städerna och de stora kommunerna så noga vilka möjligheter som finnas. Det är oriktigt att utgå från att de, som bo i de mellanstora kommunerna och som ha med deras förvaltning att göra, skulle vara fullständigt ur stånd att bedöma sitt eget bästa. Jag tror inte att så är fallet. I min egen hemkommun ha vi säkert 50 personer, som kunna sköta kommunalnämnden eller fattigvårdsstyrelsen och vara kommunalfullmäktiges ordförande. Det är inte på något sätt svårt att ordna den saken. Kommunen är relativt välbärgad. Där finns ett stort skatteunderlag. Det har aldrig varit tal om att avstå från saker och ting, som

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

man anser vara behöfliga, på den grund att man inte skulle anse sig ha råd till det. Men i propositionen och delvis även i utskottsutlåtandet säger man, att dessa kommuner inte kunna fylla sin uppgift. Det är i ett mycket stort antal fall en direkt oförskämdhet att säga detta. Det är dock fråga om kommuner som i varje fall äro bättre skötta än t. ex. Stockholms stad, som jag inte anser utmärka sig för särskilt god kommunal skötsel. I Stockholm äro pengarna inte på långt när så dryga som i en välskött kommun med 1 000 eller 1 200 invånare, som kanske äro vid bättre humör och ha bättre levnadsomständigheter än stockholmarna. Att beskylla hundratals välskötta och välbärgade kommuner för att inte kunna sköta sig är ganska hänsynslöst och otillständigt. Jag tycker att det inom konstitutionsutskottet borde ha funnits flera som haft detta klart för sig än vad som synes vara fallet.

Nu har utskottet givetvis reducerat ganska mycket av vad propositionen säger om dessa ting genom att uttala, att »icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum». Men frågan är om detta är tillräckligt för att avhålla Kungl. Maj:t och länsstyrelserna och de myndigheter i övrigt, som skola syssla med detta, att gå fram på ett hårt sätt. Jag tror för min del knappast att så blir fallet, utan jag tror, att man kommer att gå fram otillbörligt strängt.

I den motion, som vi ha väckt, ha vi inte velat direkt vända oss emot 2 000-gränsen. Det är kanske överhuvud taget svårt att fixera en siffermässigt fastställd undre gräns. Men jag anser riktigtast att undantag utan svårighet skola få göras, och därvidlag kunna pastoraten vara en god måttstock. Om detta säger utskottet, att »pastoraten understundom äro så belägna i förhållande till varandra, att de icke äro lämpade att bilda en borgerlig förvaltningsenhet». Det kan nog finnas något enstaka sådant fall, men i stort sett äro faktiskt pastoraten rätt lämpliga områden. Är det så att inte pastoratet lämpar sig men kommunerna äro någorlunda stora, är det bättre att låta kommunerna vara. Det finns också sådana fall.

Framför allt reagerar jag, herr talman, emot att man underskattar det mycket förnämliga arbete som utförts i en lång rad av mellanstora kommuner. Det ligger i sakens natur, att de i vissa avseenden äro den bästa förvaltningsformen. Så fort man överskrider en gräns, där lokal- och personalkännedom inte längre kan räcka till, blir det en sämre behandling av många ärenden. Att under sådana förhållanden frivilligt och under statsmakternas tvång avstå från en så stor vinning, som ligger i att alla känna alla inom de förvaltningsområden, som det här gäller, tror jag är oklokt, utom att det också är orätt att göra det.

Jag har under den senaste tiden fått en hel del skrivelser från mellanstora kommuner, och jag har här ett brev som jag fick i dag. Det rör en kommun med 1 551 invånare. Den har 13 572 skattekrönor och en utdebitering av 7 kronor 50 öre. Den har allt vad man kan begära av anordningar och har dessutom betalat sin andel i en provinsialläkarbostad med 18 000 kronor och sin andel i en distriktssköterskebostad med 12 000 kronor. Den har vidare upplagt en skattefond. Kommunen har egentligen inga skulder att tala om. Skolan är en B 1-skola — det är en skogrik kommun med ganska spridd bebyggelse. I övrigt har den ett nybyggt ålderdomshem, den har åtagit sig garanti för barnrikehus o. s. v. Jag tror inte att ens den petigaste socialläromästare för närvarande skulle ha kunnat hitta på någonting mera åt dem att göra. I kommunen infördes det sjunde skolåret långt innan kommunen var tvungen därtill. De ha särskilt anordnade skolkökskurser, gymnastik och fri skolmateriel.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

De ha deltagit i kostnaderna för byggande av en tandläkarbostad för folk-tandvården. Kommunen har eget polisdistrikt, egen fritidsnämnd och egen brandkår och är eget pastorat. Nu har det föreslagits, att kommunen skall sammanslås med två andra kommuner. Den nya kommunen skulle bli något över 4,5 mil lång, och på grund av dess belägenhet — den har hav på bägge sidor om sig — blir den inte mycket mer än en halv mil bred. Hur kommer då detta att verka? Såsom vid alla sammanslagningar, där ett par småkommuner skola anslutas till en större, kommer kommunen att få några ledamöter i kommunalfullmäktige, som komma att bli nedröstade i varje fråga som särskilt skulle beröra den gamla kommunens område. Man kommer att sitta i en utkant och bli mer eller mindre undertryckt av det centrala områdets representanter. Man förstår att de inte äro särskilt tilltalade av en sådan anordning. För dem måste det bli en direkt försämring. Och anledningen härtill är bara att man är doktrinär vid uppgörandet av dessa planer, och statsmakterna kunna inte därigenom ha minsta hopp om att få sina sociala önskemål bättre tillgodosedda.

Med detta exempel och dessa ord har jag, herr talman, velat på det allra bestämdaste hävda, att om man går för schablonmässigt och hårt fram, åstadkommer man faktiskt direkta försämringar.

Jag är för min del inte fullt belåten med den reservation, som är avgiven av herr Hægglom med instämmande av herr Björck, ty även med 1 500-gränsen, om den, vilket jag misstänker skulle bli fallet, tillämpades schablonmässigt, skulle ganska stora dumheter — kunna vi kalla det — ske. Jag skulle ha önskat, att man hade satt gränsen ännu längre ned, eller också skulle man ha skrivit ännu starkare, att man förutsätter att undantagen skola bli ganska allmänt förekommande. Men eftersom nu denna reservation är avgiven och den dock ger betydligt mera på hand än utskottsutlåtandet gör och det väl inte är så stor mening att framställa ytterligare något yrkande, skall jag be att få ansluta mig till dem som yrkat bifall till herr Hæggloms reservation.

Herr Källman: Herr talman! Det är kanske svårt för mig att yttra mig, efter det att herr Mannerskantz förklarar att de som bo i städer, i varje fall större städer, knappast borde vara behöriga att deltaga i behandlingen av dessa frågor. Jag bor nämligen i en stad som har 15 000 invånare och en stad som för övrigt har det ganska bra ställt. Jag kan dock som en förmildrande omständighet anföra, att jag är uppväxt i en landskommun med omkring 300 invånare, och i mitt hem var allt det kommunala centraliserat. Det gjorde väl sitt till att jag fick intresse för sådana ting ganska tidigt.

Herr Mannerskantz kan emellertid inte hindra oss från att deltaga i behandlingen. Då måste man först ändra rikets grundlag. Inte minst därför att herr Mannerskantz beskrev en särskild kommun, som hade det relativt bra ställt, ehuru antalet invånare understeg 2 000, vill jag framhålla några bevis på att herr Mannerskantz knappast heller är lämplig att behandla denna allvarliga fråga, eftersom han kan komma med ett exempel som inte tar hänsyn till syftet med den nya kommunindelningen. Syftet är ju att skapa kommuner här i Sverige av den storleksordningen, att de förmå fylla de uppgifter som tillkomma en svensk kommun. Då herr Mannerskantz försökte sig på en definition, vill jag lämna en annan som jag tar direkt ur Svenska Dagbladets ledande artikel för i går. Man talar där om att den kommunala indelningen är otillfredsställande — att »den nu icke håller måttet är ju alldeles uppenbart. Kommunerna ha erhållit uppgifter, som ett område med alltför liten folkmängd icke kan bemästra.»

Därefter följa några exempel på vilket invånarantal som i olika hänseenden

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

är det lämpliga: »Skolväsendet kräver enheter med minst 2 000—2 500 invånare, och vill man ha en rationell uppdelning av undervisningen i sjunde och åttonde klasserna på teoretiska och praktiska linjer, får man gå upp till 3 000 à 3 500. För att fattigvård, barnavård och nykterhetsvård skola utvecklas tidsenligt behövas kommuner på 2 000—2 500 invånare. Pensionsnämndernas uppgifter förutsätta områden på 2 000—3 000 invånare. Hälsovård och byggnadsväsende kräva enheter på minst 2 000 personer. Från dessa synpunkter har konstitutionsutskottet kommit fram till en minimigräns på 2 000 invånare och ett skatteunderlag av 8—10 000 skattekröner.» Därjämte erinras om de undantag beträffande ökommuner och vissa andra kommuner, som kunna ifrågakomma.

Jag fäster uppmärksamheten på att den lag, som nu föreslås till antagande, är en fullmaktslag. Riksdagen beslutar inte i dag, hur stora kommunerna skola bli, utan det kommer att bestämmas efter underhandlingar mellan representanter för länsstyrelse och kommuner, varefter kammarkollegium får stort inflytande på frågornas slutliga avgörande.

Är denna kommunindelningsändring, som nu föreslås, nödvändig? När socialvårdskommittén framlade ett förslag om bildande av socialvårdskommuner här i Sverige, vilket nästan enhälligt avstyrktes från samfälligheternas sida, tog konstitutionsutskottet på nytt upp frågan om ändrad kommunindelning och begärde skyndsamt utredning och förslag till riksdagen, och det är detta förslag som genom proposition och konstitutionsutskottets utlåtande i dag föreligger på kammarens bord. Låt mig i korthet anföra några skäl för indelningsändringens nödvändighet. Socialvårdskommitténs förslag innebar ju, att ett visst antal smärre primärkommuner skulle bilda en socialvårdskommun. En liten kommun skulle då i stort sett inte få någon annan uppgift än att utdebitera och utbetala vissa belopp till en samfällighet, som omhändertade verksamheten. Kommunalförbund är ju en metod som kan anlitas. Jag har erfarenhet av många olika slags kommunalförbund. Men innebörden av den typen av samfällighet är densamma: kommunalförbundets fullmäktige besluta inom sitt område alla utgifter och förvalta det, som tillhör dem. De kommuner, som tillhöra kommunalförbundet, ha till uppgift att betala vad det kostar, men de ha intet inflytande på frågorna annat än genom sina valda representanter i fullmäktige.

När vi för några år sedan behandlade denna sak i konstitutionsutskottet, yttrade en suppleant — han är nu inte längre medlem av riksdagen — ungefär följande: »Vår lilla kommun utgör tillsammans med tre andra ett polisdistrikt, tillsammans med fem andra ett fattigvårdssamhälle och tillsammans med sju andra ett skoldistrikt. Det är fullkomligt meningslöst med vår kommunala enhet. Den har inga andra uppgifter än att betala vad andra besluta.»

När nu riksdagen skall ta ställning till frågan om kommunernas storlek, bör man framför allt tänka på att de skola bli kvalificerade att fullgöra sina åligganden enligt lag och författning. Den förmågan saknar flertalet svenska kommuner för närvarande, och det är därför som detta förslag om ändring i kommunindelningen nu föreligger.

Det påstås från en del håll, att förtroendemännen i kommunerna så småningom komma att ersättas av tjänstemän. Jag vill då erinra om vad konstitutionsutskottet också framhåller, nämligen att de kommunala angelägenheterna i kommuner av den storleksordning, som nu är i fråga, nästan undantagslöst skötas av kommunala förtroendemän. I de s. k. medelstora kommunerna — jag känner till många sådana med mellan två och fyra tusen invånare — har man hittills inte ansett sig behöva någon tjänsteman, utan kommunens verksamhet har omhändertagits av förtroendemän. Nu skall man inte ett ögonblick

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

inbilla sig, att de primära kommunala uppgifterna komma att utökas i framtiden, i varje fall inte rent tekniskt sett. Från och med år 1947 inträder nämligen det förhållandet, att en kommun inte behöver upprätta debiterings- och uppbördslängd, skriva ut debetsedlar, hålla uppbördsstämmor, utskriva restlängder eller kontrollera hindersredovisning. Detta betyder en utomordentlig lättnad rent tekniskt sett, varigenom det kommunala arbetet kommer att väsentligt underlättas, så att behovet av specialutbildade tjänstemän minskas.

Herr Ekströmer förordar att man skall gå fram med varsamhet. Det har konstitutionsutskottet redan sagt, fastän utskottet räknar med ett något högre befolkningstal som minimigräns än herr Ekströmer vill göra. Utskottets ståndpunkt i det fallet grundar sig på att kommunerna, som jag nyss sade, måste vara av en sådan storleksordning att de kunna fullgöra sina uppgifter enligt svensk lag.

Den reservation, varuti herr Björck har instämt, är till sina konsekvenser ganska farlig, om den till äventyrs skulle bifallas av riksdagen, vilket jag inte tror blir fallet. Därmed fastställer man nämligen ett slags vetorätt, en rätt för kommun att inlägga veto emot en föreslagen ny kommunindelning, och detta veto är giltigt, såvida man inte kan påvisa att ett betydande allmänt behov påkallar ändringen. Denna reservation redogör inte på ett riktigt sätt för indelningslagen i förhållande till den lag, som föreslås i dag, ty konstitutionsutskottets förslag liksom Kungl. Maj:ts innebär, märk väl, en sammanläggning av kommuner, medan indelningslagen av år 1919 är bibehållen för att lösa andra indelningsfrågor, som kunna uppkomma, och alltjämt har sin fulla giltighet.

Jag skall inte längre upptaga kammarens tid. Då oppositionen är så obetydlig som den visat sig vara hade jag knappast trott, att några större invändningar skulle riktas mot konstitutionsutskottets förslag. Några bärande sådana ha ej heller framlagts. Jag stannar därför med att yrka bifall till konstitutionsutskottets förevarande förslag.

Herr Heiding: Herr talman! Den fråga, som nu föreligger till avgörande, är ju av mycket ömtålig art, och den är enligt min mening större än man egentligen tänker sig, när man nu står inför dess avgörande. Det gäller att gå fram med den allra största försiktighet, om förändringarna inte skola möta alltför starkt motstånd.

En ny kommunindelning kan i många fall vara av behovet påkallad. Jag erkänner att en hel del mindre kommuner med 200 å 400 invånare, som finnas här i landet, inte kunna fortsätta sin verksamhet som självständiga kommuner. Men jag anser att svårigheterna komma att bli rätt stora, om man strängt fasthåller vid den gräns, som här är föreslagen.

Konstitutionsutskottet har gjort en del uttalanden, som jag för min del kan godkänna, och utskottet har även gjort en del förbättringar i jämförelse med propositionen. Det skall villigt erkännas. Jag tänker bland annat på den bestämmelse, som här är intagen, att även landstingets förvaltningsutskott skall höras. Det är en sak som jag för min del gärna är med om att godkänna.

Den föreslagna minimigränsen på 2 000 invånare och kravet på ett skatteunderlag av 8—10 000 skattekronor synes konstitutionsutskottet dock fasthålla vid. Utskottet har emellertid gjort det medgivandet, att vissa jämkningar skola få företagas. Det är således inte såsom det från början var fråga om, endast ökommuner, som skola kunna utgöra undantag och få fortleva självständigt, utan även andra kommuner, som det kan vara svårt att förena med angränsande kommuner och som på grund av sin belägenhet äro lämpade att utgöra en

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

enhet för sig. Utskottet har ju framhållit detta på s. 11 i utlåtandet, där det heter: »Icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikations-svårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum.» Jag anser att det är ett mycket värdefullt uttalande, som utskottet här har gjort, och jag är mycket tacksam för att det kommit till.

Huruvida en kommun med mindre invånarantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelsenhet, skall enligt utskottets mening prövas först och främst med hänsyn till befolkningstal och skatteunderlag, men även med hänsyn till andra faktorer, såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar och befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum m. m. Det är ju en hel del faktorer, som här äro uppräknade. När man ser på de förslag, som hittills upprättats av länsstyrelserna, så finner man att de i många fall inte äro tillfredsställande. I mitt hemlän har det t. ex. uppgjorts förslag, som kommunernas förtroendemän i flera fall inte anse sig kunna gå med på. Ett par kommuner kunna ligga så, att man måste anse det fullt naturligt att de komma att bilda en enhet. Om man sedan lägger en tredje kommun till dessa båda kommuner kunna emellertid avstånden bli så pass stora, att den nya kommunen helt enkelt blir otymplig. När man skall välja central plats inom kommunen, kan det bli svårt att finna någon lämplig ort som är så belägen, att den tredje kommunens berättigade önskemål om att inte få alltför lång väg till detta centrum bli tillgodosedda. Därför kan det många gånger vara befogat att man inte går så hårt fram, utan bibehåller denna tredje kommun som en självständig enhet. Jag vet särskilt ett par fall, där man genom en sammanslagning skulle få tre à fyra mil till den centrala plats, som man har tänkt sig. I sådana fall bör var och en kunna förstå det motstånd, som möter från en sådan kommun, när den skall sammanslås med en annan.

Det förekommer också, att en och annan kommun, som ligger intill en stad eller en köping, inte är så stor, men att den dock bör bestå som självständig enhet. Jag anser nämligen, att det inte är lyckligt, att en sådan kommun oavkortligen skall sammanslås med en stad eller en köping bara för att en sammanslagning skall komma till stånd. Denna kommun bör kunna få fortleva självständigt, och jag är förvissad om att det skall kunna gå lika bra i fortsättningen som hittills. I regel ha ju dessa kommuner, som gränsa intill städer och köpingar, rätt så stort invånarantal och kanske ett starkt skatteunderlag, oaktat att de kanske inte komma upp till 2 000 invånare. Jag anser som sagt, att dessa kommuner böra kunna bibehållas som självständiga.

En sak, som det mycket har talats om, är att det skulle vara brist på kvalificerad arbetskraft till de kommunala förtroendeposterna. Det är ju, som en föregående talare här nämnde, alldeles för galet att tala om någonting dylikt, i all synnerhet i kommuner som komma upp till tusen invånare och däröver. Där kan det inte bli fråga om någon svårighet att finna lämpliga innehavare till de kommunala förtroendeposterna. Den saken behöver man inte alls diskutera, eftersom det går mycket lätt att finna sådana förtroendemän. För övrigt får man ju säga, att det bör gå betydligt lättare nu än förr att få förtroendemän på grund av den skolutbildning, som numera är allmän. Även efter slutad folkskoleutbildning finns det ju möjlighet att genomgå folkhögskolekurser, det finns studiecirkelar och mycket annat, där man får lära sig kommunalkunskap m. m., som man har nytta av. Allt detta gör, att man numera har större möjligheter än tidigare att få lämpliga krafter till de kommunala förtroendeupp-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

dragen. För min del tror jag inte heller att man har rätt att klandra de kommunala förtroendemännen i de små kommunerna och påstå, att de inte sköta sina uppgifter. Från deras sida har alltid visats ett mycket stort intresse för att på allra bästa sätt sköta de uppdrag de fått sig anförtrodda.

Jag skulle också vilja framhålla, att de medelstora kommunerna i åtskilliga fall haft så pass många skattekrönor i förhållande till invånarantalet, att de kunnat hålla skatterna betydligt lägre än de större kommunerna. Flera kommuner med 1 000 till 1 500 invånare ha haft ett mycket gott skatteunderlag och utdebiteringar på mellan 6 och 8 kronor. Man kan inte säga, att detta har varit några höga skatter.

För min del hade jag ju önskat, att man inte satt någon minimigräns eller i varje fall inte så pass hög som här är fallet. Varför skulle man inte kunna börja med de allra minsta kommunerna och få dem hopsplagna till större enheter? Sedan det blivit gjort kunde man se tiden an. Man hade enligt min mening inte behövt gå så brådstörtat fram som man nu gör, då man går in för att det ovillkorligen skall vara så pass mycket som 2 000 invånare i kommunerna. Detta skall ju bli regeln, kan man säga, fastän vissa undantag skola kunna medgivas.

Herr Hæggblooms reservation, som går ut på att gränsen skulle sättas vid 1 500 invånare, vill jag för min del inte vara med om. Jag anser inte att den innebär någon väsentlig förbättring i jämförelse med utskottets förslag. Visserligen står det i herr Hæggblooms reservation, att man skall kunna gå ned under den angivna gränsen, men eftersom utskottet har gjort motsvarande uttalande, kan man ju nästan lika gärna ta utskottets förslag som herr Hæggblooms reservation.

När det inte kan visas, att några fördelar stå att vinna genom en sammanslagning, anser jag att man bör vara mycket försiktig och inte gå brådstörtat fram. Herr Källman framhöll, att vi i dag icke besluta om hur stora kommunerna skola vara, utan att en utredning skall företagas i varje särskilt fall, innan beslut om storleken fattas. Men det är just i dag som riksdagen ger direktiv om hur stora kommunerna skola bli. Det är på riksdagens uttalanden som åtgörandena i varje särskilt fall komma att grundas. Därför måste jag säga till herr Källman, att man inte kan hävda att vi i dag inte fatta något beslut om hur stora kommunerna skola bli. Det är riktigt, att vi inte fatta något beslut för varje särskilt fall, men det är just nu som vi skola bestämma hur det skall gestalta sig i stora drag. Jag anser att vad vi här besluta är så pass viktigt, att vi böra betänka oss mer än en gång, innan vi slå fast hur indelningen skall utformas.

Här har talats om pastoraten, och jag har själv varit med om att skriva på en motion i syfte att kommunindelningen, där så finnes lämpligt, skulle göras efter pastoraten. Jag anser att denna utväg bör kunna tillämpas i en del fall, men det kan ju hända, att kommunerna inte heller på den vägen få en lämplig utformning. Därför tror jag inte heller att det skulle vara klokt att strikt hålla på en indelning av kommunerna efter pastoraten.

Vad jag med mitt inlägg således velat säga är, att man bör försöka komma fram till så lämpliga och väl avvägda förslag som möjligt och att vederbörande länsstyrelser böra få sådana direktiv, att de ha möjligheter att genomföra vissa jämkningar. Det är just dessa jämkningar som äro så värdefulla, och jag anser att det är det bästa i konstitutionsutskottets utlåtande, att utskottet har gett detta medgivande samt att utskottet föreslår, att landstingens förvaltningsutskott skola yttra sig över förslag till ändrad kommunindelning, innan de skickas till kammarkollegium och Kungl. Maj:t för fastställelse.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Trots detta är jag inte fullt nöjd med konstitutionsutskottets utlåtande. Vad jag befarar är, att kommunerna inte få så mycket att säga till om som egentligen skulle vara önskligt och behövt. Ehuru jag värdesätter de uttalanden, som blivit gjorda av konstitutionsutskottet, anser jag därför att den reservation, som är avgiven av herr Larsson i Stockholm, i alla fall har en viss betydelse. Där göres en del uttalanden, som jag för min del kan godkänna, och vad som i den reservationen hemställs beträffande 1 § kan jag för min del biträda. Jag anser, att kommunerna böra ha litet mer att säga till om när det gäller sammanslagning och att man inte skall frantaga dem rätten i detta fall.

Med vad jag här har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Larsson i Stockholm.

Herr Gustavson: Herr talman! Det är inte så märkvärdigt om olika meningar göra sig gällande vid behandlingen av ett så pass ingripande och allvarligt spörsmål som det här ifrågavarande. Här i debatten har dock ännu inte framställts något yrkande om avslag på det framlagda förslaget, utan alla tyckas vara eniga om att något bör göras.

Nu kanske den som varit med vid utskottsbehandlingen kan se saken något annorlunda än flertalet av de övriga ledamöterna. Herr Mannerskantz sade, att han inte är belåten med herr Hæggblooms reservation, och i det fallet kan jag instämma med herr Mannerskantz. Jag är inte heller belåten med den, och det är anledningen till att jag inte har anslutit mig till den, vilket dock herr Mannerskantz gjorde. Han ansåg, förmodar jag, att den var något bättre än utskottets utlåtande. Det är nog flera, som inte äro belättna vare sig med utskottets utlåtande eller med någon av de två reservationerna. Det finns ledamöter i denna kammare som anse, att både utskottets utlåtande och Kungl. Maj:ts förslag äro alldeles för snäva och att det borde blivit ännu större kommuner med som regel 3 000—5 000 invånare. Det var därför också i början av utskottsarbetet en del ledamöter, som ställde sig synnerligen betänksamma just på den grund, att enligt deras mening det hela var för knappt och för snävt tilltaget.

Jag kan ju säga redan från början till dem, som gå på bifall till herr Larssons reservation, att det nästan vore mera logiskt att yrka rent avslag. Konsekvensen av denna reservation blir nämligen, att kommunerna skola tillerkännas så gott som full vetorätt. Jag klandrar inte dem som äro för en sådan lösning eller yrka rent avslag. Vi människor se saker och ting olika — det kunna vi inte rå för — och var och en har rätt att hysa sin mening.

Men vad innebär då herr Hæggblooms reservation i förhållande till utskottets förslag? Ja, skillnaden är helt enkelt den, att herr Hæggblooms reservation vill som riktpunkt ha en minimigräns av 1 500 invånare, medan utskottet sätter gränsen vid 2 000 invånare. Men vi skola inte glömma, att utskottet inte säger någonting bestämt om invånarantalet. Tvärtom framhåller utskottet, att någon lösning efter schablonmässiga grunder icke bör få förekomma. Detta vill jag särskilt erinra herr Björck om, när man gör gällande att utskottet sagt, att minst 2 000 invånare bör vara regel. Den som läser utskottets utlåtande skall finna, att utskottet icke har sagt detta. Utskottet anser minimigränsen 2 000 riktig, men den får icke utgöra något absolut giltigt streck, utan den skall kunna underskridas icke bara beträffande ökommuner utan även när det gäller andra kommuner.

Sedan säger herr Björck, att det kan bli svårt att få tag i lämpliga kommunalmän, om kommunerna bli för stora. Jag har litet svårt att förstå den tankegången. För min del har jag den rakt motsatta uppfattningen, att det

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

måste bli lättare att få tag i lämpliga kommunala förtroendemän om man får flera att välja på än om man är hänvisad till en mindre krets. Det kan naturligtvis vara den faran, att kommunerna bli så stora att en kommunal förtroendeman inte kan sköta förvaltningen, utan att en tjänsteman måste anställas, men jag tror för min del att, om konstitutionsutskottets förevarande förslag vinner riksdagens bifall, så har den faran i någon mån avlägsnats.

Utskottet har också pekat på att stor betydelse bör tillmätas en bestämd folkmening inom de berörda kommunerna så långt detta är möjligt utan att äventyra reformens huvudsyfte. Detta anser jag vara synnerligen värdefullt, liksom jag anser, att lekmannainflytandet i den kommunala förvaltningen inte heller bör äventyras.

Jag tillåter mig läsa upp fyra rader ur det utlåtande, i vilket konstitutionsutskottet år 1939 lämnade riksdagen direktiv i denna fråga. Det heter där bl. a.: »Det bör vidare tillses, att kommunerna genom en sammanslagning icke komma upp till en sådan storleksordning, att den personliga kontakten mellan kommunmedlemmarna eller det lekmannamässiga inflytandet på kommunalförvaltningens praktiska handhavande äventyras.» Jag anser att detta är synnerligen viktigt, och det har också vunnit gillande i utskottets här avgivna yttrande.

Jag kan inte se annat än att utskottet följt den visa regel, som herr Ekströmer nämnde i sitt anförande, att man inte skall bruka större våld än nöden kräver. Jag förråder väl ingen hemlighet, om jag säger, att vi kunnat få ytterligare en reservation i konstitutionsutskottet, eller kanske ett annat innehåll i majoritetens yttrande än det som föreligger här i dag, om vi inte genom en kompromiss sökt komma till en lösning av denna fråga och tillämpat principen att försöka bruka så litet våld som möjligt. Det är en omständighet som vi heller inte få förbise när vi behandla denna fråga. Vi kunde alltså ha fått en sämre kommunindelning än den vi nu få, om vi inte hade försökt förstå varandra och givit efter en smula var och en på sitt håll i utskottet.

Detta är anledningen till att jag biträtt utskottets förslag, och jag ber med dessa ord, herr talman, att få ansluta mig till det förut ställda yrkandet om bifall till detsamma.

Herr Friggeråker: Herr talman! I anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner har jag jämte några medmotionärer väckt en motion, i vilken vi föreslå en viss uppmjukning av det föreliggande förslaget. Den omändring av den kommunala indelningen, som avses bli genomförd genom den föreslagna nya lagstiftningen, blir den mest betydelsefulla reform, som genomförts på kommunallagstiftningens område sedan 1862 års kommunallagstiftning beslutades.

Kommunalreformen 1862 hade till syfte dels att skapa självständiga lokala förvaltningsorgan och dels att bereda medborgarna tillfälle att deltaga i allmänna angelägenheter för att vinna kommunalpolitisk skolning och därtill kan man tillägga medborgerlig fostran. Under de nu gångna åttio åren ha dessa syften synnerligen väl uppfyllts. Arbetet inom de många kommunala organen har fostrat medborgarna till dugliga ansvarsmedvetna förtroendemän inom kommunerna med ett starkt utpräglat intresse för kommunala angelägenheter. Härvid kan med fog sägas, att de mindre kommunala enheterna genom sitt flertal i avsevärd grad bidragit till denna gynnsamma utveckling. I fråga om behovet av en ny kommunindelning understryker utskottet liksom kommunindelningskommittén svårigheten för de små kommunerna att på ett tillfredsställande sätt självständigt handha vissa förvaltningsuppgifter och det därigenom uppkomna beroendet av staten och landstinget, den ökade känsligheten i skattehänseende samt den icke sällan förekommande svårigheten att erhålla kvalifice-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

rad arbetskraft. Allt detta försvagar, menar man, den kommunala självstyrelsen och bestyrker att ett påtagligt reformbehov förefinnes.

Det kan ha sitt intresse att jämföra detta utskottets uttalande med en rapport från länsstyrelsen i det län, där vi ha de flesta småkommunerna i landet, nämligen Skaraborgs län. Efter hemställan av kommittén har verkställts en provindelning i länet. Länsstyrelsen har gått synnerligen grundligt till väga och har infordrat yttranden från kristidsstyrelsen, häradsskrivarna, domkapitlet, landstingets förvaltningsutskott, folkskolinspektörerna jämte landsfiskalerna m. fl. Alla dessa yttranden liksom den kännedom länsstyrelsen hade om de olika kommunernas samhörighet skulle tjäna som underlag vid de planerade sammanträdena med kommunalrepresentanterna. Länsstyrelsen höll landsfiskalsdistriktsvis aderton sammanträden ute i bygderna med representanter för länets samtliga kommuner. Länsstyrelsen anför i sin avgivna rapport, att mötena voro talrikt besökta och att diskussionen hölls på ett sakligt högt plan samt att frågan omfattades av de kommunala representanterna med allvar och stort intresse. Sammanfattningsvis sägs i rapporten, att kommunalväsendet och befolkningen i bygderna så gott som genomgående icke önska någon ändrad kommunindelning. Man håller styvt på de nuvarande sockengränserna och har en stark och varm känsla för den egna kommunen-församlingen, som rent av synes vara starkare ju mindre kommunen är. I rapporten framhålles att det kommunala arbetet även i småkommunerna av de nuvarande förtroendemännen skötes icke blott med största intresse utan även med utmärkt omsorg och skicklighet. Särskilt understrykes den goda personkännedom som finns i dessa småkommuner samt framför allt att kostnaderna hållas nere och att sparsamheten är stor.

Detta uttalande från länsstyrelsens sida grundar sig på en djupgående och omfattande undersökning. Alla tänkbara myndigheter ha hörts och representanter för 255 kommuner ha varit kallade till överläggningar. Denna rapport fastslår, att småkommunerna såsom kommunal enhet väl hävdad sig och att de ur olika synpunkter presterat en mycket välskött förvaltning med social verksamhet och sparsamhet.

Jag har, herr talman, inte kunnat neka mig att just vid detta tillfälle, då vi stå inför ett så viktigt och avgörande beslut för de små kommunernas del, framhålla det allmänna läget inom ett område, där vi just ha företrädesvis mindre kommuner representerade.

Styrelsen för landskommunernas förbund vänder sig också mot kommitténs uttalande, att de kommunala förvaltningsuppgifterna eftersatts i småkommunerna, samt framhåller att de i de flesta fall ha en välskött förvaltning, där den moderna lagstiftningens intentioner väl följas, samtidigt som man säger, att det också kan finnas stora kommuner, där åtskilligt övrigt i den vägen vore att önska.

Det tycks som om man gått väl långt i sin iver att framhålla olägenheterna hos de små kommunerna, men förbisett att brister även förekomma i de större kommunerna och detta på vissa områden i högre grad än i de mindre.

Jag är fullt ense med såväl föredragande statsrådet som utskottet, att sammanläggningen av kommuner icke bör ske schablonmässigt och schematiskt. Vi ha stora områden, där kommunerna äro små, men där det skulle vara fördelaktigt att bilda nya kommuner av de redan existerande pastoraten. Dessa framträda i folkmedvetandet som enheter. De äro i regel ej större än att en viss personlig kontakt mellan pastoratets invånare kan upprätthållas. Man får också säga, att samhörigheten har bundit dem samman. Detta skulle gynnsamt påverka det kommunala arbetet inom den nya kommunen, som pastoratet skulle komma att utgöra. I många fall ha dessa pastorat 1 500—2 000 invånare. Om

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

de inte uppfylla minimikravet 2 000 invånare äro de dock så bärkraftiga, att de utan större svårighet fylla det krav man ställer på en kommunal *enhet*.

Utskottet angiver som en minimigräns 2 000 invånare och kravet på ett skatteunderlag å 8 000—10 000 skattekronor. Vidare uttalar utskottet, att denna gräns icke kan bliva undantagslös utan att avvikelser från denna regel kan få äga rum, om betydande olägenheter skulle uppkomma genom sammanslagningen. Detta får särskilt prövas med hänsyn till befolkningstal, antal skattekronor jämte ett flertal andra faktorer. Här har utskottet gått med på en uppmjukning, som kan vara av ett visst värde under förutsättning att vederbörande myndighet vid tillämpningen beaktar och visar god vilja såväl med hänsyn till utskottets anvisningar som att nödigt aktgivande ägnas åt en bestämd folkmening, som avser den bästa möjliga lösningen vid den föreslagna kommunindelningen.

Jag skulle emellertid för min del önskat en ännu längre gående uppmjukning, så att utskottet i sin motivering hade kommit att närmare ansluta sig till de synpunkter, som framförts i den av mig jämte några andra av kammarens ledamöter väckta motionen.

Då så icke skett, kommer jag vid ärendets avgörande att rösta för den av herr Larsson i Stockholm jämte herr Björck avgivna reservationen, som jag anser närmast stödja de synpunkter vi motionärer velat lägga på denna fråga. Enligt denna reservation bör visserligen en allmän översyn av kommunindelningen äga rum och om förhållandena därtill föranleda kommuner sammanläggas med varandra. Men om en kommun motsätter sig sammanläggning skall sådan få ske *endast* då densamma befinnes vara av betydande allmänt behov påkallad, d. v. s. då en med hänsyn till de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet med förhållandena i övrigt lämplig kommunindelning icke kan vinnas utan sammanläggning. Detta är kanske ett något väl restriktivt skrivsätt, men det täcker vida bättre än utskottets utlåtande syftet med den av mig väckta motionen. Jag tror att det är stora värden vi bevarat genom det folkstyre vi hittills haft i vårt land, värden som jag är rädd för skola äventyras vid en sammanläggning till alltför stora kommuner.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Larsson i Stockholm och herr Björck avgivna reservationen.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! I likhet med vad herr Källman anförde kanske jag inte borde yttra mig i denna fråga. Han blev ju underkänd av herr Mannerskantz därför att han bodde i en stad, och då jag representerar ett län, som i stort sett inte kommer att beröras av den nya kommunindelningen, skulle jag naturligtvis inte heller yttra mig. Men i egenskap av ledamot av konstitutionsutskottet, där vi grundligt behandlat denna fråga, anser jag mig vara pliktig framföra min uppfattning i det spörsmål vi här behandla.

Jag vill börja med att bekräfta den uppgift, som herr Gustavson i Guntorp lämnade, att det fanns vissa ledamöter i konstitutionsutskottet som ville gå ännu längre än vad utskottet gjort. Jag tillhör en av dem. Jag anser nämligen utskottets utlåtande vara så urvattnat som det gärna kan bli, ett bifall till någon av reservationerna skulle göra utlåtandet ännu mera urvattnat. Syftet med denna reform skulle härigenom inte komma till sin rätt.

Jag har med stort intresse lyssnat på motionärerna i denna fråga, men jag skulle kanske först lämna en upplysning till herr Heiding, som hyste betänkligheter mot att en landskommun skulle uppgå i en stad eller köping. Jag vill fästa uppmärksamheten på vad departementschefen säger på s. 65 i pro-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)
positionen. Det heter där: »Jag vill slutligen beträffande inkorporeringsfrågorna uttala, att jag delar de betänkligheter, som i vissa yttranden framförts beträffande lämpligheten av att hela landskommuner läggas till angränsande städer och köpingar. Dylika sammanslagningar torde böra genomföras endast om alldeles särskilt starka skäl därtill äro för handen. Då vid en kommunal indelning val mellan olika alternativ inom ramen för de givna riktlinjerna kan komma i fråga, bör största möjliga hänsyn tagas till befolkningens egna önskemål. Jag vill i detta sammanhang framhålla betydelsen av att allmänheten genom en allsidig upplysning erhåller nödig orientering för indelningsfrågornas bedömande.»

Jag tycker att departementschefen här uttalat sig så klart och tydligt beträffande den fråga, som herr Heiding var inne på, att det inte behöver råda någon tvekan om hur det skall förfaras i dylika fall.

Den kraftigaste kritiken har kanske riktats mot den föreslagna minimistorleken beträffande kommunerna. Utskottet har ju föreslagit en minimifolkmängd av 2 000 invånare och man föreslår nu 1 500 invånare, men det finns de som gå ännu längre ned, och ju längre ned man går, får man osökt den tanken, att vederbörande anser att det inte bör lagstiftas i denna fråga.

Det är inte riktigt som herr Mannerskantz säger, att vi skulle på något sätt ringakta de kommunala förtroendemännens insatser i de medelstora kommunerna. Jag hyser den största högaktning för dessa kommunalmän. Jag har nämligen också litet erfarenhet på detta område, och just därför har jag ett mycket stort förtroende för dem. Men detta är inte tillräckligt för att man skulle gå emot en lag av denna beskaffenhet. Framför allt är det ingen anledning till att säga, att denna lag, om den kommer till stånd, skulle medföra en nackdel på detta område. Det har sagts, att kommunerna skulle bli för stora, och herr Björck i Borås talade om att det kommunala intresset skulle slappna och att det skulle bli svårt att få kommunala förtroendemän inom dessa stora kommuner. Min bankkamrat viskade till mig för en stund sedan, att han hade »mycket svårt att förstå de bekymmer man hyser i det avseendet». Och det har jag också. Min bankkamrat kommer från en kommun, som har 14 856 invånare, ett skatteunderlag på 131 791 kronor och en utdebitering på 8 kronor 60 öre, och då jag bor alldeles intill denna kommun tror jag mig veta, att den skötes på ett mönstergillt sätt även av tjänstemän. Vi ha inom vårt län den största landskommunen i landet vad folkmängden beträffar, nämligen Skellefteå landskommun med 24 963 invånare, ett skatteunderlag på 229 296 kronor och en utdebitering på 9 kronor 7 öre. Jag har aldrig hört, att det kommunala intresset varit dåligt vare sig i Umeå landskommun eller i Skellefteå landskommun. Det har i stället blomstrat och visat mycket stor livaktighet.

Båda kommunerna skötas av tjänstemän, men det kommunala intresset har sannerligen inte slappnat. Jag är för övrigt av den uppfattningen, att vi inte behöva införa tjänstemannabefattningar i sådana kommuner, som det här är tal om. I min egen köping ha vi 2 500 invånare med ett skatteunderlag av 35 000 kronor, men vi ha inga avlönade tjänstemän. Den kommun, från vilken vi bröto oss ut, har 5 424 invånare och 42 169 i skatteunderlag. Den har heller inga tjänstemän, utan förvaltningen sköts av kommunala förtroendemän. Jag har i likhet med herr Bäckström svårt att förstå de bekymmer man här hyser.

Ännu svårare har jag att förstå rädslan för de stora avstånden i de nya kommunerna. Skaraborgs län, där jag själv är barnfödd, har något över 250 landskommuner, 7 städer och några köpingar inom ett område, som täcks av en Västerbottenskommun eller i varje fall av en Norrbottenskommun. Det är

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

kanske vanan vid de stora avstånden och de stora vidderna som gör, att vi ha litet svårt att fatta innebörden av dessa farhågor. Skellefteå landskommun exempelvis omfattar 140 000 hektar.

Sedan vill jag säga några ord om den Larssonska reservationen. Jag måste säga, att denna reservation är mycket försätlig. Herr Källman liksom herr Gustavson var inne på den saken också. Om kammaren mot förmodan skulle ta denna reservation, kommer enligt mitt sätt att se nu föreliggande lagförslag att mista allt värde.

Indelningslagen är ju till för att reglera inkorporeringar och delningar. Den största frågan är härvidlag vad en kommun vid en delning skall betala i skilsmässokostnader. Några sådana uppgörelser är det ju emellertid inte tal om i detta sammanhang, utan här är det fråga om helt andra saker. Jag skulle vilja fråga: vem skall, om herr Larssons reservation går igenom, avgöra om en sammanläggning befinner påkallad av ett »betydande allmänt behov», därest en kommun motsätter sig en sammanslagning med en annan kommun? Kommunen skulle väl få om inte full vetorätt så dock i det allra närmaste, och därmed mister enligt mitt förmenande det föreliggande lagförslaget allt värde. Jag kan inte se annat än att herr Larssons reservation är ett försök att sätta en käpp i hjulet på den utveckling man här tänker sig.

Vi skola därför hoppas, att första kammaren i denna fråga fattar samma beslut som andra kammaren, vilken nyss med övervägande majoritet tagit utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Persson, Ivar: Herr talman! Jag hade inte tänkt blanda mig i denna debatt, men då jag deltagit i den kommitté, som utrett detta ärende, och åtskilliga anföranden visat att vederbörande antingen missförstått våra uttalanden eller också inte tillräckligt satt sig in i dem, skall jag be att få säga ett par ord.

Jag syftar främst på herr Mannerskantz, som gjorde gällande att vi hade farit oförskämt fram gentemot de små och medelstora kommunernas förtroendemän. Men det ha vi ingalunda gjort. Om herr Mannerskantz hade läst betänkanDET ordentligt, skulle herr Mannerskantz ha funnit hurusom vi på ett flertal ställen betygat, att de mindre och medelstora kommunerna i det stora hela skötts utomordentligt väl och att de kommunala förtroendemännen i dessa kommuner, som inte haft någon egentlig ersättning, nedlagt ett synnerligen högt skattat arbete. Det har ju också understrukits av utskottets talesmän här i dag, att så är förhållandet.

Herr Mannerskantz förmenar, att man inte kommer att få tillräcklig lokal- och personkännedom i kommuner av den storleksordning som Kungl. Maj:t föreslagit. Någon risk härför tror jag inte föreligger. I så fall skulle det, vilket den siste ärade talaren var inne på, vara alldeles omöjligt att överhuvud taget tillfredsställande sköta så stora kommuner som man har i hans hemtrakt.

Herr Mannerskantz pekade på att i hans hemtrakt — han nämnde bara ett exempel — en kommun på något över 1 000 invånare hade allt vad man kunde begära av kommunal standard. Det må vara sant, men man kan dock inte komma ifrån att många av de mindre kommunerna funnit sig ej kunna sätta i gång kommunala företag, som kräva relativt stora ekonomiska engagemang, även om de varit förbundna med statsbidrag. Jag tror inte man på grundval av herr Mannerskantz exempel har rätt att göra någon generalisering. Många av de kommunala uppgifterna i dessa små och medelstora kommuner lösas för närvarande faktiskt genom kommunalförbund, men när en kommun bildar kommunalförbund åt det ena hållet i ett hänseende och åt det andra hållet i ett

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

annat hänseende — kanske är med i fyra, fem olika kommunalförbund — förstår var och en, att det inte kan bli en så enhetlig handläggning av ärendena, som man skulle önska. Från alla håll omvittnas därför också behovet av en ändring i den riktning som här föreslås.

Vi ha i kommittén, och propositionen har ju i stort sett gått på samma linje, velat få till stånd en måttlig sammanslagning. Det är tydligt att man kan ha olika meningar om var gränsen skall gå. Att inte samma befolkningstal eller samma tal i andra hänseenden passar överallt vet ju var och en som har någon kännedom om hur ojämnt vårt avlånga land är i många avseenden. Därför ha vi också i kommittén varit angelägna att understryka, och utskottet har understrukit det i ännu högre grad, att sammanslagningen inte får ske schablonmässigt utan att största hänsyn måste tagas till olika faktorer.

När jag säger att vi ha föreslagit en måttlig sammanslagning, vill jag erinra om att åtskilliga andra ha velat gå längre, icke minst socialvårdskommittén i det förslag som på visst sätt gav upprinnelsen till vår utredning. Och herr Gustavson i Guntorp har ju också här understrukit, att det i konstitutionsutskottet ingalunda saknats förespråkare för en sådan linje.

Det är framför allt två skäl, som vi inom kommittén ansågo vara avgörande, när vi gingo in för att föreslå denna sammanslagning: för det första tanken på att åstadkomma rationellare möjligheter att förvalta de kommunala uppgifterna och för det andra vikten av att bevara den kommunala självstyrelsen. Det senare skälet är kanske det allra viktigaste, men även det första är ju mycket beaktansvärt.

När vi, som herr Källman redan påpekat, på den ena punkten efter den andra ha påvisat, hur de viktigare förvaltningsuppgifterna kräva ett befolkningstal på omkring 2 000 personer, i vissa fall något mer, för att man skall kunna få den mest rationella organisationen, ha vi haft fullgoda skäl för det. Det kan ju inte vara rationellt, att en del kommunala nämnder och styrelser ha utomordentligt litet arbete. Var och en av dessa nämnder och styrelser måste ju ha ett visst arbetsmaterial, bland annat även mera invecklade ärenden, att handlägga för att kunna få tillräcklig erfarenhet på någorlunda kort tid efter det nya ledamöter tillkommit, t. ex. en ny ordförande, och även för att få rutin i att snabbt och säkert handlägga ärendena. Vi ha icke minst tänkt på skolfrågornas rationella lösning. Herr Mannerskantz talade om att hans kommun med något över 1 000 personer hade en B 1-skola, och därmed menade han att all rättfärdighet var uppfylld. Jag kan ej se det på det sättet. Med den utbyggnad av skolväsendet, som vi väl litet var räknade med skall komma inom ganska få år, menar jag att vi behöva ha möjlighet att centralisera skolväsendet beträffande de högsta klasserna. Jag tänker därvid särskilt på att man kunde centralisera sjunde klassen och den åttonde klass, som vi väl antagligen också få, till en A-skola, helst med en viss linjeuppdelning, men det är ju inte möjligt att organisera detta i en kommun med 1 000 personer eller ens i en med 1 500.

Det har talats mycket i debatten här om eventuell brist på kvalificerat folk till förtroendeposterna, och det är ju klart och tydligt att även den frågan ligger mycket olika till på olika håll. Men det mångsyssleri, som vi i många fall ha i de små kommunerna, tyder ju på att det åtminstone i dessa fall icke har funnits tillräckligt med kvalificerade personer. Jag vill instämma med herr Heiding i att det torde bli fler och fler även på den rena landsbygden, som bli lämpliga att handha dessa kommunala uppgifter, men det är inte bara det som krävs, utan det krävs också att vederbörande verkligen är villig att åtaga sig dessa uppgifter och har möjlighet att sätta till den tid som behövs för att tillfredsställande fullgöra dem. Och i det fallet är jag inte lika säker

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

på att utvecklingen går i en gynnsam riktning. Tvärtom tror jag att den går i ogynnsam riktning. Om man, som jag, är angelägen om att en rätt väsentlig del av dessa uppgifter på landsbygden skall i fortsättningen som hittills handhas av den jordbrukande befolkningen, kommer ju det faktum in i beräkningarna, att det är ont om arbetskraft och kommer att bli det ännu mera. Därför kan en ung jordbrukare, även om han är aldrig så intresserad och väl kvalificerad för kommunala uppgifter, inte sätta till så mycket tid som hans far och farfar kunde göra under de förhållanden som rådde, då de hade sina kommunala uppdrag.

Herr Heiding sade, att vi kunna se tiden an och taga en mindre sammanslagning nu och sedan gå längre om det behövs. Vi ha i kommittén haft en diametralt motsatt mening. Vi ha nämligen icke bortsett ifrån att denna sammanslagning på många håll kommer att väcka en viss irritation. Det är mänskligt och naturligt att den som nedlagt ett gott arbete i en nämnd eller styrelse blir mycket ledsen om denna nämnd eller styrelse inte längre kommer att finnas till, och därför menade vi, att vi måste ta ett ordentligt steg, så att vi inte behöva göra om det om fem, tio eller femton år. Även önskemålet att få en rationell organisation har föranlett oss att stanna vid den gräns som vi valt.

Därmed är inte sagt, herr talman, att inte jag för min personliga del anser de uppmjukningar i fråga om undantag från regeln om lägsta befolkningstal, som utskottet föreslår, innebära en förbättring. Jag instämmer helt och fullt i detta, och jag hoppas att länsstyrelserna nu verkligen komma att taga så stor hänsyn som de kunna till utskottets uttalande på denna punkt. om riksdagen, som jag hoppas, gör det till sitt. Vid de provindelningar, som flera länsstyrelser gjorde åt kommittén, gingo otvivelaktigt vissa av dessa till en större sammanslagning än åtminstone jag för min del ansåg vara nödvändig, men efter de här föreslagna uttalandena bör man icke behöva riskera, att tendenser i den riktningen göra sig alltför breda. Förhållandena äro ju för övrigt, som jag tidigare nämnde, så olika på olika håll i landet, att det med naturnödvändighet måste bli stora skillnader även i fråga om de nya kommunernas storlek.

Det kan sägas att den eller den kommunen har det bra ställt och borde kunna få vara en självständig enhet även i fortsättningen, fastän dess befolkningstal ligger på gränsen till eller kanske litet under minimum. Men då kanske det ligger en annan kommun i närheten, som uppenbarligen är för liten och inte kan föras någon annanstans. Då måste ju den kommun, som själv kunnat vara sin egen, hjälpa den andra kommunen och ta emot den. Förhållandena kunna ju mångenstädes vara sådana, att man inte kan hålla sig vid eller strax över minimumet, men eljest skulle jag för min del gärna se, att minimumet i många fall komme att bli utslagsgivande. Då det föreligger en motion om att pastoraten skola tillmätas ännu större betydelse än vi gjort under utredningen, skall jag passa på att säga, att jag mycket gärna skulle se, om det verkligen bleve så att pastoraten i det vida övervägande antalet fall skulle befinnas lämpliga att ligga till grund för sammanslagningen. Men som vi inom kommittén understrukit går det inte att kräva, att det skall vara så över hela linjen.

Till sist, herr talman, skall jag be att få säga ett par ord om herr Larssons i Stockholm reservation, som flera talare här yrkat bifall till. Jag vet inte om jag har missförstått den; det är möjligt att det kommer att sägas att jag har det, men jag läser den icke på samma sätt som ett par andra talare gjort. När de betecknat den som farlig och som en broms för hela sammanslagningstanken, så tycker jag, om jag håller mig till lagtexten, att så farligt kan det väl i alla fall inte vara. Jag skulle tvärtom vilja säga,

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

att som jag ser saken har den reservationen ganska liten mening, ty i sista punkten av lagtexten sägs det, att ett sådant allmänt behov som föranleder att den kommunala vetorätten skall åsidosättas skall anses föreligga. Då en med hänsyn till de i första stycket av paragrafen angivna omständigheterna lämplig kommunindelning icke kan utan sammanläggningen vinnas. Hela ändan och meningen i detta förslag är väl att vinna en lämplig kommunindelning, och då måste det väl, om en eller annan kommun särskilt propser, i alla fall kunna sägas ifrån, att här föreligger ett så pass stort allmänt behov, att kommunens veto inte kan få lov att vara utslagsgivande. Däremot är det kanske möjligt, att denna linje skulle åstadkomma tidsutdräkt i förfarandet; det kan jag inte bedöma.

Som sagt, herr talman, jag kan ej finna att någon av reservationerna har den tyngd, att den kan tillmätas någon betydelse framför utskottsutlåtandet. Så smidigt som utskottsmajoritetens förslag utformats så menar jag att det tillfredsställer alla rimliga krav i detta hänseende, och att vi böra genomföra en reform ungefär i denna riktning, äro väl i alla fall i det stora hela alla överens om. Jag är övertygad om att denna reform är nödvändig med tanke på den kommunala självstyrelsens bevarande. Skola vi fortsätta med de små kommunerna och den splittring vi nu ha, då går en väldig mängd kommuner mot ytterligare beroende av stat och landsting. Detta har ju tidigare påpekats i debatten, och även jag menar att det är för att kommunerna verkligen skola kunna hävda sig och för att det skall vara en verklig kommunal självstyrelse i fortsättningen, som det är önskvärt att vidtaga denna reform.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Lodenius*.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag skall be att få göra en deklARATION i detta ärende, så kort som jag kan, därför att jag så starkt känt mitt ansvar vid deltagandet i utskottsbehandlingen av detta ärende. Denna starka känsla av ansvar har jag haft inte bara av den av herr *Mannerskantz* påpekade anledningen, att jag såsom stadsbo är inkompetent att bedöma ärendet, utan även därför att det är det största ärende som jag har haft att göra med i konstitutionsutskottet och en av de största reformer som jag överhuvud taget har varit med om i riksdagen. Jag har en stark känsla av att det är ett mycket stort och allvarligt steg som vi nu taga, och jag skulle vilja stryka under ett par kanske inte förut tillräckligt betonade synpunkter.

Man talar om den kommunala självstyrelsens kris, som genom detta beslut skulle i någon mån övervinnas, och man talar i det sammanhanget bland annat om kommunernas beroende av staten; herr *Ivar Persson* var också inne på den tankegången. Jag känner ett behov att deklarerera, att jag icke kan hysa någon tilltro till att det beroende av staten, som uppkommer via statsbidrag o. s. v., kommer att i någon nämnvärd mån lättas genom denna reform. Jag tror att ärligheten kräver att detta säges ut.

Vidare vill jag stryka under, att jag känner det som en mycket stor och till sin räckvidd svårbedömbart förlust, att vi tappa bort det som man med ett slagord kallad de gamla sockentraditionerna. Vad betyda de? Jo, att människorna sedan generationer ha vant sig vid att hysa förtroende just för dem, som bo i deras bygd, och äro vana att underkasta sig de avgöranden som dessa efter samfällda rådslag kunna komma till. Så äro människorna funtade i de smärre socknarna. Herr *Karl August Johanson* må ifrån sin vännässynpunkt finna det konstigt och obegripligt, men det är ett samhällsligt faktum, som man skall taga fasta på, att så se människorna på samhällsförhållandena. Och dessa värdefulla traditioner tappa vi nu bort.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Vi skola alltså icke ur någon synpunkt dölja för oss räckvidden av det steg som tages, men ändå har jag kommit till det resultatet, att steget bör tagas därför att det är rationellt av allehanda skäl, som jag nu inte här skall närmare utveckla. Och då man nu tar detta steg, tror jag det är riktigt, att man tar ut det ordentligt. Det har inte ens varit riktigt helhjärtat, som jag på alla punkter varit med om de uppmjukningar som konstitutionsutskottet gjort. Jag tror att det rätta är, att vi i varje fall icke tveka om att taga steget så långt som konstitutionsutskottet velat. Det behöves ett radikalt grepp här, lika väl som jag skulle önska att riksdagen visade sig i stånd att någon gång senare taga lika radikala mått och steg rörande sin egen organisation som den nu tar med avseende på kommunerna.

Ur den synpunkt jag nu antytt, nämligen att det är bättre att taga steget fullt ut, ber jag att få understryka följande fyra saker.

För det första går det ju inte att taga reformen försiktigt, att gå stegvis fram, att börja med de små kommunerna, som herr Heiding t. ex. säger. Om nu steget skall tas, är det väl givet att vi måste lösa frågan på en gång. Vi kunna inte ha det så ordnat, att vi under långliga tider ha en rörlighet på detta område.

Den andra saken är den mycket omdiskuterade frågan, om gränsen skall sättas vid 1 500 eller 2 000 innevånare. Det finns naturligtvis inga objektiva grunder för vare sig det ena eller det andra. Men låt mig påpeka en sak. Huruvida vi ta 1 500 eller 2 000 betyder ingenting för de verkliga småkommunerna. Flera av dem ha sagt ifrån i de yttranden, som äro citerade i propositionen, att skola de slås ihop, så ha de ingenting emot att bli sammanslagna med flera kommuner och bilda en stor kommun på 4 000 personer eller något sådant. Vad vi hålla på, säga de, är vår egen självständighet, men skall den uppges, må gärna den nya enheten bli mycket stor. — Jag kan här hänvisa till sidorna 54 och 55 i propositionen. Problemet om gränsen uppkommer väl således framför allt med avseende på de kommuner som nu ha mellan 1 500 och 2 000 innevånare, men då man tänker på dem, skall jag be kammarens ledamöter observera de upplysningar som äro meddelade på s. 23 i propositionen om hur kommuner i den storleksordningen, som yttrat sig i denna sak, ha sett på den. Det är 67 procent som ha klart tillstyrkt reformen, 5 procent — två kommuner med mellan 1 500 och 2 000 innevånare — ha klart avstyrkt, och 28 procent ha varit tveksamma eller oklara. Detta är för mig ett argument för att komma till siffran 2 000.

För det tredje är det fråga om möjligheten att göra undantag, alltså att gå under 2 000-personersgränsen. Där är jag angelägen om att stryka under en punkt, i vilken det håller på att bli ett visst dunkel. Det är inte så att 2 000 invånare på något håll har angivits som någon riktpunkt, som ett mått för kommunernas *normala* storlek. Det säges med klara verba ifrån, att normalstorleken ligger väsentligt högre än 2 000; denna siffra har satts som en minimigräns, visserligen med möjlighet till undantag. Här ha i debatten fällts en hel del uttalanden, som varit liksom ägnade att sudda ut detta förhållande. Jag skulle vilja stryka under att utskottet ändå håller på denna gräns, och jag tror att det är angeläget att vi alla göra det. Annars är det fara värt att det hela kommer på glid.

Den sista frågan gäller den Larssonska reservationen. Jag vill inte upprepa vad flera talare sagt förut, bara säga att genom att antaga den riskerar man att sätta en ganska obekvämlig käpp i hjulet. Det är inte lätt att bedöma, hur den kunde komma att tillämpas, men i vissa situationer skulle den sannolikt komma att verka synnerligen hinderligt. Jag skall emellertid inte uppehålla mig närmare vid detta.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Jag har med dessa ord, herr talman, velat motivera ett yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Björck: Både herr Källman och herr Gustavson i Guntorp ha ansett, att ett bifall till de reservationer, som jag anslutit mig till, skulle vara farligt. Herr Gustavson har rent av ansett, att ett avslag vore bättre. Det är ganska märkligt att i en demokratisk tid finna demokratiska personer som hysa en sådan åsikt. Det är bara meningen att kommuner med mellan 1 500 och 2 000 invånare skulle få finnas kvar, om de icke vilja upphöra att existera och det inte finns skäl för en sammanslagning. Det är den kommunala självstyrelsen och självbevärelserätten, som vi i reservationerna i viss mån velat slå vakt om, och det är rätt intressant att höra, att herr Persson, som varit med om utredningen, anser att dessa bestämmelser inte äro så farliga utan gott kunna godtagas.

Herr Källman talade om att han var född och fostrad i en kommun på 300 personer. Ja, där ser man vad en liten kommun kan åstadkomma! Hade herr Källman varit född i en stor kommun, hade han kanske inte varit den duktige och intresserade politiker och kommunalman som han nu är.

Jag förstår min gode vän herr Johanson i Vännäs. Hade jag varit norrlänning, hade jag kanske också haft hans åsikter. I de stora kommunerna i Norrland med deras väldiga områden har man väl svårt att förstå oss i de små kommunerna i Västergötland, när vi inte veta vart vi skola ta vägen eller hur det skall gå till när åtta eller tio kommuner med 78—300 invånare skola slås ihop. Men jag har brev som jag kan visa från gamla kommunalmän, som be att vi för all del skola göra allt vad som är möjligt för att inte kommunerna skola bli för stora och otympliga. I Norrland är det helt annorlunda, och därför är det inte så lätt för norrlänningarna att förstå våra synpunkter.

Jag var glad över att herr Persson i viss mån delar vår uppfattning. Det är inte alls reservanternas mening att sätta någon käpp i hjulet. Vi förstå alltför väl, att denna sammanslagning är nödvändig inte minst för oss nere bland småkommunerna, men vi vilja ha fram att man icke bör tvinga en större kommun, som har skött sig på tillfredsställande sätt och har tillräckligt skatteunderlag, att mot sin vilja uppgå i en annan.

Sedan har man vänt sig mot mitt yttrande, att det inte skulle finnas kommunala förtroendemän, som vore lämpliga att fortsätta det kommunala arbetet, sedan kommunerna blivit sammanslagna. Jag har sagt, att det torde bli svårt att få lämpliga kommunalmän, och det har framhållits för mig av personer som jag har brevväxlat och talat med. »Ni förstår», säga de, »att om mot vår vilja vår kommun fullständigt avkopplas och sammanslås med en annan, ha vi inte lust att fortsätta det kommunala arbetet, utan det blir andra som få göra det.» Om dessa nya äro lämpliga eller inte, vill jag inte yttra mig om, men man kan ha sina tvivel. När gamla förtjänta män, som åtskilliga tiotal år skött kommunens angelägenheter, icke längre anse sig vilja fortsätta, torde det inte alltid vara så lätt att få tag i andra, vilket ju också herr Persson i sitt anförande framhöll.

Jag har ingen anledning, herr talman, att frångå mitt yrkande om bifall till reservationerna, som innebära dels att vi stanna vid antalet 1 500 och dels att det lagförslag, som herr Larsson framlagt, att en kommun icke mot sin vilja bör sammanslås med annan, om icke särskilda skäl föreligga, måtte antagas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till dessa reservationer.

Herr förste vice talmannen: Jag anser denna fråga vara så viktig, att jag vill säga några ord innan debatten avslutas.

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Från kommitténs och i viss mån även från utskottets sida har man velat göra gällande, att de, som äro något tveksamma beträffande denna reforms genomförande i förslaget skick, skulle vara motståndare till densamma. Jag tror dock inte att det är så många, som äro helt motståndare till reformen.

Men det är också fråga om på vilket sätt reformen skall genomföras. Därvidlag är det så, att man inte vill ha den genomförd alltför schematiskt eller schablonmässigt. Man vill tvärtom att hänsyn skall tagas i olika avseenden och i tillräcklig utsträckning till olika förhållanden: de geografiska förhållandena, vilka ha stor betydelse, den historiska traditionen, den administrativa utvecklingen, de kulturella förhållandena, de faktiska omständigheterna med avseende på samfärdsel och bebyggelse jämte åtskilligt annat. Detta bör beaktas, då man nu skall besluta om denna nya indelning. Man kan inte göra denna indelning helt enkelt bara genom att slå sig ned och räkna ut rent matematiskt, att det skall vara så och så många personer i den och den kommunen och sedan dra upp gränslinjer mellan kommunerna, så att man får det nödiga antalet invånare inom varje kommun. Detta har visserligen inte kommittén gjort, men vi, som äro från sådana trakter, där det finns många små kommuner, och som ha fått många skriftliga framställningar från fullmäktige i en del sådana kommuner, där man påvisat vilka svårigheter sammanslagningen skulle medföra, måste givetvis vara något tveksamma.

Sådant förslaget förelåg i den kungliga propositionen hette det ju i varje fall, att när det inte var fråga om ökommuner eller kommuner med liknande kommunikationsförhållanden, så skulle med vissa mindre möjligheter till jämkningar minimiantalet invånare vara minst 2 000. Utskottet har nu mjukat upp Kungl. Maj:ts förslag något. Vissa uttalanden till förmån för större hänsynstagande funnos ju redan i den kungliga propositionen, men nu har som sagt utskottet mjukat upp detta förslag ytterligare, vilket jag anser vara en förbättring. Det säges t. ex. att icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln.

Men mycket kommer naturligtvis att bero på huru man tolkar detta vid tillämpningen. Skulle länsstyrelserna och Kungl. Maj:t tolka bestämmelsen på det sättet, att avvikelser endast kunna äga rum när kommunen har liknande kommunikationssvårigheter som ökommunerna, så blir det väl inte så många undantag från huvudregeln, utan då kommer den väl i allmänhet att följas. Men det kan ju vara även andra förhållanden man bör taga hänsyn till. Någonstans ute på landet, där bebyggelsen är tämligen gles, kan det ju ligga en kommun, som inte är tillräckligt stor för att i fortsättningen bilda egen kommun utan anses böra sammanslås med en annan. Den kan dock vara centrum för bygdens materiella och kulturella liv. Det kanske också på en och en halv eller två mils avstånd från denna kommun ligger en annan kommun med t. ex. 1 500 invånare, som också är ett utpräglat centrum för sin bygd, och då kan det måhända göras gällande, att dessa skola sammanslås. Jag vet, att sådana fall faktiskt kunna förekomma, ty jag har fått skrivelser från kommuner, där just liknande förhållanden råda. Om nu dessa kommuner sammanslås, blir måhända den sistnämnda kommunen centrum för den kommunala förvaltningen och administrationen i allmänhet, medan den förstnämnda kommunen, som anser att den själv mycket väl kan sköta sina kommunala angelägenheter, kommer att ligga ute i periferien. Då få de människor, som bo där, inte så livlig personlig beröring med den kommunala förvaltningen i dess helhet, och förtroendemännen få inte den personliga kontakt med hela befolkningen inom kommunen, som de tidigare haft och som varit en så värdefull tillgång inom den kommunala förvaltningen.

Det kommunala livet har ju varit uppbyggt på personliga intressen för byg-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

den, för förvaltningen och för höjandet av bygdens liv, långt innan vi fingo våra nuvarande kommunallagar. Tidigare hade man ju sockenstämman. Då var det lantmännen, jordens brukare, som voro intresserade för den kommunala utvecklingen. Men i den mån arbetarna ute på landsbygden trätt fram och deltagit i den kommunala förvaltningen, ha de visat lika stort kommunalt intresse och ägnat sig med samma stora omsorg åt de kommunala frågorna. Detta personliga intresse är en mycket värdefull tillgång i vårt kommunala liv, och man har inte behövt ha enbart avlönade tjänstemän för att sköta de kommunala angelägenheterna.

Kommunalförvaltningen bör i fortsättningen läggas så, att detta allmänna intresse alltför kan hållas vid liv. Det kan kanske ske lika bra, om en kommun har något hundratal invånare under 2 000 som om den har något över 2 000 invånare. Jag blev därför litet förvånad, då jag hörde herr Persson säga, att man inte kan få folk med tillräckliga personliga kvalifikationer i en mindre kommun — det skulle alltså inte finnas lika stora möjligheter att uppbringa tillräckligt med personliga kvalifikationer i en kommun, som har 1 500 och upp till 1 900 invånare, som i en med 2 000 eller 2 500 invånare. Såvitt jag kunde förstå herr Persson rätt, har detta för kommittén varit ett av de viktigaste motiven för sammanslagning av de små kommunerna.

Jag tror att man tillmäter detta motiv alltför stor betydelse. Det kan finnas lika stora personliga tillgångar i en kommun av mindre storlek än de nämnda som i en större. Jag vet förvisso, att de mycket små kommunerna inte kunna bibehållas, men den omständigheten att invånarantalet uppgår till en viss siffra är inte avgörande för huruvida man kan finna dessa kvalifikationer företrädda inom kommunen eller icke.

Jag känner till många mindre kommuner — vilket även här är omvitnat — som äro mycket välskötta och har mycket god förvaltning. Det har också sagts, att man med nuvarande kommunindelning inte kan ordna skolväsendet på ett tillfredsställande sätt. Men vi ha ju genom skolförfattningarna redan nu skolväsendet så ordnat, att kommunerna kunna samarbeta i detta avseende. För den sakens skull behövs inte denna nya kommunindelning.

Kostnaderna för skolväsendet bestridas ju i huvudsak av staten, och barnen ifrån en kommun kunna mycket väl gå i skola i en annan, vilket redan nu i stor utsträckning förekommer. Och så torde väl förhållandet bliva även sedan kommunerna blivit större, ty det beror ju på hur skolorna äro belägna och avståndet mellan skolorna, och det beror inte uteslutande på om kommunen är liten eller stor om barnen i en kommun skola gå i skola i en annan. Skall skolväsendet ordnas ännu mera rationellt i framtiden än nu, så kanske till och med en kommun med 2 000 eller 3 000 invånare komme att anses för liten för skolväsendets rationella ordnande.

Jag vill därför, herr talman, stryka under, att man vid tillämpningen av det föreliggande utskottsförslaget — ty det kommer naturligtvis nu att vinna riksdagens bifall — tar nödig hänsyn till de lokala betingelser, som böra beaktas då sammanslagning av kommuner skall ske, och likaså att man inte ställer kommunerna helt och hållet utanför på så sätt att man inte tar någon hänsyn till deras egna meningar och önskningsar.

Det är viktigare att ta hänsyn till denna värdefulla tillgång som det kommunala intresset utgör än till frågan om vi skola stanna för förslaget med gränsen vid 1 500 invånare eller för förslaget med 2 000 invånare. Från den synpunkten kommer man ingalunda längre, om man stannar vid minimiantalet 1 500 eller sträcker sig till minimiantalet 2 000; ty i båda fallen måste det finnas möjlighet till vissa uppmjukningar.

Dock synes mig den reservation, som här har framförts av herr Larsson i

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

Stockholm, medge något större möjligheter både med hänsyn till kommunernas meningsyttringar och till kravet på större smidighet vid detta förslags genomförande.

Herr Heiding: Herr talman! Jag framhöll i mitt förra anförande det olämpliga i att man, när nu denna reform skall genomföras, sammanslår en del kommuner med städer och köpingar. Jag anförde, att jag hade exempel på att så skulle bli fallet.

Herr Karl August Johanson påvisade med anledning därav, att departementschefen i sitt uttalande hade gått ungefär på den linje, som jag förfäktar, och att detta skulle leda till att man endast i undantagsfall skulle förfara på det sätt jag nu antytt. Jag har också sett detta uttalande i den kungliga propositionen, men jag har inte sett, att det står någonting nämnt därom i utskottets utlåtande. Jag anser emellertid att det skulle ha varit värdefullt med ett uttalande även från konstitutionsutskottet på en så viktig punkt som denna, i all synnerhet som ett uttalande var gjort av departementschefen. Det är en sak, som konstitutionsutskottet har fullkomligt gått förbi.

Herr Herliz framhöll, att denna fråga gällde en av de största reformer, som hade genomförts under den tid han hade varit ledamot av konstitutionsutskottet. Ja, även jag får säga — och det framhöll jag också i mitt förra anförande — att jag anser detta vara en mycket stor reform. Men varför skall man då gå fram så som man här gör och på en gång ta ett så pass stort steg som här föreslås? Herr Herlitz sade, att detta steg måste tas fullt ut på en gång. Jag tror att det skulle ha gått bra, om vi hade börjat med att sammanslå en hel del småkommuner. Även det hade varit en reform av rätt stor omfattning.

Jag kan inte förstå herr Herlitz. Han har ju i konstitutionsutskottet varit med om att skriva under vad som där blivit uttalat, men han sade lika fullt, att vi absolut måste hålla på den föreslagna gränsen vid 2 000 invånare. Om herr Herlitz skulle komma att sitta som departementschef, när frågan om gränsdragningen i framtiden skall avgöras, så tror jag inte man kunde hoppas på mycken förståelse. Men om dessa frågor bli beredda på ett ordentligt sätt ute i länen och vidsynt granskade av kammarkollegium samt avgjorda av en förständig departementschef, hoppas jag att reformen skall kunna genomföras utan alltför stort ohägn.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Bara några ord till herr Björck! Jag förstår mycket väl de synpunkter, som herr Björck framlagt beträffande de små kommunernas ställning i detta avseende. Om jag inte gjorde det vore det sannerligen inte första gången, herr Björck, som en norrlänning inte förstod en sörlänning och vice versa. Men det kanske går lättare för en norrlänning, som har vistats 20 år exempelvis i Västergötland och 45 år i Norrland, att förstå sörlänningen, än för en sörlänning, som aldrig varit norr om Dalälven, att förstå norrlänningen.

Det var inte detta mitt anförande skulle gälla, utan också de bekymmer, som herr Björck hade för rekryteringen av kommunala förtroendemän, då kommunerna bli så stora som jag talat om. Jag vill fastslå, att vi aldrig haft några svårigheter med denna rekrytering, vare sig i t. ex. Umeå landskommun eller i Skellefteå landskommun, vilka äro bland de största som finnas.

Jag vill till sist uppmana kammarens ledamöter att noga läsa motiveringen till herr Larssons i Stockholm reservation och begrunda innebörden i densamma. Då är jag övertygad om att kammarens ledamöter komma till precis samma resultat som jag och flera andra ledamöter av utskottet gjort, näm-

Ang. ny kommunindelning. (Forts.)

ligen att den är en käpp i hjulet på den utveckling, som jag hoppas vi genom vårt beslut i dag skola gå till mötes.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändrade lydelse av 1 § i lagförslaget, som påyrkats i den av herr Larsson i Stockholm vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Björck* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändrade lydelse av 1 § i lagförslaget, som påyrkats i den av herr Larsson i Stockholm vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets uttalanden å s. 11—13 i det tryckta utlåtandet skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna den motivering, som förordats i den av herr *Hæggbloom* vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av utskottets uttalanden vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ekströmer* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som beträffande motiveringen i konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 godkänner utskottets uttalanden å s. 11—13 i det tryckta utlåtandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den motivering, som förordats i den av herr *Hæggbloom* vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa investeringsanslag för budgetåret 1946/47 för uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret jämte i ämnet väckt motion.

*Anslag till
centrala tvätt-
anstalter för
försvaret
m. m.*

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 132, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1946, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1946/47 under Försvarets fabriksfond anvisa dels till Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 410 000 kronor, dels ock till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 610 000 kronor.

Vidare hade i en inom första kammaren av herr *Mannerskantz* m. fl. väckt motion (I: 270) hemställts, att riksdagen måtte dels besluta att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 132, dels ock uttala, att med uppförande av de häruti föreslagna centrala tvätt- och reparationsverkstäderna skulle anstå tills materialläget på byggnadsmarknaden avsevärt bättrats samt att förnyade undersökningar rörande de framtida besparingsmöjligheterna skulle vidtagas.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 270, för budgetåret 1946/47 under försvarets fabriksfond anvisa

a) till Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 410 000 kronor;

b) till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 610 000 kronor.

Reservation hade avgivits av, utom andra, herrar *Johan Bernhard Johansson* och *Mannerskantz*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka motionen I: 270 och alltså hemställa, att riksdagen måtte

a) avslå förevarande proposition;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att med uppförande av de i propositionen föreslagna centrala tvätt- och reparationsverkstäderna skulle anstå tills materialläget på byggnadsmarknaden avsevärt bättrats samt att förnyade undersökningar rörande de framtida besparingsmöjligheterna skulle vidtagas.

Herr Mannerskantz: Herr talman! I denna fråga ha herr J. B. Johansson och jag avgivit en reservation, som går ut på att man inte under nuvarande beträngda läge på byggnadsmarknaden bör skrida till verkställande av riksdagens tidigare beslut av år 1943 angående uppförande av återstående centrala tvätt- och reparationsanstalter.

Man har ju här försökt påvisa, vilken oerhört stor besparing som skulle ligga i ett centralisera reparationen av skor och kläder från de nuvarande regementsverkstäderna till tre stora centrala verkstäder utöver dem som redan finnas i Stockholm, Boden och på Gotland. Nu föreslås ytterligare centralanstalter i Herrljunga, Mjölby och Långsele.

Jag är för min del inte alls övertygad om att den besparing, som man här har trott sig kunna påvisa, blir på långt när så stor som framhålles. För det första har en stor del av denna gynnsamma kalkyl för centralisering grundats på att avlöningarna skola utgå efter en låg dyrortsgruppsberäkning, detta med hänsyn till de platser man valt för verkstädernas förläggning. Jag tror att detta kommer mer eller mindre att bli en chimär. För det andra har man inte på ett förståndigt sätt räknat med kapitalkostnaderna. Det skall gå åt

Anslag till centrala tvättanstalter för försvaret m. m. (Forts.)

ungefär 6 miljoner kronor för att bygga dessa tre verkstäder. Skola dessa medel förräntas och amorteras på ett affärsmässigt sätt, kommer det att belasta kalkylen i högre grad än vad man räknat med.

Vidare räknar man alltför optimistiskt, då man tror, att man skall vinna så mycket på en ytterligare rationalisering. Sedan man numera under kriget har fått de garnisonsvisa verkstäderna och en del av regementsverkstäderna försedda med ytterst moderna maskiner, tror jag inte att möjligheterna att ytterligare kunna bringa ned kostnaderna äro så stora. Man hemfaller åt den rätt allmänna tron här i landet att allting lämpar sig för stordrift. Det finns vissa saker, som göra det, massafabriker, järnbruk, masugnar och dylikt, men i övrigt har det ju visat sig, att medelstora industrier och småindustrier äro oerhört konkurrenskraftiga gentemot de verkligt stora företagen. De små företagen äro inte lätta att konkurrera med, det vet man särskilt i Småland, och jag tror att det i viss mån skulle komma att visa sig, om ett objektivt prov bleve verkställt, att samma förhållande skulle kunna uppstå i fråga om dessa tvätt- och reparationsanstalter. Detta gör att jag för min del är tveksam, hurvida denna centralisering överhuvud taget är en klok åtgärd. Jag anser att det bör ytterligare övervägas, om den skall genomföras.

Den tid, varunder man behöver uppskjuta detta projekt för att få arbetsmarknadsläget både med avseende på materialtillgången och arbetskraftstillgången i ett gynnsammare läge, borde användas för att ytterligare överväga, om riksdagsbeslutet i frågan överhuvud taget skall fullföljas.

Motiven för min ståndpunkt äro alltså tvenne, och redan det först nämnda tycker jag är tillräckligt för att inte för dagen onödigt belasta arbetsmarknaden, eftersom de gamla verkstäderna äro i tjänst och i fråga om reparations-tjänsten fungera bättre än tidigare på grund av de mekaniseringar, som blivit vidtagna.

Av denna anledning, herr talman, vill jag för min del påstå, att riksdagen skulle göra mycket klokt i att vila på hanen beträffande verkställandet av sitt tidigare beslut och att använda väntetiden till förnyade överväganden.

De invändningar mot förslaget, som ha gjorts från såväl överbefälhavaren och armé- och marinförvaltningarna som försvarsverkens civila personals förbund, ha inte blivit på ett vederhäftigt sätt bemöta. När organisationsnämndens ordförande har uttalat sig om dessa yttranden, har han, tycker jag, skjutit över målet, och jag vet att det inte råder någon allmän uppfattning om att han rätt bedömt detta spörsmål. Det finns inom organisationsnämndens sekretariat en motsatt uppfattning, och jag vet också, att man vid vissa andra tillfällen inte haft anledning att hålla för hundra procentigt riktigt, vad som kommit fram från organisationsnämnden.

Med åberopande av dessa skäl, herr talman, ber jag nu att få yrka bifall till den reservation nr 1), som är fogad till utskottets utlåtande.

Herr förste vice talmannen: Jag har i statsutskottet deltagit i detta ärendes handläggning och har då tagit ståndpunkt till frågan. Jag vill med anledning därav säga några ord.

Vi hade ju där att även ta ställning till de invändningar emot fullföljandet av riksdagens tidigare beslut, som herr Mannerskantz här har givit uttryck åt. Men när vi prövade dessa frågor funno vi, att man borde fullfölja de beslut som fattats vid 1943 och 1944 års riksdagar i fråga om en centralisering av reparations-tjänsten och tvättinrättningarna.

Åtskillig kritik har emellertid satts in mot denna centralisering, och statsrådet har därför låtit ytterligare undersöka, hurvida ett förbilligande genom denna centralisering kunde åstadkommas. Det har då visat sig — jag kan

Anslag till centrala tvättanstalter för försvaret m. m. (Forts.)

återge direkt ur handlingarna vad som sagts — att »den för detta ändamål tillkallade utredningsmannen har på grundval av en synnerligen ingående undersökning, som bygger på förutsättningar, vilka under undersökningens gång godtagits av intendenturavdelningens experter, kommit till det resultatet, att garnisonsplanen medför en årskostnad som med 980 000 kronor — eller med mer än 50 % — överstiger motsvarande kostnad för centralanstaltsplanen. Undersökningen har dessutom i allt väsentligt bekräftat riktigheten av tidigare verkställda beräkningar rörande fördelarna i övrigt av en övergång till central drift. Intendenturavdelningen har uppskattat motsvarande kostnadsskillnad» — de ha ju räknat mera kritiskt än vad den tillkallade experten har gjort — »till omkring 200 000 kronor». Men även de ha funnit, att man genom centralisering kunde förbilliga driften med mer än 10 procent.

De ekonomiska kalkylerna vid de båda undersökningar, som sålunda verkstälts, visa att man bör fullfölja centraliseringen, och det har ju också vidtagits åtskilliga åtgärder för att få denna centralisering till stånd. Av de föreslagna anstalterna i Stockholm, Boden, Visby, Långsele, Herrljunga, Mjölby och Hässleholm är nu den i Visby färdig. Arbetet fortgår beträffande en del av dem, och jag kan tillägga, att man beträffande anstalten i Långsele sedan två år tillbaka har en överenskommelse med Västernorrlands läns landsting om samarbete i fråga om tvättanstalten där. Staten kan väl då inte häva denna överenskommelse, som har träffats med anledning av det beslut, som riksdagen tidigare fattat. Jag anser alltså att riksdagen inte beträffande denna anstalt gärna kan avbryta ett redan ingånget avtal.

I övrigt anser jag att de fördelar, som man vinner genom en på detta sätt genomförd centralisering, äro så värdefulla att arbetet bör fullföljas. Inte bara inom statlig drift och på det militära området har en centralisering till stordrift visat sig vara ekonomiskt fördelaktig, utan även på andra områden. Icke minst då det gäller tvättinrättningar har man funnit, att det i många avseenden blir billigare om en viss minimikvantitet kan presteras.

Utskottet har dock ställt sig rätt förstående till kritiken rörande den takt i vilken byggnadsföretagen skola fullföljas, ty det säger sig t. ex. förutsätta »att vid valet mellan att fullfölja nu ifrågavarande byggnadsprogram eller igångsätta andra i och för sig nödvändiga byggnadsföretag ställningstagande härtill får ske efter vanligt angelägenhets- och produktivitetsbedömande». Detta innebär alltså, att staten — departementschefen — får pröva, i vilken takt dessa arbeten skola bedrivas och om det nu, när det är knappt om arbetskraft och material, finns andra arbeten, som böra gå före. Även där har statsutskottet föreslagit, att regeringen får bedöma saken, så att i det avseendet tillgodoser man ju de synpunkter, som herr Mannerskantz här framhöll. Därtill har ju fogats, att därest det skulle anses lämpligt att utnyttja redan befintliga anläggningar för centralanstaltsplanens genomförande, eller andra åtgärder skulle finnas påkallade i syfte att ändamålsenligt ordna underhållstjänsten, bör, såsom statsrådet förutsatte, Kungl. Maj:t få besluta därom, i den mån kostnaderna härigenom kunna nedbringas eller rymmas inom ramen för tillgängliga medel. Detta innebär alltså, att man skall kunna utnyttja de anläggningar, som finnas, åtminstone nu under övergångstiden och i övrigt i den utsträckning, som finnes ekonomiskt lämpligt.

Med hänsyn till dessa förhållanden, herr talman, har jag ansett mig böra biträda det föreliggande förslaget, till vilket jag yrkar bifall.

Herr Mannerskantz: Tänk om alla, som anse, att de inte ha sina anläggningar fullt rationellt ordnade, skulle få tillstånd att bygga nya fabriker! Då skulle det allt se vackert ut här i landet! Det finns ju otaliga behov på detta

Anslag till centrala tvättanstalter för försvaret m. m. (Forts.)

område. Somliga komma fram, men jag tror, att i det största antalet fall avstå de olika företagen från att ens begära byggnadstillstånd, så länge de överhuvud taget kunna klara sig med vad de ha. Jag tycker, att statsmakterna därvidlag böra föregå med gott exempel under nuvarande tider och inte öka trängseln i kön hos arbetsmarknadskommissionen och byggnadsberedningen, när det gäller ansökningar om byggnadslov. Jag säger rent ut, herr förste vice talman, att om arbetsmarknadskommissionens blivande ordförande skulle tillstyrka byggnadstillstånd för dessa tre fabriker, så har han handlat fel. Många ansökningar, som äro mer befogade än dessa, ha blivit avslagna.

Utöver det av mig anförda skälet, att — såsom jag och många andra tro — besparingen inte blir så stor som organisationsnämndens ordförande här kalkylerat med, även om det blir någon liten vinst, så tillkomma några andra moment, som jag inte tog med i mitt första anförande men som äro av betydande storleksordning. Omvårdnaden om intendenturmateriel, särskilt kläder och skor, kommer att bli betydligt sämre, om en uppbördsman på ett kompani eller ett batteri vet, att när han skickar i väg sina saker långt bort, nästan till en annan del av landet, kan han aldrig räkna med att få samma plagg och samma skor tillbaka. Då kommer alltmer den fördärvliga andan att smyga sig in, att det inte är så viktigt hur man handskas med denna materiel. De få då inte samma känsla för materiellens vård som de hittills i alla tider haft och som man måste beteckna såsom ett mycket förnämligt inslag hos alla våra uppbördsmän i försvarsväsendet. De flesta uppbördsmän ha betraktat sina persedlar nästan som om det hade varit deras egna. Den känslan kommer att avtrubbas i oerhörd grad, och de komma att resonera som så: andra komma ju sedan att få dessa saker och jag får deras!

Den nuvarande omvårdnaden och den nu rådande nyttiga känslan komma under sådana förhållanden nog inte att leva kvar så värst länge till. Den kostnadsökning, som försvarsväsendet på den vägen kommer att få vidkännas, är omöjlig att uppskatta kalkylmässigt i pengar, men min personliga erfarenhet från de år, då jag har sysslat med dessa saker, säger mig, att den kommer att bli av mycket betydande storleksordning. Jag menar, att detta också är ett moment, som man måste räkna med i denna kalkyl.

Herr förste vice talmannen talade om tvätten, och jag tror nog att den bäst lämpar sig för en centralisering. Men att bygga nya skoreparationsverkstäder och skradderier är jag mycket skeptisk mot. Nu äro kanhända enbart centrala tvättanstalter inte det förnuftigaste. Om man skall tvätta vapenrockar och byxor, behöva de kanske samtidigt lagas, men det är inte nödvändigt att det sker på en gång. Den omständigheten, att en överenskommelse träffats med Västernorrlands läns landsting, anser jag inte vara något skäl, som kan påverka denna frågas avgörande. Även om den överenskommelsen är träffad, har riksdagen rätt att känna sig fri och obunden i dag. Det är väl ingenting, som kronan kan bli stämd för. Jag hoppas, att inte myndigheterna varit så oförsiktiga, att de skrivit på någonting, som har en sådan påföljd. Skulle likväl detta vara fallet, tror jag i alla fall att det kostar mindre att lösa sig från detta än att fullfölja det föreslagna programmet under nuvarande besvärliga byggnadstider.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Näsström**: Herr talman! I anledning av att tvättanstalten i Långsele kom på tal, ber jag att få säga några ord. Det är riktigt, som herr förste vice talmannen sade, att Västernorrlands läns landsting träffat en överenskommelse med staten rörande denna anstalt. Vi ha nu väntat på den i nära två år. Till

Anslag till centrala tvättanstalter för försvaret m. m. (Forts.)

herr Mannerskantz, som bekymrar sig för materialåtgången, vill jag säga, att åtminstone i vårt fall ligger den saken till på ett särskilt sätt. Vi hålla t. ex. på att bygga ett mycket stort lasarett i Örnsköldsvik. Vi ha icke byggt någon tvättanstalt vid lasarettet, detta med hänsyn till det med staten träffade avtalet om en tvättansalt i Långsele. Åtminstone en del av det material, som behövs för långselebygget, skulle alltså annars ha behövts för andra anstalter i länet.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag vill ge några repliker till herr Mannerskantz.

Det är väl ingen oförsiktighet av de statliga myndigheterna att träffa avtal med Västernorrlands läns landsting, när riksdagen år 1943 har beslutat, att en central tvätt- och reparationsanstalt skulle upprättas i Långsele. Myndigheterna kunna väl icke ha någon rättighet att förutsätta, att riksdagen skall ändra sin mening efter tre år. Hur skulle man överhuvud kunna handla, om man gick ut ifrån sådana maximer, herr Mannerskantz?

Sedan skulle jag vilja säga, att dessa anstalter i fråga om byggnadstillstånd icke komma att föras till någon annan kategori än alla andra industriföretag i landet. Byggnadsberedningen får bedöma angelägenhetsgraden av anstalterna i jämförelse med övriga industriföretag, som för sin rationalisering begära att få uppföra byggnader.

Vidare är väl herr Mannerskantz' resonemang om omvårdnaden av materien på truppförbanden ändå icke riktigt. Kompanierna ha ju icke förråd av skor, tvättgods och uniformer, utan de få ut vad de behöva från det gemensamma förrådet på regementet eller kåren. De byta skorna, tvätten och uniformerna där. Jag har aldrig hört talas om något annat än att regementet skall få tillbaka sitt tvättgods precis som varje annan anstalt får tillbaka vad den lämnar till en tvättinrättning. På grund därav kan jag inte se, att det blir någon avgörande skillnad mot nu.

Det talades om de onödiga skradderierna. Men var och en förstår väl, att när olika slag av klädespersedlar ha tvättats, är det praktiskt och ändamålsenligt att omedelbart efter tvättningen och torkningen skicka dem till den gemensamma reparationsverkstaden för att där få dem iordningställda, så att de komma till förbanden i fullt färdigt skick. Det måste man väl inse vara rationellt.

Få frågor ha varit så utomordentligt ingående undersökta som den här föreliggande. Riksdagens beslut år 1943 föregicks av utredningar. Efter riksdagsbeslutet kom det fram kritik från personalförbundet och från militärerna, vilka — jag säger det rent ut här — anstränga sig för att få tillbaka civila uppgifter, som militärerna enligt min erfarenhet icke böra syssla med. Med anledning av kritiken tillkallade jag en utredningsman, som godkändes av båda parter såsom lämplig, och hans utredning har ytterligare bestyrkt, att de första utredningarna voro hållbara. Intendenturavdelningen har försökt att kritisera utredningsmannens resultat, men den som går igenom handlingarna finner, hurusom utredningsmannen kunnat visa, att kritiken från intendenturavdelningen icke varit befogad.

Det finns enligt mitt sätt att se icke någon anledning för riksdagen att ändra sitt beslut. Att frågan nu underställes riksdagen hänger ju icke samman med något annat än att det vid anstalternas uppförande visat sig, att kostnaderna på grund av prisstegringen ha blivit något större än vad riksdagen förutsatte år 1943. Det vore väl ändå ganska märkligt, om riksdagen skulle ta denna omständighet som en förevändning för att nu ändra sitt en gång fattade beslut.

Anslag till centrala tvättanstalter för försvaret m. m. (Forts.)

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Det är klart, att man inte kan kritisera de statliga myndigheterna för att de träffat det ifrågavarande avtalet med Västernorrlands län, men jag menar, att avtalet icke behöver omöjliggöra att riksdagen uppskjuter byggandet av dessa anstalter. Och skall beslutet under alla omständigheter stå fast, så borde naturligtvis icke heller, som nu sker, regeringen komma och begära ytterligare en miljon kronor.

Att jag håller på min mening i denna fråga beror också på att jag som varm vän av försvarsväsendet tycker, att de sex miljoner, som det tillsammans gäller, belasta försvarets budget ganska hårt och att man nog kan använda dessa pengar bättre.

Jag får nog konstatera, att herr statsrådet är fel underrättad om hur det går till vid byten av skor och kläder. Kompanierna, batterierna och motsvarande förband ha ganska stora förråd av dessa persedlar. Där det finnes regementsverkstäder eller verkstäder garnisonsvis, skicka faktiskt kompanierna sina persedlar direkt dit, och sedan byta kompanierna med det reservförråd som de ha och som är avsett för byte. Förut ha de i allmänhet fått tillbaka åtminstone sina egna kläder och skodon. När statsrevisorerna i höstas reste omkring, gjorde vi besök på ungefär ett halvt dussin sådana verkstäder å regementen. Några av dem hade skickat sina persedlar och sitt tvättgods till verkstäder och tvättinrättningar på andra orter, och det betygades — och jag såg det själv — att de i dylika fall ibland fingo tillbaka persedlar och även tvättgods, som tillhörde andra regementen. Det finns ingen möjlighet att till dylika på annan ort belägna anstalter skicka underförbandens egna försändelser skilda åt, vilket man däremot kan göra inom garnisonen. Herr statsrådet har faktiskt inte satt sig in i hur det går till vid dylika förband. De kunna inte räkna med att få tillbaka ens sin egen tvätt. Jag såg på något ställe — möjligen var det i Karlskrona — tvättgods, som av märkningen att döma härörde från sju å åtta olika förband.

Visserligen har riksdagen fattat sitt beslut — jag ansåg då och jag anser fortfarande, att det var oklokt — men om detta beslut, frånsatt en överenskommelse med Västernorrlands läns landsting, icke satts i verket, tycker jag att man borde avvakta den tid, då läget på byggnadsfronten blir bättre. Detta är nu så spönt, att även mycket angelägna arbeten få stå tillbaka. Under sådana förhållanden har jag för min del inte kunnat finna annat än att man kan skjuta på just de ifrågavarande nybyggnaderna. Man måste ta hänsyn till att dessa arbeten måste komma att bli till väsentligt förfång för andra, viktigare byggnadsföretag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herrar Johan Bernhard Johansson och Mannerskantz vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Herr *Andersson, Birger*, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget.

Motionen bordlades.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1946/47 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1946/47 till Krigsmaterielverket: Avlöningar;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till avveckling av beredskapen m. m.;

nr 195, i anledning av väckt motion om utbetalning av retroaktivt arvode m. m. åt f. d. extra ordinarie kontorsskrivaren C. H. Svensson;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till uppförande av byggnader för konserveringsforskning m. m.;

nr 197, i anledning av väckt motion om obligatorisk läkarundersökning av navigationsskolornas elever;

nr 198, i anledning av väckt motion angående lärarinnorna Lily Lundins och Gertrud Matz' löneklassplacering;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens bosättningslånefond jämte i ämnet väckta motioner;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1946/47 till stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl.;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete m. m.; och

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till värmeledningsanläggning m. m. vid rannsakningshäk-tet i Halmstad; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 38, i anledning av väckta motioner om utvidgning av skattskyldigs rätt att åtnjuta familjeavdrag för barn; och

nr 39, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående åtgärder för skyddande av deklarationshemligheten.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.20 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 12 juni eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

*Anslag till
arbeten å
fritidslägrer
vid Skönstavi-
k.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 178, i anledning av väckt motion om engångsanslag till vissa arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik.

I en inom första kammaren av herrar *Wetter* och *Petersson* väckt motion (I: 116) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i engångskostnad för utförande av erforderliga arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik anvisa ett belopp av 95 000 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i anledning av motionen I: 116 medgiva, att däri angivna byggnadsföretag finge komma till utförande med anlitande av det för nästa budgetår under försvarets fastighetfond, marinens delfond, anvisade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Eftersom jag är förordnad av Kungl. Maj:t att inför statsrådet föredraga frågor rörande kapitalinvesteringar på försvarsväsendets stat, ber jag att få yttra några ord med anledning av det föreliggande utskottsutlåtandet.

Det är klart, att man måste finna det ganska ovanligt, att ett utskott föreslår en statsutgift på nära 100 000 kronor utan att medelsbehovet någon gång blivit underställt Kungl. Maj:ts prövning, varför man följaktligen inte kan veta om ärendet blivit underkastat en nöjaktig utredning. Man kan också fråga sig om det är riktigt, när man skall insätta fritidsutrymmen åt försvarsväsendets personal och inkallade värnpliktiga, att börja med sådana anordningar, som äro avsedda att användas under sommaren. Det är ju i alla fall på det sättet, att det är för vintertiden, som fritidslokaler måste betraktas såsom mest nödvändiga. Allt detta kan man alltså fråga sig.

Jag skulle för min del helt naturligt inte ha yttrat detta om det inte varit så att statsutskottet föreslagit att denna utgift skall täckas genom att man tager i anspråk investeringsanslaget under försvarets fastighetsfond och därunder marinens delfond. Jag skulle inte yttra mig i saken om statsutskottet helt enkelt hade föreslagit ett anslag på 95 000 kronor för detta ändamål; då hade inte jag haft med saken att göra, men eftersom jag ändå hade ordet ville jag peka på dessa allmänna synpunkter.

Det som gör att jag begärt ordet är just denna omständighet, att statsutskottet föreslagit att 95 000 kronor skall utgå ur investeringsanslaget under fastighetsfonden. Det anslaget består, som alla vet, till hälften av låne-medel. Enligt av riksdagen och Kungl. Maj:t gemensamt beslutade bestämmelser skall detta anslag användas för byggnader, som äro av sådan natur, att de kunna bokföras på fastighetsfonder och således föröka statens förmögenhet. Men det ändamål, för vilket man här föreslår att medel skall användas, är icke av den beskaffenheten att det blir möjligt att bokföra de förmedlen uppförda byggnaderna såsom en statsverkets förmögenhetstillgång.

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavig. (Forts.)

För det första skola dessa byggnader uppföras på ofri grund, nämligen på av Karlskrona stad ägd mark. De bli alltså icke fast egendom utan lös egendom. För det andra har det hittills inte inträffat, att man har bokfört manskapskassorna tillhöriga byggnader på fastighetsfonden. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att riksdagen helt nyligen på förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 338 till detta års riksdag uttalat sig för att hittillsvarande bestämmelser för bokföring och redovisning av manskapskassornas tillgångar skola gälla och hittills tillämpade grunder följas, och att således dessa tillgångar inte skola bokföras på försvarets fastighetsfond.

Jag måste därför för min del säga, att detta förslag från statsutskottet är mycket förvånande, och jag måste varna kammaren för de konsekvenser, som kunna följa av att man här utan vidare bryter en av statsmakterna gemensamt uppställd princip för investeringsmedlens användning. Jag vill meddela, att andra kammaren förut i dag har avslagit utskottets hemställan under denna punkt, och jag undrar om det inte skulle vara klokt av första kammaren att med hänsyn till konsekvenserna av ett bifall till utskottets hemställan följa andra kammarens exempel.

Herr Petersson: Herr talman! Jag kan till en del förstå herr statsrådets reaktion mot detta förslag, men jag vill hävda, att detsamma går i linje med strävanden att på olika områden söka förbättra förhållandena för den militära personalen. Om viljan till hjälp finns, finns också möjlighet att klara upp den här saken; krångligare problem än det föreliggande har regeringen visat sig kunna bemästra.

Vad själva frågan beträffar skall erinras om, att det sedan några år tillbaka från enskilt militärt håll har gjorts ansträngningar att ordna fritidsläger för i Karlskrona garnisonerat manskap, och 1943 inköptes på manskapskassans bekostnad ett bebyggt övnings- och fritidsområde, kallat Skönstavig, i närheten av staden. Där har sedermera uppförts en hel del nybyggnader och verkstälts inredningar av de hus, som hörde till området. Manskapskassan har offrat sammanlagt 65 000 kronor på detta företag. Vidare har efter Kungl. Maj:ts medgivande en större andel än tidigare tillförts manskapskassan av nettovinsten från kaserntryckeriet, men tryckeriets inkomster ha minskat, och något avsevärt kapital från det hållet står icke att få. Vid det besök, som försvarsminister Vougt gjorde i Karlskrona på höstsidan, uppvaktades han av en deputation rörande denna fråga. Jag och herr Törnkvist i andra kammaren hörde till deputationen. Vi fick det intrycket, att statsrådet Vougt var mycket intresserad av saken. Vi ställde om, att han fick se fritidslägrer, och jag har hört berättas, att han var mycket belåten med detsamma. En engångskostnad av 95 000 kronor behövs emellertid för att lägrer skall kunna fullt utbyggas; därom talar motionen, och planen redovisas också i utskottsförslaget. Någon proposition hördes inte av i frågan, och därför anlätades motionsvägen. Jag tvekade inte att skriva mitt namn på den motionen, eftersom jag mycket väl känner till förhållandena där nere, och fast jag sålunda är part i målet, bör jag ändå yttra mig här.

Frågan har nu avancerat så långt, att staden på 50 år utan vederlag upplåtit området med villkor, att om staden dessförinnan skulle behöva området eller del därav för något av stadens behov, förhandlingar skola upptagas med kronan om nyttjanderättens upphävande i behövlig omfattning. Detta villkor har marinförvaltningen godtagit.

Om lägrerets betydelse säga vi i motiven till vår motion bland annat: »Skönstavigslägrer har under de gångna åren visat sig fylla en synnerligen viktig uppgift både som rekreationsplats för stamanställt och värnpliktigt manskap

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavig. (Forts.)

och, i den mån så varit möjligt, även som övningsplats. För det flottans manskap, som inte kunnat utnyttja den s. k. långpermissionen för besök i hemmet, har lägrer varit och är en ovärderlig tillgång med sina rika tillfällen till vila och stärkande förströelse. Frekvensen har icke på något sätt minskats genom att beredskapen upphört. Tvärtom ha de värnpliktiga, som ryckt in till sin första tjänstgöring, liksom jungmännen vid sjömansskolan och övrigt manskap så ofta tillfälle därtill bjudits, förlagt sin ledighet till Skönstavig. Med de begränsade möjligheter till förströelse och annan fritidsverksamhet, som i övrigt kunna erbjudas, har Skönstavig varit ypperligt att tillgå.» Dessa synpunkter har statsutskottet beaktat och på första avdelningens förslag enhälligt beslutat tillstyrka motionen på sätt, som framgår i utskottets kläm. Jag tackar utskottet härför och vill därtill säga, att frågan icke är ett ortsintresse, fastän det kan synas så, utan den berör hela landet. I Karlskrona samlas militärungdom från olika delar av Sverige, och för personalvården är det synnerligen värdefullt, att ett sådant läger finnes att tillgå, så att manskapet, de värnpliktiga och sjömansskolans elever, på sin fritid slippa att vistas i kasernerna eller nödgas hänga på kaféerna.

Som bekant är det svårt att få rekryterat manskap till örlogsstationen. Jag undrar, om inte ett sådant läger som detta skulle i någon mån stimulera rekryteringen, och jag ifrågasätter huruvida inte ett avslag på framställningen skulle verka i motsatt riktning. Vi ha ju under årens lopp beviljat väldiga anslag för olika försvarsändamål. Mot bakgrunden av dessa stora belopp är det anslag om 95 000 kronor, som nu begäres, en mycket ringa summa, som kan bli till stor nytta för örlogsstationen. I utskottsutlåtandet säges beträffande täckandet av utgiften: »Det synes utskottet lämpligt, att det för nästa budgetår anvisade investeringsanslaget till vissa byggnadsarbeten vid marinen anlitas för ändamålet. Enligt vad utskottet inhämtat lärt den nu begärda medelsanvisningen kunna rymmas inom ramen för nämnda anslag.» Jag upprepar, att om någon vilja att hjälpa finns, finns utvägar därtill. Man kan ju täcka bristen genom att begära ett anslag för ändamålet, om någon lucka skulle uppstå i den fond, som herr Sköld nyss nämnde.

Herr talman! Med denna korta men, som jag tror, bärande motivering yrkar jag bifall till utskottsförslaget.

Herr Eriksson, Carl Edmund: Herr talman! Jag skall inte trötta kammaren med att anföra någon argumentering mot det anslag, som begäres i motionen nr 116. När jag hörde statsrådets yttrande, var det en synpunkt, som var avgörande för mig, nämligen att man vid ett bifall till utskottets utlåtande bryter en principiell praxis, som tidigare varit gällande, nämligen att frågor av denna art i regel — för att inte säga alltid — underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Under sådana förhållanden tycker jag, att första kammaren skulle göra klokt i att i likhet med andra kammaren gå in för avslagsyrkandet, och jag skall tillåta mig att yrka avslag på statsutskottets utlåtande nr 178.

Herr Petersson: Herr talman! Det bör nämnas, att det var en mycket stark minoritet i andra kammaren — röstsiffrorna voro 80 mot 85 — som gick på bifall till utskottets hemställan.

Jag tror, att man här kan tillämpa det gamla uttrycket, att bokstaven dödar men anden gör levande. Det gäller, som sagt, att hjälpa på ett effektivt sätt, och mycket har från enskilt håll offrats i detta syfte. Jag anser, att vi inte skola alltför mycket hänga upp oss på sättet för den medelsanvisning, som av utskottet föreslagits, utan mer se till själva saken.

Anslag till arbeten å fritidslägret vid Skönstavik. (Forts.)

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! När man bedömer detta ärende, får man väl inte alltför mycket fästa sig vid formerna; det är ju ett specialfall det här gäller.

På manskapskassans bekostnad ha uppförts en finsk bastu, tvenne båtbryggor och viss annan byggnadsverksamhet har utförts. Manskapskassan har nedlagt 65 000 kronor på fritidslägret, och det har varit detta, som möjliggjort lägreets uppehållande under beredskapstiden. Det har visat sig nu, att besöksfrekvensen å lägret efter beredskapstidens upphörande inte minskat. Tvärtom ha de värnpliktiga, som ryckt in till sin första tjänstgöring, liksom jungmännen vid sjömansskolan och övrigt manskap så ofta som de haft tillfälle därtill förlagt sin ledighet till Skönstavik. Av dem, som äro initierade, har Skönstavik betraktats såsom en utomordentlig tillgång. Manskapskassans tillgångar utgöra cirka 65 000 kronor, och det beloppet är man villig att avstå utan någon gottgörelse. Här gäller frågan att medverka till att det militära manskapet skall få en lämplig fritidsplats. Vad som förekommit, har gjort sådant intryck på statsutskottet, att det här velat lämna sin medverkan till förslaget genomförande.

Statsrådet sade, att det är ovanligt, att ett statsutskott föreslår en utgift på 95 000 kronor. Jag vet inte om det är förbjudet numera att överhuvud taget föreslå utgifter, men vi, som stå för utlåtandet, ha funnit starka sakliga skäl väga tungt i det här fallet. Statsrådet har vidare anmärkt på att medel till vissa byggnadsarbeten här skulle anvisas av investeringsanslaget, som till hälften utgöres av lånemedel. Det kan ligga någonting i detta, men den invändningen synes mig inte väga så tungt som det sakliga skäl, vilket ligger i det förhållandet, att riksdagen inbjudes att medverka till att detta fritidsläger för det militära manskapet kan upprätthållas. På den grunden ha vi inom statsutskottet på förslag av den avdelning, som har föreberett ärendet, enhälligt gått med på att tillstyrka det förslag, som här föreligger och till vilket jag yrkar bifall.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag skulle inte ha begärt ordet i denna fråga, om det endast gällt vad statsutskottets ordförande nyss berörde. nämligen huruvida detta var ett nyttigt anslag eller icke. Det egendomliga är, att sedan en motion väckts om ett anslag för detta ändamål, statsutskottet inte behandlar motionen på sådant sätt, att utskottet säger ja eller nej, utan söker finna en annan utväg för att tillgodose motionens ändamål, en väg, som måste vara förenad med mycket allvarliga betänkligheter. Om frågan helt enkelt gällt, huruvida man skulle ge 95 000 kronor eller icke, så är det klart, att meningarna kunnat vara delade. Om det var mitt ingripande häromdagen i en annan utgiftsfråga, som föranledde statsutskottets ordförande att fråga om riksdagen har lov att öka statens utgifter, skulle jag vilja säga, att jag visserligen vid många tillfällen, då jag ansett detta önskvärt, framhållit det spända läget beträffande våra statsfinanser, men nog har både 95 000 kronor och det beloppet flera gånger om gått igenom utan att jag besvärat kammaren med att yttra mig. När statsutskottet nu emellertid inte valt denna raka väg utan i stället gått den vägen att föreslå, att pengarna skola tagas ur investeringsanslaget, måste man — som jordbruksministern erinrade om här — komma ihåg vad denna fastighetsfond är avsedd för. Det är ju för att skapa värden, som äro i statens hand, och det vore väl ändå besynnerligt om man just för detta speciella ändamål skulle gå ifrån den regeln. Är det inte mera rimligt, att man, om man anser att detta är ett mycket önskvärt ändamål, avstår från att gå den omväg, som statsutskottet gått, och i stället går rakt på sak och i en eller annan form hos Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl.

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavig. (Forts.)

Maj:t tar frågan under övervägande. Då kommer naturligtvis frågan att prövas i samband med en hel del andra anslagsäskanden, och ingen vet hur utgången kan bli. Det är, skulle jag vilja säga, en besynnerlig form för denna frågas lösning, som statsutskottet valt, ägnad att — det får statsutskottets ärade ordförande erkänna — ytterligare förvirra våra föreställningar om på vad sätt våra utgifter skola finansieras. När denna fastighetsfond skapades skedde detta efter vissa betänkligheter från min sida och säkert också från många andras; det restes rätt många invändningar emot den. Jag förmodar att åtskilliga av kammarens ledamöter voro med på den tid, då det inte fanns någon fastighetsfond utan då varje anslag för byggnadsändamål måste täckas med skattemedel omedelbart. Jag har själv varit med om att införa denna fastighetsfond, och jag är naturligtvis därför intresserad av att fonden finns, men jag är också intresserad av att dess användningsområde inte vidgas utöver vad som från början egentligen var meningen. Meningen var, att den skulle användas för sådana objekt, som man anser att man kan låna pengar för. När det gäller dessa försvarsanläggningar, skriver man omedelbart av 50 procent, men sedan finns det ju en fast egendom i statens hand. Är det skäl, även om detta är ett mycket behjärtansvärt ändamål, att gå ifrån den principen och skapa ett prejudikat, som bara kan leda till att förvirra diskussionen om fastighetsfondens användning i framtiden?

Herr Berg, Robert: Herr talman! Det område, varom det här är fråga, har arrenderats av de militära myndigheterna, och det har använts såsom fritidsområde för manskapet. Sedermera kom man från de militära myndigheterna in till stadsfullmäktige med en framställning om att få köpa detta område, och man var så angelägen om detta, att man ville ha svar på två dagar, före klockan tolv den andra dagen efter framställningen. Denna sak satte myror i huvudet på stadsfullmäktiges ledamöter; vi voro mycket bekymrade för denna framställning, därför att vi inte för evärdlig tid ville avhända oss detta område, beroende på att det tidigare använts av den yngre generationen av stadens invånare, framför allt på sommaren, då ungdomarna badade där ute och även ägnade sig åt andra förlustelser. När det parti, som jag tillhör, skulle taga ställning till frågan, huruvida vi skulle sälja detta område för evärdelig tid eller upplåta det för ett visst antal år, stannade vi inför att sälja det med nyttjanderätt under 50 år, men med det förbehållet, att, för den händelse Karlskrona stad dessförinnan skulle behöva området för sin egen utveckling, köpekontraktet skulle återgå.

Nu är det uppenbart, att dessa anordningar för manskapets trevnad böra bekostas av manskapskassan. Jag är emellertid för min del inte alldeles säker på att det är meningen, att området skall användas enbart av manskapet. Om man har för avsikt att det skall vara tillgängligt även för andra bland militärerna än manskapet är det ju uppenbart, att man nog måste ha anslag från statskassan. Det kan hända, att den framställning, som nu föreligger, har kommit till just på den grunden. Jag har för min personliga del hört glunkas, att det skulle byggas bland annat en tennisbana där. Jag kan inte tro att denna tennisbana skall användas av manskapet, ty det är en mycket liten del av manskapet, som spelar tennis. För övrigt tror jag inte, att de ha intresse av denna sport såsom tidsfördriv. Enligt min uppfattning ligger väl ändå saken så till, att utgifterna för detta fritidsområde liksom hittills böra bestridas av manskapskassan och att det således inte bör lämnas något bidrag från statskassan.

Nu har jag hört, att andra kammaren har avslagit utskottets förslag. Jag vill inte yrka på att första kammaren skall göra likadant. Jag har varit ange-

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavig. (Forts.)

lägen om att i någon mån bidraga till att klarlägga hur det förhåller sig med området tillkomst och hur det utnyttjas. Jag kan inte underlåta att säga, att inte heller jag är på det klara med om området framdeles kommer att användas uteslutande för manskapets räkning eller icke.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av det anförande, som statsrådet och chefen för finansdepartementet nyss höll.

Han liksom statsrådet Sköld koncentrerade sina anmärkningar på det förhållandet, att ärendet kommit direkt under riksdagens prövning utan att ha varit förberett av Kungl. Maj:t. Det föranleder mig att rikta den frågan om statsrådet, för den händelse kammaren — mot förmodan, hoppas jag kunna säga — skulle följa andra kammaren, som efter vad jag också hört med mycket knapp majoritet avslagit framställningen, är villig att i proposition begära ett anslag för det här ändamålet, så att frågan kan lösas den vägen under en kommande riksdag.

Herr **Anderson, Axel Ivar**: Herr talman! Jag tror, att statsutskottets ärade ordförande gjorde en alldeles riktig problemställning genom den fråga, som han nu riktade till finansministern. Nu ha vi emellertid att se saken såsom den ligger till just nu, och då kan inte jag, efter de upplysningar som här lämnats under diskussionen, komma till annan uppfattning än att kammaren bör följa de uttalanden, som gjorts från statsrådsbanken av jordbruksministern och finansministern. Jag behjärtar mycket de skäl, som anförts, bland annat av statsutskottets ordförande och av representanten för Karlskrona stad, men denna fråga har tydligen, sådan den nu föreligger till avgörande, en mycket vidare aspekt än vad motionärerna och statsutskottets talesmän ha givit den. Det är uppenbart att om vi med någon utsikt till framgång skola kunna hålla på de principer, som åtminstone jag för min del anser oförytterliga, måste vi gå emot statsutskottet på denna punkt och yrka på att frågan skall få en annan behandling än den här fått. Det är otvivelaktigt så, att man här velat gå en genväg, men detta har skett på bekostnad av de statsfinansiella principer, som jag anser det ytterst angeläget att slå vakt om. Jag har icke någon anledning att i detta fall gå in på någon större principiell diskussion, men jag tycker inte, att det är lämpligt att draga en parallell med en annan fråga, som behandlades i andra kammaren härom dagen, där finansministern uppträdde mot ett enhälligt statsutskott. Jag tror, att den frågan bör bedömas ur helt andra synpunkter än dem, som vi nu böra anlägga. Så vitt jag förstår bör kammaren i likhet med andra kammaren avslå utskottets hemställan. Jag ber, herr talman, att få framställa ett sådant yrkande.

I detta anförande instämde herr *Bjerg, Johan*.

Herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Statsrådet Sköld har i sin egenskap av föredragande, när det gäller frågor som sammanhånga med kapitalbudgeten, tagit upp denna speciella sak, men det kanske tillkommer mig att svara på den fråga, som nyss framställdes av statsutskottets ärade ordförande.

Jag fattar herr J. B. Johanssons anförande så, att han var intresserad av att få veta, i vilken mån man inom de anslag, som kunna beräknas utgå för rekreations- och fritidsanläggningar inom försvaret, kan tänka sig att få plats för nybyggnader på det område som det här är fråga om. Herr Petersson i

Anslag till arbeten å fritidslägret vid Skönstavik. (Forts.)

Karlskrona nämnde nyss, att jag i höstas har besökt området i fråga. Jag fann därvid, att det var en mycket trevlig plats, och jag skulle gärna se, att det vore möjligt att förse området vid Skönstavik med de byggnader, som erfordras för att göra det ännu mer tilltalande än vad det för närvarande är. Ett faktum är emellertid, att detta fritidsområde, som, så vitt jag förstår, endast användes på somrarna, redan nu förträffligt lämpar sig för att utnyttjas som rekreationsplats för personalen vid örlogsstationen i Karlskrona. Skulle jag våga mot varandra angelägenheten av att få till stånd nya byggnader vid Skönstavik eller att skapa bättre fritidsanläggningar för många andra av våra förband, måste jag säga, att Skönstavik kommer ganska långt ned i kön. Det finns många förband, för vilka man inte ens kunnat skapa några badmöjligheter under sommaren. Manskapskassorna ha redan avstått stora belopp för att få till stånd badanläggningar, och det har ifrågasatts om inte statsmakterna skulle kunna hjälpa till med fritidsmedel eller på annat sätt. Hur angeläget det än kan vara att försöka tillgodose behovet av rekreation för personalen vid örlogsstationen i Karlskrona, måste jag därför säga att frågan om Skönstavik icke hör till den som de militära myndigheterna äro benägna att sätta i första rummet.

Herr Lindström: Såsom herr talmannen vet, är jag en av Hans Maj:ts regerings trognaste tjänare i denna kammare. Men när det här har uppkommit en strid, inte på grund av statsutskottets inställning utan på grund av Kungl. Maj:ts regerings uppfattning om riksdagens finansmakt — ty det är det som frågan ytterst gäller — måste jag säga några enkla ord för att hävda riksdagens makt och befogenhet.

Vi ha, herr talman, under denna riksdag upplevt, att Kungl. Maj:t i sista instans, när frågorna ha avgjorts här i kamrarna, har inskridit och försökt att ur sin synpunkt lägga till rätta, eller rättare sagt förändra, vad utskotten ha föreslagit. Kungl. Maj:ts regering försöker nu, så vitt jag förstår, att bli en tuktomästare över statsutskottet och blir det också i sista hand genom att utnyttja sin makt över majoriteten i kamrarna. Även jag tillhör den majoritet, som i regel i alla frågor stöder regeringen, men när man nu försöker att här använda ett maktspråk som, om det skulle användas ofta, komme att förändra riksdagens maktsättning i fråga om de finansiella avgörandena, vägrar jag, herr talman, att göra tjänst längre.

Den föreliggande frågan om fritidslägret på Skönstavik är praktiskt taget en mycket liten fråga, men regeringen har gjort den till en principalsak. Vi ha kommit in i ett läge, där man måste bestämma sig för hur man skall handla. Hur jag handlar, är fullkomligt klart. Jag kommer i denna fråga att rösta för bifall till statsutskottets hemställan.

Herr statsrådet Sköld: Herr talman! Kammarens ledamöter veta väl, att vi ledamöter av statsrådet icke ha någon annan makt i riksdagen än att försöka övertyga med våra argument. Vi ha inte gjort något annat här idag. Jag föreställer mig, att det inte är förbjudet för oss att försöka argumentera. Är det inte att gå alltför långt, när man såsom herr Lindström vill göra den lilla sak, som vi här diskutera, till en fråga om regeringens och riksdagens makt? I själva verket är det väl så, att statsutskottet har gjort ett förbiseende och för riksdagen framlagt ett förslag som står i strid med av riksdagen själv och Kungl. Maj:t fastslagna principer. Det vore mera honnett av herr Lindström att erkänna detta än att kasta in en helt ovidkommande och icke förefintlig fråga i diskussionen.

Anslag till arbeten å fritidslägret vid Skönstavik. (Forts.)

Herr **Petersson**: Herr talman! Jag nödgas bemöta herr Berg på ett par punkter.

Herr Berg hade en del funderingar om att de begärda pengarna skulle användas till anläggande av en tennisbana vid Skönstavik. Jag har för min del aldrig hört talas om något förslag i den riktningen. Enligt den utredning angående fritidslägrrets utbyggnad, som på stationschefens begäran har företagits av chefen för Karlskrona örlogsvarv, planerar man att omändra den s. k. centralvillan till marketenteri samt strandvillan till vandrarhem. Därjämte skall man anlägga idrottsplats, vattenledning och avlopp samt ordna med stängsel m. m. Alla dessa arbeten redovisas i motionen. Jag försäkrar, att jag inte har hört talas om några planer att området skulle stå öppet för vissa privilegierade grupper, medan andra skulle utestängas. Fritidslägret har flitigt utnyttjats av stammskapet, eleverna vid sjömansskolan och inkallade värnpliktiga.

Det är inte riktigt att antyda, att det är något dunkelt eller krångligt med detta förslag. Ett avslag på det begärda beloppet skulle säkerligen väcka stora bekymmer bland berörda personalgrupper i Karlskrona. Man har där satsat en hel del pengar på fritidslägret och räknat med att få hjälp av staten med de medel som nu behövas för att fullborda anläggningen. Jag skulle därför djupt beklaga, om frågan av formella skäl faller. Större avsteg från principerna, än vad som här föreslås, har riksdagen och inte minst regeringen gjort tidigare, utan att det behövt bli något bakslag.

Herr **Andrén**: Herr talman! Jag ber att få säga några ord i den föreliggande frågan, fastän jag inte har deltagit i avdelningens behandling av ärendet och inte haft förmånen att få höra herr jordbruksministerns första inlägg i debatten.

Jag förstår, att kammaren står inför en ganska uppseendeväckande sak, då statsutskottet har tillåtit sig att tillstyrka en enskild motion och tillstyrka ett anslag som inte har fått Kungl. Maj:ts nådiga välsignelse. Det är andra gången detta händer på kort tid, och jag förstår, att dessa tendenser måste ingiva allvarliga farhågor på regeringsbänken. En av kammarens ledamöter har till och med i detta sammanhang talat om att statsfinansiella principer skulle stå i vägen för kammarens bifall till denna anslagsbegäran. Herr Ivar Anderson var inte vänlig nog att tala om för oss, vad dessa statsfinansiella principer skulle innebära. Jag hoppas emellertid, att han inte menade, att riksdagen inte skulle kunna bifalla ett anslagskrav som inte har framställts från Kungl. Maj:ts sida. Mot en sådan princip tala alla svenska traditioner, och jag är för min del benägen och beredd att hävda den gamla svenska traditionen på denna punkt.

Jag vill också erinra om att en betydande sakkunskap står bakom det föreliggande förslaget. Motionen har väckts av marinförvaltningens förre chef, och som medmotionär har han en representant för Karlskrona. Ordförande på första avdelningen i statsutskottet har sedan länge varit stadsfullmäktiges ordförande i Karlskrona. Han är inte bara väl förtrogen med de lokala förhållandena i Karlskrona, utan har också en omfattande erfarenhet från andra fritidsläger. Jag tror verkligen, att herr Törnkvist, första avdelningens ordförande, under en följd av år har kunnat skaffa sig en större erfarenhet angående fritidslägrans beskaffenhet och angelägenheten av att utbygga den ena eller andra anläggningen än den nuvarande försvarsministern, som kanske ännu inte haft tillfälle att besöka så många av dem.

Herr Berg i Karlskrona framhöll, att vissa sakliga invändningar kunna resas mot det framställda yrkandet. Herr Berg påtalade särskilt, att en ten-

Anslag till arbeten å fritidslägret vid Skönstavik. (Forts.)

nisbana skulle anläggas, och han ansåg, att tennis är en sport som inte passar svenskt manskap. Det råder en egendomlig föreställning här i landet, att den vackra vita sporten skulle vara förbehållen överklassen. Jag hoppas, att vi snart skola komma till den dagen då tennis, denna verkligt goda sport, sprider sig till allt vidare kretsar och vem som helst med heder kan hantera en racket. Det vore sannerligen något att sträva efter. Jag tror inte, att vi skola betrakta herr Bergs uttalande på denna punkt såsom en alltför allvarlig invändning mot hela detta förslag.

Herr finansministern erinrade framför allt om de bestämmelser som gälla angående försvarets fastighetsfond. Dessa bestämmelser äro säkerligen inte så fixerade, att de kunna lägga något allvarligare hinder i vägen för den form som statsutskottet har tänkt sig för finansieringen av det föreliggande förslaget. Men för den händelse detta skulle vara fallet, står ju i alla fall den utvägen öppen för oss att helt enkelt yrka bifall till motionen. Gör man det, måste herr finansministerns alla betänkligheter bortfalla.

Då fritidslägret för mig är huvudsaken och formen för anslaget en bisak och då regeringens motstånd helt och hållet bygger på formen, tillåter jag mig, herr talman, ehuru jag står bakom statsutskottets utlåtande, att helt enkelt yrka bifall till motionen.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av herr Rickard Lindströms anförande.

Det kan kanske intressera kammaren att få höra, vilka möjligheter till fritidssysselsättning som redan nu existera för manskpet i Karlskrona. Sjömanskåren har ett stort exercishus och fick för fem å sex år sedan en modern simhall. Kustartilleriet har både ett gammalt och ett nytt exercishus och en förstklassig badplats vid förläggningen. Riksdagen har dessutom i år beviljat över 500 000 kronor för uppförande av en idrottshall. Mot bakgrunden av dessa upplysningar förstå kammarens ledamöter säkerligen, att fritidslägret vid Skönstavik inte kan spela en alltför stor roll då det gäller att bereda manskpet möjligheter till förströelse och fritidssysselsättning.

Jag har, herr talman, bara velat lämna dessa upplysningar.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Jag beklagar, att min vän herr Andrén inte har hört hela denna debatt från början. Om han hade gjort det, skulle han säkerligen inte kunna påstå, att det här gäller frågan om riksdagens rätt att mot regeringens veto fatta beslut i en anslagsfråga. Det förhåller sig inte så. De betänkligheter, som här ha kommit till uttryck, gälla en helt annan sak, nämligen om man för att tillgodose detta ändamål bör anlita ett investeringsanslag. Mot sättet att finansiera ifrågavarande utgift har från statsrådsbanken gjorts invändningar som jag måste anse vara berättigade. Det är i det sammanhanget som jag har talat om statsfinansiella principer. Den princip, som det här gäller, tror jag att både herr Andrén och jag äro ense om att hålla fast vid. Jag skulle mycket beklaga, om den skulle överkorsas genom ett beslut i enlighet med statsutskottets förslag.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Andrén**, som yttrade: Herr talman! Jag vill erinra herr Ivar Anderson om att jag icke gjorde ett påstående; jag nöjde mig med att uttala en förhoppning. När herr Ivar Anderson finner, att jag genom mitt yrkande har öppnat en väg för kammaren att förverkliga saken utan att bryta mot de principer, som äro så heliga för herr Ivar Anderson, vågar jag också uttala den förhoppningen, att herr Ivar Anderson skall vara oförhindrad att rösta för mitt yrkande.

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavig. (Forts.)

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! De anmärkningar, som ha framställts från regeringsbanken, gälla ju närmast formen för detta anslags beviljande. Det har nu gjorts ett yrkande om bifall till den i ämnet väckta motionen. Detta yrkande innebär, att för utförande av erforderliga arbeten vid fritidslägrer i Skönstavig beviljas ett belopp av 95 000 kronor, som föres direkt på budgeten. Då detta av herr Andrén framställda yrkande ligger fullt i linje med de önskemål, som ha uttalats från regeringsbanken i fråga om formerna för anslags beviljande, avstår jag ifrån mitt tidigare gjorda yrkande och ber således, herr talman, att få instämma i herr Andréns yrkande om bifall till den i ämnet väckta motionen.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag vill bara med anledning av herr Andréns yttrande upprepa, att mina invändningar helt och hållet gälla den form, som statsutskottet har valt för detta anslags beviljande. Jag har inte haft anledning att närmare pröva detta ärende, men jag fäster en icke obetydlig vikt vid vad som har anförts av chefen för försvarsdepartementet, som har haft tillfälle att granska en hel del av dessa anslagsäskanden för fritidsanläggningar. Vi veta ju även, att försvarsanslagen äro begränsade. Men mina formella invändningar ha helt och hållet fallit inför förslaget att i stället bifalla motionen. Den enda undran, som kvarstår, är varför statsutskottet inte redan från början har valt denna, som det förefaller, så naturliga utväg. Jag tolkar det så, att statsutskottet självt har varit tveksamt, huruvida man hade skäl att anslå 95 000 kronor för detta ändamål, men att utskottet ansett, att anslaget kunde försvaras, om saken komme fram på en omväg, där det inte såge ut, som om man ökade statens utgifter.

Herr **Petersson**: Herr talman! Även jag avstår från mitt yrkande om bifall till statsutskottets förslag. Jag ber att i stället få förena mig med herr Andrén och statsutskottets ärade ordförande i deras yrkande om bifall till motionen.

Herr **Lindström**: Herr talman! Sedan Kungl. Maj:ts regering genom chefen för finansdepartementet gjort ett intelligent och strålande återtag, ber jag också själv att få återtaga och ta tillbaka mitt yrkande om bifall till utskottets förslag. Jag förenar mig i stället med herr Andrén i hans yrkande om bifall till motionen.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats dels att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla den i ämnet väckta motionen, dels och att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som nämnda motion.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare enligt berörda yrkanden; och förklarade herr talmannen sig anse propositionen på avslag å utskottets hemställan och bifall till den i ämnet väckta motionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Eriksson, Carl Edmund*, begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till utskottets hemställan.

Herr *Eriksson, Carl Edmund*, äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Anslag till arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik. (Forts.)

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 178 antager bifall till utskottets hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 178 och bifaller den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som nämnda motion.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Eriksson, Carl Edmund*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 40.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 179, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1946/47 till befrämjande av fartygs förseende med radiotelegraf- eller radiotelefonstation, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1946/47 till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte

I, med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 187 framlagda förslag och med avslag å motionerna I: 274 och II: 430

a) godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården;

b) fastställa i utlåtandet införd avlöningsstat för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47;

c) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Avlöningar för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 919 000 kronor;

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

a) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Omkostnader för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 090 500 kronor,

b) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 500 kronor,

c) medgiva, att till Stiftelsen Anna-Lisa Lidbecks uppfostringsanstalt i Lidköping finge utgå statsbidrag med högst 3 000 kronor för anställande av en assistent vid Margretelunds jordbrukshem under budgetåret 1946/47,

d) medgiva att till Håkanstorps yrkeshem, Bistaborgs yrkeshem och hemskola, Morängens yrkeshem samt Skarvik-Tallåsens skol- och yrkeshem finge utgå bidrag av statsmedel för täckande av driftunderskott med respektive 7 647, 8 030, 3 121 samt 19 000 kronor.

e) till Bidrag till driften av icke statliga skolor tillhörande barna- och ungdomsvården för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor,

f) till Fortbildningskurs för befattningshavare vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 13 000 kronor;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 439 till Bidrag till inrättande av inackorderingshem för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 77 000 kronor;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Ytterligare lån till Göteborgs diakonissällskap för vissa byggnadsarbeten vid Härsjögårdens yrkeshem för budgetåret 1946/47 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 11 600 kronor;

B. att motionerna I: 275 och II: 429 måtte anses besvarade med vad utskottet anfört.

I de likalydande motionerna I: 274, av fru *Alm* m. fl., och II: 430, av fröken *Nygren* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte besluta i enlighet med socialstyrelsens i propositionen nr 187 redovisade förslag om viss löneuppflyttning av de kvinnliga rektorerna och folkskollärarna vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

I de likalydande motionerna I: 275, av fru *Svenson* m. fl., och II: 429, av herrar *Pettersson* i Dahl och *Hansson* i Skegrie, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att kommunerna skulle befrias från de avgifter barnavårdsnämnderna hade att erlägga till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Herr **Sjödahl**: Herr talman! I fråga om det väsentligaste av det här föreliggande förslaget har jag för min del inget annat uttalande att göra än det, att det är mycket värdefullt för alla dem som arbeta på ett eller annat sätt inom vår skyddshemsvård att de här föreslagna åtgärderna genomföras, men jag skulle vilja fästa kammarens uppmärksamhet på ett par saker.

Man har uppmärksammat, att arbetstiden för en del av den vid skyddshemmen anställda personalen är abnormt lång. För att motarbeta detta har man dels tänkt sig att inrätta vissa tjänster, dels tänkt sig anvisande av ett klumpbelopp för att anställa extra ordinarie krafter och därmed bringa ned arbetstiden. Det är säkerligen befogat, men jag vill bara erinra om att det får följderna även av annat slag än som av utskottet och kanske även föredragande departementschefen har förutsetts. — Vi ha även ett par kommunala hem, i Göteborg och Stockholm, och det är uppenbart, att om man kommer att nedbringa arbetstiden vid de statliga hemmen, så komma liknande

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)
åtgärder, som äro lika berättigade, att behöva vidtagas också vid dessa kommunala hem, och då kommer hela det problem, som varit aktuellt gång på gång, att rullas upp på nytt. Man har nämligen från dessa städer ställt den frågan: varför skola Stockholm och Göteborg ensamma bland alla Sveriges kommuner själva skapa fram och underhålla vissa skyddshem med de kostnader detta trots statsbidragen för med sig för de kommunala kassorna? Man måste nog rätt snart ställa sig inför dessa alternativ: antingen får staten övertaga även dessa skyddshem och bedriva skyddshemsvården även för dessa städers del — och mycket talar för en sådan anordning — eller också, om man vill ha två kommunala hem, som skola stå mera fritt vid sidan om den statliga organisationen — och det är åtskilligt som talar även för det — får man se till att dessa kommuners utgifter för detta ändamål bli nedbringade i högre grad än för närvarande.

Jag menar alltså att de föreslagna utgifterna komma att föranleda ett anspråk från dessa städers sida på liknande förbättring och därmed på hjälp från statsmakterna för att möjliggöra dem, försåvitt inte staten finner det lämpligt att i en enda organisation sammanföra hela den skyddshemsverksamhet som finns här i landet.

Så skulle jag, herr talman, vilja tillägga en sak. Man har här föreslagit att det skall inrättas två skyddshemskonsulentbefattningar, vilkas innehavare dels skola biträda vid organiserandet av inackorderingshem och dels skola vara styrelserna för de olika skolorna inom barna- och ungdomsvården behjälpliga vid ordnandet av arbetsanskaffning, övervakning m. m. för utskrivna elever. Man har från skyddshemsstyrelsernas sida mycket ofta och mycket allmänt framfört den synpunkten, att det inte finns några andra som kända eleverna så väl som den vid skyddshemmen anställda lärarpersonalen. Det är för den skull ingen som lättare och bättre kan finna lämpliga placeringar och anställningar efter elevernas skiftande behov än just dessa lärare. Därför skulle jag vilja tillåta mig att framföra en stilla varning för att låta dessa två skyddshemskonsulenter, som man försöksvis skulle anställa, alltför mycket lägga sig i detta hemmens ordnande av anställningar för sina elever — det tror jag hemmen sköta bäst själva — men i den mån konsulenterna kunna stå till tjänst med råd och dåd är det givetvis ytterst tacknämligt. Det är alltid en fara att det, om man får ett par sådana konsulenter, blir en central dirigerings av elevernas anställningar, och ingenting kunde enligt min mening vara olämpligare för skyddshemsvården än detta.

Jag har, herr talman, på denna punkt velat göra en erinran och framföra en varning för en olämplig utveckling av dessa skyddshemskonsulenters verksamhet.

Fru Alm: Herr talman! Jag vill bara säga några ord. I föreliggande utskottsutlåtande har statsutskottet avstyrkt en av mig och åtskilliga andra i denna kammare och medkammaren framförd motion om lönegradsuppflyttning för de kvinnliga rektorerna och folkskollärarna vid skyddshemmen — jag använder alltså det gamla ordet av praktiska skäl — till paritet med motsvarande manliga rektorer och folkskollärare. Avstyrkandet är s. k. välvilligt. Utskottet har hänvisat till en nyligen beslutad utredning om likalönsfrågan och till en av föredragande statsrådet planerad översyn av skyddshemmens personalorganisation i dess helhet, och remissen till dessa utredningar har utskottet varit älskvärt nog att låta åtföljas av några rader, där det understryker »angelägenheten av att erforderliga utredningar bliva skyndsamt utförda». Kanske väntar man, att motionärerna skola visa sig nöjda med detta och inte taga upp tid med att argumentera vidare för en lönepufflyttning, som ett

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)
enhälligt statsutskott ansett böra anstå tills vidare. Ändå vill jag säga några beklagande ord vid den här motionens begravning — ty att den blir begravd i djupet av dessa planerade utredningar, det får man nog antaga, även om utskottet talar om angelägen skyndsamhet, och det betyder att en iögonenfallande löneorättvisa får bestå ännu kanske flera år.

Att de kvinnliga folkskollärarna vid skyddshemmen böra ha samma lön som de manliga med hänsyn till att de ju ha samma utbildning och exakt samma arbete borde vara så självklart, att en utredning härom är överflödig. När riksdagen för en kort tid sedan begärde utredning av likalönsfrågan, menades väl därmed inte — ingen kvinnlig ledamot av riksdagen har i varje fall uppfattat det så — att riksdagen skulle taga till omprövning sitt beslut av år 1937 om lika lön för de befattningshavare vid folkskoleväsendet, som ha så uppenbart lika arbete som folkskollärarna ha. För deras del är likalönsprincipen fastslagen och tillämpad; det enda undantaget är folkskollärarna vid skyddshemmen, som ha blivit bortglömda i detta sammanhang.

Nu ha vi fått den kuriösa situationen, att riksdagen i fjol beslutade om kvinnas behörighet till praktiskt taget alla statstjänster och att man av den anledningen i tjänsteförteckningen för skyddshemspersonalen har nödgats taga bort beteckningen »folkskollärarinna» och skriva »folkskollärare» i stället. På s. 21 i utlåtandet kunna kammarens ledamöter se hur befängt det tar sig ut. Förteckningen upptar bland andra tre folkskollärare i lönegrad A 19 och fyra i A 18. Om någon av de tre manliga lärarna i lönegrad A 19 skulle lämna sin anställning — söka annan anställning eller dö, sådant händer ju — kan nu ingenting hindra att någon av de kvinnliga folkskollärarna i lönegrad A 18 söker hans tjänst, och är hon mest meriterad så får hon den och blir avlönad, antar jag, efter lönegrad A 19. Ty man kan väl ändå inte reglera ned lönen, om en kvinnlig lärare skulle söka tjänsten och få den.

Hela situationen är ohållbar, och nuvarande löneuppdelning är logiskt oförsvarbar och praktiskt orättvis. Jag måste få detta sagt, ehuru jag vet att det inte nyttar någonting till. Utskottets välvilja har eljest inte lämnat mig oberörd — jag har fått påpekande om att formuleringen är välvillig. Jag förstår att den representerar ett maximum av tillmötesgående gentemot motionärer som gått mot Kungl. Maj:t.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Det är en sak som jag har reagerat inför när jag har studerat denna tjänsteförteckning, som finns på s. 21 i utlåtandet, nämligen att lärarinnorna — eller folkskollärarna, som de här kallas — skola vara i lönegrad A 18, medan lärarinnor i hushållsgöromål skola vara i A 15. Denna ständiga undervärdering av lärarinnorna i praktiskt arbete vid våra skolor stöter mig, och den är faktiskt orättvis, eftersom en utbildad skolkökslärarinna har lika lång studietid bakom sig som en utbildad folkskollärare, men överallt märker man denna skillnad, denna tillbakasettning av lärarinnorna i hushållsgöromål och i slöjd. Den skulle jag rekommendera damerna att försöka bortarbeta.

Herr Anderson, Gustaf Iwar: Herr talman! Då jag har deltagit i förbehandlingen av detta ärende, skall jag be att få säga några få ord. Jag vill inte gå in på någon längre debatt med fru Alm, men jag nödgas erinra därom, att hade inte riksdagen följt de kvinnliga ledamöternas motion i fråga om likalönsprincipen, så hade vi med stort jämnmod kunnat bifalla den motion som det nu gäller. Det här är, om jag minns rätt, andra gången som vi måste sumpas en fråga om höjning av kvinnliga befattningshavares löner — förra gången gällde det fångvården — och de segerfanfarer, som de kvinnliga ledamöterna läto ut-

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)
basunera efter statsutskottets nederlag beträffande likalönsprincipen, kunde alltså ha dämpats något.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru Alm: Herr talman! Bara en replik till den siste ärade talaren. Jag vill erinra honom om att den utredning rörande likalönsfrågan, som riksdagen beslutade för några dagar sedan, naturligtvis skall taga sikte på de tveksamma fallen — man skall gå igenom tjänsteförteckningarna för att taga reda på i vad mån lika arbete nu betalas med olika lön — men det här arbetsområdet är för länge sedan fullt utrett, och här har riksdagen fattat principbeslut om likalön år 1937. Folkskollärarna vid skyddshemmen utgöra det enda undantaget.

Herr Ström: Herr talman! Jag måste säga att det var ett underligt resonemang som talesmannen för utskottet förde. Om det skulle stå sig, så skulle det vara omöjligt att successivt genomföra vad riksdagen med sitt principbeslut har avsett, innan man har åstadkommit denna detaljutredning. Detta dröjsmål kan riksdagen icke ha avsett, utan det är så, som fru Alm här har sagt, att utredningen gäller de tveksamma fallen, ej de solklara.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. utbyggnad av reumatiker-vården.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av reumatiker-vården jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet på åberopade grunder hemställt,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 224 framlagda förslag, bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat låta träffa avtal angående inrättande vid därför lämpade sjukhus av ytterligare högst 250 vårdplatser för reumatiskt sjuka, dock att statens ekonomiska ansvar för vårdplatsernas inrättande och andel i vederbörande sjukhus gemensamma lokaler icke finge överstiga 15 000 kronor per plats;

b) att motionerna I: 314 och II: 477 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

c) att motionen II: 478 ej måtte av riksdagen bifallas.

I de likalydande motionerna I: 314, av herr *Bror Nilsson*, och II: 477, av herr *Larsson* i Luttra, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att Kungl. Maj:t måtte utarbeta och för nästa års riksdag framlägga förslag till utbyggnad av den förebyggande och öppna reumatiker-vården.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Det är för oss alla väl bekant vilka offer de reumatiska sjukdomarna ständigt vålla vår befolkning. Jag skall emellertid icke draga ut några siffror rörande denna sak, utan jag skall endast be att få säga några ord med anledning av en motion, som jag har väckt i detta ärende.

Det är ju så, att kampen mot de reumatiska sjukdomarna skulle intensifieras här i vårt land, och en första appell härvidlag utgjorde den omständigheten, att vår vördade monark donerade resultatet av den nationalinsamling, som gjordes till hans åttiöårsdag, till bekämpandet av de reumatiska sjukdomarna.

Ang. utbyggnad av reumatikervården. (Forts.)

Så tillsatte vi sakkunniga, som skulle utreda huru kampen skulle bedrivas. Utredningen kallade sig 1941 års reumatikervårdssakkunniga. Det är på grundval av deras utlåtande som Kungl. Maj:t till detta års riksdag har lagt fram den proposition, som vi nu behandla och i vilken, det begäres att staten skall få träffa avtal med landsting och med städer, som icke deltaga i landsting, för att försäkra sig om ett visst antal vårdplatser för reumatiskt sjuka.

De sakkunniga ha kommit till det resultatet, att det här i landet skulle behövas 2 000 dylika vårdplatser, men Kungl. Maj:t nöjer sig med att i år begära medel för att anordna 250 vårdplatser och vill begränsa kostnaderna till 15 000 kronor per vårdplats. Det skulle alltså röra sig om ett belopp av något mer än tre och en halv miljon kronor. Det är emellertid utmärkande för hela detta förslag — och det är det som jag fäste mig vid, när jag läste den kungliga propositionen — hur sakta man går fram i denna dock så betydelsefulla fråga. Det har dröjt länge innan förslaget kom fram, och när man nu framför det så är det bara en del av frågan som löses, en del av den fråga som sammanhänger med den s. k. slutna vården. Hela det komplex av frågor, som rör den öppna vården av dessa sjuka, har man alldeles lämnat å sido. Anledningen härtill är att de sakkunniga och även läkarvetenskapen här i landet icke kunnat enas riktigt om vilka vägar man bör följa vid anordnandet av denna öppna vård.

De reumatiskt sjuka förekomma ju mest på landsbygden. Det är dels de för konstitutionen särskilt påfrestande arbetsförhållandena, dels kanske också bostadsförhållandena på landsbygden, som orsaka detta förhållande, alltnog, man har där, mången gång i undangömda trakter, att söka dessa sjuka, och det är alldeles säkert så, att om vi skola komma till rätta med dessa sjukdomar så måste vi rent av lägga tyngdpunkten på förebyggande åtgärder och på den öppna vården. Vi få då försöka att så tidigt som möjligt spåra upp sjukdomen där den spirar och få vederbörande att söka vård, och till detta bör det allmänna medverka.

Jag tillät mig att jämte en kamrat i andra kammaren väcka en motion, vari vi påyrka en hastig ny utredning av frågan, dels huru den öppna vården av de reumatiskt sjuka skulle kunna ordnas och dels huru man skulle kunna hjälpa de människor, som bleve rekommenderade att söka badanstalter eller sådana vårdanstalter som man kan räkna till den öppna vården. Nu har emellertid utskottet visserligen sagt, att den öppna vården är nödvändig och bör anordnas och att även upplysning på detta område är av mycket stor betydelse, men samtidigt hänvisar man till en pågående utredning om hur den öppna vården skall ordnas i allmänhet, alltså när det gäller alla slag av sjukdomar. Detta statsutskottets argument mot motionen måste jag underkänna. Vi ha ju redan givit oss på att försöka komma till rätta med de reumatiska åkommorna, och vi ha haft en särskild utredning för detta ändamål. Varför skulle vi då inte fullfölja linjen, så att vi ordna även den öppna vården, den förebyggande sjukvården, för att komma till rätta med de reumatiska åkommorna? Jag kan inte förstå att det kan vara klokt att blanda ihop detta med alla andra sjukdomar. När man har skärpt kampen mot tuberkulosen och fört den med stor framgång, icke minst tack vare dispensärvården och den öppna sjukvården, och när man nu går in för att ordna den slutna vården, varför skulle man icke då också ordna öppen vård och eventuellt dispensärvård i stället för att blanda ihop detta med frågor om andra sjukdomar?

Då jag emellertid, herr talman, inte ens har kunnat få stöd av någon reservation, har jag intet yrkande.

I herr Bror Nilssons yttrande instämde herr *Löfvander*.

Ang. utbyggnad av reumatikervården. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna statsutskottets memorial nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till bidrag till barnhusen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 185, i anledning av väckt motion angående skadestånd åt förre fabriksarbetaren J. E. Andersson;

nr 186, i anledning av väckt motion om utredning angående utbyggnad av kommunikationsnätet i norra Värmland;

nr 187, i anledning av väckta motioner angående utredning om byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kapitalinvestering i värnpliktslänefonden för budgetåret 1946/47;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående markbyte med Hälsingborgs stad;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för mästerlotsen P. O. Kolberg och lotsen F. H. Pettersson från viss ersättningsskyldighet till kronan; samt

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 8 mars 1946 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 210, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946.

Till utskottets behandling hade överlämnats åtskilliga i anledning av propositionen väckta motioner.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet av angivna orsaker hemställt,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 210 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas ävensom i anledning av de likalydande motionerna I: 298 av herr Mannerskantz m. fl. och II: 460 av herr Hæggbloom m. fl., de likalydande motionerna I: 306 av herr Nordenson m. fl. och II: 470 av herr Wiberg m. fl., de likalydande motionerna I: 307 av herr Carl Eric Ericsson m. fl. och II: 473 av herr Hagberg i Malmö m. fl. samt de likalydande motionerna I: 308 av herr Elon Andersson m. fl.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

och II: 472 av herrar Ohlin och Kristensson, antaga under punkten infört förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946;

B) att följande motioner, nämligen:

de likalydande motionerna I: 298 av herr Mannerskantz m. fl. och II: 460 av herr Hæggbloom m. fl.,

de likalydande motionerna I: 306 av herr Nordenson m. fl. och II: 470 av herr Wiberg m. fl.,

de likalydande motionerna I: 307 av herr Carl Eric Ericsson m. fl. och II: 473 av herr Hagberg i Malmö m. fl.,

de likalydande motionerna I: 308 av herr Elon Andersson m. fl. och II: 472 av herrar Ohlin och Kristensson samt

de likalydande motionerna I: 309 av herrar Wistrand och Wetter samt II: 471 av herr Olson i Göteborg m. fl.,

mätte, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 var i nedan angivna delar så lydande:

(i *Kungl. Maj:ts förslag*.)

(i *utskottets förslag*.)

1 §.

För inkomstökning, som uppkommit under tiden den 1 september 1939—den 31 december 1945 och kan antagas hava berott på förhållanden föranledda av under nämnda tid pågående krig eller dessförinnan rådande eller därav föranledd krigskonjunktur, skall i den omfattning och på det sätt nedan stadgas för år 1946 erläggas krigskonjunkturskatt till staten.

4 § 6 mom.

Utjämningsavdrag fastställs för varje förvärvskälla för sig, såvitt den skattskyldige är fysisk person, till femton procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50 000 kronor, till femton procent av denna och, om jämförelseinkomsten är högre, till femton procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej överstiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 7 500 kronor,

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst femton procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Om kostnadsutjämningsfond som avses i 16 § förordningarna om krigskonjunkturskatt för åren 1941—1945 tages i anspråk under beskattningsåret, må utjämningsavdrag ej åtnjutas med högre belopp än den merinkomst, som skulle hava beräknats enligt 2 mom. andra stycket, därest sådan fond ej tagits i anspråk.

9 §.

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta skall utgöra,

a) beträffande rörelse:

å den del av den beskattningsbara merinkomsten som

ej överstiger 20 % av motsvarande jämförelseinkomst:	50 %
överstiger 20 men ej 50 % av motsvarande jämförelseinkomst:	60 %
överstiger 50 % av motsvarande jämförelseinkomst:	70 %

*Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)**(i Kungl. Maj:ts förslag:)**(i utskottets förslag:)*

b) beträffande övriga förvärska'llor:

50 procent av den beskattningsbara merinkomsten.

Avser beskattningsåret ej samma antal månader som det antagna jämförelseåret, skall motsvarande jämförelseinkomst upptagas till ett med hänsyn härtill jämkat belopp. Den motsvarande jämförelseinkomsten utföres i fulla hundratal kronor, så att överskjutande belopp, som icke uppgår till fullt hundratal kronor, bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall utgöra det enligt 1 mom. fastställda grundbeloppet efter avdrag av de belopp varmed statlig inkomst- och förmögenhetsskatt och särskild skatt å förmögenhet för år 1946 skulle hava minskats, om krigskonjunkturskattens grundbelopp avdragits från det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade beloppet och det därefter återstående beloppet utgjort taxerat belopp.

Vid tillämpning av stadgandet i föregående stycke skall hänsyn icke tagas till skatt, som enligt punkt 1 av övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896) icke skall erläggas.

Har skattskyldig jämlikt 19 § 2 mom. erhållit uppskov med taxeringen till krigskonjunkturskatt och har skatt till staten påförts på grund av nyssnämnda övergångsbestämmelser innan taxeringen till krigskonjunkturskatt verkställs, skall vid tillämpning av första stycket i detta mom. hänsyn tagas jämväl till sålunda påförd skatt.

Enligt en vid utlåandet avgiven reservation hade herrar *Elon Andersson* och *Velander*, friherre *De Geer* samt herrar *Wehtje*, *Hammarlund*, *Janson* i Frändesta, *Jonsson* i Skedsbygd, *Olson* i Göteborg och *Kristensson* på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 210 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas ävensom i anledning av de likalydande motionerna I: 298 av herr *Mannerskantz* m. fl. och II: 460 av herr *Hæggblo'm* m. fl., de likalydande motionerna I: 306 av herr *Nordenson* m. fl. och II: 470 av herr *Wiberg* m. fl., de likalydande motionerna I: 307 av herr *Carl Eric Ericsson* m. fl. och II: 473 av herr *Hagberg* i *Malmö* m. fl. samt de likalydande motionerna I: 308 av herr *Elon Andersson* m. fl. och II: 472 av herrar *Ohlin* och *Kristensson*, antaga det vid bevillningsutskottets betänkande nr 37 fogade förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 med de ändringar, att 4 § 6 mom., 5 § 2 mom., 6, 7 och 9 §§ samt de till 5 § hörande anvisningarna erhö'lle den lydelse, reservationen visade;

B) att följande motioner — — — (= utskottet) — — — utan åtgärd.

I reservanternas förslag hade 4 § 6 mom. och 9 § avfattats sålunda:

4 § 6 mom.

Utjämningsavdrag fastställs för varje förvärska'lla för sig, såvitt den skattskyldige är fysisk person, till *fyrtio* procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50 000 kronor, till *fyrtio* procent av denna och, om jämförelseinkomsten är högre, till *fyrtio* procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej över-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

stiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 20 000 kronor,

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst *fyrtio* procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Om kostnadsutjämningsfond — — — (= utskottet) — — — i anspråk.

9 §.

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta skall utgöra *50 procent av den beskattningsbara merinkomsten*.

Avser beskattningsåret — — — (= utskottet) — — — kronor, bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall — — — (= utskottet) — — — taxerat belopp.

Vid tillämpning av stadgandet i föregående stycke skall hänsyn *jämväl* tagas till skatt, som enligt punkt 1 av övergångsbestämmelserna till uppbořdsförordningen den 31 december 1945 (nr 896) icke skall erläggas.

Angående sättet för betänkandets föredragning yttrade:

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! I avseende å föredragningen av bevillningsutskottets betänkande nr 37 får jag hemställa,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att till en början föredrages utskottets förordningsförslag paragrafvis och, där så erfordras, momentvis, med iakttagande att de vid förslaget fogade anvisningarna behandlas i sammanhang med de paragrafer, vartill de höra, samt att övergångsbestämmelser, ingress och rubrik förekomma sist, varefter utskottets hemställan i punkten A föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta betänkandet i dess helhet; samt

att författningstext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

Utskottets förordningsförslag.

1 §.

Herr **Andersson, Elon**: Herr talman! Jag tror jag vågar förutsätta, att när krigskonjunkturskatten nu står inför sin avveckling hälsas detta med tillfredsställelse både inom det svenska näringslivet och av de myndigheter som ha haft med skattens tillämpning att göra. Själv delar jag denna tillfredsställelse, och bland annat därför skall jag inte utgjuta mig i någon som helst vecklagan över de förmenta eller faktiska skadliga verkningar som krigskonjunkturskatten har haft för vårt näringsliv. Jag kan dessutom, herr talman, inte värja mig mot den känslan, att man kanske i någon mån har bedömt dessa skadliga verkningar i överkant. Det faktiska förhållandet för närvarande lär väl vara det, att vårt näringsliv har kunnat utnyttja möjligheterna till nyinvesteringar i sådan utsträckning, att man för närvarande har svårt att fylla den ram, som man har uppnått, med arbetskraft för att kunna utnyttja varje produktionsmöjlighet.

Jag skall också be att inledningsvis få konstatera, att jag har anledning att i rätt många stycken känna tillfredsställelse med det sätt, på vilket utskottet har behandlat den kungl. propositionen och de i anledning av densamma väckta

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

motionerna. Jag är tillfredsställd med de ändringar som utskottet har företagit beträffande kvittningsrätten och beträffande återbäringen av tidigare erlagd skatt, och jag är likaledes tillfredsställd med det tillmötesgående, som man från utskottets sida har visat de önskemål som ha framförts från rederinärningen och varvsindustrien.

Det är emellertid några punkter, på vilka jag och några andra ledamöter av utskottet inte ha varit fullt tillfreds med det beslut, till vilket utskottet har kommit, och där vi således ha varit nödsakade att reservationsvis anmäla en avvikande mening, och jag skall be att med några ord få belysa ett par av dessa enligt vårt förmenande mycket centrala punkter.

Jag skulle då vilja erinra om att grundtanken vid krigskonjunkturskattens tillkomst var den, att beskattningen skulle så utformas och så tillämpas, att den inte skulle få drabba fiktiva vinster. I den första promemoria rörande krisbeskattning, som utarbetades inom finansdepartementets skatteberedning, uttalades det efter en kritik av den under förra världskriget tillämpade krigskonjunkturbeskattningens verkningar vid den inflatoriska prisutveckling, som då ägde rum, att det nu måste sättas som ett villkor för beskattningens införande att tillbörlig hänsyn skulle tagas till en eventuell försämring av penningvärdet, så att krigskonjunkturbeskattningen inte skulle komma att verka som en skatt på dylik försämring. En jämförelse med viss annan inkomst kan uppenbarligen ej bli rättvisande, konstaterades det i denna promemoria, om den ej sker i samma penningvärde. I den på skatteberedningens promemoria baserade propositionen angående krigskonjunkturskatten för 1940 framhöll också departementschefen, att han dels ville uttala sin anslutning till den i promemorian intagna ståndpunkten att, därest en mera betydande försämring av penningvärdet skulle inträda, hänsyn till en sådan försämring borde tas vid ifrågakvarande beskattning. Han uttalade vidare, att enligt hans mening var en huvudsynpunkt vid utformningen av den ifrågasatta nya krigskonjunkturskatten, att den skulle få avse endast en ökning av realinkomst och inte en ökning av fiktiva vinster. Jag erinrar vidare om att första särskilda utskottet efter sin behandling av den kungl. propositionen förklarade, att utskottet i fråga om hänsyn till eventuell penningvärdeförsämring helt instämde i departementschefens uttalande. Utskottet tillade att en dylik anordning syntes vara en naturlig konsekvens av den allmänt omfattade grundprincipen, att endast verkliga inkomster och inte fiktiva mervinster borde drabbas av beskattningen. Detta var således vad som förekom i samband med skattens tillkomst år 1940.

När frågan återkom vid 1941 års riksdag, fördes skattens förhållande till det försämrade penningvärdet åter på tal, och även i det årets proposition förklarade departementschefen, att han vidhöll sin förut uttalade mening att, därest en mera betydande försämring av penningvärdet skulle inträda, borde hänsyn därtill tagas vid krigskonjunkturbeskattningen. »Visst sådant hänsynstagande», förklarade departementschefen, »kan i själva verket ifrågakomma ej blott vid en verklig försämring av penningvärdet, utan även där en av varuknapphet förorsakad allmän prisstegring ägt rum». Bevillningsutskottet, som då behandlade den kungl. propositionen, förklarade sig inte ha någon erinran att göra emot departementschefens uttalande, men tillade, att utskottet ville uttala den meningen att »såvitt utskottet kan finna det ligger vikt vid att vederbörlig hänsyn till den allmänna prisstegringen tages vid utformningen av krigskonjunkturskatten för nästa år». Även 1941 var man således i alla instanser på det klara med att man vid skattens utformning borde ta hänsyn till den försämring av penningvärdet som eventuellt skulle kunna komma att äga rum.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

När propositionen om krigskonjunkturskatt företeddes vid 1942 års riksdag, kunde man i departementschefens uttalande konstatera början till en åsiktsförskjutning. Skatteberedningens, som även då hade förberedelsevis behandlat skatteförslaget, hade resonerat rätt mycket om möjligheten att åstadkomma en anordning, som skulle möjliggöra att hänsyn toges till det försämrade penningvärdet. Departementschefen ville för sin del inte helt ansluta sig till tanken på ett utjämningsavdrag, som skulle ha till huvudsaklig uppgift att utgöra en kompensation för det försämrade penningvärdet, utan resonerade sig fram på delvis andra linjer. Hans resonemang resulterade emellertid i ett förslag om ett utjämningsavdrag av 15 procent, men han hade som sagt för detta en delvis annan motivering än tidigare. Det motiv som då anfördes var huvudsakligast, att man för det dåvarande inte kunde uppta till slutligt avgörande frågan om penningvärdeförsämringen, utan att den frågan borde bedömas ur andra synpunkter. Man resonerade på det sättet, att den investering, som ägde rum vid sidan av skatten, och den ersättning för minskad möjlighet till konsumtion, som kunde komma i fråga till följd av skatten, skulle bedömas med hänsyn till det pris som skulle komma att sättas vid den slutliga avvecklingen. I skatteberedningens promemoria säges det bl. a. därom, att en dylik synpunkt kunde vara berättigad, eftersom den möjligheten att de investeringsmedel, som det var fråga om, först efter krigets slut skulle komma att användas till kapitalinvestering, inte behövde föranleda några särskilda åtgärder, då det pris, som anskaffningen då skulle avse, enligt den ifrågasatta lagstiftningens förutsättningar vore förkrigspris. Och beträffande frågan om penningvärdeförsämringen för den skattskyldiges konsumtion påpekade skatteberedningen likaledes, att det inte kunde ifrågakomma att på det område, det här gällde, beräkna den egentliga penningvärdeförsämringen till ett högre värde än man med denna utgångspunkt kommit att godtaga på arbetsmarknaden. Man skulle sätta utjämningsavdragets storlek i en viss relation till den förbättring, som andra företagargrupper hade lyckats ernå med anledning av penningvärdets försämring. I varje fall resulterade övervägandena i att det föreslogs ett utjämningsavdrag med 15 procent. Lagstiftaren hade emellertid uppenbarligen känt sig så pass bunden av de ursprungliga tankegångarna, att det i förordningen angavs, att genom utjämningsavdraget hänsyn skulle tagas till höjning av den allmänna prisnivån, och under den benämningen och med den uppgiften står avdraget fortfarande kvar i den nu föreslagna förordningens tredje paragraf. När man således anstränger sig för att göra troligt, att det vid tillkomsten av utjämningsavdraget aldrig var meningen att detta skulle fungera såsom en särskild kompensation för det försämrade penningvärdet, så står det påståendet uppenbarligen i strid med vad som om den saken säges i själva lagtexten.

Den åsiktsförskjutning, som man kunde konstatera redan 1942, har emellertid nu blivit ännu mera fullbordad. I själva verket förhåller det sig på det sättet, att de uttalanden, som göras i årets proposition och som för övrigt ha förekommit ända sedan 1942, stå i ett ganska bestämt motsatsförhållande till den grundprincip, som kom till synes vid krigskonjunkturskattens tillkomst. Det motiv, som finansministern 1942 och senare har åberopat för att motsätta sig utjämningsavdragets ökning, må nu ha vilket värde som helst. I nuvarande läge gäller det dock inte. Nu gäller det att definitivt fastställa den prisnivå som skall ligga till grund vid avvecklingen. När finansministern 1942 byggde sin motivering på de två synpunkter, som jag tidigare har påpekat, äger som sagt den motiveringen inte längre tillämpning.

Motivet för finansministern var, som jag nyss erinrat, vid framläggandet av 1942 års proposition tvåfaldigt. I den mån mervinst skulle användas för ny-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

investeringar, alltså i form av lagerökning eller ökade anläggningstillgångar, tilläts en nedskrivning av dessa till förkrigspris, och i den mån mervinsten sparades utgick man från att medlen framdeles skulle kunna investeras eller konsumeras på basis av en efterkrigsprisnivå, som ungefärligen motsvarade förkrigstidens. Den skattskyldige ansågs på dessa vägar få den utlovade kompensationen. I det nuvarande läget leder som sagt denna motivering uppenbarligen inte fram till det resultat som man då avsåg. I den nu föreliggande propositionen sägs det att medel, som ha använts till nyinvesteringar i lager eller anläggningstillgångar, inte få nedskrivas lägre än till efterkrigspriser, och i fråga om medel som sparats är genom antagandet, att efterkrigspriset icke kommer att sjunka under 140 procent av förkrigsnivån, också fastslaget, att dessa sparade medel inte, vare sig de komma att användas för investering eller konsumtion, ha en större köpkraft än som motsvarar efterkrigspriset. Och efterkrigspriset är i propositionen fastställt till 140 procent av förkrigspriset. Det är numera klart att efterkrigsnivån inte blir densamma som förkrigsnivån och att de sparade medlen således inte kunna investeras eller konsumeras på basis av förkrigsprisnivån, vilket var en av de förutsättningar som skatteberedningen utgick ifrån i sitt resonemang vid tillkomsten av 1942 års förslag till krigskonjunkturskatt.

I den motivkrets, som fanns omkring 1942 års förslag, ingick vidare, att hänsyn till prisstegringen skulle tas endast i den mån som inkomsterna inom icke krigskonjunkturbeskattade områden hade stigit. Tillämpat på nuvarande förhållanden leder även denna motivering fram till samma resultat. De stora inkomsttagargrupperna ha nu i stort sett nått fram till en kompensation för prisstegringen, som uppgår till 40 procent, alltså samma kompensation som skulle uppstå, om för de krigskonjunkturbeskattade näringarna utjämningsavdraget fastställdes till 40 procent. När reservanterna därför ha yrkat på att utjämningsavdraget skulle fastställas till 40 procent i stället för, som i propositionen föreslås och av utskottet tillstyrkes, 15 procent, anse reservanterna detta vara i överensstämmelse med grundprincipen för krigskonjunkturskatten vid dess tillkomst och med de uttalanden som då och sedermera gjorts beträffande nödvändigheten av att vid krigskonjunkturskatteförordningens tillämpning ta hänsyn till den försämring i penningvärdet, som har ägt rum, för att undvika beskattningen av fiktiva mervinster.

Det är den ena av de punkter, som jag för min del skulle vilja fästa uppmärksamheten på och där jag har en annan inställning än utskottsmajoriteten.

Den andra gäller frågan om skatteskalans höjd. Hittills har, som kammarens ledamöter ha sig väl bekant, krigskonjunkturskatten utgått efter en progressiv skala med en lägsta skattesats av 50 och en högsta skattesats av 70 procent. 1944 års allmänna skattekommitté, som har förberett frågan om krigskonjunkturskattens avveckling, har därom föreslagit, att skatteskalan skulle fastställas till 50 procent. Finansministern har inte accepterat skattekommitténs förslag, och han åberopar till stöd för sin avvikande mening skattens konstruktion. Någon närmare förklaring till att skattens konstruktion inte skulle tillåta tillämpandet av en fix skatteskala i samband med skattens avveckling har finansministern icke lämnat. Utskottet har behandlat saken lika knapphändigt. Det ägnar frågan om skatteskalans höjd det storartade utrymmet av två och en halv rader i sitt betänkande och förklarar kort och gott, att utskottet har ansett departementschefens ståndpunkt bärande och således inte har någon anledning att tillstyrka bifall till motionerna.

Enligt min mening är det i stället skattekommitténs motivering som är bärande. Skattekommittén har påpekat, att ett bibehållande av den nuvarande

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

progressionen även vid den slutliga avräkningen tydligtvis skulle komma att mycket hårt belasta åtskilliga skattskyldiga, som ha använt sig av den enligt förordningen medgivna möjligheten att uppskjuta krigskonjunkturbeskattningen. Resultatet skulle ofta bli att av dessa skattskyldiga nu på en gång skulle komma att uttagas krigskonjunkturskatt, som vore till beloppet väsentligt större än vad fallet hade blivit, om de uppkomna vinsterna hade tagits till beskattning varje särskilt år. Det vore enligt skattekommitténs mening inte gärna tänkbart att på det sättet i efterhand införa en extra straffskatt på de fullt lojala rörelseidkare, som hade utnyttjat de av statsmakterna anvisade möjligheterna att erhålla uppskov med beskattningen.

Jag skulle i anslutning till detta skattekommitténs resonemang vilja påpeka, att även andra sakkunniga instanser ha ställt sig på principiellt samma ståndpunkt som kommittén. Dit hör den centrala krigskonjunkturskattenämnden, som har förklarat, att den anser de av skattekommittén anförda skälen för slopande av den nuvarande, progressiva skatteskalen bärande och att starka bilighetsskäl, främst hänsynen till företagens likviditet, tala för att om skatteskalen skall göras fast den av kommittén förordade procentsatsen av 50 borde godtagas. Även krigskonjunkturskattenämnden påpekar den omständigheten, att de skattskyldiga, som successivt ha framtagit sina mervinster till beskattning, ha bättre kunnat utnyttja utjämnings- och 3 000-kronorsavdragen än de skattskyldiga, som med utnyttjande av förefintliga möjligheter att uppskjuta beskattningen först vid avvecklingen bli beskattade för sina mervinster.

De skäl, som sålunda ha anförts av skattekommittén och centrala krigskonjunkturskattenämnden till förmån för en fast skattesats av 50 procent, anser jag, som sagt, vara mycket starkt bärande. Departementschefen har som skäl för att inte acceptera denna ståndpunkt även anført rättvisesynpunkten. Det skulle, säger han, vara otillfredsställande, om sådana skattskyldiga, som ha begagnat sig av möjligheten att uppskjuta beskattningen, skulle särskilt gynnas genom en i samband med slutavräkningen vidtagen skattesänkning. Det är alldeles klart att så kunde komma att ske. Det är såvitt jag förstår omöjligt att förneka att ett borttagande av progressiviteten och fastställandet av en fast skattesats av 50 procent skulle kunna tänkas komma att gynna vissa skattskyldiga, som till den slutliga avräkningen ha uppskjutit beskattningen, eller sådana skattskyldiga, som visserligen ha betalt krigskonjunkturskatt för varje år men som även under det år, som det nu gäller, komma upp i en så pass hög merinkomst, att den progressiva skatteskalans högsta belopp kommer att tillämpas. Men när departementschefen så starkt understryker den omständigheten, förbiser han, att det här hotar en annan orättvisa, den som bl. a. centrala krigskonjunkturskattenämnden har påpekat, nämligen att sådana skattskyldiga, som ha använt den anvisade möjligheten att uppskjuta beskattningen, nu bli hårdare beskattade än om beskattningen fördelats på flera år. De hopsumerade merinkomsterna uppgå till äventyrs till så stort belopp, att en högre skatteskala kommer att tillämpas, och de ha dessutom inte haft möjlighet att tillgodogöra sig de skattefria avdrag och de utjämningsavdrag, som de eljest hade fått år från år. Det mest tragiska i detta sammanhang är att det främst är de små rörelseidkarna, som sålunda riskera att drabbas av en hårdare beskattning än som eljest skulle ha skett, och det lär inte kunna undvikas, att de komma att anse ett sådant förfaringsätt orättvist ur deras synpunkter. Jag är för min del tämligen övertygad om att, om man väger finansministerns rättvisekrav mot de orättvisor, som skulle uppstå, skola de starkare skälen tala till förmån för den ståndpunkt, som skattekommittén och centrala krigskonjunkturskattenämnden ha gjort sig till tolk för och som jag för min del har

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)
yrkat att också utskottet skulle göra till sin. I fråga om skatteskalen innebär således det yrkande, som jag sedermera kommer att framställa, att den skall göras fast och utgå med 50 procent av merinkomsten.

Det var, herr talman, huvudsakligast emot dessa två ganska centrala punkter i det föreliggande förslaget som jag hade behov att anmäla opposition. Jag har inte för avsikt att uppta till behandling de övriga punkter, i vilka skilljaktighet råder mellan utskottet och reservanterna — något skall väl lämnas kvar även åt de övriga reservanterna — utan jag inskränker mig till att med vad jag nu har sagt förbereda kammaren på att jag i sinom tid vid behandlingen av de paragrafer, där yrkandena passa in, kommer att framställa yrkanden om att utjämningsavdraget skall fastställas till 40 procent i stället för 15 och att skatteskalen skall göras fast med en procentsats av 50.

Herr **Wehtje**: Herr talman! Vid krigskonjunkturbeskattningens tillkomst år 1940 angavs det vissa grundläggande principer för denna beskattning. Huvudmotivet för skattens införande var icke av statsfinansiell natur, utan av psykologisk och penningpolitisk. Man ville stävja osund spekuliation och indraga obehöriga krigsvinster genom en mycket hård beskattning. Den osunda spekuliationen och de tendenser inom näringslivet, som man ville förhindra, ha emellertid endast i ringa grad motverkats genom krigskonjunkturbeskattningen. Priskontrollen och andra liknande åtgärder från samhällets sida ha helt visst visat sig vara mera effektiva i berörda hänseenden. Krigskonjunkturbeskattningen har emellertid medfört betydande ogynnsamma verkningar, enär den hämmat produktionsutvecklingen genom att motverka en ur allmän synpunkt önskvärd mer- eller nyproduktion. Beskattningen har också drabbat de skattskyldiga mycket slumpartat och ojämnt och har därigenom verkat stötande för rättskänslan. Ju längre vi avlägsna oss från förkrigstiden, som tjänade som utgångspunkt för jämförelserna och för beräkningen av de s. k. krigsvinsterna, desto mera klart framstår det, hur omöjlig och obillig denna beskattningsform är. Det är därför angeläget, att när denna skatt bibehållits så länge, den nu bringas att upphöra, och därom råder full enighet.

Mot det förslag till uttagande av krigskonjunkturskatt för år 1945 och till avveckling av skatten, som framlagts i Kungl. Maj:ts proposition nr 210, ha i ett flertal motioner framförts tungt vägande invändningar. Dessa grunda sig i huvudsak på att departementschefen i propositionen frångått de principer, som uttryckligen angivits såväl vid krigskonjunkturskattens införande som i samband med framläggandet av skatteförordningarna under åren därefter.

Dessa grundregler inneburo, att endast en ökning av realinkomsten och ej en inkomstökning, som framkommit genom penningvärdesförändringar, s. k. fiktiva vinster, skulle bli föremål för beskattning, och vidare skulle krigsåren, såvitt angår krigskonjunkturskatten, anses såsom en beskattningsperiod. Endast därigenom skulle det bli möjligt att, då vinstresultaten växlat under olika år under krigsperioden, få fram den verkliga merinkomsten under kriget och därigenom undvika beskattning av fiktiva vinster.

Det torde ej vara erforderligt att nu gå närmare in på den tidigare behandlingen av denna fråga och de därvid lämnade motiveringarna för denna skatt efter den uttömmande och övertygande redogörelse, som bevillningsutskottets vice ordförande lämnat.

Jag kan därför direkt gå över till att se, hur de mest betydelsefulla frågorna behandlats i propositionen. Det framgår då av propositionen, att man knutit rätten till en avräkning av tidigare års merinkomster mot inkomstminskning under senare år vid villkoret, att krigskonjunkturskatten blivit påförd provisoriskt, och detta villkor har man nu uppställt, trots att det i förarbetena

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

till krigskonjunkturskattelagen i mycket bestämd form utsagts, att vid avräkningsförfarandet kvittning skulle komma att medges för under krigskonjunkturskattens tillämpning uppkomna inkomstminskningar, oberoende av under vilket år dessa uppkommit, med därav följande rätt till restitution även av sådan krigskonjunkturskatt, som inte blivit provisoriskt påford. De yrkanden härom, som framförts i motionerna, ha lett till att bevillningsutskottet föreslagit ett tillrättsläggande, så att avräkning och kvittning av merinkomster och inkomstminskningar skulle få äga rum, oberoende av om provisorisk påföring ägt rum. Det synes mig vara en betydelsefull och viktig ändring som här vidtagits.

Mot regeln att endast beskatta verkliga mervinster och ej fiktiva vinster går propositionen vidare i sitt förslag om utjämningsavdrag. Efter vad som yttrats vid tidigare behandlingar av krigskonjunkturskatten kan det väl icke råda någon tvekan om att inte statsmakterna gjort mycket kategoriska utfästelser, att endast en ökning av realinkomsten och inte genom penningvärdets försämring uppkomna inkomstökningar skulle bli föremål för beskattning.

I den nu föreliggande propositionen framlägger departementschefen en helt ny motivering för utjämningsavdraget. Nu säger departementschefen, att utjämningsavdraget är att uppfatta i huvudsak såsom ett »komplement till jämförelseinkomsten, avsett dels att kompensera för sådan utveckling av den skattskyldiges verksamhet sedan krigsutbrottet, som varit möjlig om krigsförhållandena icke förelegat men vars sannolikhet icke kan direkt påvisas, dels ock att bidra till en utjämning mellan sådana skattskyldiga, som av olika anledningar hava särskilt låg jämförelseinkomst, och dem vilka tack vare en gynnsam förkrigskonjunktur kommit upp i en mycket hög sådan».

Den nu anförda motiveringen för utjämningsavdrag stämmer ju inte alls med vad som under tidigare år anförts och inte heller med vad som direkt utsagts i förordningen, där det fortfarande heter, att genom utjämningsavdraget hänsyn skall tagas till höjningen av den allmänna prisnivån från utgången av augusti 1939 till beskattningsårets slut. Bevillningsutskottet har inte gett sig in på något försök att klara sig ur det uppkomna dilemma, utan har hänvisat kort och gott till departementschefen, som tydligen nu får försöka för kammaren förklara den helomvändning han gjort. Utskottet för sin del går egentligen endast in på frågan om utjämningsavdragets avvägning och även detta mycket knapphändigt.

1944 års allmänna skattekommitté, som ju ägnat ett stort arbete åt krigskonjunkturskattens utformning under avvecklingsåret, framhåller att situationen nu är helt annorlunda än då departementschefen tog avstånd från en höjning av utjämningsavdraget. Skattekommittén intog också den ståndpunkten, att om efterkrigsnivån beräknades till 125 procent av förkrigsnivån, fastslog man också en däremot svarande försämring av penningvärdet. Det måste ju då framstå såsom en logisk konsekvens härav, anser kommittén, att utjämningsavdraget, som också skulle stå i relation till penningvärdets fall, fastställdes till motsvarande tal eller 25 procent.

När nu efterkrigspriset i propositionen föreslås till 140 procent av förkrigspriset, bör också rimligen utjämningsavdraget beräknas efter 40 procent. Utskottet har lika litet som departementschefen sökt bestrida riktigheten av skattekommitténs argumentering för att utjämningsavdraget bör fastställas i relation till efterkrigspriset. Den av utskottet uttalade farhågan för att en höjning av utjämningsavdraget i samband med slutavräkningen skulle medföra, att de skattskyldiga, som under tidigare år erlagt krigskonjunkturskatt, skulle komma i ett sämre läge än de vid slutavräkningen skattskyldiga, synes mig ej ha något fog för sig med hänsyn till den av utskottet förordade progres-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

siva beskattningen. Vid uppgörandet av boksluten under krigsåren har man ju fått bestämda anvisningar om hur lagervärderingen lämpligen borde göras. Lagerökningar ha fått upptas till förkrigspris, men när utskottet fordrar, att lagerökningar i allmänhet skola tagas upp till 140 procent av förkrigspriset, komma ju de skattskyldigas mervinster fram i större utsträckning under detta slutavräkningsår än under de tidigare åren. I stället för det förmenta rättvisekravet hade det varit riktigare av utskottet att direkt åberopa de fiskaliska synpunkterna, som man lagt på denna fråga.

På denna punkt kommer jag i sinom tid att yrka, att utjämningsavdraget beräknas efter 40 procent i enlighet med den till utskottets betänkande fogade reservationen.

Om lämpligheten att fastställa efterkrigsnivån till 140 procent av förkrigsnivån ha i motionerna anförts de skäl, som tala häremot. De äro främst av penningpolitisk art. Jag skall inte gå närmare in härpå, utan jag skall inskränka mig till att framhålla, att det enligt min mening kunde ha varit välbetänkt, att efterkrigspriset och därmed också utjämningsavdraget hade fastställts några enheter, kanske tio enheter, lägre.

Gentemot vissa bestämmelser, som reglera beräkningsgrunderna för värdering av varulager m. m., kunde det också helt visst vara befogat att framställa erinringar. Jag tänker då närmast på de nyinförda grunderna för beräkning av värdet på lager för varvsindustrien och för viss del av verkstadsindustrien. Jag tror att dessa särbestämmelser komma att vålla en betydande extra belastning för dessa näringsgrenar. För varvsindustrien kan det vara betänkligt, eftersom denna industri är mycket konjunkturkänslig och inte åtnjuter något skydd, utan har att konkurrera öppet på världsmarknaden. Den extra tunga, som nu läggs på denna industri genom att nya värderingsregler införas, kommer helt visst att bli mycket kännbar. Särbestämmelserna för vissa delar av verkstadsindustrien tror jag komma att medföra betydande taxeringstekniska svårigheter.

Bevillningsutskottet har i viss mån lagt dessa frågor till rätta, men det hade helt visst varit önskvärt, att särbestämmelser ej hade införts i föreslagen form för dessa näringsgrenar. Jag utgår emellertid från att dessa komma att handhas med beaktande av vad som klart framstår såsom rätt och billigt.

Slutligen gör man ett avsteg från de grundregler, som från början uppställts för krigskonjunkturbeskattningen med avseende på skatteavvägningen vid fastställandet av skattesatserna. Genom att införa andra regler för lagervärderingen än som tillämpats under de föregående åren får man ju fram ett resultat, som ej endast visar inkomsten, respektive merinkomsten för detta år, utan även en del av inkomsterna från tidigare år, då andra principer för lagervärderingen tillämpades. Åtskilliga skattskyldiga komma härigenom att bli mycket hårt belastade. Detta förhållande har också beaktats av 1944 års allmänna skattekommitté, som dragit den slutsatsen av förhållandet, att den progressiva beskattningen skulle slopas och att beskattningen för slutavräkningsåret i stället skulle utgå efter en fix procentsats av 50.

Departementschefen förmenar, att en sådan anordning inte kunde tolereras ur rättvisesynpunkt. Vissa skattskyldiga skulle i samband med avräkningen kunna få sin slutliga skattebörd bestämd till lägre belopp än om det beräknade beloppet fördelas på flera år. Men man måste ju då beakta, att statsmakterna anvisat möjligheter för uppskov med beskattningen. Att detta skett med den baktanken, att man i efterhand skulle införa en extra straffskatt, är väl ändå otänkbart. Såsom reglerna utformats, komma helt säkert många skattskyldiga, däribland många smärre företagare, särskilt på handelns område, att drabbas av denna straffskatt.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

Bevillningsutskottet har för sin del försiktigtvis inte gjort något eget uttalande om skatteskalan, utan endast hänvisat till departementschefens ställningstagande.

På denna punkt kommer jag, herr talman, också att yrka bifall till reservationen, i vilken hemställes, att krigskonjunkturskattens grundbelopp beräknas efter en fix procentsats av 50.

Genom att den nya uppbördsreformen träder i tillämpning i samband med krigskonjunkturskattens avveckling har mycken förvirring uppkommit. Uppbördsförordningens övergångsbestämmelser ha ju fastslagit, att de skattskyldiga skola erhålla befrielse från de statliga inkomst- och förmögenhetsskatterna, som belöpa sig på 1945 och 1946 års inkomster, dock att för 1945 befrielsen endast blir partiell.

Nu är det ju så, att tidigare från krigskonjunkturskattens grundbelopp avräknats de statliga inkomst- och förmögenhetsskatterna samt värnskatten. Krigskonjunkturskatten, den statliga inkomst- och förmögenhetsskatten och värnskatten ha sålunda alltid infogats i varandra, så att summan av dessa skatter i samband med taxeringen till krigskonjunkturskatt reglerats såsom en enhet.

När det nu gäller att lösa den fråga, som uppkommer genom uppbördsförordningens övergångsbestämmelser rörande 1946 års taxering, torde den bästa tänkbara utgångspunkten vara, att bestämmelserna rörande eftergift av de ordinarie statsskatterna skulle medföra exakt samma verkningar för de krigskonjunkturbeskattade som för dem, som inte drabbas av krigskonjunkturskatt. Anledningen till eftergiften för de skattskyldiga är ju, att de inte anses rimligen kunna erlägga två års skatter efter de nuvarande höga skattesatserna. Det finns intet som helst skäl, varför den nya uppbördsmetoden skulle sättas ur kraft beträffande just de skattskyldiga, som förutom de ordinarie statsskatterna bli belastade med krigskonjunkturskatt.

I reservationen till bevillningsutskottets betänkande anföres ett exempel, som klarlägger förhållandena. Exemplet utgår från att en skattskyldig har ett till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerat belopp av 20 000 kronor, av vilket belopp 10 000 kronor utgör den till krigskonjunkturskatt beskattningsbara merinkomsten. Grundbeloppet blir då 5 000 kronor. Han har vidare att enligt gällande skatteskalor å det mot grundbeloppet svarande inkomstskiktet erlägga ordinarie statsskatter — inkomst- och förmögenhetsskatt samt värnskatt — med 30 procent, d. v. s. 1 500 kronor. Enligt de av fjolårets riksdag beslutade övergångsbestämmelserna till den nya uppbördsreformen har den skattskyldige emellertid befriats från att därav erlägga 1 000 kronor. Under förutsättning att dylikt beslut om eftergift icke meddelats, hade han haft att erlägga i ordinarie statsskatter 1 500 kronor och i krigskonjunkturskatt 3 500 kronor. Enligt de av utskottet förordade bestämmelserna får han i stället erlägga i ordinarie statsskatter 500 kronor och i krigskonjunkturskatt 4 500 kronor. De ordinarie statsskatter, som enligt det anförda exemplet till ett belopp av 1 000 kronor jämlikt uppbördsförordningens övergångsbestämmelser redan blivit föremål för eftergift, komma således att i stället av den skattskyldige uttagas i form av en med exakt samma belopp förhöjd krigskonjunkturskatt.

Jag vill gärna höra, om finansministern kan vitsorda, att dessa uträkningar äro riktiga och att det i min beräkning inte finns något fel. Skulle de vara riktiga, är det emellertid ganska egendomligt, att man som utskottet anser sig kunna säga förmenar, att de skattskyldiga, som erlägga krigskonjunkturskatt, icke »berövas den förmån av skattebefrielse, varom förmåles i övergångsbestämmelserna till den nya uppbördsförordningen».

En bestämmelse, sådan som den nu i propositionen föreslagna, innebär alltså

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

i realiteten, att man nu på en omväg upphäver de eftergifter, som man velat lämna enligt uppborðsförordningens övergångsbestämmelser.

På denna punkt kommer jag, herr talman, att yrka, att 9 § 2 mom. i förevarande lag utformas enligt den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag vill liksom den förste talaren uttrycka min tillfredsställelse med att det, efter vad vi nu kunna bedöma, är sista gången som vi behöva behandla frågan om krigskonjunkturskatten. Men jag vill samtidigt framhålla, att alla de skäl, som från början anförts för införandet av en dylik skatt, faktiskt visat sig vara bärkraftiga, kanske framför allt det psykologiska skälet, att det hade varit stötande för mycket breda lagets rättskänsla, om just de inkomstökningar, som uppkommit på grund av kriget, skulle ha gått fria från beskattning samtidigt med att skatterna för alla medborgare mycket kraftigt ökats. Jag tror likaledes man kan påstå, att följderna av denna krigskonjunkturskatt så långt ifrån ha varit skadliga för det svenska näringslivet, att näringslivets läge just nu i stället visar, att skatten haft en stor uppgift att fylla. Men det är ju inte därom som kvällens diskussion rör sig, utan om bestämmelserna i samband med avvecklingen av denna skatteform.

Jag skall här inte gå in på alla de ting, som den siste talaren nämnde, ty han polemiserade ju i sitt anförande mot propositionen och icke mot utskottsutlåtandet. Utskottsutlåtandet är nämligen på vissa punkter en modifiering av propositionen, och jag vågar säga — med risk att ge anledning till en ny konstitutionell debatt — att dessa modifikationer i propositionen ha kommit till under överläggningar mellan utskottsledamöter och regeringen. Om jag får avslöja ytterligare en hemlighet, skulle jag vilja säga, att på praktiskt taget alla punkter, där man från utskottets sida ansett att modifieringar kunde vara skäligen, har jag också funnit, att det kanske till sist var riktigare att följa den linje, som nu blivit utskottets. Det innebär, som var och en förstår, ett medgivande av att man i denna mycket invecklade fråga om beskattning av krigskonjunkturvinster kan ha olika uppfattningar utan att från den ena eller andra sidan alltid kunna anföra fullständigt avgörande skäl. På de punkter, som kvarstå och på vilka reservanterna nu göra invändningar, har emellertid varken jag eller utskottsmajoriteten ansett, att några ändringar vore berättigade.

Det finns emellertid en punkt, där utskottet icke har gjort någon ändring, men som ändå togs upp av herr Wehtje, fastän han inte omnämnt den i sin reservation, nämligen frågan om den prisnivå, med vilken man efter kriget bör räkna. Det skulle glädja mig, om herr Wehtje hade rätt i att en prisnivå bestämd till 140 procent av förkrignivån skulle visa sig vara för hög. Vi äro väl alla överens om att kunna vi föra en sådan politik, att vår efterkrignivå låg endast 40 procent över förkrignivån, skulle våra bekymmer för den inflatoriska prisstegring, om vilken det nu så mycket talas, inte ha någon grund.

I övrigt är det tre punkter, på vilka reservanterna vända sig kritiskt mot utskottsutlåtandet. På dessa punkter överensstämmer utskottsutlåtandet med propositionen. Den första punkten gäller frågan om utjämningsavdraget, den andra frågan om skatteskalen och den tredje frågan om befrielse i samband med uppborðsreformens ikraftträdande.

Jag skall genast erkänna, eftersom det är alldeles uppenbart och kan utläsas både i propositionerna och utskottsutlåtandena av var och en som följt med behandlingen av detta ärende under de föregående åren, att det skett en förskjutning i fråga om motiveringarna för denna krigskonjunkturskatt och en förskjutning i fråga om vissa bestämmelsers uppgift. Det gäller inte minst

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

frågan om det s. k. utjämningsavdraget. När vi första gången överlade om denna krigskonjunkturskatt, visste vi inte mycket om hur utvecklingen skulle gestalta sig. Vi ville undvika de misstag, som hade gjorts under den förra krigstiden, och vi övervägde mycket allvarligt, huruvida man inte skulle kunna finna någon form av krigskonjunkturskatt, som helt enkelt sopade bort allting, som kunde kallas för inflatoriska vinster. Det visade sig emellertid, att den linjen, hur teoretiskt tilltalande den än kunde vara, i praktiken var ytterst svår att ge form av lag. Det praktiska resultatet blev att skatten faktiskt från början fick, och mer och mer har fått karaktär av en merinkomstskatt. Visserligen har frågan om att undvika beskattning på fiktiva vinster spelat en viss roll, men dock bara samma roll som en rad andra frågor.

Såsom herr Elon Andersson erinrade om, skrev man i de första motive-ringarna någonting om kompensationsavdrag, som skulle täcka en prisstegring, men redan 1942 var jag för min del klart övertygad om att detta inte var en framkomlig väg. När reservanterna påstå, att motiveringen för att behålla utjämningsavdraget, som det från år 1942 kom att kallas, vid 15 procent är en ny motivering, som inte överensstämmer med den ursprungliga motive-ringeringen för kompensationsavdraget och inte heller överensstämmer med den tidigare intagna ståndpunkten, måste det bero på ett förbiseende eller missförstånd. Innehållet i den nu framlagda propositionen på denna punkt överensstämmer, såvitt jag förstår, med den motivering, som gavs år 1942, då man klart och tydligt erkände, att den förra motiveringen eller de förra formuleringarna inte voro tillfredsställande, och gav en praktiskt taget ny motivering. Man ansåg helt enkelt, att då alla jämförelser med tiden före kriget bli svårare och svårare att göra alltefter som tiden går och då de olika företagen av många orsaker ha en ojämförbar ställning, kan man gärna gå till mötes genom att medge ett s. k. utjämningsavdrag. Men i anslutning till bankofullmäktiges yttrande avsvor man sig, kan man säga, själva tanken att här föra in ett kompensationsförfarande.

Jag kan mycket väl förstå, att såväl skattekommittén, som sysslat med dessa ting, som reservanterna tycka, att de stå på en mycket fast logisk grund, när de säga, att eftersom efterkrigsnivån skall bestämmas till 140 procent av förkrigsnivån, är det självklart, att utjämningsavdraget skall vara 40 procent. Man förbiser emellertid då, att skatten faktiskt sedan år 1942 varit en produkt av kompromisser mellan olika syften. Jag kan belysa det allra bäst genom att anknyta till den sista punkten i reservationen, vilken herr Wehtje berörde, men inte herr Elon Andersson, nämligen frågan om en eventuell nedsättning av skatten i följd av uppbördsreformens ikraftträdande. Jag vet inte, om alla kammarens ledamöter erinra sig, att den första krigskonjunkturskattelagen innehöll en bestämmelse, som gick ut på att krigskonjunkturskatten var att betrakta såsom någonting som skulle räknas bort från inkomsten. Sedan skulle inkomsten beskattas på vanligt sätt med den vanliga inkomstskatten. Varpå berodde nu denna konstruktion? Jo, den berodde på att man sade, att i princip och logiskt sett — med samma logik som man nu driver satsen, att utjämningsavdraget skall vara 40 procent — är det orättmätigt att någon medborgare skall kunna göra vinst på kriget. Det vore därför riktigt, att all krigsvinst konfiskerades av staten, ty det är endast vissa begränsade grupper i samhället som kunna göra en sådan krigsvinst. Den är orättmätig, och därför skulle skatten egentligen tas ut till hundra procent — som ni kanske känna till, har i flera länder under kriget krigskonjunkturskatt också uttagits till hundra procent. Det var då, ansåg man, helt naturligt, att denna krigskonjunkturskatt, denna konfiskering av krigsvinster, eller vad man vill kalla den för, inte kunde ingå i en inkomst, som sedan skulle beskattas i vanlig ordning. Man

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

borde ta in dessa hundra procent och därefter beskatta den återstående inkomsten på samma sätt som man beskattar andra medborgares inkomster. Men här gjorde man strax, lät mig kalla det syndafallet, eller drog man den praktiska slutsatsen, att det är ytterligt svårt att exakt avgöra, hur stor krigsvinsten är. Om man bestämde uttagningen till hundra procent, skulle det i en mängd fall leda till en alldeles oavsiktlig hårdhet, och därför modifierade man denna konfiskering av krigsvinster på det sättet, att man bestämde, att den skulle utgå med 50 procent, när inkomstökningen icke översteg 20 procent, och med 60 procent vid upp till 50 procents inkomstökning samt med 70 procent, när inkomstökningen var över 50 procent.

Vi se således, hur denna idé om konfiskering av krigsvinsterna genast modifierades av praktiska hänsyn. Dylika modifikationer ha skett på en mängd punkter. Man har av praktiska skäl gjort uppmjukningar och eftergifter. Detta bör man ta hänsyn till och väga mot det, lät mig säga logiskt otillfredsställande i att man icke velat höja utjämningsavdraget utöver ursprungligen föreslagna 15 procent.

Detta är, såvitt jag förstår, i stort sett vad man kan säga om denna skatt. Vi ha haft denna diskussion sedan 1942. Jag behöver inte erinra om att man från det håll, där man nu gör reservationer och kommit med kritik — ja, inte från herr Elon Anderssons sida, men från det läger, som herr Wehtje representerar — praktiskt taget hela tiden förklarar, att krigskonjunkturskatten icke borde finnas. Under de gångna åren ha vi alltså haft hela denna diskussion, och jag trodde, att vi redan 1942 och 1943 hade knäckt den fråga, som nu dras upp på nytt, nämligen frågan om utjämningsavdragets storlek.

Om denna, lät mig kalla den logiska brist vid avvägningen av utjämningsavdragets storlek får vägas mot alla de uppmjukningar och fördelar, som kommit näringslivet till godo, i stället för att det skulle ha blivit en fullständig konfiskering av alla orättmätiga krigsvinster, återstår så frågan om utformningen av den skatteskala, som skall användas vid avvecklingen. Det är klart, att för den händelse man nu redovisar vinster, som kunde ha kommit fram tidigare, men så att säga kumulerats, kan den större inkomstökning, som blir en följd därav, givetvis leda till att skattesatsen blir högre, 60 procent eller 70 procent i stället för de 50 procent, som skulle ha utgått, om man redovisat vinsten tidigare. Ja, jag kan inte se att man kan göra någon invändning mot detta, såvida man inte finner det självklart att skattesatsen med nödvändighet skall vara densamma, hur mycket inkomsten än ökats. Jag kan inte heller göra någon invändning mot att man anför det argumentet, eftersom jag i propositionen själv har använt det, då jag säger, att om man nu sätter gränsen vid 50 procent i stället för att man under de föregående åren haft skalan 50, 60 och 70 procent, så är det klart, att somliga nu komma billigare undan än de tidigare ha gjort och att det sålunda blir en orättvisa. Men jag vill också understryka, att detta är ett argument, som inte kan drivas hur långt som helst. Det är sant att rättvisesynpunkten här spelar in, men den kan inte vara den enda avgörande, och i betraktande av att den svenska krigskonjunkturskatten, så vitt jag förstår, ändå har varit ganska mild förefaller det mig inte vara oskäligt, om man bibehåller den gamla skatteskalen. Det är klart, att man också på den punkten kan ha delade meningar, det skall jag inte alls förneka. Detta är en omdömesfråga, där väl kammaren får fatta ståndpunkt.

Vad beträffar den sista punkten i reservationen, undrar jag, om den inte bygger på ett missförstånd av krigskonjunkturskattens karaktär. Herr Wehtje säger, och det förutsättes också i reservationen, att krigskonjunkturskatten på grund av uppboordsreformen skall kunna avskrivras på samma sätt som vilken annan skatt som helst. Men man får komma ihåg den väsentliga skillnad, som

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

råder mellan den vanliga permanenta skatten och en skatt sådan som krigskonjunkturskatten. Om vi — för att ta ett extremt fall — hade genomfört en skatt, som bara skulle gälla ett enda år, och det året händelsevis hade varit det, då vi genomförde en uppborärsreform som ledde till att man, som det heter, efterskänkte ett års permanent skatt, så skulle väl ingen ha kommit på den tanken, att också denna engångsskatt skulle försvinna. Nu är faktiskt krigskonjunkturskatten ett slags engångsskatt; den avser vissa bestämda år, en viss period, och den skall slopas vid en fastställd tidpunkt. Om uppborärsreformen inte trätt i kraft förrän, låt mig säga, den 1 januari 1948, så hade det ju inte blivit tal om att krigskonjunkturskatten i år skulle efterskänkas, och om uppborärsreformen hade genomförts några år tidigare, är det lika uppenbart att den hade fått tagas med för att man under de därefter följande åren skulle fullt utnyttja skattekraften. Jag tror sålunda, att reservationen på den punkten bygger på ett förbiseende. Krigskonjunkturskatten är en engångsskatt, och den bör icke på samma sätt som den permanenta skatten försvinna på grund av uppborärsreformen.

Just en jämförelse med den ursprungliga konstruktionen, som herr Wehtje påpekade såsom ett skäl för sin ståndpunkt, ger alldeles uppenbart vid handen att ett sådant efterskänkande icke kunnat äga rum. Om man accepterar den ursprungliga synpunkten, att krigskonjunkturskatten helt enkelt är en konfiskering av en orätmätig vinst, så skall denna konfiskering ske, innan taxering till den vanliga beskattningen äger rum. Här föreligger sålunda möjligen en olikhet i uppfattningen om krigskonjunkturskattens natur, som jag tror kan klaras upp. I samma ögonblick man erkänner att krigskonjunkturskatten är en engångsskatt eller en skatt för en begränsad period, inser man att den faller utanför alla de regler, som man kan tillämpa när det gäller efterskänkande av den permanenta skatten.

Med dessa ord har jag anfört vad jag i detta ärende har att säga. Jag skulle tro att det, när man en gång har kommit förbi de motsättningar, som rått under kriget, och skall bedöma krigskonjunkturskattens verkningar, kanske mera allmänt kommer att erkännas, att krigskonjunkturskatten har varit en både nödvändig och nyttig del av hela den ekonomiska politik, som förts under krigsåren.

Herr **Nordenson**: Herr talman! Jag skall vid denna sena timme försöka att inte alltför mycket förlänga debatten. Det är egentligen några mera allmänna reflexioner jag skulle vilja göra, men innan jag går in på dem, ber jag att få uppehålla mig vid ett par yttranden, som finansministern här har fallt.

Finansministern framhöll, att det hade varit en kommunikation mellan honom och utskottet, och han uttalade sin oro för att detta möjligen skulle kunna föranleda en konstitutionell debatt. Jag konstaterar, att kommunikationen denna gång lett till att statsrådet tagit hänsyn till utskottets önskingar, och om det i någon mån har berott på den debatt, som jag häromdagen tog upp, antecknar jag det med stor tillfredsställelse.

Vidare framhöll finansministern, att ett av huvudskälen för krigskonjunkturskatten var den psykologiska verkan av densamma. Han formulerade detta så, att det måste vara stötande, om krigsvinster skulle få uppkomma samtidigt med att beskattningen i övrigt avsevärt skärptes. Jag vill då först understryka, att dessa krigsvinster självfallet alltid måste bli föremål för den vanliga progressiva beskattningen. Jag vill vidare till undvikande av allt missförstånd framhålla, att även det parti, som jag tillhör, har varit fullt på det klara med att en sådan krigskonjunkturskatt borde införas, och att vi positivt deltog i utformningen av denna skatt, när den först kom till. Men den

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

opposition vi framfört har gått ut på att krigskonjunkturskatten borde utformas på sådant sätt, att man undvek att göra det misstag, som begicks förra gången, då man beskattade fiktiva vinster. Och vi ha vidhållit lämpligheten av denna krigskonjunkturbeskattning till och med året 1944. Det var först år 1945 vi yrkade på att den borde falla bort.

Den reflexion, som jag här skulle vilja göra, är att, när vi nu för sista gången behandla krigskonjunkturskatten i samband med detta krig, har det ett visst intresse att se, i vilken mån de principer, som från början uppställts, ha tillämpats och fullföljts. Det har redan påpekats, att grundprincipen varit att undvika beskattning av fiktiva vinster och hålla sig till de reala. Därvid har man vidtagit huvudsakligen två åtgärder, nämligen dels att åstadkomma en utjämning genom den provisoriska påföringen och framför allt avräkningsförfarandet och dels att korrigera jämförelseinkomsterna och de taxerade inkomsterna genom införandet av utjämningsavdraget och beräkandet av vinsten med hänsyn till en höjd efterkrigsprisivå.

När man nu ser, hur dessa frågor behandlats i propositionerna, kan man inte undgå att fästa sig just vid vad som här har påpekats, att detta avräkningsförfarande inte genomförts konsekvent, utan att man har undantagit de definitivt påförda skatterna från denna utjämning. Vidare har man måst fästa sig vid att utjämningsavdraget och efterkrigspriset satts till olika procent.

Vi ha nu, några motionärer, försökt komma underfund med hur man skall förklara dessa enligt vår mening något egendomliga åtgärder. Vi ha då granskat propositionerna under olika år i denna fråga, och vi ha inte kunnat undgå att finna, såsom också här har påtalats, att de olika uttalanden, som departementschefen vid skilda tillfällen har gjort, stå i strid med varandra. Den uppfattningen tycks inte delas av utskottet, som har låtit dessa anmärkningar gå sig helt förbi. Man har tydligen funnit — liksom finansministern nu har gjort gällande — att det råder fullt sammanhang mellan de olika uttalanden, som han vid olika tillfällen har gjort.

Då kan jag inte underlåta att göra den reflexionen, att det är någonting ganska bekymmersamt i detta, att vi gång på gång ställas inför det faktum, att finansministerns uttalanden i centrala frågor äro av den beskaffenheten, att det, när de skola tolkas, visar sig vara ytterligt svårt att få fram vad som egentligen skall inläggas i dem. Man kommer ständigt fram till att det föreligger missförstånd och feltolkningar, och därför måste det på ett eller annat sätt vara någonting galet med dessa uttalanden. Antingen äro de i sig själva oklara, eller också föreligger hos oss en oförmåga att tolka dem.

Jag har i den situationen beslutat mig för att granska alla dessa olika propositioner från den utgångspunkten, att uttalandena i dem verkligen äro förenliga. Jag har tänkt mig, att det kanske är jag, som inte har förstått dem, och jag har alltså gått till verket med den uppfattningen, att uttalandena verkligen hänga ihop. När jag med denna utgångspunkt läst igenom propositionerna, är det en händelse, som allt mer kommit att framträda för mitt minne — en liten scen, som jag en gång såg på en varieté. En herre kom in på scenen, satte sig på en stol och lät sig bindas fast med det ena repet efter det andra, med kedjor och handklovar. Så ställdes en skärm runt omkring honom, och efter fem minuter kom han ut, frigjord från alla sin fjättrar.

Jag kan inte neka till att de olika propositionerna om krigskonjunkturskatten givit mig ett liknande intryck. Herr finansministern har kommit in och satt sig till rätta, och han har inte bara låtit binda fast sig, utan han har själv i de olika propositionerna levererat de rep, om jag så får säga, varmed han låtit knyta sig hårt fast i den position, som han har intagit. Men så har han med den sista propositionen plötsligt — simsalabim! — stigit fram och

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

stätt där fri och ledig och småleende som alltid och mottagits med den obli-gatoriska applåden av sina trogna.

Jag erkänner att detta är mycket skickligt, och jag skulle kunna ge herr finansministern en komplimang för detta. Är detta gjort enligt konstens alla regler, då är det ett märkligt specimen för mästerskapstiteln som intellektuell utbrytarkung. Jag ifrågasätter emellertid — och det är dit jag vill komma — om inte denna skicklighet har en ganska allvarsam skuggsida. Den måste skapa en mycket stark misstro hos dem, som skola tolka finansministerns utta-landen. När vi få höra eller läsa ett uttalande, nödgas vi alltid värja oss för att däri inlägga den betydelse, som är den närmast till hands liggande. Vi måste fråga oss: inrymmer detta uttalande även en tankegång, som kanske står i rak strid mot den, som är den naturligaste? Om så är fallet, måste vi räkna med att det blir just denna andra tankegång, som till sist göres gällande emot oss.

Detta är enligt min mening en verkligt allvarsam sak. Denna oklarhet och dubbeltydighet skapar en osäkerhet och en misstro i vårt politiska arbete, som äro beklagliga och ägnade att försvåra detta arbete. Det är mycket roligt att följa finansministerns intellektuella ekvilibristik. Den är briljant och i sitt slag enastående. Men jag måste för min del uttala mina betänkligheter däremot.

Jag skulle vilja rikta en allvarlig vädjan till finansministern att behjerta denna synpunkt. De frågor, som vi ha att avhandla, äro redan i och för sig så komplicerade, att om deras behandling försvåras genom att vi nödgas gissa oss till vad det ena och det andra uttalandet i grunden innebär, förlora vi allt-för mycket dyrbar tid.

I sakfrågan har jag, herr talman, ingenting annat att anföra än att jag yrkar bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Wehtje: Herr talman! Med anledning av finansministerns uttalande skulle jag vilja framföra några synpunkter.

Finansministern uttalade sin uppfattning om hur slutomdömet om krigskon-junkturskatten kommer att utfalla, och han utformade sina ord så, att den helt säkert skall komma att uppfattas som en nyttig åtgärd, viddagen för krigstiden. Jag kan hålla med om att krigskonjunkturskatten i psykologiskt hänseende har fyllt en viss uppgift, men det är också allt. I penningpolitiskt avseende tror jag att krigskonjunkturskatten spelat en mycket liten roll. Såsom jag nämnde i mitt förra anförande, torde priskontrollen och andra motsva-rande åtgärder ha betytt väsentligt mycket mera. Och jag tror inte att finans-ministern kan bortse från de skadeverkningar, som krigskonjunkturskatten haft med sig. Jag framhöll förut, att den har verkat hämmande på produktionen. Detta framträder också i det föreliggande förslaget till avveckling av krigskonjunkturskatten, i det att man där har undantagit exempelvis en så stor del av vårt näringsliv som skogsbruket. Därmed har man ju direkt erkänt, att krigskonjunkturskatten på det området har verkat skadligt. Jag vill också peka på de många undantag från påförandet av krigskonjunkturskatt, som måst göras under krigstiden. För att kunna få ny verksamhet igångsatt har man i stor utsträckning måst göra direkta utfästelser om att vederbörande företagare skulle vara fria från eventuell krigskonjunkturskatt.

Vad sedan angår utjämningsavdraget framhöll finansministern, att det var svårt att utforma ett sådant, som skulle fylla det syfte man därmed avsåg, och att man därför hade fränfallit detta och alltmera gått in för, såsom jag fattade honom, att betrakta krigskonjunkturskatten som en merinkomstskatt. Därmed är man ju inne på samma tillvägagångssätt som tillämpades under

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)
förra kriget och som då medförde stora skadeverkningar. Jag förmenar att man borde ha beaktat detta. Det har framförts under den tidigare diskussionen, och man borde ha fullföljt de betraktelser och överväganden som gjordes, när man från början försökte utforma detta utjämningsavdrag.

Beträffande uttalandena om utjämningsavdraget sade finansministern, att man efter hand har kommit att företa uppmjukningar och eftergifter. Men det har man ju inte gjort vid utformningen av krigskonjunkturskatten för detta sista år, avräkningsåret. I stället har man gått in för väsentliga skärpningar i och med att man har infört andra principer för varulagervärderingen. Genom att man kräver, att eventuella lagerökningar skola upptagas till ett med 40 procent höjt förkrigspris, komma ju under tidigare år eventuellt intjänade vinster, som förut kunnat disponeras för nedskrivning av värdet på varulager, att tvångsvis tagas fram. Och när de tagas fram under ett år och man då tillämpar en progressiv beskattning, har man obestriddligen gått in för en betydande skärpning av denna beskattning i jämförelse med de regler, som förut ha tillämpats.

Vad till sist angår uppbördsreformens inflytande på uttagandet av krigskonjunkturskatten för det sista året, så sade jag i mitt förra anförande, att det helt visst råder stor förvirring. Finansministern ansåg, att jag och mina medreservanter hade gjort ett förbiseende. Jag är emellertid alldeles bestämt av den uppfattningen, att förbiseendet, så länge jag inte har fått något vederläggande av riktigheten av det exempel, som är anført i reservationen, måste ligga på utskottets och finansministerns sida. För att få klarhet på den punkten skulle jag alltså vilja än en gång direkt fråga finansministern: är inte detta exempel i reservationen alldeles rätt och riktigt?

Herr Bärq, Johan: Herr talman! Jag skall inte med många ord förlänga denna debatt.

De ärade reservanterna ha gjort mig den stora tjänsten att rikta sig, inte egentligen mot utskottet, utan mot finansministern, och det har befriat mig från att ta kammarens tid i anspråk på det sätt, som jag annars skulle varit tvungen att göra. Jag tror det är alldeles överflödigt att jag här i sak upprepar de synpunkter, som finansministern förut har anført gentemot reservanterna. Jag skulle kanske inte ens behöva säga det jag tänkte med anledning av herr Wehtjes senaste inlägg, att jag har svårt att förstå det resonemang som ligger till grund för den ståndpunkt, som reservanterna i detta fall intaga. Det efterskänkande av skatterna, som den nyantagna uppbördsreformen innebär, kommer ju, vad beträffar de ordinarie skatterna, dessa skattedragare till godo lika väl som alla andra skattedragare. Den inkomst- och förmögenhetsskatt som betalas får ju avdragas här, men vad reservanterna vilja är att jämväl skatter, som man har fått eftersänka och icke betalt, skola få avdragas. Jag har svårt att finna att detta är riktigt. Jag måste hålla på att utskottets ståndpunkt i detta fall är den riktiga. Det är endast detta, jag velat ytterligare betona.

Herr Nordenson, som — tydligen mycket vällovligt enligt hans egen uppfattning — ägnade sig åt skyddsuppfostran när det gäller vår finansminister, tillät sig att berätta en liten varietéhistoria. Detta anser jag ge även mig rätt att dra en historia för att belysa en annan sak. Jag kan nämligen inte hjälpa, att när jag sett alla dessa strävanden att i själva slutspurten tunna ut de förut gällande bestämmelserna i fråga om krigskonjunkturskatten, har det förefallit mig, som om man därvidlag har förfarit ungefärligen på samma sätt som man gick till väga, efter vad det berättas, på den tid då man inte hade ångfartyg utan seglade över världshaven. Färderna togo inte allenast

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

veckor, utan månader i anspråk. Livet blev tråkigt, mycket dryckjom fördes med, som vållade olägenheter och otrevnad, och resällskapet kom underfund med att de skulle bilda en nykterhetsförening. I 1 § stipulerades naturligtvis, att de inte skulle förtära några rusdrycker, och det utfästes vite mot sådant. Det var mycket viktigt. I 2 § föreskrevs, att undantag från huvudbestämmelsen skulle ske i det fall, då kötträtter serverades ombord, i 3 § stod det, att alla rätter betraktades som kötträtter utom ölsupa, och i 4 § stod det: sällskapet äter aldrig ölsupa.

Här har man allt ifrån början, när man lade upp krigskonjunkturskatten, såsom finansministern erinrade om, betraktat det som en gagnelig samhällelig åtgärd att se till, att dessa krigsvinster skulle tillföras det allmänna, men genast gjorde man undantag till hälften och mera och därefter ytterligare undantag och undantag, och när man nu kommer till slutet, synes det mig, att reservanterna i väsentlig grad syfta hän mot en bestämmelse, liknande den som fanns i § 4 i den där nykterhetsföreningens stadgar: där skatten skulle utgå, där skall den icke tas ut.

Jag tror att klagomålen över ojämnhetera vid skattens uttagande ha ett visst berättigande. Alla veta vi och förstå, att i en så pass konstifik beskattningsanordning som krigskonjunkturskatten ändå har varit och alltjämt är, har det varit omöjligt att få till stånd samma rättvisa och jämlikhet, som uttrycket lyder, som man strävar efter vid annan beskattning, utan man har fått hålla till godo med betydande ojämnheter, men att beskattningen överhuvud taget har varit oskäligt hård och plågende, det tror jag är fullkomlig överdrift. Om så hade varit, så skulle vårt näringsliv ha sett ut på ett annat sätt än det nu gör. Ingen kan väl ändå förneka, att vårt näringsliv nu, särskilt det industriella livet, är konsoliderat på ett sätt som aldrig tillförne. Det har kunnat ske trots våra betungande skatter, och jag tror att det inte alltid har varit oriktigt, när det har påståtts, att det har rätt stora bekymmer, särskilt inom industrivärlden, för var man, kanske inte minst för att slippa krigskonjunkturskatten, skulle gömma undan de vinster som ha uppstått. Men hur man än har strävat — i många fall på lovligt och gagneligt sätt genom en konsolidering, som vårt näringsliv väl skall ha nytta av i fortsättningen, men i andra fall på mindre sympatiskt sätt — har det alltid blivit så pass mycket över, att en och annan fattig miljon ramlat in till staten. Om, menar jag därför, också ojämnhetera ha varit påtagliga ibland, så tror jag ändå inte att man som helhet sett har skäl för det missnöje och de jämmerrop, som man nu hör under skattens sista tid.

Jag medger liksom finansministern här, att ett införande av den progressiva skalan vid avräkningen i vissa fall kan innebära att vissa personer bli mindre väl gynnade än andra. Jag använder samma uttryck som en framstående industriman använde i utskottet, när han talade för sina intressen. Han avstod från att säga, att hans företag var missgynnade; han sade bara att det var »mindre gynnsamt behandlat» än andra. Däremot tycker jag nog, att reservationen på den punkten ökar den ojämnhet i beskattningen, som i övrigt med skäl klagas över, då i reservationen föreslås ett enhetligt grundbelopp av 50 procent. Jag föreställer mig att många då skulle gräma sig över att icke de också ha skjutit på skattens erläggande, så att de hade kommit i åtnjutande av den förmån, som ligger i att slippa undan med de 50 procenten — om nämligen deras inkomst förut har varit så hög, att de enligt den progressiva skalan fått betala mera i skatt.

Jag medger dock, herr Elon Andersson, att man kan stå en smula tveksam beträffande hur man skall göra, och jag tyckte att herr Andersson, utskottets vice ordförande, också var en smula tveksam i det fallet. Han hade dock fun-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

nit att skälen för eftergift här voro starkare än skälen emot. Jag tycker nog för min del att skälen för att fastslå ett enhetligt grundbelopp äro mindre vägande än skälen för att behålla den gällande skalan. Jag är övertygad om att ifall kammaren här följer utskottet, har kammaren därigenom handlat så pass resonligt i fråga om utskiftningen av rättvisa skattedragarna emellan, att kammaren kan känna sig ganska väl tillfreds.

Jag hemställer således, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Elon: Såvitt jag kunde rätt uppfatta finansministerns anförande, var han beredd att medge, att man såväl i fråga om utjämningsavdraget som i fråga om skatteskalans utformning kunde ha ganska olika åsikter och att det närmast blir beroende på en omdömesprövning, vilken av de olika åsikterna som kan anses vara den riktiga. Jag inkasserar med glädje det erkännande, som finansministern därmed gav, att även reservanternas kunna till skäl för sin ståndpunkt åberopa erfarenheter, som icke kunna fränkännas värde även för den, som intar den ståndpunkt som finansministern har gjort till sin.

Finansministern ville göra gällande att den diskussion om utjämningsavdraget, som här förts, egentligen är ganska onödig, eftersom man enligt hans förmenande hade knäckt principen redan 1942. Jag beklagar att jag i det fallet icke kan vara ense med finansministern. Det är visserligen riktigt, att redan 1942 en viss avvikelse gjordes ifrån den första grundprincipen — att jämförelsen mellan förkrigsinkomsten och beskattningsårets inkomst skulle baseras på samma penningvärde — men motiveringen till den avvikelsen innebar dock alltså ett fasthållande vid utgångspunkten, ehuru vissa då föreliggande skäl ansågos motivera en modifikation. När man enligt finansministerns då uttalade mening icke behövde ta hänsyn till prisstegringen för sådana medel, som sparats för att användas efter krigets slut, så var skälet enligt det resonemang, som fördes i den då föreliggande propositionen, att utgångspunkten för beskattningen alltså var, att penningvärdet *efter* kriget skulle vara detsamma som *före* kriget. Man vidhöll sålunda även då den uppfattningen, att jämförelsen mellan förkrigsinkomsten och de vinster, som framkomma i samband med avvecklingen, skulle kunna ske i samma penningvärde. Nu i dag är det klart, att efterkrigsprisnivån icke är densamma som förkrigsprisnivån. Nu bestämma vi efterkrigsprisnivån icke till någonting som ligger i närheten av förkrigsprisnivån, utan till en nivå som ligger på 140 procent. Det är således alldeles uppenbart i dag, att skattens avveckling icke kan ske med tillämpande av en prisnivå, som är i stort sett densamma som före kriget, utan en prisnivå som är avsevärt högre, och även om man ställer sig på den utgångspunkt, som kom till synes i motiveringen till 1942 års proposition, så kommer man således enligt mitt sätt att se fram till det slutet, att det i nuvarande läge är berättigat med ett utjämningsavdrag av 40 procent. Endast på det sättet blir det möjligt att infria den försäkran som gjordes i samband med framläggandet av 1942 års förslag till krigskonjunkturskatt, att man icke behövde ta hänsyn till prisstegringen i fråga om de medel, som ha sparats för att användas efter krigets slut, eftersom man förutsatte att penningvärdet efter kriget skulle bli i stort sett detsamma som före kriget. Om man alltså vidhåller den mening, lär man icke kunna komma ifrån att göra jämförelsen med hänsyn till den efterkrigsprisnivå som fastställts, eller 140 procent.

Jag har således svårt att ansluta mig till finansministerns uppfattning, att man knäckte denna fråga redan 1942. Man knäckte den så, som man då såg saken, men man höll alltså öppen frågan, hur det skulle ske vid den slutliga avvecklingen, och om man i det hänseendet gjorde något uttalande till ledning, var det, att man menade sig kunna vid avvecklingen få fram en jämfö-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

relsegrund, som skulle göra det möjligt att jämföra den vid avvecklingen framkomna mervinsten med jämförelseinkomsten efter ungefär oförändrat penningvärde.

Även beträffande skatteskalan medgav, som sagt, finansministern, att det gäller en omdömesfråga. Man får väga emot varandra vilket värde man tillmäter rättvisesynpunkten på den ena och den andra sidan. Jag tycker inte att det anförts några särskilt starka skäl för ett bestridande av önskvärdheten av att man nu lämnar den progressiva skatteskalan och fastställer en fast skatteprocent. Finansministern menade, att eftersom den svenska krigskonjunkturskatten var ganska mild, var det inte så oskäligt att bibehålla progressionen, även om skatten därigenom måhända skulle bli ganska besvärande för vissa skattedragare. Ja, det är klart att detta är en omdömesfråga, och jag vill inte på något sätt göra gällande att mitt omdöme är ofelbart. Utskottets värderade ordförande hade för sin del en annan uppfattning än den jag har. Han värderade för sin del skälen på helt annat sätt än jag. Han hade den uppfattningen, att det fanns starkare skäl för progressionens bibehållande än för dess avskaffande, och han motiverade den uppfattningen bland annat med ett påpekande, att han trodde att många skattebetalare, därest riksdagen nu skulle frångå progressionen, skulle komma att gräma sig över att de icke skjutit på skattens erläggande till dess avvecklingen skulle äga rum.

Ja, jag tror att utskottets ordförande har rätt i denna bedömning. Jag tror att det skulle vara en hel del människor, som skulle komma att gräma sig över att de — som de måhända skulle tycka — i onödan betalat en högre skatt än de hade fått göra, om de hade väntat. Men jag tror att det kommer att bli ett mycket större antal skattebetalare, som komma att gräma sig över att de i förlitande på de uttalanden, som tidigare ha gjorts och med användande av de lagliga medel som stått dem till buds, ha uppskjutit skattens erläggande till skattens avveckling. Jag tycker detta är så mycket beklagligare, eftersom jag har en alldeles bestämd övertygelse, att de, som komma att gräma sig av denna anledning, höra till de relativt små skattedragare, för vilka en beskattning av kumulerade vinster efter de principer, som Kungl. Maj:t och utskottet nu föreslå, kommer att betyda ett mycket, mycket stort avbräck och medföra mycket, mycket stora ekonomiska svårigheter för deras rörelse nu och i framtiden. Jag har alltså den uppfattningen för min del, att när man skall emot varandra väga den nackdel för staten, som kan uppstå därigenom, att vissa skattebetalare genom skatteprocentens fastställande till 50 undkomma en viss del av beskattningen, och den nackdel för en massa små relativt svaga skattebetalare, som uppstår genom att de nu i ett enda slag få skatta för kumulerade vinster, då är det enligt mitt sätt att se betydligt svårare att taga konsekvenserna av det senare tillvägagångssättet än av det förra. Den omdömesprövning när det gäller denna sak, som alla här medge måste äga rum, eftersom ingen kan åberopa några starka sakliga skäl, resulterar alltså för min del i, att jag anser det vara mera skäligt att medge en måhända obehörig lättnad för en del skattedragare, om jag därigenom kan ernå en rättvis lättnad för ett större antal av i regel svagare skattebetalare.

Herr Wehtje: När bevillningsutskottets ärade ordförande begärde ordet, trodde jag att han skulle besvara min till finansministern ställda fråga. Dess värre blev det inte fallet. Han berättade en historia, som jag har fått höra i bevillningsutskottet förut, när vi hade kommit till denna besvärliga punkt, och det kan inte tolkas på annat sätt än som taktik ifrån hans sida. Han tycker det är roligare att berätta den historien än att svara på frågan. Men frågan har ju sin utomordentligt stora betydelse, och jag hoppas verkligen att jag

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

skall få ett svar på den, innan debatten slutar här, antingen av finansministern eller av bevillningsutskottets ärade ordförande. Får jag inte det svaret, så måste jag tolka saken så, att exemplet är riktigt, och då får kammaren också göra klart för sig, att om man bifaller utskottets förslag med avseende å 9 § 2 mom., så fattar man ett beslut, som går ut på att beröva de till krigskonjunkturskatt taxerade den förmån, som beredes övriga skattskyldiga genom uppborädsreformen.

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag svarade inte direkt på herr Wehtjes fråga, men det berodde därpå, att jag trodde mig ha gjort det i mitt förra anförande.

Herr Wehtjes räkneexempel är fullständigt riktigt; det är lika säkert som att två gånger två är fyra. Men förutsättningen för hela räkneexemplet är oriktig. Det framgår väl bäst, om jag läser upp den sats i reservationen, som det hela stöder sig på. Där går reservanterna — alldeles som i det exempel jag anförde — ut ifrån den frågan: hur skulle det ha tätt sig, om vi i stället haft den anordning som fanns i den ursprungliga propositionen, där man drog hela krigskonjunkturskatten från inkomsten och beräknade den vanliga skatten på det som sedan var kvar? Då säga reservanterna så här: »Innebörden av nämnda bestämmelser var att den skattskyldige erlade viss del av krigskonjunkturskatten i stället för de å grundbeloppet belöpande ordinarie statsskatterna. Om så alltjämt varit fallet, hade det varit naturligt, att 1945 års riksdag utsträckt eftergiften till att omfatta motsvarande del av krigskonjunkturskatten.»

Det är detta som jag alldeles bestämt förnekar. Hade vi haft den ursprungliga konstruktionen, så hade det icke förefallit någon naturligt, att denna skatt, som hade en begränsad varaktighet, skulle efterskänkas, därför att man vid ett visst tillfälle under dess existens införde en ny uppborädsreform.

Det är sålunda helt enkelt, som jag nyss sade, så, att en engångsskatt icke kan efterskänkas på grund av en uppborädsreform.

Herr **Velander**: Herr talman! Jag är delvis förekommen av bl. a. herr Wehtje, när det gäller den punkt i reservationen som jag närmast tänkte yttra några ord om och som har samband med det skatteavdrag, som herr statsrådet nyss var inne på.

I sitt första anförande yttrade statsrådet — och det kom också igen i hans sista anförande — att reservationen i denna del måste vara grundad på ett missförstånd beträffande krigskonjunkturskattens karaktär. Det förefaller mig ändå som om detta vore ett rent dialektiskt resonemang. Man ser alldeles bort ifrån vad som är det reella i detta sammanhang. Anledningen till att skatteeftergiften i samband med den nya uppborädsordningens genomförande har kommit till, är väl, att man med hänsyn till den storlek eller tyngd, som skatterna nu nått, icke har ansett sig kunna vara med om en sådan ordning, att en skattskyldig skulle belastas med eller erlägga två års skatter under ett uppborädsår. Då frågar man sig emellertid: har inte den synpunkten eller det skälet någon betydelse, när det gäller sådana skattskyldiga, som komma i eller befinna sig i det läget, att de också skola utgöra krigskonjunkturskatt? Propositionens ståndpunkt leder dock till att den skattskyldige, som har att erlägga krigskonjunkturskatt, icke blott skall betala sådan skatt av den storlek, som han tidigare hade att räkna med, utan en krigskonjunkturskatt som är väsentligt högre.

Skatteeftergiften enligt den nya uppborädsordningen innebär för de juridiska personerna, t. ex. ett aktiebolag, att den ordinarie inkomstskatten och värnsskatten reduceras från sammanlagt 32 procent till 10 procent. Värnsskatten,

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

som utgör 12 procent, bortfaller nämligen helt och hållet vid årsskiftet, och av den ordinarie inkomstskatten, som uppgår till 20 procent, erlägges endast den hälften, som förfaller i november i år. Det blir alltså faktiskt så, att ett aktiebolag får en skatteeftergift på 22 procent och betalar därmed allmän inkomstskatt på allenast 10 procent.

Hur går det då för ett aktiebolag, som också belastas med krigskonjunkturskatt? Vid ett besvarande av den frågan skall jag be att få påpeka, att på grund av det sammanhang, som hitintills författningsmässigt har rått mellan krigskonjunkturskatten samt den allmänna inkomstskatten och värnskatten, har krigskonjunkturskattens nettobelopp för de juridiska personerna, som enligt krigskonjunkturskatteförordningen motsvarat ett grundbelopp, beräknat efter respektive 50, 60 och 70 procent av merinkomsten, i själva verket kommit att utgöra inte 50, 60 och 70 procent utan 34, 40,8 och 47,6 procent av samma merinkomst. Detta är alltså verkningarna reellt sett av den hänsyn, som man hitintills har tagit till sambandet mellan de ordinarie statsskatterna och krigskonjunkturskatten. Om vi nu fullfölja detta resonemang och utgå ifrån att bolaget icke kommer att ha en lägre inkomst år 1947 än inkomsten för år 1945, kommer krigskonjunkturskattens nettobelopp att ökas från resp. 34, 40,8 och 47,6 procent till resp. 45, 54 och 63 procent. Det krigskonjunkturbeskattade bolaget kommer alltså under år 1947 att nödgas på en inkomst, motsvarande översta skiktet av merinkomsten, erlägga krigskonjunkturskatt med 63 procent och ordinarie skatten med 32 procent eller — förutom den kommunala beskattningen — statsskatter med tillhopa 95 procent. Enligt den tidigare ordningen, alltså om uppbojdsreformen icke kommit till stånd, skulle samma procenttal ha blivit 47,6 resp. 32 eller sålunda statsskatter å sammanlagt 79,6 procent.

Jag förstår inte att finansministern och utskottet ha kunnat undgå eller underlåta att fästa sig vid en sådan realitet som den angivna, vilket faktiskt har skett både i propositionen och utskottsbetänkandet. Till dessa 95 procent i skatt till staten på det krigskonjunkturbeskattade beloppet kommer så den kommunala beskattningen; och, om man utgår ifrån att de kommunala skatterna i genomsnitt utgöra 11 procent, så betyder det, att vederbörande bolag på den krigskonjunkturbeskattade inkomsten i det anförda fallet får betala 106 procent i skatt.

Finansministern anlade i sitt resonemang den synpunkten, att krigskonjunkturvinsterna egentligen vore av sådan beskaffenhet, att man kanske borde ha rätt att till staten indraga dem i deras helhet. Mot detta resonemang i och för sig har jag inte någon anledning att i detta sammanhang göra någon invändning. Men finansministern har säkerligen själv redan vid krigskonjunkturskattens första införande varit på det klara med att det är mycket svårt för att inte säga omöjligt att i det konkreta fallet avgöra, vilken del av inkomsten som är att hänföra till kriget eller krigskonjunkturen och att det alltså gäller att iakttaga en viss måtta. Det kan därför inte vara riktigt att här anlägga den synpunkten, att man säger: »Detta är en vinst av sådan beskaffenhet eller art att jag kan ta alltihop!» Den synpunkten kan inte vara bärande, och detta bortsett från det faktum att det såsom framgår av det exempel jag nyss anförde, kan visas, att man i själva verket kan komma att ta inte bara »alltihop» utan i vissa särskilda fall åtskilligt därutöver.

Mitt exempel hänförde sig till de juridiska personerna. Om man ser till de fysiska personerna, där beskattningen är progressiv, kan mitt exempel komma att betyda, att det i ett visst fall inte blir bara 106 procent av inkomsten, som indrages till det allmänna, till stat och kommun alltså, utan väsentligen mera. Jag förstår då inte — jag upprepar det — att man här kan söka vifta bort dessa

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

ting med att påstå, att reservanternas ståndpunkt sammanhänger med något missförstånd angående krigskonjunkturskattens karaktär.

Jag menar också — och det har förut sagts från reservanternas sida — att, om det är fråga om en skatteeftergift, som kommer flertalet skattskyldiga till godo, då måste i jämlikhetens och likställighetens intresse krävas, att denna skall komma alla skattskyldiga till godo. Då kan man heller icke, såsom här sker, förfara så, att man inte blott i form av krigskonjunkturskatt tar igen de eftergivna allmänna skatterna utan också genom anordningen eller metoden därför föranleder att progressionen blir högre än förut för vissa skattskyldiga. Ty det är innebörden i vad som här sker eller håller på att ske.

Dessa fakta viftar utskottet bort genom att säga, att »det är uppenbart», att det förhåller sig på det eller det sättet. Dessa problem äro dock alltför komplicerade och allvarliga för att man skall kunna gå fram på det sättet.

Jag skall inte fördjupa mig ytterligare i resonemanget härom. Det var dock några synpunkter som jag fäste mig vid i finansministerns uttalande. Han yttrade sålunda att alla skäl, som anförts för införandet av krigskonjunkturskatten, hade visat sig bärkraftiga. Jag har inte någon anledning att här inlåta mig på den saken, men jag skulle vilja göra gällande att de skäl, som åberopades vid krigskonjunkturskattens införande, inte ha samma styrka i dag som då. Om det alltså i dag gäller att bestämma, med vilken skärpa man skall fullfölja krigskonjunkturbeskattningen — skatteprocentens höjd, progressionen etc. — i samband med avräkningsförfarandet, kan man inte falla tillbaka på de skäl, som anfördes vid krigskonjunkturskattens införande. Dessa skäl existera nämligen icke i dag. Ett av dessa skäl, som finansministern i olika sammanhang fallit tillbaka på och som han till och med har ansett, åtminstone i vissa sammanhang, överväga de övriga skälen, är det, att man genom krigskonjunkturskatten skulle hindra spekulation i prisstegring på varor och tjänster, som vore av betydelse för folkförsörjningen. Vad betyder det skälet i det närvarande läget? Ja, såvitt jag förstår, så betyder det knappast någonting alls.

Finansministern förklarade inledningsvis i sitt anförande, att näringslivets ställning just nu illustrerade krigskonjunkturskattens goda verkningar. Jag vet inte riktigt vad finansministern menade i det sammanhanget. Menades därmed, att den konsolidering, som nu kännetecknar vårt näringsliv, är en konsekvens av krigskonjunkturskatten, tillåter jag mig att ställa mig, minst sagt, mycket tvivlande på den punkten.

Finansministern yttrade vidare, att det var riktigt, att man ifrån början hade tagit sikte på att inflatoriska vinster inte skulle krigskonjunkturbeskattas, utan att desamma alltså skulle utsöndras eller undantagas från sådan beskattning, men det hade visat sig svårt att fullfölja denna tankegång. Jag är inte främmande för att det kunde vara förenat med svårigheter att i alla hänseenden fullfölja denna tankegång. Men jag tycker i alla fall, att man borde vara ense om att man vid en strävan att avskilja inflatoriska vinster skulle ha kunnat komma utomordentligt långt — så pass långt åtminstone att man hade tillfredsställt det allmänna rättsmedvetandet, skulle jag vilja säga, och även de skattskyldigas berättigade krav — om man i varje fall hade gått ut ifrån samma prisnivå vid jämförelsen mellan förkrigsinkomsten och beskattningsårets inkomst, när det gällde att bestämma vad som verkligen var krigskonjunkturvinst eller icke. Detta leder då fram till att man i alla hänseelser bör ta konsekvenserna av reservanternas yrkande om ett utjämningsavdrag av 40 procent.

Även om man, såsom finansministern anförde, 1942 började röra sig med andra eller nya motiveringar — jag vill inte ha sagt, att det skedde i syfte

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

att man så småningom skulle komma ifrån de utfästelser, som de skattskyldiga hade ansett sig ha fått genom det resonemang, som fördes exempelvis år 1940 vid krigskonjunkturskattens införande — så vill jag dock säga, att de nya motiveringar, som man då började röra sig med, icke i något sammanhang av de skattskyldiga ha uppfattats såsom någon ändring i vad de från början ansett vara den givna utgångspunkten för exempelvis avräkningsförfarandet.

Finansministern yttrade något, som kanske var avsett såsom en förebråelse. Han anförde sålunda, att i herr Wehtjes läger hade man yrkat på krigskonjunkturskattens avskaffande i olika sammanhang resp. motsatt sig dess införande. Det kanske förhåller sig så, att någon på det hållet har framkommit med sådana yrkanden. Jag vill dock göra klart, att jag för mitt vidkommande, och jag har ofta deltagit i tidigare debatter rörande krigskonjunkturskatten, redan från första början bestämt gjort gällande, att vi befunno oss i ett sådant läge statsfinansiellt sett, att ingenting annat var att göra än att svälja krigskonjunkturskatten, även om jag måste anse att den icke var någon rationell skatteform utan motsatsen. Men jag hävdade den meningen i flera sammanhang.

Till slut skulle jag vilja deklarerera, fastän det kanske verkar något irriterande, att jag inför den föreliggande propositionen inte har kunnat innehålla den reflexionen, att man här har mött en rent fiskalisk inställning; det har gällt att komma över så mycket pengar som möjligt, och detta oberoende av det förhållandet att krigskonjunkturskatten är ett mycket otjänligt instrument för tillgodoseende av det statsfinansiella behovet.

Jag kan också nämna, att resonemangen i bevillningsutskottet från vissa energiska talesmän för propositionen gått i samma riktning och att man exempelvis kunnat yttra: »Varifrån skola pengarna tagas? Diskussionen vinner icke på att andra synpunkter anläggas än just den: varifrån skola pengarna tas? Uteblir krigskonjunkturskatten, ha vi att göra klart för oss, varifrån man då skall ta motsvarande belopp!» De, som ha anlagt sådana talesätt, ha också ställt sig på den ståndpunkten att det inte vore någonting annat, att göra än att gå på avslagslinjen i förhållande till propositionen eller för bifall till densamma; inga ändringar alltså. Man har till och med fått sådana drastiska yttranden till livs under utskottsbehandlingen som att någon talare har kunnat säga: »Ja, innebär detta yrkande» — exempelvis från någon högerman — »någon materiell ändring av propositionen, anser jag att den är onödig, och då vill jag inte resonera om den.»

Det är således inte alla, som ha varit lika medgörliga som finansministern antydde att han varit, då vissa ledamöter av utskottet kommit till honom och velat resonera om jämkningar, som de funnit påkallade. Jag beklagar i alla fall, att dessa ledamöter inte kunnat föra utskottets talan också på det sättet, att de fått finansministerns löfte att tillmötesgå reservanternas önskingar på de tre punkter, som reservationen omfattar och som jag, herr talman, ansluter mig till.

Herr Björnsson: Herr talman! Man kan bevisa för mycket här i världen, herr Velander! Och det har herr Velander på ett par punkter lyckats göra så perfekt att jag tycker att det skulle vara rätt märkvärdigt, om kammarens ledamöter skulle vilja ta någon nämnvärd hänsyn till dessa argument.

Herr Velander vill dra slutsatser beträffande eftergifter i krigskonjunkturskatten ur det förhållandet, att den psykologiska betydelsen av krigskonjunkturskatten såsom ett återhållande moment i lusten att skruva upp priserna numera inte spelar någon roll. Samma argument finns återgivet på s. 11 i den motion, som är skriven av folk, som uppenbarligen är mycket sakkunnigt då

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

det gäller att tolka eller att försöka reducera en skattetaxering till det lägsta möjliga. Där skriver man, att det främsta motivet för den hårda beskattningen av krigskonjunkturvinster var »en önskan att förebygga krigskonjunkturbetonade spekulationer, och dessa psykologiska moment äro ju nu icke längre för handen». Man anför detta såsom ett skäl för att det skall göras en viss eftergift.

Men kan man framföra samma skäl för att slopa allt vad krigskonjunkturskatt heter? Jag tycker att man har bevisat för mycket, om man kommer med ett sådant argument t. ex. för att sänka den progressiva beskattningen. Med samma rätt kan man säga om de 50 procent, som alla vilja gå med på, att de sakna betydelse numera, ty de behövas inte längre. När herr Velander sedan på ett märkvärdigt sätt försökte bevisa, att krigskonjunkturskatten uppgår till 106 procent, tycker jag att han skulle ha litet svårt att till och med ta sig själv på allvar. Jag skall återkomma till detta senare.

Jag skulle vilja påstå att herr Wehtje i vissa avseenden karakteriserade krigskonjunkturbeskattningens verkningar riktigt, nämligen på det sättet att de ha varit i vissa avseenden skadliga. Men inte tror jag, att de ha varit på det sätt skadliga för produktionen, som herr Wehtje gör gällande. Herr Wehtje konstaterar, att man har slopat krigskonjunkturskatten på sådana områden, där man har velat ha fram en krisproduktion, eftersom den varit samhällsnyttig. Men om den har skadat mera gulaschbetonade industrier, så är det väl inget ont i det. I fråga om sådan nyttig produktion som t. ex. vedavverkning har det gått för sig att man avstått från krigskonjunkturskatt, och herr Wehtje talar själv om, att man har ganska många exempel på hur vissa industriföretag fått utfästelser att slippa ifrån krigskonjunkturskatt, därför att deras verksamhet varit sådan att man har velat inrikta landets resurser på en bättre försörjning från dessa företags sida. I den mån detta har gjorts på ett smidigt sätt har man ju uppenbarligen inte kunnat säga annat, än att man här har fått ett instrument, som kunnat uppmuntra produktionen, som kunnat driva upp den på de områden, där man från samhällsnyttig synpunkt behöver den, men som kunnat hålla den tillbaka på andra håll, där man inte önskat se alla sådana utslag av fri företagsamhet, av vilka man till sin ledsnad fick bevittna så många under det föregående världskriget.

Jag är på det klara med att det finns en skadlig verkan av krigskonjunkturskatten, som man inte har kunnat undgå, och det är att krigskonjunkturskatten har föranlett en felaktig inriktning av mycken investering. Överallt, där folk har kunnat slå sig på att förvärva sådant, som kan nedskrivnas vid den vanliga beskattningen och för vilket man eventuellt kunnat undgå krigskonjunkturbeskattning, har detta naturligtvis praktiserats med utgångspunkt från en princip, som man vulgärt kan uttrycka som så: »Herregud, vi kan gärna kosta på oss en investering, som möjligen kan vara till någon nytta, ty Wigforss betalar ju hälften!» Om man betalar 100 000 kronor för en instrumentutrustning eller en inventarieuppsättning, så säger man sig att det gör ingenting; i den mån man får lov att avskriva kostnaden därför och slipper betala skatt på detta belopp, så blir kostnaden 50 000 kronor mindre, och följaktligen göres detta köp med ett statsbidrag av 50 000 kronor. Det är detta man menar, när man säger att man »låter Wigforss betala hälften».

Detta är naturligtvis en synnerlig olycklig utveckling, och sådan investering är oftast missriktad. Om det är en sak, som verkligen länder landet till gagn i fortsättning, må det vara hänt, men jag känner mig t. ex. övertygad om att på åtskilliga firmor, som syssla med tillverkning av skrivmaskiner, räknemaskiner och skrivbordsstolar — sådana stolar, utan vilka en kontorsflicka enligt reklamen inte kan leva längre — ha slösats bort mycket pengar

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

och att de fått motsvarande krigskonjunkturvinster i den mån de sysslat med tillverkning av t. ex. sådana underbara stolar, som ge flickorna den rätta hållningen på ryggen.

Det skulle vara av intresse att gå in på en del andra synpunkter också. Jag tycker t. ex. att skatten lider av så många besvärligheter att den blir svårtillgänglig, bl. a. därför att man skall bestämma en förkrigsinkomst, d. v. s. bestämma vad som verkligen är beroende av krigskonjunktur eller vad som är en följd av normal utveckling — åtskilliga andra saker att förtiga. Man skulle därför, tycker jag, vara verkligen glad över att nu befrias från denna skatt. Utskottets ordförande gav vid vårt sista sammanträde för denna frågas behandling uttryck åt detta på det till synes en smula ovänliga sättet, att han till våra högt uppskattade experter uttalade sin förhoppning om och sin tacksamhet för att vi inte skulle behöva återse dem i sådana ärenden, som ha med krigskonjunkturskatten att göra. Och otvivelaktigt skall det bli en verklig lättnad särskilt för taxeringsmyndigheterna och kanske också för en del skatteexperter, som ha till uppgift att försöka få krigskonjunkturskatterna så små som möjligt, när dessa skatter komma bort.

Herr Elon Andersson har gett utskottet ett visst erkännande för att det visat tillmötesgående mot vissa krav på några punkter. Ja, där utskottsmajoriteten har funnit, att goda sakskalet förelegat för en ändring, har den också gett efter — det är ju med hänsyn till vad man här fått höra rätt anmärkningsvärt. Men jag tycker att man kan fastslå, att en princip bör man så långt det är möjligt följa när man nu står inför krigskonjunkturskattens avveckling, nämligen att man inte skall ordna det så att de, som ha uppskjutit sin beskattning av krigskonjunkturvinster till nu, eller som ha haft krigskonjunkturvinst som kommer fram i år — ty det har ju uppstått krigskonjunkturvinst även under år 1945 — skola få *mindre* att betala än de, som så att säga lojalt ha betalat krigskonjunkturskatt, så fort resultatet kommit fram.

Herr Elon Anderson har naturligtvis rätt i att om folk har samlat krigskonjunkturskatt på hög, antingen genom provisorisk påföring eller genom att på annat sätt fondera medlen, så att detta kommer fram först nu, kunna de, om inkomsten härleder sig från rörelse, åka upp i 70 procents beskattning för en del därav. Det är dock endast för vad som överstiger 50 procent av förkrigsinkomsten, som skatten blir 70 procent. Sådana fall kunna naturligtvis tänkas, och det kan väl också tänkas något fall, där vederbörande inte passat på att tillgodogöra sig avdragen. Men när herr Elon Andersson säger, att detta skulle företrädesvis gälla de små inkomstagarna, har jag svårt att tro, att han bedömer saken rätt, ty dessa ha i allmänhet inte uppskjutit sin skattebetalning.

Det förklarades med stort patos, att den möjlighet till skattelindring, som låg i kvittningsförfarandet och restitutionen av för mycket erlagd skatt, därför att vederbörande inte fått göra avdrag för inkomstminskning, som kommit senare, var för snävt tilltagen och hårt skulle drabba just de små inkomstagarna. Då gällde det således dem, som hade betalat krigskonjunkturskatt år för år och så samvetsgrant som möjligt, som man hade spänt för sin propagandavagn, och det tror jag kanske kunde vara riktigt. Men då man nu vill använda samma grupp för att driva det resonemang, som reservanterna föra, tror jag inte att man bedömt saken rätt.

Det ligger väl ändå i sakens natur, att även den som inte är skatteexpert — t. ex. en enskild näringsidkare — har reda på att 3 000 kronor äro skattefria i fråga om krigskonjunkturskatt. Då är det väl ganska rimligt, att dessa i alla fall plocka fram åtminstone så mycket av den krigskonjunkturinkomst, som de ha, att de få utnyttja även detta avdrag. Den saken förstå sig nog

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)
även små inkomsttagare på, även om de inte förstå sig på att begära provisorisk skattepåföring. Därför tror jag att herr Elon Andersson härvidlag har gått för långt i sin argumentering.

När man vill använda det argumentet, att eftersom krigskonjunkturskatten numera inte har någon betydelse från penningpolitisk synpunkt, så saknar den också psykologisk verkan, tycker jag att man bevisar alldeles för mycket. Ty då kommer man till den slutsatsen, att vi i så fall icke skola betala någon krigskonjunkturskatt alls.

Man resonerar på detta sätt: »Krigskonjunkturskatten ha vi inrättat för att förebygga osund prisutveckling, för höga priser o. s. v.; folk vet att det inte lönar sig att ha för mycket förtjänst därför att den blir hårt krigskonjunkturbeskattad. Nu efteråt kan inte detta motiv ha någon betydelse. I den mån det har haft verkan, har det ju varit bra att ha, men nu skola vi ta bort skatten!» Ja, men för man ett sådant resonemang, då skall man efterskänka all skatt. Det tycker jag är en enkel och logisk slutsats. Men jag tror att även herr Velander stegrar sig inför en sådan logik. Ty det kan ju komma tider efter dessa, och om man då har lämnat ett så strålande bevis på att man inte ämnar vara konsekvent och ta ut skatten efter den lag, som är stiftad, och efter de grunder, på vilka denna lagstiftning bygger, är det inte ägnat att höja aktningen för konsekvensen i riksdagens utövande av sin beskattningsmakt.

Jag menar att det är en riktig princip, att man inte på ett hårdare sätt skall beskatta dem, som utan att ha studerat lagen om krigskonjunkturskatt alltför noga ha deklarerat som vanligt, och låta dem, vilkas talan här föres av reservanterna, slippa lindrigare undan.

Det har också lämnats ganska stort rum i debatten här i dag åt resonemanget om beskattningen av fiktiva vinster. Man säger, att det skall få göras avdrag, och det finns också en del avdrag. Det finns t. ex. ett avdrag på 3 000 kronor — ja, se på klockan, herr Bondeson, men det här är ett rätt besvärligt kapitel; om herr Bondeson vill visa klockan för sina meningsfränder, har jag ingenting emot det — det finns, som sagt, ett avdrag på 3 000 kronor för alla enskilda personer, och motsvarande för bolag. Vidare finns det nu ett utjämningsavdrag, som är satt till 15 procent av förkrigsinkomsten. Detta vill man ha höjt till 40 procent. Dessutom finns det ett avdrag för skattskyldiga i kommuner med stora kommunalskatter. »Detta utjämningsavdrag skall räknas i samma penningvärde som före kriget», säger man. Nu är det så, att om penningvärdet faller, har detta ju inget inflytande på en procentuell fördelning i två delar. Om man således säger att man skall ha 50 procent av en merinkomst, så tar man hälften av merinkomsten — den må räknas i vilket penningvärde som helst.

Jag skulle begripa rimligheten i resonemanget, om man sade så här: »Nu ha vi kommit fram till en merinkomst. Den skall nedräknas till förkrigspenningvärde, och så skall den beskattas efter dessa regler.» Men då skulle jag vilja tillägga: »Den skatten får inte betalas med de kronor, som nu äro värda 40 eller 50 procent mindre än förkrigskronorna, utan nu skola vi också ta ut skatten i förkrigskronor!» Jag har aldrig hört någon överhuvud ha tagit upp detta resonemang till bemötande. Jag tror att om man håller på att skatten betalas i det sämre penningvärdet likaväl som inkomsten beräknas i det försämrade penningvärdet, är därmed egentligen udden bruten i påståendet att man bör ha samma stegring av prisutjämningsbidraget som av efterkrigspriset, jämfört med förkrigspriset.

Herr Velander har sedermera utvecklat sin mening om det där sifferexemplet. Herr Velander har gått ut från en felaktig förutsättning, som kommer sig av

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

att man inte följer den metod, som man använde från början. Bestämmandet av krigskonjunkturskatten grundar sig på följande mycket enkla princip: Har jag haft en till krigskonjunkturskatt beskattningsbar inkomst av 10 000 kr. och skall betala 50 % på den, så konfiskerar staten hälften, 5 000 kr., men de andra 5 000 kr., som stå kvar av den till krigskonjunkturskatt skattepliktiga inkomsten, skola beskattas med statsskatt i vanlig ordning. Om man således kunde ordna beskattningen praktiskt efter precis samma principer som ligga till grund för beräkningen, skulle man börja med att ta reda på hur stor krigskonjunkturskatten är.

Jag kan ta ett exempel. Ett företag har 50 000 kr. i inkomst, varav 10 000 kr. är merinkomst på grund av krigskonjunktur, medan 40 000 kr. är inkomst av vanlig sort, som således inte skall tas med vid beräkningen av krigskonjunkturskatt. Om jag då räknar med 60 % i krigskonjunkturskatt — det är inkomst av en rörelse, det gäller — skall företagets krigskonjunkturskatt bli 6 000 kr., d. v. s. 60 % av 10 000 kr. Sedan skall företaget betala vanlig statsskatt på de 40 000 plus de 4 000, som äro kvar av krigskonjunkturvinsten. Denna senare blir således dubbelt beskattad. Det skulle vara utomordentligt enkelt, om man kunde förfara på det sättet. Men det är ju prövningsnämnderna, som skola utföra denna debitering. För enkelhetens skull göres det nu så att en sådan skattskyldig genast av taxeringsnämnden blir uppförd till statlig inkomstskatt för hela beloppet: 50 000 kr. Detta gör man i klart medvetande om att man tar ut statsskatt så att säga i förväg på ett för högt belopp. När man sedan har hunnit räkna ut, hur mycket krigskonjunkturskatten är — de 6 000 kronorna — räknar man samtidigt ut, på vilket belopp företaget skall betala statlig inkomstskatt. Det blir i detta fall på 44 000 kr., och statsskatten blir då mindre än den, som provisoriskt påförts bolaget.

Det är således här i grund och botten fråga om en restitution av statsskatt, herr Velanders, och därför är herr Velanders resonemang fullkomligt oriktigt. Det är inte fråga om någon restitution av erlagd krigskonjunkturskatt, utan det är restitution av för mycket erlagd statlig inkomstskatt. Där ligger det felaktiga i herr Velanders förutsättning. Jag tycker, att hela det resonemang är felaktigt, som här föres bland herr Velanders meningsfränder och av motionärer — jag vet inte, om herr Velanders skrivit under någon motion, men jag skulle förmoda det. När man där skriver, att krigskonjunkturskatten och den statliga inkomstskatten ha börjat betraktas som en enhet, så beror detta bara på att myndigheterna alla år utom det första ha använt en viss metod som jag här antytt. Det är ett formalistiskt resonemang, som måhända kunde utnyttjas som ett knivigt argument inför en domstol i ett civilmål men som jag inte alls tycker hör hemma i en allvarlig diskussion.

Vidare ha så vitt jag kan förstå herr Velanders eller författarna till denna motion alldeles försummat att ta hänsyn till hur stor del av den samlade inkomsten, som utgöres av till krigskonjunkturskatt beskattningsbart belopp. Jag har räknat igenom ett exempel, där jag har fem olika fall. Ett företag har 50 000 kr. i inkomst utan krigskonjunkturskatt och får i statlig inkomstskatt betala ca 15 000 kr. Men om bolaget dessutom har att betala krigskonjunkturskatt på 40 000 kr., blir skatten betydligt större. Om jag räknar efter, hur stor skatten blir nu, när bolaget blir befriat från två tredjedelar av statsskatten på de 30 000 kr., som efter krigskonjunkturskatten bli kvar till beskattning med statlig inkomstskatt, så finner jag, att bolaget kommer upp till en sammanlagd stats- och krigskonjunkturskatt på 23 000 kr. Nu säger emellertid herr Velanders ungefär: Detta är ju fullkomligt tokigt, ty uppbördsformen gick ut ifrån att man skulle sörja för att folk slapp att betala två

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

skatter under ett och samma år, och denna princip bör gälla även för folk, som betalar krigskonjunkturskatt, likaväl som för dem, som betala annan skatt.

Men detta är ju att ta upp hela uppborädsreformen från en helt ny saklig synpunkt. Det är inte den, vi skola ändra nu, utan det är fråga om övergångsbestämmelserna, varom det nu föreligger en proposition. Krigskonjunkturskatten skall ej heller enligt denna ändras. Det står ingenstans i den nya uppborädsförordningen, att det skall bli något slags befrielse från denna skatt.

Herr talman! Härmed anser jag mig ha gjort ännu ett försök till de många jag har gjort uppe i bevillningsutskottet att försöka få herr Velander att komma till en riktig tolkning av de algebraiska grunderna för krigskonjunkturskattens beräkning.

Herr Velander erhöU nu ordet för kort gemmäle och anförde: Herr talman! Hela det resonemang, som herr Björnsson nyss riktade mot mig, vilar på en fullkomligt felaktig utgångspunkt. Han började nämligen med att säga, att jag skulle ha yttrat, att krigskonjunkturskatten kunde uppgå till 106 %. Jag skall be att få återge, vad jag faktiskt yttrade, herr Björnsson. Jag sade, att under förutsättning att inkomsten under år 1947 icke nedgått i förhållande till inkomsten under år 1945, kommer det krigskonjunkturbeskattade bolaget att under år 1947 nödgas å en inkomst, motsvarande översta skiktet av merinkomsten, erlægga krigskonjunkturskatt med 63 % och ordinarie statsskatter med 32 % eller förutom kommunala skatter statsskatter med sammanlagt 95 %. Till detta kommer kommunalskatten, som jag tillät mig uppskatta till 11 %. Om uppborädsreformen inte kommit till stånd, skulle motsvarande procentsats ha utgjort 47,6 plus 32. Det hade blivit 79,6 % tillsammans. Inte är det någon mening, herr Björnsson, att här söka föra ett resonemang, som skall rättfärdiga, att man på grund av uppborädsreformens genomförande kommer fram till en väsentligt hårdare krigskonjunkturbeskattning av de människor eller företag, som drabbas av krigskonjunkturskatt, än om uppborädsreformen inte kommit till.

Sedan sade jag, att, om dessa beräkningar avsett en fysisk person i de inkomstlägen, som huvudsakligen torde komma att drabbas av krigskonjunkturskatten, hade den sammanlagda skatteprocenten blivit väsentligt högre. Enbart statsskatterna skulle då ha överstigit 100 %.

Jag har sökt i olika sammanhang att förmå herr Björnsson att studera dessa ting, dock utan resultat. Han har sett hela frågan från en så upphöjd ståndpunkt, att han förmodligen aldrig har tagit del av de premisser som ligga till grund för mina uppgifter. Och det är ändå siffror, som stå sig. Siffrornas riktighet har vitsordats av de sakkunniga, som biträtt utskottet, och i andra sammanhang. Det är alltså fullkomligt meningslöst av herr Björnsson att säga, att det är oriktiga uppgifter jag och andra här röra sig med.

Herr Björnsson gick, efter vad jag kan förstå, när han riktade sig till herr Wehtje, ut ifrån att krigskonjunkturskatten huvudsakligen hade influtit från sådana företag, vars verksamhet inte varit önskvärd ur samhällets synpunkt. Det kan man kanske diskutera. Jag skulle dock tänka mig, att krigskonjunkturskattens avkastning har härrört från företag, som inlåtit sig på en även ur samhällets synpunkt önskvärd ny- och ersättningsproduktion, vilken har varit nödvändig just på grund av det läge, som kriget har medfört. Sedan har krigskonjunkturskatten fullkomligt slumpvis drabbat andra former av företagsamhet.

Jag får väl inte fortsätta längre med min replik, herr talman, och nödgas därför här avbryta densamma!

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

Herr **Wehtje**: Herr talman! Jag skall inte fresta kammarens tålmod och och förlänga debatten. Det hade varit frestande att bemöta uttalandena av herr Björnsson angående krigskonjunkturskattens beräkning, men jag skall avstå därifrån. Likaså skulle jag gärna ha velat gå in på hans uttalande om att de skattskyldiga ha uppskjutit framvisandet av sina krigsvinster genom att de värderat sina lager på visst sätt och nu blevo tvungna att efter de nya föreskrifterna under avvecklingsåret visa fram vinster. Det är ju dock så, att även de, som efter hans uppfattning underlåtit att redovisa sina vinster, lojalt ha följt de anvisningar, som äro givna i tidigare års krigskonjunkturskatteförordningar.

Herr Velander har i sina båda yttranden sagt, vad som behöver sägas. Han har sagt vad jag tänkt anföra och jag har intet att tillägga.

Jag har också fått svar på min fråga till finansministern och fått bekräftat, att det exempel, som i all sin enkelhet väl belyser förhållandena och som finnes på s. 89 i bevillningsutskottets betänkande — alltså på sista sidan i reservationen — är riktigt. Under sådana förhållanden kommer det ju att framstå som klart, att man genom att man undantar de krigskonjunkturskatteskyldiga från tillämpningen av uppboordsreformen berövar dem den förmån av skattebefrielse, som de övriga skattskyldiga få. Detta kommer ju att innebära en högst väsentlig skärpning av krigskonjunkturskatten. Herr Velander har belyst detta, och i övrigt finns det ju uttryckt i siffror i motionen nr 306 på s. 22 och 23. De siffror, som där äro angivna, äro riktiga, det har bekräftats av de sakkunniga, som ha stått till utskottets förfogande vid bearbetningen av denna krigskonjunkturskatteförordning.

Efter härmed slutad överläggning godkändes förevarande paragraf.

2 och 3 §§.

Godkändes.

4 § jämte därtill hörande anvisningar.

Herr **Andersson, Elon**: Jag hemställer om bifall till 4 § i den formulering, som den har fått i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats dels att kammaren skulle godkänna den under behandling varande paragrafen jämte därtill hörande anvisningar, dels ock att nämnda paragraf och anvisningar skulle godkännas med den ändrade lydelse av paragrafen 6 mom., som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av ifrågavarande paragraf och anvisningar enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Andersson, Elon**, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 4 § jämte därtill hörande anvisningar i det av bevillningsutskottet i betänkande nr 37 punkten A tillstyrkta förordningsförslaget, röstar

Ja;

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkänns nämnda paragraf och anvisningar med den ändrade lydelse av paragrafens 6 mom., som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs; verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Andersson, Elon*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 50.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

5—8 §§ *jämte till dessa paragrafer hörande anvisningar.*

Godkändes.

9 §.

Herr *Andersson, Elon*: Beträffande 9 § hemställer jag om bifall till reservationen.

Herr *Bärg, Johan*: Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu förevarande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Andersson, Elon*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 9 § i det av bevillningsutskottet i betänkande nr 37 punkten A tillstyrkta förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wehtje* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt. (Forts.)

Ja — 70;

Nej — 50.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Aterstående delar av ifrågavarande förordningsförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls. _____

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 34 och 56 §§ förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 54, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning i fråga om reglering av vissa familjepensioner vid riksdagens verk; samt

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsreglering för vissa befattningshavare vid skogsvårdsstyrelserna jämte en i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls. _____

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken, dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om handläggning av domstolsärenden m. m.;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i sjölagen m. m.;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m.;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 3 och 4 §§ förordningen den 20 november 1945 (nr 50 s. 1) i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, m. m.;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vattenlagen; samt

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls. _____

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring, m. m.

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring.

Genom en den 1 mars 1946 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 135, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

- 1) lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring; samt
- 2) lag angående ändrad lydelse av 6 § lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 7) om tjänstgöringen i Kungl. Maj:ts lagråd.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring, måtte för sin del antaga två i utlåtandet införda, med 1 och 2 betecknade förslag till lagar i nu ifrågasvarande ämnen.

I förslaget till lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring voro 5 och 9 §§ så lydande:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

5 §.

Ordförande på avdelning utses bland högsta domstolens ledamöter av Konungen.

Den i tjänsten äldste av ordförandena är tillika ordförande i högsta domstolen.

9 §.

Närmare grunder för avdelningarnas sammansättning och målens fördelning samt tjänstgöringen i högsta domstolen beslutas av högsta domstolen samfällt. Det tillkommer *ordförandena* gemensamt att tillämpa de sålunda beslutade grunderna, såvitt angår ledamöternas indelning och målens fördelning. *I övrigt åligger det* ordföranden på varje *särskild* avdelning att leda arbetet på avdelningen *och den äldste av ordförandena* att *därjämte* övervaka tjänstgöringen i dess helhet.

(i utskottets förslag:)

5 §.

Konungen utser en av högsta domstolens ledamöter att för sin tjänstetid vara högsta domstolens ordförande. Denne skall tillika vara ordförande på avdelning. Ordförande på annan avdelning utses likaledes bland högsta domstolens ledamöter av Konungen för ledamotens tjänstetid.

9 §.

Närmare grunder för avdelningarnas sammansättning och målens fördelning samt tjänstgöringen i högsta domstolen beslutas av högsta domstolen samfällt.

Det tillkommer *högsta domstolens ordförande* att *i samråd med ordförandena på övriga avdelningar* tillämpa de sålunda beslutade grunderna, såvitt angår ledamöternas indelning och målens fördelning, *ävensom* att övervaka tjänstgöringen i dess helhet. *Det åligger* ordföranden på varje avdelning att leda arbetet på avdelningen.

Vid utlåtandet hade reservation anmälts av herr *Bergquist*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Bergquist**: Herr talman! Till det föreliggande utskottsutlåtandet har jag fogat en blank reservation, och jag anser mig trots den sena timmen nödsakad att med några ord ange innebörden av min ståndpunkt i denna fråga.

I den stora serie av lagar, som Kungl. Maj:t har framlagt i samband med rättegångsreformen, ha också föreslagits åtskilliga organisatoriska ändringar beträffande högsta domstolen, och i det nu föreliggande utskottsutlåtandet behandlas just denna fråga. Kungl. Maj:ts förslag innebär ganska genomgripande ändringar i den nu rådande ordningen beträffande högsta domstolens organisation, och vad som är av speciellt intresse är frågan om ordförandeskapet i högsta domstolen och på dess olika avdelningar. För närvarande är det så ord-

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

nat att den till tjänsteåren äldste ledamoten i högsta domstolen automatiskt leder högsta domstolens förhandlingar, då domstolen sammanträder i plenum, och på de olika avdelningarna i domstolen är likaledes den till tjänsteåren äldste ledamoten ordförande. Det har varit så under långa tider, och några olägenheter av den hittillsvarande ordningen har man inte kunnat förmärka.

I Kungl. Maj:ts förslag kommer nu den tanken fram, att man skall helt ändra på dess förhållanden och att det skall tillkomma Kungl. Maj:t i statsrådet att utse ordförande i högsta domstolen och på dess avdelningar. Man släpper alltså den självstyrelse — så kan man kanske uttrycka saken — som hittills har kännetecknat högsta domstolen, och ersätter den med ingripande från Kungl. Maj:ts sida.

Motivet till den lagändring, som här föreslås, ligger i den nya rättegångsbalkens bestämmelser. Kungl. Maj:t har funnit, att den nya rättegångsordningen kommer att ställa så stora krav på ledningen av högsta domstolens arbete, att man inte står till svars med att bibehålla den nuvarande ordningen. Det har framhållits i den kungl. propositionen, att kraven på ordföranden i högsta domstolen hädanefter komma att bli helt andra än de ha varit under den gamla rättsordningens tid, att kraven på ordföranden i högsta domstolen beträffande rent administrativ skicklighet komma att bli helt andra än de hittills ha varit och att överhuvud taget hans ledning av domstolsarbetet måste få en annan innebörd än hittills. Även beträffande ordförandeskapet på avdelningarna har justitieministern i propositionen framhållit, att där komma att ställas väsentligt ökade krav på ordförandena, på deras förmåga att leda förhandlingarna och att se till, att arbetet bedrivs på ett tillfredsställande sätt.

Jag kan för min del inte komma ifrån att den motivering, som anföres av processlagberedningen och som har åberopats av justitieministern, icke är övertygande. Jag anser, att det ligger en ganska betydande överdrift i påståendet, att här skulle ställas så oerhört mycket större krav på de justitieråd, som skulle sättas att leda högsta domstolens arbete, vare sig det gäller högsta domstolen i plenum eller det gäller dess avdelningar. Ty rättegångsordningen kommer enligt mitt förmenande ingalunda att innebära några revolutionerande förändringar i detta hänseende. Tillströmningen av mål till högsta domstolen kommer troligen att minskas, och det blir i allmänhet rättsfrågor, som komma upp till högsta domstolens handläggning. Det kommer inte att ställas så oerhört stora krav på ordföranden, vare sig i högsta domstolen i dess helhet eller i dess olika avdelningar, när det gäller att handlägga dessa mål, även om det blir ett muntligt förfarande inför domstolen. Framför allt kommer kravet på avdelningsordförandena inte att bli så betydande som processlagberedningen och justitieministern här ha gjort gällande. Ofta nog blir det på avdelningen inte dennas ordförande, som i verkligheten kommer att leda förhandlingarna, utan meningen är, att målen skola fördelas på ledamöterna på avdelningen. Varje ledamot blir referent för ett mål, och ofta nog blir det referenten, som får sköta den muntliga handläggningen av målet.

Jag anser alltså, att den motivering, som här har framförts, icke är övertygande och att det icke heller har visats, att den nuvarande ordningen är behäftad med sådana bristfälligheter, att man har anledning att genomföra någon förändring.

Till detta skäl, som jag tycker i och för sig är tillräckligt starkt för att man skall ställa sig mycket kritisk mot förslaget, komma åtskilliga andra omständigheter.

Enligt min mening är det överhuvud taget önskvärt, att Kungl. Maj:t i statsrådet så litet som möjligt lägger sig i högsta domstolens inre arbete och dess organisation. Det kan icke vara tilltalande, att Kungl. Maj:t i statsrådet

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

skall närmare bestämma om hur högsta domstolen skall arbeta och vilka som skola leda dess förhandlingar, vare sig det gäller högsta domstolen i dess helhet eller det gäller högsta domstolens arbete på avdelningar.

Dessutom har det gång efter annan framhållits under förarbetena till denna lagstiftning, att sådana åtgärder som innebära, att Kungl. Maj:t skall dela upp justitieråden i olika grupper, förordna ett justitieråd att vara ordförande i högsta domstolen i dess helhet och andra att vara ordförande på avdelningarna och därvid gå efter andra principer än ancienniteten, måste vara ägnade att skapa olust i arbetet inom högsta domstolen och kunna bidra till att sänka högsta domstolens anseende genom att de ledamöter av domstolen, som ha blivit förbigångna till ordförandeskapet, komma att känna sig prickade och kanske också av allmänheten komma att betraktas såsom mindre framstående domare. Man har hittills varit ytterst angelägen om att undvika att gradera högsta domstolens ledamöter, och jag tror att det är olyckligt om man nu slår in på denna väg.

Jag vet mycket väl, att man på detta kommer att svara, att genomförandet av en dylik gradering ingalunda innebär något underkännande av skickligheten hos de justitieråd, som icke bli ordförande. De kunna vara utomordentligt goda domare, de kunna vara skarpsinniga och kunniga, men de passa icke att leda förhandlingarna. Det kan man med rätta påstå, men utåt kan det komma att framträda på det sättet, att den som har blivit förbigången till ordförandeskapet anses såsom en mindre skicklig ledamot av domstolen, och detta kan vara ägnat att draga ned högsta domstolens anseende.

Jag skulle alltså här helst ha sett, att man hade stannat för status quo och låtit högsta domstolens förhandlingar ledas liksom hittills av den till tjänsteåren äldste ledamoten. Det skulle säkerligen icke medföra några svårigheter under den nya rättegångsordningens tid. Det har gått bra hittills, och det skulle förvisso gå bra även i framtiden.

Jag försökte att vinna gehör för denna uppfattning inom första lagutskottet, men kunde icke få någon större förståelse härför. Jag ville då i andra hand stödja den uppfattning, som hade uttalats av lagrådets majoritet, nämligen att man skulle begränsa Kungl. Maj:ts utnämningsrätt så långt som möjligt och att Kungl. Maj:t bara skulle utse ordförande i högsta domstolen i dess helhet, under det att högsta domstolen själv skulle få välja ordförande på avdelningarna. Detta förslag var ur min synpunkt mera tilltalande än Kungl. Maj:ts förslag, eftersom det innebär, att Kungl. Maj:ts ingrepp i högsta domstolens arbete blir mindre än enligt propositionen. Icke heller för detta förslag har jag kunnat vinna gehör inom utskottet, och jag har därför icke i min reservation framställt något direkt yrkande.

Jag kommer icke heller nu att framställa något yrkande, men jag har icke kunnat underlåta att ange innebörden av den reservation, som jag har fogat till utskottsutlåtandet, och uttala mina starka betänkligheter mot det förslag som framlagts av Kungl. Maj:t och som efter vissa justeringar har godtagits av första lagutskottets majoritet.

Häri instämde herr *Andrén*.

Herr statsrådet **Zetterberg**: Herr talman! Jag är alldeles ense med herr Bergquist om att regeringen naturligtvis inte på något sätt skall ingripa i högsta domstolens arbete — liksom inte heller i de andra domstolarnas verksamhet — men jag kan inte finna, att något sådant här är ifrågasatt. Den omständigheten, att Kungl. Maj:t skulle utse ordförande på avdelningarna i högsta domstolen, kan enligt min tanke omöjligen innebära ett ingripande i dess arbete, lika litet som något sådant ingripande hittills skett, när Kungl. Maj:t har utsett ordförande på hovrätternas divisioner.

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

Vad sedan angår skälen för det förslag, som är framlagt i propositionen och som i stort sett har godtagits av utskottet, nämligen att man skulle bryta med den gamla traditionen att inte ha någon annan ordförande i högsta domstolen än den till tjänsteåren äldste och i stället utse särskilda fungerande ordförande, behöver jag inte vara vidlyftig, ty herr Bergquist har själv nyss redogjort för dessa skäl klart och objektivt. Vi stå ju nu inför en förändring av högsta domstolens arbete. Den nya rättegångsreformen kommer att medföra, att det inte längre kommer att bli såsom hittills, att högsta domstolen arbetar på hemliga sektioner, där inga parter ha företräde och där innehållet i varje mål delges alla högsta domstolens ledamöter på en gång genom en objektiv föredragning av en revisionssekreterare. Det kommer i stället, åtminstone i åtskilliga viktiga mål, att bli på det sättet att parterna — själva eller genom ombud — komma att företräda, och det kommer i sådana fall att bli en muntlig process. Det är alldeles klart, att det då måste ställas större krav än hittills på handhavandet av förfarandet i högsta domstolen, och det är ett av skälen till att det har ansetts lämpligt att domstolens avdelningar få en fast ledning genom att särskilda ordförande utses för dem.

Ett annat skäl — det har kanske redan tidigare funnits, men det äger fortfarande giltighet — är att om det finns en bestämd ledare för arbetet på en domstol eller en domstolsavdelning, medför detta större garantier för att arbetet inåt bedrivs säkrare och effektivare. Det är då en viss person, som har ett speciellt ansvar för att arbetet bedrivs på det mest effektiva sättet. Arbetet i stort blir inte beroende på den omständigheten att en dag sitter den ene ordföranden och en annan dag den andre, allt efter den tillfälliga sammansättningen av avdelningen.

Av dessa skäl har alltså nu föreslagits, att det på avdelningarna skall utses särskilda fasta ordförande, som under hela sin tjänstetid skola fungera i denna egenskap.

När man har kommit så långt i resonemanget om hur organisationen i högsta domstolen bör vara, uppkommer en annan fråga, som också herr Bergquist berörde, nämligen vem som skall utse dessa ordförande. Det har varit på tal under förarbetena till lagförslaget, att högsta domstolen själv skulle välja de olika ordförandena. Men då jag inte har velat gå på denna linje, har jag för min del — och jag skulle tro också utskottet, som har följt mitt förslag — haft den tanken, att det är en besynnerlig ordning, att högsta domstolens ledamöter skola välja dessa ordförande inom sig. Det blir i ett kollegium kanske lätt på det sättet, att man av hänsyn till varandra väljer den äldste — man vill på grund av kamratskap och andra förklarliga skäl inte pröva kvalifikationerna. Och skulle detta inte bli fallet, kan det naturligtvis lätt uppstå tråkigheter och svårigheter inbördes, om man inom en krets jämställda domare skulle gradera varandra.

Jag har trott, att det då vore riktigare, att denna svåra och ömtåliga uppgift överlämnades åt någon utomstående, och då självfallet åt Kungl. Maj:t, eftersom det ju här gäller ledningen av en domstol och det i allra högsta instans.

Man kan emellertid säga, att alla personer, som bli utsedda till ledamöter av landets högsta domstol naturligtvis skola vara jurister av den allra högsta kvalitet, och det kunde då ligga nära till hands att anta — såsom just herr Bergquist tänkte sig — att vem som helst av dem skulle vara ägnad att leda arbetet på en av domstolens avdelningar. Men jag tror inte, att detta är alldeles säkert. Det måste här bli fråga om vissa speciella kvalifikationer, och jag tror att det åtminstone i tidigare skeden av högsta domstolens tillvaro har funnits exempel på ledamöter, som ha hört till de allra främsta i fråga om skarpsinne

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

och juridiskt och vetenskapligt kunnande, men som ändå inte kunna sägas ha besuttit de rent praktiska och administrativa egenskaper, som behövas för att utöva en effektiv arbetsledning inåt och utåt. Som jag tillåtit mig understryka i propositionen, är det sådana egenskaper det gäller, när det skall utses ordförande på högsta domstolens avdelningar. Det blir alltså inte fråga om att gradera ledamöternas juridiska skicklighet inbördes, och det är fortfarande meningen att de som domare skola vara likställda. Men det gäller att tillgodose behovet av ledning på det mera administrativa planet, och man bör då försöka att utvälja dem som ha de bästa förutsättningarna för dessa rent praktiska uppgifter.

Jag vill tillfoga, att det nog beror på rent historiska skäl, att högsta domstolen har sin märkvärdiga sammansättning med helt jämställda domare utan någon ordförande i spetsen. Den högsta domsrätten i landet utövades tidigare av Konungen själv i spetsen för en avdelning av riksrådet. Sedan rådet avskaffats, fanns under en tid riksdrotsen, vars ämbete infördes av Gustaf III och som i sig förenade justitieministerns funktioner med ordförandeskapet i högsta domstolen och arbetsledningen där. Ännu in på senaste tid har man uppehållit den fiktionen, att i själva verket Konungen är ordförande i domstolen liksom i statsrådet.

Jag föreställer mig, att det enbart är på grund av dessa historiska fakta som högsta domstolen har kommit att sakna ordförande. Jag vet verkligen inte hur det är överallt i andra länder, men jag tror att man knappast på något annat håll har en motsvarighet till det förhållande som är rådande hos oss. Det måste i varje fall vara ytterligt sällsynt, att det finns en domstol eller, över huvud taget någon myndighet, som inte har en bestämd ledning och en ordförande, som är direkt utsedd för denna uppgift.

Det förefaller mig, som om det vore det enda riktiga ur praktiska synpunkter, att man nu, när man skall genomföra processreformen, och högsta domstolen alltså ställes inför nya uppgifter, försöker tillgodose det ganska självfallna behovet av en effektiv ledning av arbetet i högsta domstolen och på dess avdelningar.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Det är inte om den fråga, som justitieministern och herr Bergquist nu ha diskuterat, som jag skall be att få yttra mig. Jag har begärt ordet bara för att få fästa uppmärksamheten vid någonting som jag har svårt att fatta annat än som en inadvertens både i Kungl. Maj:ts proposition och i det föreliggande utskottsutlåtandet. Den komplikation, som jag syftar på, framträder, då man jämför den nu föredragna lagen — som ju innehåller, att vissa av högsta domstolens ledamöter skola vara permanenta avdelningsordförande — med den under andra punkten förekommande lagen om Kungl. Maj:ts lagråd, som säger, att vissa ledamöter av högsta domstolen skola väljas att tjänstgöra i lagrådet.

Jag ber då att få fästa uppmärksamheten på den situation, som inträder, i fall det ifrågakommer att en avdelningsordförande skulle väljas till ledamot av lagrådet. Går man till lagrådslagen måste man komma till det resultatet, att denna lag inte skapar något som helst hinder för högsta domstolen att välja en avdelningsordförande till ledamot av lagrådet. Det är till på köpet så, att en avdelningsordförande, som sålunda bleve utsedd av domstolen till att sitta i lagrådet, inte torde kunna vägra att ta emot detta uppdrag, ty lagrådslagen anger i 5 § de lägen, i vilka ett justitieråd kan vägra att ta emot ett sådant uppdrag.

Men detta är naturligtvis inte meningen. Det är fullkomligt självklart, att ingen har tänkt sig att avdelningsordförandena skola kunna väljas till leda-

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)
möter i lagrådet. Det är givet, att de båda befattningarna inte kunna förenas. Det kan inte heller vara meningen, att den som för hela sin tjänstetid har utsetts till avdelningsordförande skall för en tid inträda i lagrådet, och än mindre kan meningen vara att högsta domstolen genom att välja en avdelningsordförande till ledamot av lagrådet skulle kunna för hela hans återstående tjänstetid beröva honom hans av Kungl. Maj:t meddelade uppdrag.

Jag kan emellertid inte förstå annat än att till en god lagredaktion absolut bör höra, att detta förhållande bringas till uttryck i lagtexten. Jag ber att detta inte måtte uppfattas som en alldeles likgiltig redaktionssak. Man kan verkligen konstruera sådana lägen, i vilka det skulle kunna tänkas att en högstadomstolsmajoritet, som vore i hög grad missnöjd med att Kungl. Maj:t utsett en viss person till avdelningsordförande, kunde ha ett intresse att välja den mannen till ledamot av lagrådet för att eskamotera bort honom från ordförandeposten.

Liknande problem uppkomma för den händelse en lagrådsledamot av Kungl. Maj:t förordnas till avdelningsordförande.

Egentligen skulle det, som jag här har tillåtit mig att påpeka och som jag inte haft något annat tillfälle att påpeka, logiskt föranleda ett yrkande om återremiss av den andra punkten, som avser just ändringar i helt andra hänseenden av lagrådslagen — alltså en återremiss, som skulle syfta antingen till att stipulera en rätt för avdelningsordförande i högsta domstolen att avsäga sig lagrådsledamotskap eller också att absolut hindra dem att motta det. Men jag skall på detta stadium inte ställa något sådant yrkande. Det kan möjligen i den fortsatta debatten ges förhoppningar om att denna inadvertens i lagstiftningen — jag kan inte komma ifrån, att det är en sådan — på något sätt skall rättas till. I avvaktan därpå skall jag tills vidare inte ställa något yrkande.

Herr **Linnér**: Herr talman! Jag delar helt och hållet herr Bergquists uppfattning om att det är mycket angeläget, att man inte gör något ingrepp i högsta domstolens ställning, försävt detta inte enfordras på grund av den nya rättegångsreformens genomförande. Jag skiljer mig emellertid från honom i så måtto, att jag tror att processreformen i ett visst avseende bör framkalla en ändring. Man kan inte komma ifrån det förhållandet, att själva rättegångsformen inför högsta domstolen kommer att bli en helt annan, såsom justitieministern nyss påpekade. Det blir inte längre en process i slutet rum, utan det blir en process inför offentligheten och en process med förhandlande parter. Då ställes det kravet på högsta domstolen, att den som leder rättegångsförhandlingen skall förutom andra egenskaper även ha ordförandeegenskaper av den högsta kvalitet — framför allt förmåga att leda rättegångsförhandlingar.

Om man nu ser tillbaka kan man inte komma ifrån det faktum och den erfarenheten, att även bland högsta domstolens mest lysande domare ha funnits ledamöter, som av en eller annan anledning icke ha varit lämpliga som ledare av domstolsförhandlingar. Även om man beaktar att den s. k. referenten — d. v. s. en annan ledamot än den tjänstgörande ordföranden — kan komma att leda förhör och dylikt vid själva rättegångsförhandlingen, skulle man kunna komma i en för högsta domstolen och för förhandlingarna där mindre lycklig situation, om det äldsta justitierådet alltid skulle tjänstgöra såsom ordförande på avdelningen.

Det är således enligt min uppfattning detta förhållande — men ingenting annat — som man bör beakta, när man går att omforma högsta domstolens organisation i den grad som detta påkallas av den nya rättegångsreformen.

Jag uppskattar däremot ganska litet vad som talas i propositionen och ännu

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)
mycket mindre vad som talas i första lagutskottets utlåtande om de administrativa funktionernas stora betydelse. Jag kan knappast ens förstå, vad det innebär. Åtminstone enligt min erfarenhet är effektiviteten i högsta domstolens arbete bragt till sin fulländning. Tiden tillvaratas till det yttersta, och jag tror knappast att det finns någon möjlighet för en än så energisk ordförande att spara många minuter mera än vad man gör för närvarande vid förhandlingarna där. Men själva ledarskapet av de muntliga förhandlingarna kan måhända någon gång behöva läggas till rätta på ett särskilt sätt. Detta kan enligt mitt sätt att se inte ske på annat vis än som justitieministern har föreslagit i den kungl. propositionen, nämligen att Konungen skall utse ordförande. Valet av ordförande skall gälla för vederbörandes återstående tjänstetid. Om man förfar på det sättet, kan jag inte heller finna, att detta innebär någon risk för en obehörig influens på högsta domstolen. Det blir i själva verket samma sak som då Kungl. Maj:t utser ledamöter av högsta domstolen, en funktion, vars lämplighet givetvis icke kan ifrågasättas.

Jag kommer således för min del till det resultatet, att Kungl. Maj:ts proposition innebär den lämpliga utvägen att rätta till det läge, i vilket man har kommit genom den nya processreformens införande i högstadomstolsrättegången. Däremot kan jag för min del inte uppskatta den ändring, som första lagutskottet har gjort i propositionen och som innebär, att Konungen också skall utse en viss person till ordförande i högsta domstolen. Utskottet skärper innebörden av denna utnämning genom ett par mycket egendomliga uttalanden. När första lagutskottet säger, att denna post måste anses utgöra »en av de mest betydelsefulla chefsposterna i riket» och att därför »avgörande vikt måste fästas vid vederbörandes chefssegenskaper» låter det för mina öron, som om man här skulle föra in anspråk på någonting av administrativt bedömande, anspråk på administrativa funktioner hos ordföranden. Jag tror icke, att dessa funktioner ha någon nämnvärd betydelse för någon ledamot av högsta domstolen. Man har ytterligare skärpt detta genom att man i motiveringen några sidor framåt säger, att denne ordförande skall erhålla »en mera markerad chefsställning» än enligt Kungl. Maj:ts förslag och att detta skall ske därför att han skall äga att övervaka högsta domstolens tjänstgöring i dess helhet. Detta ingrepp i högsta domstolens nuvarande sammansättning och funktioner är efter min uppfattning ganska olämpligt, och det är onödigt.

Jag kommer därför till det resultatet, att den form som förslaget till lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring erhållit i den kungl. propositionen är den riktiga. Detta förslag innebär, att Konungen tillsätter tre av ledamöterna såsom ordförande, var och en på en avdelning av högsta domstolen, att dessa tre ordförande tillsammans utöva ledningen av arbetet och att den i tjänsten äldste av dem tillika är ordförande i högsta domstolen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition oförändrad.

Herr **Schlyter**: Skillnaden mellan Kungl. Maj:ts proposition och lagutskottets förslag är på den av herr Linnér nu berörda punkten så obetydlig, att justitieministern nyss i sitt yttrande icke fann anledning att beröra densamma utan talade till förmån för det föreliggande utskottsförslaget.

Skillnaden är ju inte den, att det enligt Kungl. Maj:ts förslag icke skulle finnas en ordförande i högsta domstolen, utsedd av Kungl. Maj:t, utan endast den att ordföranden i högsta domstolen enligt detta förslag skall vara den äldste av de tre avdelningsordförande som Kungl. Maj:t har utsett. Utskottet har, såsom också framgick av herr Linnérs anförande, allenast gjort den ändringen att Kungl. Maj:t även vid utseende av ordförande i högsta domstolen skall vara helt oberoende av ancienniteten.

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)

Herr Linnér försökte bagatellisera betydelsen av ordförandeposten i högsta domstolen. Han sade att effektiviteten redan är bragt till sin spets. Det var samma tankegång som herr Bergquist tidigare framfört i en annan form, då han sade att några olägenheter av den hittillsvarande ordningen har man icke kunnat förmärka; det har gått bra hittills o. s. v. Om den frågan, huruvida effektiviteten i arbetet på högsta domstolens olika avdelningar och alltså inom högsta domstolen i dess helhet redan är bragt till sin spets, vet jag emellertid inte om någon i denna kammare i denna stund kan vittna. Herr Linnérs och min erfarenhet ifrån högsta domstolen — vi tjänstgjorde samtidigt som revisionssekreterare — ligger 35 år tillbaka i tiden, och vid den tidpunkten förhöll det sig så, herr talman, att ordförandena på högsta domstolens olika avdelningar besutto mycket olika förmåga av effektivitet i sin arbetsledning; det vågar man kanske säga nu efter 35 år.

Att ordförandens förmåga att leda arbetet och övervaka dess effektivitet har den allra största betydelse för vad en domstol kan åstadkomma, är så ostridigt inom domstolarna, att man är förvånad över att saken kan bringas under diskussion. När vi här i kammaren förr ofta diskuterade frågan om åtgärder för att hindra uppkomsten av arbetsbalanser i högsta domstolen, hade herr Lindhagen till sin käpphäst, att det gällde att sätta till effektiva ordförande på avdelningarna, och han åberopade en erfarenhet som han hade från sin tid i Svea hovrätt, då han hade kommit på en avdelning med en mycket skicklig arbetsledare, vilken lät sin avdelning avverka åtskilligt flera mål än de övriga avdelningarna i hovrätten. Jag tror väl också att alla som deltagit i offentliga förhandlingar ha erfarenhet av vilken betydelse det har för effektiviteten inom en beslutande församling, och framför allt inom ett ämbetsverk, vilken förmåga ordföranden har att leda arbetet.

Herr Linnér vitsordade denna synpunkt med avseende på avdelningarna, och därför tyckte jag i början, att det knappast fanns någon skillnad i hans uppfattning och utskottets. Men när det sedan gällde ordföranden i högsta domstolen, avvek han från de synpunkter han gjort gällande med avseende å avdelningarna.

Som sagt, herr talman, jag är av den bestämda meningen, att ordföranden i högsta domstolen ur effektivitetssynpunkt är minst lika betydelsefull som ordförandena på de olika avdelningarna, och jag ber alltså att även i den punkten få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan vill jag något beröra vad herr Herlitz anmärkte beträffande lagrådet. Han sade, att det dels kunde tänkas, att en lagrådsledamot skulle kunna av Kungl. Maj:t utses till avdelningsordförande, och dels att högsta domstolen skulle kunna komma på den tanken att vilja utse en avdelningsordförande till lagrådsledamot. Vad det förra fallet beträffar, har jag svårt att förstå, att lagen på denna punkt skall kunna ge anledning till någon som helst tvekan. Att Kungl. Maj:t är oförhindrad att, när ordförande på en avdelning skall utses, därtill utse en, som sitter i lagrådet, framgår alldeles tydligt av lagen. Ordförande förordnas enligt utskottets förslag för sin återstående tjänstetid. Ser man i lagrådslagen finner man, att högsta domstolen i en sådan situation har att utse en ersättare för honom i lagrådet. Den situationen kan inte vålla någon olägenhet.

Den andra tänkbara möjligheten, att högsta domstolen — eller en majoritet inom densamma, såsom herr Herlitz förutsatte — skulle vilja förordna en avdelningsordförande till lagrådsledamot, uteslutes ju därigenom att enligt den av utskottet föreslagna lagen avdelningsordföranden är av Kungl. Maj:t utsedd för sin återstående tjänstetid. Under hela sin återstående tjänstetid har han alltså en på lagen grundad befattning inom högsta domstolen, som är oför-

Ang. högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring. (Forts.)
enlig med tjänstgöring i lagrådet. Att en majoritet i högsta domstolen skulle kunna komma på den idén att, såsom herr Herlitz framkastade, i syfte att driva opposition mot en av Kungl. Maj:ts utsedd avdelningsordförande göra sig av med honom genom att på två år mot hans vilja sätta in honom i lagrådet, är en så grotesk tanke, att jag har litet svårt att tro, att den är allvarligt menad. Önskar en avdelningsordförande själv mottaga val till lagrådet, äger han — såsom utskottet framhållit — avsäga sig ordförandeskapet.

Jag anser alltså, att lagen tillräckligt tydligt utsäger hur dessa fall skola bedömas. Det hindrar naturligtvis inte, att man hade kunnat i lagrådslagen sätta in någon förklarande anmärkning härom eller eventuellt nämna ett ord om saken i motiven. Men detta är ännu mindre behövt med utskottets redigering av lagtexten än med den text, som förelåg i den kungliga propositionen.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i dess helhet.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag påpekade en sak, som lagutskottet inte haft någon som helst tanke på, och jag lyckönskar herr Schlyter att ett blott öde har lett lagutskottet till ett enligt hans mening fullkomligt tillfredsställande resultat, trots att man inte tänkt på saken. Jag kan emellertid inte följa herr Schlyters resonemang. Jag skall inte trötta kammaren med någon argumentering i denna rent lagtekniska fråga utan bara säga, att man inte får nöja sig med att säga att någonting är självklart; i sådana här konstitutionellt viktiga saker måste man sörja för en bestämd ordning. Herr Schlyters inställning, att han betraktar det hela närmast som en löjlig bagatell, som är ägnad att reta till skratt, föranleder mig att rikta en vädjan till herr statsrådet att överväga, huruvida det inte kan vara lämpligt att vid något tillfälle få lagen uppsnyggad på denna punkt.

Herr Linnér: Herr talman! Beträffande den sista frågan måste jag säga, att för den händelse man tidigare hade kommit att tänka på saken, så tror jag knappast att lagen om lagrådet skulle ha lämnats oförändrad, utan man hade nog gjort en sådan ändring, som herr Herlitz här påpekat.

Beträffande sedan själva frågan om ordförandeskapet i högsta domstolen har jag intagit den ståndpunkten — som jag fortfarande tror är fullt riktig — att det inte, som lagutskottet föreslår, just i syfte att öka effektiviteten skulle behövas en chef med administrativa egenskaper och en markerad chefsställning. Man kan inte mäta effektiviteten efter antalet mål, då målen beskaffenhet är så oerhört olika. Om man emellertid skulle försöka att anlägga den måttstocken, tror jag att man skulle komma till det resultatet, att den svenska högsta domstolen i jämförelse med de högsta instanserna i andra länder besitter en utomordentligt god förmåga att avgöra ett stort antal mål. Det har varit av den anledningen, som jag har ansett mig kunna bestrida, att någon effektivitetspådrivande kraft skulle kunna behövas.

Däremot behövs det på grund av rättegångsreformens nya former för förhandlingarna en möjlighet att komma tillrätta med eventuella personliga svårigheter, och det är detta som har blivit tillgodosett i propositionen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda proposition oförändrad; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Anmäldes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 302, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet av den 6 mars 1945.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 4 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 323, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 jämte i ämnet väckta motioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att andra kammaren beträffande utskottets betänkande nr 37 fattade samma beslut som första kammaren.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.47 på natten.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 14 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Åberopande närslutna läkarintyg får jag härmed vördsamt anhålla om ledighet tills vidare från riksdagsgöromålen.

Stockholm den 13 juni 1946.

K. A. Westman.

Att riksdagsman *K. A. Westman* på grund av myocarditis (hjärtmuskelinflammation) är till arbete oförmögen från och med den 13 juni tills vidare intygas härmed på heder och samvete.

Vadstena den 12 juni 1946.

S. O. Jonsson,
lasarettsläkare.

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, det i åberopade läkarintyget omförmälda hindret varade.

Ang.
regerings-
formens be-
stämmelser
om överens-
kommelser
med främ-
mande
makter.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Herlitz' interpellation angående regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Herlitz till mig riktat följande frågor:

1) Är Eders Excellens villig att lämna kammaren en översikt utvisande i vilken utsträckning överenskommelser med främmande makter avslutats med eller utan tillämpning av den ordning 12 § regeringsformen anvisar?

2) Är Eders Excellens villig att angiva de grundsatser, enligt vilka Eders Excellens anser 12 § i regeringsformen böra tillämpas?

3) Finner Eders Excellens skäl föreligga för en revision av 12 § regeringsformen?

Till svar på den första frågan får jag meddela följande.

Enligt en i september förra året inom handelsdepartementet gjord sammanställning har under krigstiden ett stort antal internationella överenskommelser av handelspolitisk, rent kommersiell eller finansiell natur slutits utan att ha underställts riksdagen. Sammanställningen upptar för tiden från och med september 1939 till juni månads utgång 1945 ej mindre än 161 dylika överenskommelser. Endast några få avtal ha förelagts riksdagen.

Bland avtal av nu nämnt slag eller av annat innehåll, som slutits utan riksdagens direkta medverkan, finnas såväl avtal av stor vikt från politisk eller ekonomisk synpunkt, vilka under normala förhållanden uppenbarligen skulle ha underställts riksdagen före en definitiv överenskommelses avslutande, som

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

ett antal mindre viktiga avtal, vilka även i fredstid skulle ha slutits av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan.

Jag övergår här efter till internationella avtal från tiden för den nuvarande regeringens tillkomst.

En kategori för sig utgöra ärendena angående Sveriges anslutning till Förenta Nationerna samt vårt lands ställningstagande till vissa ändringar i stadgan för Internationella arbetsorganisationen och till vissa av denna organisation fattade beslut. Dessa frågor ha i tre särskilda propositioner förelagts årets riksdag.

En annan grupp omfattar de avtal angående flygtrafik, som ingåtts med Amerikas förenta stater, Island, Tjeckoslovakien och Irland. Dessa avtal följa samtliga de riktlinjer för standardavtal, som uppgjordes vid den internationella luftfartskonferensen i Chicago 1945 och vilka på sin tid godkändes av riksdagen.

Återstående avtal — om jag bortser från vissa trafikåtaganden — röra antingen handelsutbytet med olika främmande länder eller betalningssättet vid reglering av handelsutbytet eller kreditåtaganden. I åtskilliga fall innefattar samma överenskommelse föreskrifter både av kommersiell och av finansiell natur. Stundom består överenskommelsen endast i någon modifikation av eller ett tillägg till en äldre överenskommelse.

Handelsavtalen ha i allmänhet inneburit, att parterna utfäst sig att bevilja export- och importlicenser av vissa varupartier inom ramen för angivna kontingenter. Genom avtalen regleras sålunda regeringens licensgivning för en viss period, stundom blott för $\frac{1}{2}$ år.

Vad de finansiella avtalen angår kan man skilja på olika typer.

Det kan vara fråga om rena betalningsavtal utan annan kreditgivning än sådan som i princip ligger inom riksbankens befogenheter.

En annan grupp utgöres av betalningsavtal, som kombinerats med sådan kreditgivning att täckning från anslag å riksstaten är nödvändig.

En tredje kategori omfattar egentliga kreditavtal, utan förbindelse med en mera allmän reglering av betalningsförhållandena eller handelsutbytet.

Följande handels- eller finansavtal ha slutits utan att underställas riksdagen:

1) Den 8 augusti 1945 träffades en överenskommelse med Danmark angående handeln under senare halvåret 1945. Ett tilläggsavtal slöts den 8 november, sedan frågan varit uppe i utrikesnämnden den 1 november och i utrikesutskottet den 7 november. Ett kreditavtal undertecknades den 17 och 26 januari 1946 med stöd av ett riksdagsbeslut.

2) Den 17 augusti skedde en notväxling angående det svensk-finska handelsutbytet, innebärande en jämkning i en tidigare överenskommelse.

3) Den 20 augusti träffades ett handels- och kreditavtal med Polen, innebärande en utvidgning av handelsavtalet av den 9 juli 1945. Den 16 februari 1946 kompletterades och jämkades överenskommelsen genom ett protokoll.

4) Den 17 november avslöts ett handels- och betalningsavtal med Tjeckoslovakien. Frågan hade varit före i utrikesnämnden den 26 september och 1 november och i utrikesutskottet den 7 november.

5) Den 24 november ingicks ett dylikt avtal med Italien. Ärendet hade behandlats i utrikesnämnden den 26 september och 1 november.

6) Den 30 november slöts ett motsvarande avtal med Nederländerna. Frågan hade förevarit i utrikesnämnden den 1 november och i utrikesutskottet den 7 november.

7) Genom ett protokoll den 10 december träffades en överenskommelse med

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

Frankrike om komplettering av det gällande handelsavtalet av den 21 juni 1945.

8) Den 21 december slöts ett handelsavtal med Norge efter föredragning i utrikesutskottet den 19 december och den 14 februari 1946 ett betalningsavtal med samma land, vilket ärende föredrogs i utrikesnämnden den 7 februari.

9) Den 26 januari 1946 skedde en noteväxling med Spanien om handels- och betalningsförhållanden. Ärendet hade föredragits i utrikesnämnden den 21 januari.

10) Den 8 mars 1946 upprättades ett tilläggsprotokoll till det svensk-belgiska handelsavtalet av den 30 maj 1945. Ärendet hade varit före i utrikesutskottet den 22 februari.

Följande handels- och finansavtal ha underställts riksdagen genom propositioner:

- 1) Avtal den 1 februari 1946 om det svensk-danska handelsutbytet.
- 2) Avtal den 23 februari 1946 rörande det svensk-finska handelsutbytet.
- 3) En samma dag undertecknad utfästelse om kredit till Finland.
- 4) Handelsavtal med Turkiet den 24 april 1946.
- 5) Reglering av betalningsförhållanden med det s. k. sterlingområdet för tiden $\frac{1}{5}$ 1946— $\frac{30}{4}$ 1947. Frågan hade föredragits i utrikesnämnden den 13 maj.
- 6) Avtal med Island den 18 maj 1946.

Vid en granskning av handelsavtalens innehåll torde framgå, att de avse frågor som i och för sig falla inom Kungl. Maj:ts behörighetsområde. Avtal av denna typ skola dock enligt 12 § regeringsformen underställas riksdagen om de äro »av större vikt». Detta kriterium lämnar uppenbarligen en avsevärd handelsfrihet åt regeringen. Även om ett handelsavtal icke är av större vikt, kan det givetvis finnas anledning att underställa det riksdagen, ifall olägenheter ej därigenom förorsakas. Regeringen har under innevarande år i större utsträckning än tidigare framlagt handelsavtalen för riksdagen. Till undvikande av den försening med ett definitivt godkännande, som föranledes av riksdagsbehandlingen och som kunde vålla stora olägenheter, har i några fall överenskommit att avtalet visserligen skall vara beroende av riksdagens godkännande men att det provisoriskt sättes i kraft omedelbart efter undertecknandet.

Vad betalnings- och kreditavtalen angår har regeringen beträffande de polska, tjeckiska, italienska och turkiska avtalen grundat uppgörelsen på allmänna fullmakter knutna till anvisningen av klumpanslag. De holländska, norska och engelska betalningsavtalen tillhöra den förut angivna första gruppen, och betalningsregleringen faller alltså inom riksbankens kompetens. Kreditavtalet med Danmark grundades på speciell framställning till riksdagen.

Interpellantens fråga innebär också att han önskar veta, i vilken utsträckning avtalen föredragits i utrikesnämnden. Därom har jag redan givit besked.

Men jag vill ytterligare nämna, att utrikesnämndens ledamöter erhållit mycket utförliga skriftliga redogörelser för aktuella avtalsfrågor, daterade den 27 september, den 19 och 30 oktober 1945 samt den 9 januari och den 21 mars 1946. Dessa skriftliga redogörelser torde i långt högre grad än enbart muntliga föredragningar i utrikesnämnden ha givit ledamöterna tillfälle att följa handelspolitiken.

I sin andra fråga har interpellanten undrat om jag vore villig ange de grundsatser, enligt vilka § 12 RF bör tillämpas. Jag vill härpå svara att vi nu enligt min mening böra i möjligaste mån återgå till den praxis som rådde före kriget beträffande tillämpningen av stadgandet.

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

Slutligen frågar interpellanten om jag anser skäl föreligga för en revision av § 12 RF.

Ett litet tillägg till stadgandet anser jag snarast möjligt böra göras, innebärande utrikesutskottets uttryckliga likställande med utrikesnämnden. En promemoria härom har på sin tid av mig överlämnats till justitiedepartementet och torde läggas till grund för en proposition till nästa års riksdag.

I övrigt är jag inte för närvarande beredd att förorda någon ändring av stadgandet.

Jag vill emellertid framhålla att ett stärkande av riksdagens inflytande inom detta område — ifall interpellanten åsyftar detta — kan ske på andra vägar än genom en precisering av § 12 RF. Vad handelsavtalen angår har den nuvarande chefen för handelsdepartementet flera gånger givit ingående handelspolitiska översikter i kamrarna. De förut nämnda skriftliga redogörelserna över aktuella handelspolitiska frågor, som överlämnas till utrikesnämndens ledamöter, äro också ett uttryck för regeringens önskan att informera riksdagens vederbörande organ rörande handelspolitiken.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Då jag framför mitt värdsamma tack till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena, vet jag att min tacksamhet delas av konstitutionsutskottets ledamöter. Vi ha ju i detta utskott till uppgift att följa också utrikespolitiken. Det är en mycket vansklig uppgift för oss, och jag skulle för min del gärna se, att den kunde överflyttas till ett annat organ, lämpligen utrikesutskottet. Vi ha också i väsentliga hänseenden fått famla i mörker. Åtskilligt ha vi dock sett under de gångna åren, och många gånger ha vi haft anledning till den reflexionen, att förhållandet mellan regering och riksdag på detta område icke har varit sådant som regeringsformen har avsett. Den reflexionen ha vi gjort i år också — och det även beträffande vad som har skett under tiden augusti till december 1945. Hans excellens förstår säkert den reflexionen, då han ju själv anmärkte att det är först under innevarande år som handelsavtal i större utsträckning än förr ha lagts fram för riksdagen.

Trots dessa förhållanden har ju konstitutionsutskottet inte under dessa år agerat. För min del har jag hållits tillbaka dels av tanken på de särskilda omständigheter, som helt säkert ofta ha gjort det till ett nödtvång att handla utan riksdagen, dels också av rädsla för att en anmärkning av rent konstitutionell art möjligen skulle kunna få icke avsedda politiska biverkningar. Det är nu efter dessa år av tystnad från vår sida en tillfredsställelse att få ta upp saken och få i gång ett resonemang om den i en form, som kanske är mera givande än de former som anvisas konstitutionsutskottet.

Utrikesministerns redogörelse för det förflutna skall inte föranleda mig till några vidlyftiga reflexioner — den innehåller ju inte heller något väsentligt nytt och obekant. Jag tar bara fasta på några fakta.

Det är ett faktum, att § 12 regeringsformen under kriget var så gott som en död bokstav, och, som jag nyss anmärkte: den nya regeringen gjorde inte heller från början riktigt klart för sig vad den paragrafen kräver. Det nu sagda anfördes naturligtvis med reservation för i vad mån utrikesnämnden, så som grundlagen stadgar, kan ha handlat i riksdagens ställe. Utrikesministern nämner inte något om i vad mån detta har skett under kriget, men jag misstar mig säkerligen inte, om jag antar, att av de 161 överenskommelser, som han nämnde från den tiden, endast helt få ha hunnit något så grundligt granskas på de, om jag har räknat rätt, cirka 70 sammanträden som utrikesnämnden har hållit under kriget. Sanningen är väl den, att det är en

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

mångfald av överenskommelser som överhuvud taget aldrig ha gått dit. Det är naturligtvis i hög grad tacknämligt, att det nu från regeringens sida tillkännages att man har beslutat sig för en mera strikt tillämpning av grundlagens bud.

Huvudsaken är nu att se framåt. Vad framtidsperspektiven beträffar, erinrar jag om att utrikesministern dels har sagt att vi skola sträva att så vitt möjligt återgå till den praxis som tillämpades före kriget, dels också har ställt i utsikt en mindre modifikation av grundlagsreglerna i ämnet.

För mig står det nu i främsta rummet såsom angeläget att riksdagsinflytandet, vare sig det utövas genom riksdagens kamrar eller genom utrikesnämnden, får göra sig gällande i tillräcklig mån. Detta är för mig icke i främsta rummet en fråga om grundlagarnas tillämpning, utan det är ett väsentligt politiskt önskemål. Man måste alldeles särskilt i vår tid, som i så hög grad utmärkes av att utrikespolitiska motsättningar sätta sin prägel på eller i varje fall påverka även de inrikespolitiska, sträva efter att vår utrikespolitik i möjligaste mån skall bygga på ett samråd mellan olika politiska meningsriktningar, med syfte att, om det på något vis är möjligt, komma till linjer som vi alla kunna vara ense om och stå för.

Vad jag avser är riksdagsinflytandet *före* ärendenas avgörande. Utrikesministern har givit upplysningar om varjehanda åtgärder för information till riksdagen om vad som redan har skett — han har sålunda nämnt skriftliga redogörelser till utrikesnämnden, han har erinrat om de värdefulla redogörelser handelsministern har givit här i riksdagen o. s. v. Detta är naturligtvis tacknämligt, men jag vet inte i vad mån sådana meddelanden ha kunnat ge upphov till något verkligt givande meningsutbyte. I riksdagen har det varit litet svårt. I varje fall kan den kritik, som sålunda eventuellt kan komma i efterhand, inte på något sätt ersätta den medverkan före avgörandena, som regeringsformen siktar på och som är det väsentliga.

Ofta går det emellertid inte att komma med sådana här saker till riksdagen själv; man skall se den sanningen i ögonen, att ärendena ofta äro utomordentligt brådslande och att de kanske än oftare äro av så ömtålig beskaffenhet, att de icke kunna läggas fram för riksdagen. För det ändamålet anvisar ju regeringsformen den utvägen, att regeringen, i stället för att hänvända sig till riksdagen, etablerar ett samråd med utrikesnämnden. Man tänkte sig nog, då grundlagsbudet kom till, att den formen skulle bli ett undantag. Erfarenheterna från kriget ha emellertid givit dem rätt, som för ett kvartssekel sedan inte trodde riktigt på idén om en i allo öppen utrikespolitik, som kunde läggas fram för folkets representanter, och det är inte något tvivel om att vi komma att få svårigheter av precis samma art i fortsättningen, ehuru nu ett slags fredstillstånd har inträtt.

Vi måste realistiskt acceptera den slutsatsen, att undantagsregeln om utrikesnämndens medverkan måste komma att tillämpas i allt större utsträckning. Det samråd i viktiga angelägenheter, vilket jag talade om, måste äga rum mindre med riksdagen än med utrikesnämnden, och därför tror jag det är en viktig sak att effektivisera utrikesnämndens arbete. Jag vet inte, hur arbetet går till i utrikesnämnden, men man kan ju göra sig sina föreställningar. Jag föreställer mig att utrikesnämnden, sammanträdande exempelvis inför Konungen, näppeligen får tillfälle till en så inträngande diskussion som vi äro vana vid i riksdagsutskotten. Jag tänker mig att man i utrikesnämnden icke kan få så ingående föredragning och icke få se så mycket av papperen. Jag har till exempel observerat, att det väl aldrig har förekommit att utrikesnämnden för behandling av någon fråga har sammanträtt ett par dagar i

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

följd, som ju är så naturligt för riksdagsutskottet vid behandlingen av stora angelägenheter. Det är väl för resten därför som utan stöd av grundlagen den ordningen har trängt fram, att man i stället har dryftat sådana här saker med utrikesutskottet, som arbetar i andra former.

Huvudtanken med min interpellation — det vill jag understryka — är i själva verket den, att utrikesnämnden bör göras till ett effektivare instrument, till ett organ som i möjligaste mån ger åt alla partier verklig andel i utrikespolitiken, gör denna till en gemensam fråga, lyfter den över partierna. Sedan jag framställde min interpellation, där detta antyddes, har jag observerat att den förutvarande handelsministern herr Ohlin har varit inne på liknande tankegångar. De antydningar som utrikesministern gjorde om tilltänkta grundlagsändringar förefalla mig, om jag har uppfattat dem rätt, att gå i samma riktning.

Jag tror emellertid också att vi måste taga oss en funderare över själva det kompetensområde, som har utstakats genom 12 § regeringsformen, alltså avgränsningen av de frågor som i den ena eller andra formen skola behandlas under riksdagens medverkan. Utrikesministern säger därom, att han inte för närvarande finner anledning till ändring i regeringsformen och att vi, som sagt, böra återgå till den praxis som tillämpades före 1939. Detta ger mig anledning att framhålla, att traktatpolitiken numera har fått en helt annan innebörd än förr och att förhållandet mellan regering och riksdag också i väsentliga hänseenden förskjutits, i följd varav — det är ett mycket viktigt faktum — 12 § regeringsformen i själva verket har fått en minskad räckvidd. Man lade förr särskild vikt vid den regeln, att riksdagen skall godkänna överenskommelse, vilken »angår fråga, som riksdagen» — enligt andra bestämmelser i grundlagen — »äger allena eller med Konungen avgöra». Detta var en viktig sats på den tiden, då vår traktatpolitik till icke ringa del bestod i uppgörelser angående tullförhållanden. Då följde av regeringsformen direkt, att riksdagen skulle vara med. Men nu har handelspolitiken en helt annan innebörd, och det allra mesta av vad som nu bestämmes i handelstraktaterna faller inom områden som Kungl. Maj:t råder över ensam. Utrikesministern konstaterade detta generellt med avseende på handelsavtalen, och det är ju alldeles riktigt. Riksdagens inflytande hänger således numera väsentligen på den alltid obestämda regeln om traktater »av större vikt». Jag måste be att få litet närmare belysa detta viktiga förhållande.

Först skall jag taga upp ett uttalande av utrikesministern, vilket, om jag inte har missförstått det, måste föranleda en liten gensaga. Han talade om betalningsavtal angående kreditgivning, vilka principiellt ligga inom riksbankens befogenheter. Om det skall betyda, att Kungl. Maj:t på egen hand, utan riksdagens samtycke, kan ingå på sådana engagemang, så måste jag inlägga en gensaga. Men kanske jag där har missförstått utrikesministern.

På andra punkter är saken klarare. Vi bevilja väldiga klumpsummor till internationella krediter, och de fullmakter, Kungl. Maj:t sålunda har, ge ju regeringen en utomordentlig rörelsefrihet då det gäller kreditavtal. Vi ha vår förfogandelagstiftning, som ger Kungl. Maj:t osedvanliga befogenheter att förfoga över enskild egendom — ja, den utgjorde bakgrunden till den för ett år sedan här hörda tanken, att en anslutning till den internationella sjöfartspoolen egentligen inte berörde riksdagens befogenhetsområde. Vi ha sedan ett årtionde eller mer vår clearinglagstiftning, som gör Kungl. Maj:t till herre över betalningstransaktioner med utlandet, och vi ha vår valutagstiftning, som ger Kungl. Maj:t förfoganderätt över främmande valutor.

Vidare ha vi en sak, som jag särskilt skall be att få fästa uppmärksamheten

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

vid, nämligen Kungl. Maj:ts makt över export- och importförbud. Det är egentligen en ganska egendomlig historia med den saken. Att Kungl. Maj:t i gammal tid rådde över export- och importförbud, var ett naturligt utflöde av den makt som Kungl. Maj:t hade över den ekonomiska lagstiftningen. Den makten har som bekant mer och mer inskränkts, men varför har då inte makten över export- och importförbud följt med i utvecklingen? Jo, därför att den frågan inte alls var aktuell under den tid, då utvecklingen ägde rum — sådana förbud förekommo endast sporadiskt — och när den sedan blev aktuell under 1920- och 1930-talen och naturligtvis alldeles särskilt under världskriget, ja, då fanns det ingen tradition att bygga på, och då slog man upp i auktorerna och höll sig till — jag måste säga det — delvis missförstådda uttalanden av statsrättslärdarna från 1860- och 70-talen — det är nämligen så, att juridiska auktoriteter få en utomordentligt stor betydelse, då de äro på tillräckligt avstånd och om de uttala sig så att det passar i stycket. Så fick regeringen en maktposition av oerhörd betydelse.

Jag tillät mig fästa kammarens uppmärksamhet på detta förhållande, så snart det började i september 1939; jag framhöll då vilken oerhörd betydelse det framdeles måste få, att regeringen anses på detta vis råda över all transport ur och i riket. Den makten är ur alla möjliga synpunkter av avgörande betydelse. Vi ha sett den begagnas som ett instrument för skattepolitiken, i det att man har ansett sig kunna till export- och importtillstånd knyta krav på avgifter, som i själva verket ha varit tullar. — Och den makten innebär uppenbart en obegränsad möjlighet att dirigera hela den del av näringslivet som inte är helt och hållet utan kontakt med utlandet. Vilka betydelsefulla frågor som här uppkomma illustreras t. ex. genom de problem som trävaruexporten för närvarande har att röra sig med. Men särskilt är det i detta sammanhang av betydelse, att handelsavtalen bygga framför allt just på Kungl. Maj:ts makt att förbjuda och tillåta export och import.

Korteligen sagt: den maktposition, som Kungl. Maj:t genom senare tiders utveckling har fått, har utan vidare dragit med sig allenaherraväldet över det som nu för tiden är det väsentliga i traktatpolitiken — utom naturligtvis i den mån riksdagens inflytande kan göra sig gällande med hänsyn till att vederbörande ärenden kunna sägas vara »av större vikt». Jag tror att man måste skänka största uppmärksamhet åt dessa förhållanden och göra klart för sig att vi nu ha kommit i ett helt nytt läge, där det inte är nog med att — för att använda excellensens eget uttryck — »återgå till den praxis som rådde före kriget», utan där det behövs konstruktiva, nyskapande insatser för att hävda riksdagsinflytandet över utrikespolitiken, sådan världen nu är.

Vad som i det syftet kan göras skall jag inte här närmare dryfta, utan jag skall bara framhålla att två vägar naturligtvis stå öppna. För det första kan man stärka riksdagens inflytande på de områden, där Kungl. Maj:t nu enligt grundlagen kan handla av egen maktfullkomlighet — man kan därmed åt regeln om riksdagens medbestämmanderätt i fråga om vissa traktater återge något av dess förra betydelse. Man kan till exempel inrikta sig på att inte anvisa så stora klumpsummor utan att riksdagen närmare fixerar deras användning. Och framför allt skulle man ha anledning att taga upp till verkligt övertänkande frågan om export- och importförbud.

För det andra kan man tänka sig en utveckling av reglerna i 12 § regeringsformen. I det sammanhanget får jag kanske kasta fram en fråga, som man har haft anledning grubbla över i konstitutionsutskottet: vad är en »överenskommelse med främmande makt?» Vi grubblade över saken i konstitutionsutskottet år 1941, då vi studerade de former i vilka uppgörelser träffades angående

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

permittenttrafiken m. m. — Men särskilt vill jag i anknytning till vad jag har sagt förut ifrågasätta, om det inte kan finnas särskild anledning att i grundlagstexten uttryckligen uppmärksamma handelstraktaterna, vilka, på sätt jag nu har försökt utveckla, ha glidit utom riksdagens befogenhetssfär.

Jag upprepar till sist vad jag har sagt förut: riktpunkten måste nog enligt min tanke bli att framför allt lita till att riksdagsinflytandet får göra sig gällande genom utrikesnämnden och att effektivisera dess arbete men inte spänna kravet på själva riksdagens medverkan så långt, att det ändå måste uppges, därför att det befinner vara omöjligt att tillgodose det. Det skulle glädja mig, om utrikesministern, då han har för avsikt att taga upp en del av detta frågekomplex nästa år, därvid också ville i någon mån uppmärksamma de synpunkter jag här har tillåtit mig framföra.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén:** Herr talman! Det anförande, som herr Herlitz här hållit, föranleder mig bara till ett par anmärkningar.

Han gjorde först ett uttalande om vad som i mitt interpellationssvar sades om vissa betalningsregleringar, som ligga inom riksbankens kompetens. Där syftar jag på sådana frågor som riksbanken själv avgör, och det är ju så, att riksbanken ofta deltar i uppgörelserna om betalningsförhållanden i samband med ett handelsavtal.

Så vitt jag förstod, var herr Herlitz' huvudönskemål — och det delar jag fullkomligt — att utrikesnämndens verksamhet när det gäller befattningen med dessa frågor skulle göras mera effektiv, och det är just sådana åtgärder som jag i mitt svar har pekat på att regeringen intresserar sig för. Ett led i effektiviseringen av utrikesnämndens arbete utgöra just dessa skriftliga redogörelser, som medföra att nämndens ledamöter, när de gå att diskutera en aktuell avtalsfråga, redan veta vilka problemen äro.

Beträffande den lilla ändring, som jag förebådade, varigenom utrikesutskottet skulle få samma konstitutionella ställning som utrikesnämnden, kunde man kanske tolkningsvis säga att det redan har det, men eftersom utskottet självt har varit tveksamt på den punkten, kan det enligt min mening vara befogat att i grundlagen fastslå, att det finns möjligheter att genom upptagande av frågor till behandling i utrikesutskottet få en kanske mera ingående behandling till stånd än som är praxis inom utrikesnämnden.

För övrigt ställde herr Herlitz en fråga angående begreppet »överenskommelse med främmande makt». Jag skall inte gå in på denna sak; jag tycker det skall finnas någonting kvar för konstitutionsutskottet att grubbla över.

Herr Linderot: Herr talman! Vi ha särskilt under krigsåren vid flera tillfällen haft anledning bekymra oss över riksdagens förhållande till regeringen, enkannerligen utrikesledningen, i vad angår handläggningen av utrikesärenden av olika slag. Den nuvarande utrikesministern har i egenskap av ledamot av kammaren själv haft anledning att uttala vissa bekymmer i dessa frågor under de gångna åren. Med skiftet på utrikesministerposten voro vi ganska övertygade om att en påtaglig och märkbar förbättring skulle inträda. Jag tycker inte att uttala som min mening, att en påtaglig och märkbar förbättring också ägt rum. Riksdagen får mera besked. Vi få numera inte bara genom handelsministerns och utrikesministerns redogörelser inför kamrarna bättre besked i dessa frågor, utan vi ha också genom skriftligt material, mycket utförligt och bra, från handelsministerns och utrikesministerns sida fått känne-

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

dom om åtminstone de viktigaste handelstraktater och andra överenskommelser, som ingåtts med främmande makter.

Jag begärde emellertid ordet för att understryka, att vi ännu inte äro helt nöjda med vad som hittills skett i fråga om förbättrade förhållanden på dessa områden. Det råder ingen tvekan om att utrikespolitiken numera har en betydligt vidare ram och spelar en betydligt större roll i jämförelse med den allmänna politiken och inre politiken än tidigare. Numera är det inte såsom på den tiden, då Ostindiska kompaniet eller något annat kompani skötte om handelsförbindelserna med andra länder. Nu ligger allt detta i statens händer på ett sätt som knappast någonsin tidigare, inte ens under kriget, och efter kriget komma vi — det ha vi redan sett — att få lov att behålla denna statskontroll och detta ökade statliga inflytande, icke minst på det handelspolitiska området, som vi haft tidigare.

Jag vill alltså, herr talman, till hundra procent understryka vad interpellanten herr Herlitz här framfört. Jag vill med detta markera, att herr Herlitz icke uppträdde såsom en isolerad statsvetare eller såsom högerman för att göra högerpolitik, utan herr Herlitz har här tolkat den allmänna meningen från yttersta vänstern till yttersta högern i dessa spörsmål.

Jag skall inte här gå in på någon detaljdiskussion om vad som varit, men jag vill uttrycka den förhoppningen, att vår ärade utrikeminister fortsätter på den väg han hittills gått och gör ännu mera markerade ansatser att vara à jour med riksdagen, icke bara i så måtto att vi efteråt få reda på vad som skett, utan att även viss rådgivning, där så är möjligt, skulle kunna ske från riksdagens sida i dessa angelägenheter.

Det vore bra, om utrikesutskottet, såsom herr Herlitz framhållit, finge litet mera att göra. Ledamöterna i detta utskott äro alltför arbetslösa under riksdagsperioderna. En grundlagsändring av den art, som herr utrikesministern här förebådat, skulle vara tacknämlig. Det blir ju då tillfälle att återkomma till detaljerna i detta spörsmål.

Jag har vid årets remissdebatt tillåtit mig erinra inte bara om § 12, utan också om § 11 i regeringsformen, som jag vill passa på tillfället att återigen erinra om, så att det inte faller i glömska vad § 11 i dessa stycken stadgar. I nuvarande situation är det emellertid § 12, som bör ges en faktisk och levande aktualitet. Genom att på det sättet låta riksdagens och regeringens samlade kapacitet komma till uttryck tror jag, att våra affärer i utrikes angelägenheter komma att bli reglerade på bästa tänkbara sätt.

Jag har, herr talman, endast velat göra dessa små anmärkningar till denna interpellationsdebatt. Jag instämmer helt och fullt i de synpunkter, som herr Herlitz framfört.

Herr Lindström: Herr talman! Såvitt jag kan se, är jag den ende av kammarens närvarande ledamöter, som har direkt anknytning till det arbete, som utföres i utrikesnämnden och utrikesutskottet. Det ger mig anledning att här betyga, att Hans Majestäts regering under en ganska lång tid varit synnerligen angelägen att i de ärenden, som förelagts dessa av riksdagen valda delegationer, lämna mycket ingående informationer. Jag vill meddela, att särskilt när det gäller handelspolitiska ärenden få vi alltid uttömmande information om vad det gäller, såsom hans excellens herr ministern för utrikes ärendena redan meddelat kammaren, genom skriftliga aktstycken, men också genom föredragningar, som på alla punkter komplettera dessa skriftliga informationer. Jag vill, herr talman, uttala min glädje över att regeringen därigenom givit utrikes-

Ang. regeringsformens bestämmelser om överenskommelser med främmande makter. (Forts.)

nämnden och utrikesutskottets medlemmar möjlighet att på ett mycket bättre sätt än tidigare följa de ärenden, som det här är fråga om.

Jag vill till detta lägga några ord med anledning av vad herr Linderot sade om att utrikesutskottet borde få mera att göra — att det var alltför arbetsbefriat. Man kan kanske säga, att i och för sig utrikesutskottet inte är så värst mycket upptaget, men samtidigt ber jag att få peka på att utrikesutskottets medlemmar tillhöra, och många av dem på viktiga poster, andra betydelsefulla utskott av denna riksdag. Det har gjorts, att utrikesutskottet under innevarande riksdag kan betraktas såsom mycket arbetsbelastat. Vi ha haft att behandla en del handels- och betalningsavtal, och vi ha haft den stora frågan om Sveriges anslutning till Förenta Nationerna, som vi ägnat mycket stor uppmärksamhet. Vi ha fått tränga in i detta arbete vid sidan av det vi haft att utföra i andra utskott. Det har i huvudsak gått bra, men några gånger ha vi, som varit med om dessa frågors behandling, nog haft anledning att konstatera att det varit svårt att samla ledamöterna och suppleanterna i utrikesutskottet. Det är en fråga som i allra högsta grad hänger samman med den arbetspraxis, som utbildat sig här i riksdagen, och jag tror, att det är en fråga, som i första hand måste lösas, om vi skola kunna komma fram till det som i och för sig är riktigt och viktigt, nämligen att riksdagen också genom utrikesutskottet närmare skall kunna följa våra relationer i olika avseenden till främmande länder. Det sammanhänger med ett problem, som allt mer tränger på sin lösning och som jag hoppas ganska snart skall bli föremål för positiv uppmärksamhet från riksdagens sida.

Jag vill till sist, herr talman, säga — och därvid är jag fullt överens med min vän herr Linderot — att i de synpunkter, som herr Herlitz här framhållit och som mycket starkt betona angelägenheten av att riksdagen gemensamt med Kungl. Maj:t följer utrikesärendena, instämmer jag fullt och helt. På grund av det obetingade förtroende jag har för hans excellens herr ministern för utrikes ärendena är jag också förvissad om att han skall göra vad han kan, för att de brister, som eventuellt finnas i detta samarbete, skola botas.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **Wigforss**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Åmans interpellation angående inrättande av en särskild lönedomstol, och nu yttrade: Herr talman! I en med första kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Åman erinrat om riksdagens i skrivelse den 28 juni 1943, nr 417, framställda anhållan om utredning angående lämpligheten av att inrätta en särskild lönedomstol. I anslutning därtill har interpellanten frågat om jag har för avsikt att inom en snar framtid föranstalta om den av riksdagen begärda utredningen eller, i nekande fall, om jag har för avsikt att vidtaga andra åtgärder för att råda bot på de olägenheter, som äro förenade med den nuvarande instansordningen m. m. vid tvister om avlöningsförmåner till statens tjänstemän m. fl.

Med anledning härav får jag meddela följande.

Jag anser för egen del önskvärt, att den av riksdagen begärda utredningen i fråga om lämpligheten av att inrätta en särskild lönedomstol för befattningshavare i statens tjänst m. fl. kommer till stånd. Den föreliggande utredningsfrågan inrymmer, såsom framgår av riksdagsskrivelsen och de till grund för riksdagsbeslutet liggande yttrandena, ett flertal omfattande och svårlösta spörsmål. Den har hittills fått stå tillbaka för andra utredningsuppgifter, som i det

Ang. inrättande av en särskild lönedomstol.

Ang. inrättande av en särskild lönedomstol. (Forts.)
rådande tidsläget inte kunnat undanskjutas. Det är emellertid min förhoppning, att utredningen skall kunna sättas i gång inom en nära framtid, och jag räknar i varje fall inte med så långt ytterligare uppskov att jag finner anledning att nu överväga sådana åtgärder i annan riktning som åsyftas i den senare delen av interpellationen.

Herr Åman: Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för hans vänliga och positiva svar. Jag utläser ur det hans avsikt att inom en nära framtid igångsätta den utredning det här är fråga om.

Den nuvarande ordningen för inte endast med sig dröjsmål vid behandlingen av ärenden av detta slag, utan är också rätt egendomlig i det avseendet, att den tillåter vederbörande tjänsteman att gå olika vägar, när det gäller att framställa ersättningsanspråk mot statsmakterna. Jag har här i min hand en promemoria, som ger belägg för detta påstående. En tjänsteman, som begärt särskild ersättning för tjänstgöring vid en regementskrigsrätt, har hos kammarrätten anfört besvär, och kammarrätten har med undanröjande av länsstyrelsens beslut återförvisat frågan för ny behandling. Medan kammarrätten behandlade ärendet, gick vederbörande till Stockholms rådhusrätt med samma fråga och fick där i huvudsak sitt yrkande bifallet. Kronan överklagade, och ärendet gick vidare till hovrätten, som underkände tjänstemannens yrkande och tillika resolverade, att någon talan mot domen icke fick fullföljas utan tillstånd av Kungl. Maj:t. Vederbörande sökte tillstånd att fullfölja talan mot hovrättens dom, men återkallade denna ansökan.

Man har här alltså ett av dessa, synes det mig, många bevis som finnas på möjligheten att gå två vägar i dessa ärenden. Det kan knappast vara praktiskt och jag tror inte heller ur statstjänstemännens synpunkt önskvärt att ha det på det sättet.

Jag tror att jag gör mig till tolk för ett stort antal statstjänstemän, när jag säger, att här borde införas en ordning, som svarar mot det förhandlingsförfarande, som i allt högre grad tillämpas i vad gäller statstjänstemännen i fråga om lönesättning, utformning av reglementen och andra ting. Vi ha därvidlag ett bra exempel i arbetsdomstolen, som ju tillåter de förhandlande parterna att sätta in representanter, som sålunda vunnit en viss erfarenhet i fråga om de betingelser, som varit grundläggande för utformningen av avtalet, och jag föreställer mig, att det, därest finansministern nu kommer att utfärda direktiv för en utredning i denna fråga, skulle vara önskvärt att man dels beredde tjänstemannaorganisationerna tillfälle att deltaga i själva utredningen, dels också siktade till att få till stånd en domstol, i vilken representanter för den del av statsförvaltningen, som har med statstjänstemännens löner att göra, inginge och i vilken även representanter för tjänstemännens organisationer kunde tjänstgöra såsom bisittare. En sådan domstol skulle på ett mera levande sätt företräda de meningar och uppfattningar, som varit vägledande, när reglementena utformades. På det sättet skulle man också få en närmare kontakt med dem, som utformat dessa reglementen och som väl borde ha ganska stor kännedom om vad man avsett med det ena och andra.

Jag vill ännu en gång tacka finansministern för hans positiva inställning till denna fråga och hoppas att den utredning, som vi förvänta, skall resultera i en mera praktisk och tidsenligare anordning än den nuvarande.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag har mycket stort intresse för den fråga, som väcktes genom riksdagsskrivelsen för tre år sedan och som interpellanten i dag tagit upp. När jag nu begär ordet, är det i anknytning till ett uttalande, som finansministern gjorde i sitt svar. Finansministern nämnde, att man vid

Ang. inrättande av en särskild lönedomstol. (Forts.)

utredningen givetvis kommer att beakta de yttranden, som ligga till grund för riksdagsbeslutet. Jag är inte fullt säker på om till dessa yttranden, som kunna påräkna att bli observerade, också höra de yttranden, som fälldes i kammaren, då riksdagsskrivelsen avläts, och jag skall därför be att få fästa finansministerns uppmärksamhet på dem.

Jag tillät mig vid detta tillfälle uttala, och jag ber att få upprepa det nu, att jag för min del hyser de allra största betänkligheter mot den tanke, som herr Aman nu senast strök under, nämligen tanken, att man skall skapa en domstol, innehållande även representanter för parterna. Det ha vi gjort på vissa områden. Vi ha exempelvis försäkringsrådet, och vi ha arbetsdomstolen. Men jag tror, att det är anledning till en varning mot att försöka genomföra den principen på alla möjliga områden, där enskilda intressen stå mot statliga. Man möter utom de rent principiella betänkligheter, som här inställa sig, de välkända svårigheterna, då det gäller att få olika tjänstemannaorganisationer representerade vid olika slag av mål. Och sker inte det, blir det kanske inte den belåtenhet man räknar med. Sker det åter, brister mycket i fråga om enhetligheten i en dylik domstols arbete.

Jag vill tillika uttala mitt tvivelsmål om huruvida spörsmålet rätteligen bör lösas genom att det tillskapas en särskild lönedomstol, alltså en domstol, som sysslar uteslutande med dessa spörsmål. Så står det visserligen i riksdagsskrivelsen. Jag ber emellertid finansministern observera, att även av talesmännen för statsutskottet vid den debatt, som jag syftar på, utsades, att man med sin skrivelse inte avsett att binda sig just vid den formen, att det skulle vara en särskild domstol för dessa tvister.

Slutligen skulle jag vilja med utgångspunkt från ett utredningsarbete, som för närvarande sysselsätter mig, nämligen ett arbete om förfarandet hos förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar, vilja rent allmänt uttala, för det första, att det är en vansklig sak att skapa en mängd särskilda domstolar för särskilda mål, och vidare, för det andra, att det är utomordentligt angeläget, att specialfrågor som dessa, i den mån de tagas upp och föranleda inrättande av särskilda organ, ses i tillbörligt sammanhang med alla möjliga andra frågor, som äro uppe på detta område. Tanken på nyorganisationer inom det administrativa domstolsväsendet är i detta ögonblick aktuell på en mängd olika punkter. Här föreligger ett sammanhang, som man inte kan förbise, då man kommer saken in på livet.

Herr **Forslund**: Herr talman! Jag vill passa på tillfället att understryka önskvärdenheten av att den utredning, som herr statsrådet i sitt svar utlovat, verkligen kommer till stånd snarast möjligt.

Jag vill här påminna om att det inte var år 1942 detta ärende första gången framfördes. Redan år 1936, när förslag framlades rörande förhandlingsordning för statstjänstemän, togs det upp till en ganska ingående behandling. De sakkunniga, som då sysslade med denna fråga, kunde tänka sig, att förhandlingar i tolkningsfrågor fördes mellan en tjänstemannaorganisation och en myndighet, men betonade, att det borde finnas någon annan ordning för hur man skall få tvisten avgjord efter förhandlingarna än att, som nu är fallet, när det gäller tolkningstvister, vederbörande har att gå till kammarrätten.

De sakkunniga skriva på följande sätt: »Beträffande behandlingen av de efter slutförda förhandlingar kvarstående tolkningsfrågorna, vilken för närvarande sker i administrativ-rättslig ordning med kammarrätten såsom slutinstans, hava de sakkunniga ansett sig böra peka på möjligheten att inrätta en särskild tjänstemannadomstol med partsrepresentation på samma sätt som i arbetsdomstolen och med muntligt förfarande.»

Ang. inrättande av en särskild lönedomstol. (Forts.)

Jag vill i detta sammanhang tillägga, att jag finner uttrycket »lönedomstol» mindre lämpligt, ty efter vad jag kan förstå, kan här inte bli tal om en domstol, som fastslår lönerna, utan det är väl bara fråga om att de tvister, som uppstå rörande tillämpningen av gällande reglementen, skola avgöras genom ett domstolsförfarande, där partsrepresentation finnes, i stället för att som nu kammarrätten skall belastas med en mångfald frågor av denna art, vilket lätt leder till, såsom interpellanten sade, att vederbörande tjänsteman går olika vägar och därmed ställer till trassel i handläggningen av ärendena. I den proposition, som föranleddes av det betänkande jag nyss citerade och som medförde, att förhandlingsrätt genomfördes för statstjänstemän, utlovades, om jag inte minns fel, att denna fråga skulle tagas under överbäggande, sedan man fått litet erfarenhet av hur detta förhandlingsförfarande skulle komma att utvecklas.

Jag har med detta velat understryka vikten av att detta spörsmål göres till föremål för utredning.

Upplästes två till kammaren inkomna protokoll, så lydande:

År 1946 den 13 juni sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksbanken för valperioden 1946—1949 efter herrar C. P. V. Gränebo och A. I. Anderson, vilka voro i tur att avgå, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1946—1949:

herr Gränebo, Carl Petrus Valdemar, ledamot av riksdagens första kammare	med 28 röster,
» Anderson, Axel Ivar, ledamot av riksdagens första kammare	» 28 » ;

suppleanter

för tiden från valet, till dess nytt val under år 1947 försiggått:

herr Bergvall, John Helmer, ledamot av riksdagens första kammare	med 28 röster,
» Janson, Stig, ledamot av riksdagens andra kammare	» 27 » ,
» Andersson, Olof, ledamot av riksdagens andra kammare	» 26 » .

A. J. Bärq.

Erik Hagberg.

Eskil Albertson.

Victor J. Mattsson.

År 1946 den 13 juni sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret ej mindre för valperioden 1946—1949 efter herrar A. E. Örne, K. A. Ryberg och K. H. Magnusson, vilka voro i tur att avgå, än även för återstående delen av valperioden 1944—1947 efter herr A. S. E. Lärsson, som avlidit, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda kontor; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

ordförande

för valperioden 1946—1949:

herr Örne, Anders Emanuel, generaldirektör	med 27 röster;
--	----------------

fullmäktige

för valperioden 1946—1949:

herr Ryberg, Karl Artur, ledamot av riksdagens
andra kammare med 27 röster.

» Magnusson, Karl Hilding, ledamot av riksdagens
andra kammare » 27 » ;

för återstående delen av valperioden 1944—1947:

herr Andersson, John Elon, ledamot av riksdagens
första kammare » 27 » ;

suppleanter

för tiden från valet till dess nytt val under år 1947 försiggått:

herr Falla, Gunnar, ledamot av riksdagens andra
kammare med 26 röster,

» Svensson, Gustav Hjalmar, ledamot av riksdagens
andra kammare » 25 » ,

» Nilsson, Gustaf Valdemar, ledamot av riksdagens
andra kammare » 24 » .

A. J. Bårg.

Erik Hagberg.

Eskil Albertson.

Victor J. Mattsson.

På framställning av herr talmannen beslöts att de nu upplästa protokollen skulle läggas till handlingarna ävensom att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om dessa val samt anmodas låta uppätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelser till Konungen med anmälan om de förrättade valen.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa investeringsanslag för budgetåret 1946/47 för uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret; samt

nr 338, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1946/47 till befrämjande av fartygs förseende med radiotelegraf- eller radiotelefonstation.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag om rätt att i mål och ärenden som tillhöra stats- eller kommunalmyndighets handläggning insända handlingar med posten m. m., i vad propositionen angår förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen; och

nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Andersson, Birger*, m. fl. väckta motionen, nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget.

Föredrogs och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 192—202 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 38 och 39.

På framställning av herr talmannen beslöts att första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10 och 11 skulle i nu angiven ordning uppföras sist på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Anmäldes och bordlades statsutskottets memorial:

nr 207, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1946/47 till rundradiosändare för kortvåg i Hörby; och

nr 208, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till vissa arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.04 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.
